

LEITZ

WETGEVING
VERDRAGEN

En

Terminal

RECEIVED

Week 186-
Dagana

THURSDAY -
SLACKERS
MAY 1968

Made in Germany

VERDRAGEN EN DOCUMENTEN INZAKE ICTY

1. Wet bepalingen oprichting tribunaal + parlementaire geschiedenis
2. Zetelovereenkomst Ned.-VN inzake oprichting tribunaal
3. Handvest VN *Resolutie 808 tot oprichting van het Tribunaal*
4. European Convention Human Rights *HANVEST VN + STATUUT INT. GERECHTSHOF*
5. Rules of European Court
6. Beschouwing over nieuwe court rules
7. International Covenant on economic, social and cultural rights
8. International Covenant on political and civil rights
9. Report to the secretary-general pursuant to paragraph 2 of security council resolution 808 (1993) van 3 mei 1993
10. Statuut ICTY *+ RES 808 tot oprichting ICTY*
11. Rules of procedure and evidence ICTY
12. Amendment to the Rules van 19 juli 2001
13. Detention rules ICTY
14. Regulations for disciplinary procedure detainees
15. Regulations for complaints procedure detainees
16. Regulations for visits and communication with detainees
17. Basic principles for the treatment of prisoners
18. Body of principles for the protection of alle detainees
19. Standard minimumrules for the treatment of prisoners
20. Open letter from the detainees ICTY 12 August 1998
21. Directive on assignment of defense council
22. Code of professional conduct for counsel
23. European agreement persons participating proceedings court of human rights
24. European convention on state immunity
25. ADRESSEN VAN EN OVER VN - wegwijzer

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 1

KONINKLIJKE BOODSCHAP

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een voorstel van wet houdende bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991.

De toelichtende memorie (en bijlagen) die het wetsvoorstel vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

's-Gravenhage, 9 december 1993

Beatrix

VOORSTEL VAN WET

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging hebben genomen dat het noodzakelijk is enige wettelijke voorzieningen te treffen ten einde uitvoering te geven aan resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993, handelende krachtens Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, en het bij die resolutie aanvaarde Statuut voor een internationaal tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991 (Trb. 1993, 168):

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Nr. 1

Artikel 1

Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder:

Tribunaal: het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalig Joegoslavië sedert 1991, ingesteld bij resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993, met inbegrip van de Openbare Aanklager bij het Tribunaal;

Statuut: het Statuut van het Tribunaal, opgenomen in de bijlage bij resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993;

overlevering: de terbeschikkingstelling van een persoon door Nederland aan het Tribunaal ten behoeve van een door het Tribunaal tegen hem gericht strafrechtelijk onderzoek;

doorvoer: het begeleid vervoer over Nederlands grondgebied van een persoon ten behoeve van zijn terbeschikkingstelling door een vreemde Staat aan het Tribunaal, dan wel door het Tribunaal aan een vreemde Staat;

Onze Minister: Onze Minister van Justitie.

Artikel 2

Op verzoek van het Tribunaal kunnen personen aan het tribunaal ter vervolging en berechting worden overgeleverd ter zake van strafbare feiten waarvan het Tribunaal ingevolge zijn Statuut bevoegd is kennis nemen.

Artikel 3

1. Op verzoek van het Tribunaal kunnen personen wier aanhouding verdachte door het Tribunaal is gelast en die in Nederland worden aangetroffen, voorlopig worden aangehouden.

2. Iedere officier van justitie en hulpofficier is bevoegd de voorlopig aanhouding te bevelen.

3. Het bepaalde in de artikelen 14, tweede tot en met het vijfde lid, 15, 16, eerste lid, onder a, en 17 van de Uitleveringswet is van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat de aangehouden persoon zo spoedig mogelijk voor de officier van justitie te 's-Gravenhage wordt geleid.

Artikel 4

1. Tot het in behandeling nemen van verzoeken van het Tribunaal tot overlevering in de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage bij uitsluiting bevoegd.

2. De artikelen 21 tot en met 27 en 28, eerste lid, van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

3. Bevindt de rechtbank die over de vatbaarheid voor inwilliging van het verzoek van het Tribunaal moet oordelen hetzij dat ten aanzien van de aan haar voorgeleide persoon niet kan worden vastgesteld dat deze degene is wiens overlevering is gevraagd, hetzij dat de overlevering is gevraagd terzake van strafbare feiten waarvan het Tribunaal ingevolge

zijn Statuut kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen, dan verklaart zij bij haar uitspraak de overlevering ontoelaatbaar.

4. In andere dan de in het derde lid voorziene gevallen verklaart de rechtbank bij haar uitspraak de overlevering toelaatbaar. De uitspraak is dadelijk uitvoerbaar.

5. De artikelen 29, 30, eerste volzin, en tweede lid, 32, 33, eerste en tweede lid, 36 en 52 tot en met 60 van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 5

Na inwilliging van het verzoek om overlevering wordt de over te leveren persoon terstond ter beschikking van het Tribunaal gesteld. Een overeenkomstig artikel 27 van de Uitleveringswet bevolen vrijheidsbeneming kan tot dan toe worden voortgezet.

Artikel 6

Personen die zich in Nederland bevinden en wier medebrenging als getuige of deskundige door het Tribunaal is gelast, kunnen op last van de officier van justitie te 's-Gravenhage worden aangehouden en ter beschikking van het Tribunaal gesteld.

Artikel 7

1. Doorvoer van personen die als verdachten door de autoriteiten van een vreemde Staat aan het Tribunaal worden overgeleverd, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

2. Doorvoer van personen die als getuigen of deskundigen ter uitvoering van een bevel tot medebrenging van het Tribunaal door de autoriteiten van een vreemde Staat naar Nederland zijn overgebracht, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

3. Het transport buiten de onder het gezag van het Tribunaal staande ruimten van personen die in Nederland op last van het Tribunaal van hun vrijheid zijn beroofd geschiedt op verzoek van het Tribunaal in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

4. De in dit artikel bedoelde ambtenaren zijn bevoegd alle dienstige maatregelen te nemen ter beveiliging van de betrokken personen en ter voorkoming van hun ontvluchting.

Artikel 8

Uit een politieregister, als bedoeld in de Wet politieregisters (Stb. 1990, 414), kunnen, ook zonder een daartoe strekkend verzoek, gegevens worden verstrekt aan de Openbare Aanklager bij het Tribunaal indien dit voor de goede uitvoering van diens taak noodzakelijk is. De verstrekking vindt plaats door tussenkomst van de Centrale Recherche Informatiedienst overeenkomstig door Onze Minister gegeven aanwijzingen.

Artikel 9

1. Aan verzoeken van het Tribunaal om enigerlei vorm van rechtshulp, gericht tot een al dan niet met name aangeduid orgaan van de justitie of politie in Nederland, wordt zoveel mogelijk het verlangde gevolg gegeven.

2. De artikelen 552i, 552j, 552n, 552o tot en met 552q van het Wetboek van Strafvordering en artikel 51, eerste en vierde lid, van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

3. Vertegenwoordigers van het Tribunaal wordt desverzocht toegestaan bij de uitvoering van verzoeken, als bedoeld in het eerste lid, tegenwoordig te zijn en de nodige vragen te doen stellen aan bij die uitvoering betrokken personen.

4. De met de uitvoering van verzoeken om rechtshulp belaste Nederlandse autoriteiten zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van daarbij betrokken personen en zijn te dien einde bevoegd voorwaarden te stellen aan de wijze waarop aan verzoeken om rechtshulp uitvoering wordt gegeven.

Artikel 10

1. Onverminderd het bepaalde in artikel 7, tweede lid, kunnen getuigen of deskundigen, van welke nationaliteit ook, die, gehoor gevende aan een dagvaarding of oproeping van het Tribunaal of als gevolg van een bevel tot medebrenging van het tribunaal, naar Nederland komen, in Nederland niet worden vervolgd, aangehouden of aan enige anders vrijheidsbeperkende maatregelen onderworpen voor feiten of veroordelingen die voorafgingen aan hun aankomst in Nederland.

2. De in het eerste lid bedoelde immuniteit vervalt indien de getuige of deskundige, hoewel hij gedurende vijftien achtereenvolgende dagen na het tijdstip waarop zijn aanwezigheid niet meer door het Tribunaal werd vereist, de mogelijkheid had Nederland te verlaten, maar hier te lande is gebleven of in Nederland is teruggekeerd na het te hebben verlaten.

Artikel 11

1. Op verzoek van het Tribunaal kunnen door het Tribunaal bij onherroepelijke uitspraak opgelegde vrijheidsstraffen in Nederland worden tenuitvoergelegd.

2. Op verzoek van het Tribunaal kan te dien einde de veroordeelde voorlopig worden aangehouden.

3. De officier van justitie of hulpofficier te 's-Gravenhage is bevoegd de voorlopige aanhouding te bevelen.

4. De artikelen 9, tweede tot en met vijfde lid, 10, 11, eerste lid en tweede lid, onder a; en 12 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 12

1. Tot het in behandeling nemen van verzoeken van het Tribunaal tot tenuitvoerlegging is de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage bij uitsluiting bevoegd. De zaak wordt behandeld door de meervoudige kamer.

2. De artikelen 18, eerste lid, 19 en 24 tot en met 29 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

3. Tenzij de rechtbank bevindt dat bij afweging van alle betrokken belangen een beslissing tot tenuitvoerlegging in Nederland in redelijkheid niet kan worden genomen, verklaart zij de tenuitvoerlegging toelaatbaar, onder vermelding van de toepasselijke wetsbepalingen. De artikelen 30, derde lid, tweede volzin, en vierde en vijfde lid, en 31 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing. De uitspraak van de rechtbank is dadelijk uitvoerbaar.

4. In geen geval is de rechtbank bevoegd een straf van langere duur op te leggen dan door het Tribunaal is vastgesteld.

5. De artikelen 33, 60 tot en met 66 en 68 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 13

1. De verdere tenuitvoerlegging van een door het Tribunaal opgelegde vrijheidsstraf waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaatsvindt, kan aan een vreemde Staat worden overgedragen. De artikelen 51 tot en met 53, 56, 57 en 59 van de Wet tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

2. Alvorens omtrent de overdracht van de tenuitvoerlegging ingevolge het eerste lid te beslissen, wint Onze Minister het advies van het Tribunaal in. Adviseert het Tribunaal tegen de overdracht, dan neemt Onze Minister een afwijzende beschikking.

Artikel 14

Op verzoekschriften om vermindering of kwijtschelding van straffen door het Tribunaal opgelegd, waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaatsvindt, zijn de artikelen 2 tot en met 7, 11 en 12 van de Gratielwet van overeenkomstige toepassing. Gratie wordt verleend door de President van het Tribunaal overeenkomstig artikel 28 van het Statuut.

Artikel 15

Doorvoer van personen die door het Tribunaal zijn veroordeeld en aan wie een opgelegde gevangenisstraf in een vreemde Staat zal worden ten uitvoer gelegd, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren. Deze ambtenaren zijn bevoegd alle dienstige maatregelen te nemen ter beveiliging van de betrokken personen en ter voorkoming van hun ontvluchting.

Artikel 16

Personen die ingevolge het Statuut van het Tribunaal geen aanspraak kunnen maken op immuniteit ten aanzien van de rechtsmacht van het Tribunaal, kunnen voor de toepassing van deze wet een dergelijke aanspraak evenmin maken ten aanzien van de rechtsmacht van de Nederlandse rechter en de uitvoerbaarheid van zijn beslissingen.

Artikel 17

Deze wet treedt in werking de dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij is geplaatst.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Buitenlandse Zaken,

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 7

AMENDEMENT VAN HET LID VAN TRAA
Ontvangen 3 maart 1994

De ondergetekende stelt het volgende amendement voor:

Na artikel 3 wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 3a

Het Tribunaal is bevoegd personen wier aanhouding als verdachte is gelast in voorlopige hechtenis te doen nemen onderscheidenlijk houden.

Toelichting

Met dit amendement wordt beoogd te voldoen aan artikel 15, eerste lid, van de Grondwet dat bepaalt dat bij of krachtens de wet de gevallen worden bepaald waarin iemand zijn vrijheid kan worden ontnomen.

Van Traa

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 10

WET VAN WIJZIGING

Ontvangen 7 maart 1994

Na artikel 16 wordt, onder vernummering van artikel 17 in artikel 18, een nieuw artikel 17 ingevoegd, luidende:

Artikel 17

De Nederlandse wet is niet van toepassing op vrijheidsontneming ondergaan op last van het Tribunaal binnen aan het Tribunaal in Nederland ter beschikking staande ruimten.

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

De Minister van Buitenlandse Zaken,
P. H. Kooijmans

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 3

MEMORIE VAN TOELICHTING

Algemeen

Bij resolutie 827 (1993) van 25 mei 1993 heeft de Veiligheidsraad van de Verenigde naties besloten een internationaal Tribunaal op te richten ten einde personen te doen berechten die ervan worden verdacht ernstige schendingen van het internationale humanitaire oorlogsrecht te hebben begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1 januari 1991. Bij dezelfde resolutie aanvaardde de Veiligheidsraad het door de Secretaris-Generaal opgestelde Statuut voor het Tribunaal. De tekst van de Resolutie en van het Statuut zijn gepubliceerd in Tractatenblad 168 van 1993.

Bij de aanvaarding van Resolutie en Statuut handelde de Veiligheidsraad krachtens Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, dat wil zeggen in het belang van het herstel van de internationale vrede en veiligheid. Dit impliceert dat de Staten gehouden zijn aan de in de Resolutie aangeduide verplichtingen te voldoen.

Artikel 31 van het Statuut bepaalt dat het Tribunaal gevestigd zal zijn te 's-Gravenhage. In de Resolutie wordt aangegeven, dat deze vestiging afhankelijk is van de totstandkoming van de nodige afspraken tussen de Verenigde Naties en Nederland, welke voor de Veiligheidsraad aanvaardbaar zijn.

De Regering van het Koninkrijk heeft inmiddels de bereidheid te kennen gegeven het Tribunaal in 's-Gravenhage te huisvesten en met het oog daarop zal een zogenaamde host country agreement met de VN worden afgesloten. Daarin zullen regelingen worden getroffen betreffende de status van de door de VN in gebruik te nemen gebouwen en ruimten, de status van het bij de Tribunaal werkzame personeel en over de samenwerking met het gastland.

Daarnaast verplicht het Statuut van het Tribunaal Staten tot justitiële en politieke samenwerking met het Tribunaal, in de sfeer van de opsporing van personen, het verzamelen van bewijsmateriaal, het verzenden van gerechtelijke stukken, het aanhouden en in bewaring nemen van personen en het overleveren van verdachten aan het Tribunaal (artikel 29 Statuut). Bovendien wordt op Staten een beroep gedaan zich bereid te verklaren vrijheidsstraffen door het Tribunaal opgelegd ten uitvoer te leggen (artikel 27 Statuut).

Teneinde ten volle in staat te zijn aan deze verplichtingen te voldoen is bijzondere wetgeving vereist. Dit geldt in het bijzonder voor Nederland als land waar het Tribunaal zal zijn gehuisvest. Zo zijn de bestaande wettelijke regelingen inzake internationale strafrechtelijke samenwerking toegesneden op interstatelijke samenwerking en niet op samenwerking met een internationaal Tribunaal. Dit betreft zowel de uitlevering en de zogenaamde kleine rechtshulp, als de tenuitvoerlegging van door andere dan Nederlandse rechters uitgesproken strafvonnissen.

Het onderhavige wetsvoorstel beoogt op die punten een aanvulling op de bestaande wetgeving te bieden.

Daarbij is tevens onderkend, dat bij het verlenen van strafrechtelijke rechtshulp aan het Tribunaal niet ten volle dezelfde beginselen en procedures behoeven te gelden als in het verkeer met andere Staten. Allereerst bevat het statuut de nodige bepalingen die moeten garanderen dat de procesvoering voor het Tribunaal in volle eerlijkheid en onpartijdigheid, overeenkomstig de geldende internationale normen voor een fair trial, zal geschieden. Verwezen zij in het bijzonder naar de artikelen 20 en 21 en naar de interne beroepsmogelijkheden. Vervolgens moet, gezien het belang van het Tribunaal en de door deze in behandeling te nemen zaken, iedere vertraging in de verlening van rechtshulp aan het Tribunaal door Staten tot een minimum worden beperkt. Dit verklaart waarom in het onderhavige wetsvoorstel de mogelijkheden om rechtshulp aan het Tribunaal te weigeren in vergelijking tot de bestaande regelingen voor het interstatelijke verkeer aanzienlijk zijn beperkt en dat tevens daar waar rechtelijke tussenkomst in het belang van de rechtsbescherming vereist is, deze tot één enkele instantie (de arrondissementsrechtbank) beperkt blijft en hoger beroep in cassatie is uitgesloten.

Vervolgens vraagt het feit dat het Tribunaal niet beschikt over bevoegdheden tot uitoefening van executieve rechtsmacht buiten de onder zijn gezag vallende ruimten – en ook buitenlandse autoriteiten in beginsel een dergelijke rechtsmacht niet op Nederlands grondgebied mogen uitoefenen – om de invoering van enkele bijzondere bepalingen, die het mogelijk maken personen over Nederlands grondgebied onder bewaking, dat wil zeggen onder een door het Nederlandse recht te bieden titel voor vrijheidsberoving, te transporteren.

Hier moet worden gedacht aan het transport van verdachten die door vreemde Staten tot aan de grens van het Nederlands grondgebied worden aangeleverd en door de Nederlandse politie moeten worden «overgenomen» ten einde te worden getransporteerd naar de aan het Tribunaal ter beschikking gestelde detentieruimte. Ook moet worden gedacht aan het transport van gedetineerden tussen detentieruimte en het gebouw van het tribunaal of, indien nodig, naar een ziekeninrichting voor behandeling.

Het Tribunaal is, zoals gezegd, bij Veiligheidsraad-resolutie van 25 mei jl. in leven geroepen. Het is, gelet op de daartoe in het statuut neergelegde procedures, verwachtbaar dat reeds in de maanden augustus en september 1993 de 11 rechters, openbare aanklager en de griffier zullen worden benoemd. In de maanden daarop volgend zal het overige personeel worden aangetrokken en zullen de rechters overeenkomstig artikel 15 van het Statuut de procesregels voor het Tribunaal moeten opstellen. Er moet rekening mee worden gehouden dat het Tribunaal reeds vroeg in 1994 zal kunnen functioneren. Alsdan zal ook de nationale wetgeving die het voor ons land mogelijk moet maken de nodige strafrechtelijke rechtshulp aan het Tribunaal te bieden gereed moeten zijn. Om die reden wil de regering op de grootst mogelijke voortvarendheid bij de behandeling van dit wetsvoorstel aandringen.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1 bevat een aantal begripsbepalingen. Van belang is dat het wetsvoorstel evenmin als het Statuut van het Tribunaal, de term «uitlevering» bezigt. Die term zouden wij, overeenkomstig de begripsbepaling in de Uitleveringswet, willen reserveren voor de klassieke interstatelijke samenwerking. De term «overlevering» wordt wel gebezigd in de Wet overlevering inzake oorlogsmisdrijven (Wet van 19 mei 1954, Stb. 215, laatstelijk gewijzigd bij wet van 24 juni 1992, Stb. 358), welke wet strekt ter uitvoering van de Verdragen van Genève van 12 augustus 1949 betreffende de bescherming van slachtoffers van gewapende conflicten en het Aanvullend Protocol I van 12 december 1977. Het van overeenkomstige toepassing verklaren van die wet op de overlevering van personen aan het Tribunaal die hier te lande zouden worden aangetroffen achten wij niet opportuun, omdat ook die wet uitgaat van interstatelijk rechtshulpverkeer en met het oog daarop voorschriften bevat die in de relatie tot het Tribunaal niet dienstig zijn (bijvoorbeeld het Partij zijn bij de Geneefse Verdragen, het gebruik van de diplomatieke weg en het met voldoende bewijzen moeten staven van een tenlastelegging welke de vervolging rechtvaardigt). Wel kan het model van de Wet overlevering inzake oorlogsmisdrijven in zoverre navolging krijgen, dat bepaalde procedures uit de Uitleveringswet, in het bijzonder betreffende de voorlopige aanhouding en de behandeling van verzoeken om overlevering, in belangrijke mate van overeenkomstige toepassing kunnen worden verklaard.

Een afzonderlijke bepaling van het begrip «doorvoer» is voorzien, teneinde dit duidelijk te onderscheiden van de overlevering.

In geval van overlevering wordt een hier te lande aangetroffen persoon op de grondslag van een signalering door het Tribunaal aangehouden en door de Nederlandse overheid ter beschikking van het Tribunaal gesteld ter fine van vervolging. Bij doorvoer is er sprake van transport over Nederlands grondgebied van personen die hetzij door andere Staten aan het tribunaal ter beschikking worden gesteld, hetzij na door het Tribunaal te zijn veroordeeld in detentie onder Nederlandse bewaking naar de Nederlandse grens worden vervoerd en overgegeven aan de autoriteiten van een andere Staat met het oog op de tenuitvoerlegging van zijn straf elders. In deze laatste gevallen bieden de Nederlandse autoriteiten derhalve slechts hand- en spandiensten ten behoeve van het Tribunaal of andere Staten.

Artikel 2 biedt de wettelijke bevoegdheid om personen over te leveren aan het Tribunaal. Aangenomen moet worden dat het hier gaat om een vorm van «uitlevering» in de zin van artikel 2, derde lid, van de Grondwet, dat hiertoe een verdragsgrondslag vereist en verdere voorschriften bij de wet te geven.

Daargelaten de vraag of als gevolg van Resolutie 827, dat Staten verplicht tot de in het Statuut geregelde vormen van samenwerking met het Tribunaal, Grondwettelijke voorschriften geacht kunnen worden terzijde te zijn gesteld, kan in elk geval worden gesteld, dat deze verplichting haar grondslag vindt in Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde naties en dat daarin de Grondwettelijk vereiste verdragsbasis kan worden gevonden.

De vraag laat zich vervolgens stellen in hoeverre het Statuut van het Tribunaal toelaat dat Staten, die geconfronteerd worden met een verzoek om samenwerking of een bevel tot aanhouding van het Tribunaal, in een procedure voorzien volgens welke een door het Tribunaal gezochte persoon de toelaatbaarheid en de opportuniteit van zijn overlevering in rechte kan aanvechten. Artikel 29 van het Statuut verplicht immers alle Staten tot samenwerking en tot het voldoen aan verzoeken of bevelen.

van het Tribunaal tot aanhouding en overlevering. Naar ons oordeel worden daarmee de mogelijkheden voor Staten om in het uitleveringsrecht gebruikelijke weigeringsgronden in te roepen inderdaad aanzienlijk ingeperkt. Een aantal van die gronden is niet relevant, zoals gronden gelegen in een mogelijke oplegging van de doodstraf (waartoe het Tribunaal niet bevoegd is), in de trivialiteit van de feiten, in ingetreden verjaring of in een vrees voor een discriminatoire vervolging. Maar ook andere weigeringsgronden komen naar ons oordeel niet in aanmerking, zoals de gronden gelegen in de nationaliteit van de verdachte, in de politieke of militaire aard van de feiten of in een eventueel dreigend «bis in idem» (vgl. artikel 10, lid 2 van het Statuut). In het wetsvoorstel is dan ook geen van de bepalingen van Hoofdstuk II van de Uitleveringswet van overeenkomstige toepassing verklaard.

Op een enkel punt menen wij evenwel dat staten niet van hun verplichting ontslagen kunnen worden te onderzoeken of zij tot de overlevering van een persoon aan het Tribunaal verplicht zijn. Die gronden zijn in artikel 4, derde lid, van het wetsvoorstel verwoord en betreffen de vragen:

a. is de persoon in kwestie degene die door het Tribunaal wordt gezocht? en

b. betreft de verdenking inderdaad feiten die naar op het eerste gezicht moet worden aangenomen vallen onder de rechtsmacht van het Tribunaal? Uiteraard behoort de definitieve beantwoording van deze laatste vraag aan het Tribunaal zelf. Men kan zich daarom afvragen of er ruimte is voor de Staten om zich daarover een eigen oordeel aan te meten. Zo dat al het geval is, zal de wijze waarop dit wordt getoetst wel zeer marginaal moeten zijn. De zienswijze dat elk oordeel of de verdenking berust op feiten die onder de rechtsmacht van het Tribunaal vallen uitsluitend aan het Tribunaal toevalt, laat zich namelijk ook verdedigen. Niettemin zijn wij van oordeel dat de Staten het recht, en tegenover door hen aangehouden personen de plicht, hebben te onderzoeken of zij in een concreet geval inderdaad verplicht zijn tot samenwerking met het Tribunaal.

Het gaat hier uiteindelijk om de beoordeling van de rechtmatigheid van vrijheidsbeneming in de zin van artikel 9, vierde lid van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, waartoe iedere Verdragsstaat die vrijheidsbeneming toepast, toegang tot de eigen nationale rechter moet bieden. Vandaar dat van het toekennen van een rol aan de nationale rechter bij overleveringsprocedures, als voorzien in de artikelen 2-5 van het wetsvoorstel, niet kan worden afgezien.

Artikel 3 handelt over de fase van voorlopige aanhouding, voorafgaand aan het in behandeling nemen door de rechter van het verzoek om overlevering aan het Tribunaal. Uit de van overeenkomstige toepassing verklaarde bepalingen van de Uitleveringswet blijkt welke instanties bevoegd zijn tot deze voorlopige aanhouding en welke procedures daartoe dienen te worden gevolgd. Voorgeschreven is dat een in Nederland aangehouden verdachte voor de officier van justitie te 's-Gravenhage dient te worden geleid.

Dit hangt samen met het feit dat in artikel 4 de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage bij uitsluiting van andere rechtbanken bevoegd wordt verklaard overleveringszaken te behandelen. Die keuze berust op verschillende gronden.

Allereerst wordt voorgesteld om, anders dan in uitleveringsprocedures, voor deze bijzondere zaken te volstaan met een rechterlijke tussenkomst in slechts één instantie; beroep in cassatie is niet voorzien. Dit, enerzijds om de overleveringsprocedure zo kort mogelijk te houden – in het voorstel zullen daarmee niet meer dan enkele dagen gemoeid hoeven te zijn – en anderzijds omdat veel minder rechtsvragen ter toetsing staan

dan in uitleveringsprocedures. Noch de kwestie van de vaststelling van de identiteit van de opgeëiste persoon, noch die van de beoordeling van de vraag of het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen van de strafbare feiten terzake waarvan een overlevering wordt verzocht, noopt tot het voorzien in cassatieberoep. Laatsbedoelde vraag kan heel wel door de rechtbank worden beantwoord, die zich desgewenst te dier behoeve kan doen voorzien van standpunten van deskundigen. Als deze vraag al ooit in de praktijk zal spelen, zal haar beantwoording al gauw berusten op feitelijke vaststellingen die niet in cassatie toetsbaar zijn. Dat laatste geldt trouwens ook de vaststelling van de identiteit van de betrokkene.

Wordt cassatieberoep uitgesloten, dan ligt het voor de hand de rechtspraak te concentreren bij één instantie, ten einde uiteenlopende jurisprudentie te vermijden. Tenslotte kan met één instantie worden volstaan, omdat het niet in de verwachting ligt dat zich veel overleveringszaken zullen aandienen, zodat spreiding van werklast geen argument tegen concentratie kan zijn.

Artikel 4 regelt de procedure voor de behandeling van en beslissing op verzoeken tot overlevering. De gronden waarop de rechter de toelaatbaarheid van de overlevering kan onderzoeken zijn beperkt tot die genoemd in het derde lid, hierboven reeds toegelicht. De Minister van Justitie beslist, als vertegenwoordiger van de door het Tribunaal aangezochte Staat, uiteindelijk op het verzoek en draagt bij inwilliging ervoor zorg dat kan worden voldaan aan het bepaalde in artikel 5.

Artikel 6 heeft betrekking op personen die zich in Nederland bevinden en die als getuigen of deskundigen door het Tribunaal zijn opgeroepen maar niet aan de oproeping hebben voldaan en wier medebrenging vervolgens door het Tribunaal wordt gelast. Aangezien het Tribunaal niet over eigen bevoegdheden beschikt die medebrenging fysiek te effectueren, is het afhankelijk van de bijstand die de Nederlandse autoriteiten in dezen kunnen bieden.

In het artikel wordt de wettelijke grondslag geboden voor de Nederlandse autoriteiten om dergelijke getuigen en deskundigen op te halen en desnoods met toepassing van dwang ter beschikking van het Tribunaal te stellen. Het gaat hier niet om «overlevering» omdat die term gereserveerd is voor de terbeschikkingstelling van verdachten ter fine van vervolging en berechting. De Nederlandse politie handelt ingevolge dit artikel op last van de Officier van Justitie te 's-Gravenhage. Daarbij wordt ervan uitgegaan, dat er afspraken zullen worden gemaakt tussen instanties van het Tribunaal en het Haagse parket over de precies te volgen procedures.

Artikel 7, eerste lid, gaat over de doorvoer van personen die vanuit het buitenland naar de Nederlandse grens worden gebracht en daar worden overgenomen door de Nederlandse autoriteiten ten einde onder bewaking te worden vervoerd naar het gebouw van het Tribunaal of naar een onder gezag van het Tribunaal staande detentieruimte. Hoewel de titel voor detentie berust op een last van een vreemde Staat ter uitvoering van een verzoek of bevel van het Tribunaal, wordt de verantwoordelijkheid voor de vrijheidsberoving gedurende het vervoer door Nederland overgenomen. De rechtstitel daarvoor wordt in artikel 7, eerste lid, geboden. Het tweede lid biedt een vergelijkbare titel voor het door Nederlandse autoriteiten te verzorgen transport van personen in detentie tussen het gebouw van het Tribunaal en de onder het gezag van het Tribunaal staande detentieruimte, of naar enige andere plaats binnen Nederland. De bepaling kan ook als rechtsgrondslag dienen voor het bewaakt transport aan boord van Nederlandse luchtvaartuigen. Binnen

het gebouw van het Tribunaal zijn VN-ambtenaren voor het transport van gedetineerden verantwoordelijk.

De Minister van Justitie wordt als opdrachtgever opgevoerd aangezien de contacten over de doorvoer en het transport via het Ministerie van Justitie zullen lopen ook al zal de feitelijke uitvoering uiteraard aan de politie worden gedelegeerd.

Het derde lid bepaalt ten slotte dat alle voor de veiligheid van betrokkenen en ter voorkoming van ontsnapping of bevrijding dienstige maatregelen kunnen worden genomen.

Artikel 8 biedt een rechtsgrondslag om in Nederlandse politieregisters aanwezige gegevens te verstrekken aan de Openbare Aanklager bij het Tribunaal. De Wet politieregisters, in het bijzonder artikel 18, eerste lid, en het Besluit Politieregisters (Besluit van 14 februari 1991, Stb. 56), in het bijzonder artikel 13, voorzien niet in die mogelijkheid. In het voorgestelde artikel 8 wordt in dit opzicht een aanvulling op de bestaande wetgeving geschapen. Dit past naar ons oordeel in de doelstellingen van de Veiligheidsraadresolutie en het Statuut.

Wel is voorgeschreven dat verstrekking van gegevens uit politieregisters niet dan door tussenkomst van de CRI is toegestaan en overeenkomstig door de Minister van Justitie te geven aanwijzingen.

Artikel 9 handelt over de zogenaamde rechtshulp, desverzocht door de Nederlandse justitie en politie aan het Tribunaal te verlenen. Die rechtshulp kan allerlei vormen van samenwerking omvatten, zoals het horen van personen, het in beslag nemen van bewijsmateriaal, het uitreiken van gerechtelijke stukken, maar ook het doen verrichten van onderzoek in het gerechtelijk laboratorium, het verlenen van hulp en bijstand aan personen en dergelijke. Ook hier zijn enkele bepalingen van het Wetboek van Strafvordering die op de kleine rechtshulp betrekking hebben van overeenkomstige toepassing verklaard, maar niet die welke gronden tot weigering bevatten. Sommige van de van overeenkomstige toepassing verklaarde bepalingen maken de inwilligbaarheid van rechtshulpverzoeken afhankelijk van het bestaan van een verdragsgrondslag (Artt. 552n, 552o WvSv en art. 51 Uitsl.wet). Evenals voor de overlevering het geval is, kan onzes inziens het handvest van de Verenigde Naties, waarop Resolutie 827 van de Veiligheidsraad en het Statuut van het Tribunaal is gebaseerd, als de wettelijk vereiste verdragsgrondslag worden opgevat.

In het derde lid is voorgeschreven dat aan vertegenwoordigers van het Tribunaal moet worden toegestaan desgevraagd bij de uitvoering van rechtshulpverzoeken van het Tribunaal aanwezig te zijn. Zij hebben dan het recht te verlangen dat bepaalde vragen aan de te verhoren personen worden gesteld. Voor de veiligheid van zich hier te lande bevindende personen die door de Nederlandse politie en justitie in onderzoek worden betrokken blijft evenwel Nederland verantwoordelijk. In dat opzicht hebben de vertegenwoordigers van het Tribunaal zich naar Nederlandse opvattingen te schikken.

Artikel 10 bevat een regeling voor de vrijgeleide van getuigen en deskundigen die, komende vanuit het buitenland, gehoor geven aan oproepingen van het Tribunaal om te verschijnen of die als gevolg van een bevel tot medebrenging van het Tribunaal worden gedwongen om naar Nederland te komen om voor het Tribunaal te verschijnen. De regeling is ontleend aan artikel 12 van het Europese Verdrag aangaande de wederzijdse rechtshulp in strafzaken (Trb. 1965, 10).

De artikelen 11-14 hebben betrekking op de tenuitvoerlegging van de vonnissen van het Tribunaal. Het Statuut voorziet niet in eigen faciliteiten

voor het Tribunaal voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen die het oplegt. Het is daarvoor afhankelijk van Staten, en wel die Staten welke aan de Veiligheidsraad te kennen hebben gegeven bereid te zijn aan vonnissen van het Tribunaal uitvoering te geven (vgl. artikel 27 van het Statuut).

Uit de lijst van Staten die zulks te kennen hebben gegeven wijst het Tribunaal van geval tot geval een gegadigde aan. Wij zijn van oordeel dat het Koninkrijk, nu het Tribunaal hier te lande zal worden gevestigd, zich dient te scharen bij de landen die zich bereid verklaren vonnissen van het Tribunaal ten uitvoer te leggen. Wij verwachten overigens dat een groot aantal Europese landen die bereidheid aan de dag zal leggen. De daartoe te treffen wettelijke regeling volgt in grote lijnen de regeling die voor de overlevering van verdachten aan het Tribunaal is gevolgd. Dat wil zeggen, dat in beginsel de in onze wetgeving bestaande regeling voor de tenuitvoerlegging van buitenlandse strafvonnissen van overeenkomstige toepassing wordt verklaard, zij het onder vereenvoudigde procedures en met een aanzienlijke beperking van de gronden waarop tenuitvoerlegging kan worden afgewezen. In artikel 11 wordt het beginsel verwoord dat vonnissen van het Tribunaal in Nederland kunnen worden ten uitvoer gelegd. De volgende leden bieden een regeling voor voorlopige aanhouding – door Nederlandse instanties, in Nederlandse inrichtingen – vooruitlopende op de rechterlijke beslissing waarmee aan het vonnis van het Tribunaal exequatur wordt verleend. Ook hier is de behandeling geconcentreerd bij de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage. Uit artikel 12 blijkt welke procedure dient te worden gevolgd om tot exequatur verlening te komen. Onder de bepalingen van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen (WOTS) die van overeenkomstige toepassing zijn verklaard behoren niet de artikelen 2 tot en met 7, houdende de voorwaarden voor de overname van de tenuitvoerlegging van buitenlandse rechterlijke beslissingen in strafzaken. De gronden waarop de rechter tot een ontoelaatbaarverklaring van de tenuitvoerlegging kan komen is beperkt tot één: de grond overeenkomende met artikel 30, eerste lid, onder d, WOTS. Deze mogelijkheid (het oordeel dat bij afweging van alle betrokken belangen in redelijkheid een beslissing tot tenuitvoerlegging in Nederland niet kan worden genomen) is niet in strijd met de bepalingen van het Statuut te achten, dat immers Staten niet verplicht tot tenuitvoerlegging, doch zich baseert op hun bereidheid en mogelijkheden.

Evenmin zijn van overeenkomstige toepassing verklaard de bepalingen van de WOTS die voorzien in beroep in cassatie. De overwegingen die aan het voorstel om cassatieberoep in deze gevallen uit te sluiten ten grondslag liggen komen grotendeels overeen met die welke eerder in verband met de overleveringsprocedure werden uiteengezet.

In het vierde lid van artikel 12 is één voorschrift opgenomen, door de rechter na exequatur-verlening en omzetting van de door het Tribunaal opgelegde straf in een Nederlandse straf in acht te nemen. Voorts zal de rechter niet boven het naar Nederlands recht voor de feiten geldende strafmaximum kunnen uitgaan (vgl. art. 31, eerste lid, WOTS). Voor het overige mag worden aangenomen dat de rechter zich naar de door de Tribunaal vastgestelde duur zal richten. Op de tenuitvoerlegging zijn de Nederlandse regels inzake vervroegde invrijheidstelling en regime van toepassing.

Artikel 13 voorziet de mogelijkheid dat de tenuitvoerlegging van een door het Tribunaal opgelegde straf in Nederland een aanvang neemt, doch dat op een bepaald moment de verdere tenuitvoerlegging aan een andere Staat wordt overgedragen. Een dergelijke overdracht zal onderworpen zijn aan de instemming van het Tribunaal, dat immers blijkens

artikel 27 van zijn Statuut een aanwijzingsbevoegdheid heeft en toezicht uitoefent op de tenuitvoerlegging.

Artikel 14 handelt over de toepassing van het gratierecht ten aanzien van vonnissen waarvan de tenuitvoerlegging in Nederland plaatsvindt. Artikel 28 van het Statuut kent hierbij een rol aan het Tribunaal toe. Volgens dat artikel neemt de President van het Tribunaal, in consultatie met de andere rechters, zelf de beslissingen over gratieverlening. Wel dient het Tribunaal eerst over een bij de Nederlandse autoriteiten ingediend gratieverzoek te worden geïnformeerd indien dit binnen de termijnen van een mogelijke gratieverlening naar Nederlands recht zou vallen. Ten einde dat te kunnen beoordelen wordt wel in een procedure van advisering voorzien door Nederlandse rechterlijke instanties, overeenkomstig de desbetreffende bepalingen van de Gratiiewet. Deze zenden hun advies aan de Minister van Justitie toe, die vervolgens in daarvoor in aanmerking komende gevallen het gratieverzoek aan de President van het Tribunaal toe doet komen ter beslissing.

In artikel 15 is een doorvoerregeling opgenomen voor de gevallen waarin het Tribunaal heeft bepaald dat een opgelegde vrijheidsstraf in een andere Staat dan Nederland moet worden opgelegd en daaromtrent reeds vooraf een bereidverklaring van die Staat is afgegeven. Zodra een uitspraak van het Tribunaal waarbij gevangenisstraf is opgelegd voor tenuitvoerlegging vatbaar is kan de veroordeelde door de Nederlandse autoriteiten over Nederlands grondgebied worden vervoerd en ter beschikking worden gesteld van de autoriteiten van de Staat van tenuitvoerlegging of van die van een buurstaat die voor verdere doorvoer zorgdragen.

In artikel 16 is ten slotte een bepaling opgenomen inzake de aanspraken op immuniteit van personen die onder rechtsmacht van het Tribunaal vallen. In artikel 7, tweede lid, van het Statuut van het Tribunaal is bepaald dat het bekleden of bekleed hebben van de functie van Staatshoofd of Regeringsleider, dan wel van verantwoordelijke regeringsfunctionaris geen immuniteit biedt ten aanzien van de door het Tribunaal uit te oefenen rechtsmacht. Als gevolg daarvan dient aan deze personen ook geen aanspraak op immuniteit toe te komen jegens de Nederlandse rechter, waar deze rechtsmacht uitoefent op verzoek of ten behoeve van het Tribunaal.

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

De Minister van Buitenlandse Zaken,
P. H. Kooijmans

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

OORSPRONKELIJKE TEKST VAN HET VOORSTEL VAN WET EN VAN DE MEMORIE VAN TOELICHTING ZOALS VOORGELEGD AAN DE RAAD VAN STATE EN VOOR ZOVER NADIEN GEWIJZIGD

VOORSTEL VAN WET

Oorspronkelijk versie:

- In artikel 2 ontbreken de woorden 'vervolgung'.

- Artikel 14 luidde als volgt:

Omtrent verzoekschriften om vermindering of kwijtschelding van straffen door het Tribunaal opgelegd, waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaats vindt, wordt door Onze Minister, voordat daarop wordt beschikt, mede het advies ingewonnen van het Tribunaal. Voor het overige is de Gratiwet van toepassing.

Gewijzigde versie:

Artikel 14 is komen te luiden:

Op verzoekschriften om vermindering of kwijtschelding van straffen door het Tribunaal opgelegd, waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaats vindt, zijn de artikelen 2 tot en met 7, 11 en 12 van de Gratiwet van overeenkomstige toepassing. Gratie wordt verleend door de President van het Tribunaal overeenkomstig artikel 28 van het Statuut.

MEMORIE VAN TOELICHTING

Oorspronkelijke versie:

De toelichting op artikel 14 luidde vanaf de derde volzin als volgt:

Genoemd artikel kan zo worden uitgelegd dat de President van het Tribunaal, in consultatie met de andere rechters, zelf de beslissingen over gratieverlening neemt. Men kan zich daartegen ook afvragen of dit artikel wel de strekking heeft het recht tot gratieverlening aan de Staat van tenuitvoerlegging te ontnemen, of dat het, zonder aan dat recht afbreuk te doen, ermee volstaat aan het Tribunaal invloed op de besluitvorming toe te kennen. Immers, de hoofdregel, vervat in artikel 27 van het Statuut, is dat de tenuitvoerlegging door het recht van de Staat van tenuitvoerlegging wordt beheerst. Wij zijn van oordeel dat het Statuut niet aldus behoeft te worden verstaan, dat de uitoefening van het gratierecht uitsluitend aan het Tribunaal is voorbehouden en aan het Staatshoofd wordt onthouden. De Grondwet verlangt dat gratie wordt verleend na advies van een bij de wet aangewezen gerecht. In het onderhavige artikel wordt een wettelijke verplichting gecreëerd in de gevallen daarin bedoeld het advies van het Tribunaal

(naast het advies van de rechter die exequatur heeft verleend) in te winnen. Het hoeft geen betoog dat dit advies in de besluitvorming van uitzonderlijke groot gewicht zal zijn.

Gewijzigde versie:

- In de artikelsgewijze toelichting is onder artikel 3 de volgende passage toegevoegd:

Noch de kwestie van de vaststelling van de identiteit van de opgeëiste persoon, noch die van de beoordeling van de vraag of het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen van de strafbare feiten terzake waarvan een overlevering wordt verzocht, noopt tot het voorzien in cassatieberoep. Laatstbedoelde vraag kan heel wel door de rechtbank worden beantwoord, die zich desgewenst te dier behoeve kan doen voorzien van standpunten van deskundigen. Als deze vraag al ooit in de praktijk zal spelen, zal haar beantwoording al gauw berusten op feitelijke vaststellingen die niet in cassatie toetsbaar zijn. Dat laatste geldt trouwens ook de vaststelling van de identiteit van de betrokkene.

- De toelichting op artikel 14 is, na de tweede volzin, als volgt komen te luiden:

Volgens dat artikel neemt de President van het Tribunaal, in consultatie met de andere rechters, zelf de beslissingen over gratieverlening. Wel dient het Tribunaal eerst over een bij de Nederlandse autoriteiten ingediend gratieverzoek te worden geïnformeerd indien dit binnen de termijnen van een mogelijke gratieverlening naar Nederlands recht zou vallen. Ten einde dat te kunnen beoordelen wordt wel in een procedure van advisering voorzien door Nederlandse rechterlijke instanties, overeenkomstig de desbetreffende bepalingen van de Gratielwet. Deze zenden hun advies aan de Minister van Justitie toe, die vervolgens in daarvoor in aanmerking komende gevallen het gratieverzoek aan de President van het Tribunaal toe doet komen ter beslissing.

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationaal humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

B

ADVIES RAAD VAN STATE

Aan de Koningin

's-Gravenhage, 25 oktober 1993

Bij Kabinetsmissie van 19 juli 1993, no. 90.005819, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Justitie, mede namens de Minister van Buitenlandse Zaken, bij de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt een voorstel van wet met memorie van toelichting, houdende bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991.

1. Door alleen onderdeel a van het eerste lid van artikel 16 van de Uitleveringswet van overeenkomstige toepassing te verklaren op verzoeken van het Tribunaal om aanhouding als bedoeld in artikel 3, eerste lid, van het wetsvoorstel, wordt de invrijheidstelling van een in bewaring gestelde persoon niet meer aan een termijn als onder c bepaald, gebonden. Hetzelfde geldt voor het in artikel 11, vierde lid, van het wetsvoorstel niet van overeenkomstige toepassing verklaren van artikel 11, tweede lid, onder c, van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen. De Raad van State adviseert een en ander in de toelichting te verantwoorden.

NADER RAPPORT

Aan de Koningin

's-Gravenhage, 30 november 1993

Blijkens de mededeling van de Directeur van Uw Kabinet van 19 juli 1993, Nr. 90.005819, machtigde Uwe Majesteit de Raad van State zijn advies inzake bovenvermeld voorstel van wet rechtstreeks aan mij te doen toekomen. Dit advies, gedateerd 25 oktober 1993, no. WO3.93.0417, bied ik U, mede namens mijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken, hierbij aan.

1. De Raad vraagt zich af waarom in artikel 3, eerste lid, van het wetsvoorstel alleen onderdeel a van het eerste lid van artikel 16 van de Uitleveringswet van overeenkomstige toepassing is verklaard, en niet tevens onderdeel c van die bepaling, dat de duur van bewaring, vooruitlopende op het ontvangen van een formeel verzoek om uitlevering, bepaalt op ten hoogste twintig dagen. De reden hiervoor is, dat te verwachten is dat een verzoek om voorlopige aanhouding van een hier te lande aangetroffen verdachte, afkomstig van het hier te lande gevestigde Tribunaal, op zeer korte termijn zal kunnen worden gevolgd door het formele verzoek om overlevering met de daarbij behorende

ondersteunende stukken. Immers, het verzoek om voorlopige aanhouding zal zijn gebaseerd op een bevel tot gevangenneming, uitgevaardigd overeenkomstig de in artikel 19 van het Statuut van het Tribunaal voorziene procedure. Hetgeen betekent, dat reeds over de benodigde stukken ter ondersteuning van een verzoek om overlevering wordt beschikt. Die stukken zullen in hetzij het Frans, hetzij het Engels zijn gesteld, zijnde de officiële talen van het Tribunaal. Stukken in die talen gesteld kunnen in de Nederlandse overleveringsprocedure worden geaccepteerd, zodat ook geen vertraging als gevolg van het vervaardigen van vertalingen zal optreden. Er is dan ook geen reden om de termijn, als bedoeld in artikel 18, eerste lid, onder c, van de Uitleveringswet te stellen, nog daargelaten, dat een eventuele overschrijding van die termijn en een automatische invrijheidsstelling Nederland op gespannen voet met de uit het Handvest voortvloeiende verplichtingen kan brengen.

Evenzo vraagt de Raad zich af waarom in artikel 11, vierde lid, van het wetsvoorstel onderdeel c van het tweede lid van artikel 11 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen (WOTS) niet van overeenkomstige toepassing is verklaard. Genoemde bepaling van de WOTS schrijft voor een veroordeelde die in bewaring is genomen in afwachting van een rechterlijke beslissing over de tenuitvoerlegging in Nederland van een in een vreemde staat opgelegde sanctie op vrije voeten te stellen indien de duur van die bewaring die van de in de vreemde Staat opgelegde en nog te executeren sanctie zou overtreffen. De reden waarom de genoemde bepaling van de WOTS niet van overeenkomstige toepassing is verklaard is, dat niet te verwachten is dat in relatie tot het Tribunaal een dergelijke situatie zich zal voordoen. Ten eerste strekt de rechtsmacht van het Tribunaal zich slechts uit over zeer ernstige strafbare feiten, zodat niet met zeer korte gevangenisstraffen rekening behoeft te worden gehouden. Ten tweede heeft het Tribunaal geen eigen executiemogelijkheden, zodat er geen sprake kan zijn van een aanzienlijk deel aan reeds ondergaan vrijheidsstraf op het moment waarop de tenuitvoerlegging in Nederland wordt overgenomen. In de derde plaats wordt

2. In artikel 8 ware te bepalen dat de gegevens uit een politieregister steeds worden verstrekt onder de algemene voorwaarde dat deze slechts zullen worden gebruikt voor het doel waarvoor zij zijn verstrekt (artikel 13, vierde lid, van het Besluit Politieregisters).

het wetsvoorstel, anders dan de WOTS, slechts in een rechtgang in Nederland in één instantie, zodat vrij snel een definitieve rechterlijke beslissing omtrent de tenuitvoerlegging in Nederland kan worden verwacht.

Ook onderdeel b van het tweede lid van artikel 11 van de WOTS is niet van overeenkomstige toepassing verklaard om redenen die vergelijkbaar zijn met de hierboven met betrekking tot de Uitleveringswet gegeven overwegingen.

Een en ander behoeft, naar het de ondergetekende voorkomt, geen verdere verantwoording in de memorie van toelichting.

2. De Raad geeft vervolgens in overweging in artikel 8 van het wetsvoorstel te bepalen dat gegevens uit een politieregister steeds worden verstrekt onder de algemene voorwaarde dat deze slechts zullen worden gebruikt voor het doel waarvoor zij zijn verstrekt. De Raad verwijst daarbij naar artikel 13, vierde lid, van het Besluit Politieregisters. Ik meen dat om de volgende reden niet aan de suggestie van de Raad ware te voldoen. De bepaling in het Besluit Politieregisters is geschreven met het oog op de uitwisseling van gegevens tussen Staten. Aangezien Staten over vele verantwoordelijkheden en bevoegdheden beschikken, is het denkbaar dat gegevens die ten behoeve van de uitoefening van politieke taken en met het oog op de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde worden verstrekt, worden aangewend voor administratieve doeleinden of ten behoeve van de uitoefening van overheidsbevoegdheden die buiten de sfeer van de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde liggen. Voor een dergelijke gebruik behoeft in de relatie tot het Tribunaal niet te worden gevreesd, aangezien dit over beperkte, en nauwgezet in Statuut en eventueel door het Tribunaal nog zelf op te stellen regelingen precies gedefinieerde, bevoegdheden beschikt, die alle liggen in de sfeer van de strafrechtelijke handhaving van de internationale rechtsorde. Naar mijn oordeel zullen dan ook gegevens die ingevolge artikel 8 van het wetsvoorstel spontaan aan het Tribunaal worden verstrekt ten behoeve van alle aspecten van de taakuitoefening van het Tribunaal moeten kunnen worden aangewend.

3. Bij de Raad is de vraag gerezen of, voor het geval personen met de Nederlandse nationaliteit voor het Tribunaal worden gedaagd, gelet op het bepaalde in artikel 4 van de Uitleveringswet en de daarin vervatte bescherming van Nederlanders, de in de toelichting naar het oordeel van de Raad terecht voldoende noodzaak om verhoging in de verlening van rechtsbijstand aan het Tribunaal tot een minimum te beperken, een voldoende sterk argument vormt voor het uitsluiten niet alleen van hoger beroep maar zelfs van cassatie, in het bijzonder voor de beoordeling van de vraag of het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen van de strafbare feiten in kwestie. De toelichting ware op dit punt meer klemmend te motiveren.

Er is geen reden om daarbij het Tribunaal nog aan bepaalde beperkingen te onderwerpen, nog daargelaten of de Openbare Aanklager zich wel, gelet op het bepaalde in artikel 18, eerste lid, van het Statuut, tot bepaalde gebruiksbeperkingen mag committeren.

3. De Raad vraagt zich vervolgens af of voldoende sterk is beargumenteerd, dat in de procedure voor overlevering als voorzien in artikel 4 van het wetsvoorstel cassatieberoep is uitgesloten. De Raad verwijst daarbij naar de bescherming die artikel 4 van de Uitleveringswet aan Nederlanders biedt en naar het toetsingscriterium of er strafbare feiten in het geding zijn terzake waarvan het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen.

Allereerst zij er op gewezen, dat in uitleveringsprocedures overeenkomstig de Uitleveringswet, anders dan de Raad lijkt te impliceren, geen hoger beroep is voorzien. Tegen uitspraken van de rechtbanken is slechts beroep in cassatie voorzien. Maar ook dan nog plegen uitleveringszaken, waarin van de bestaande beroepsmogelijkheid gebruik wordt gemaakt, enkele maanden in beslag te nemen. Zelfs als die periode met grote inspanning van de kant van de Hoge Raad voor de behandeling van overleveringsverzoeken afkomstig van het Tribunaal tot enkele weken zou kunnen worden ingekort, acht ik deze te lang in het licht van de verplichting, vervat in artikel 29, tweede lid, van het Handvest, om «without undue delay» op verzoeken van het Tribunaal te reageren.

Aan artikel 4 van de Uitleveringswet kan ik geen argument ontleenen voor het voorzien in cassatieberoep; het leidt geen twijfel dat de Resolutie van de Veiligheidsraad ertoe verplicht in voorkomende gevallen eigen onderdanen aan het Tribunaal over te leveren. Aan de in het tweede lid van artikel 4 van de Uitleveringswet voorziene mogelijkheid voor Nederlanders om na uitlevering een eventueel opgelegde straf in Nederland te mogen ondergaan, zal zeker kunnen worden voldaan, nu het Tribunaal niet over eigen executiebevoegdheden beschikt en, gelet op de Nederlandse bereidheid vonnissen van het Tribunaal in Nederland ten uitvoer te leggen, stellig geneigd zal zijn van die bereidheid in elk geval ten aanzien van Nederlandse onder-

danen gebruik te maken. Het voorgaande betreft het geval waarin Nederlanders zich zouden hebben schuldig gemaakt aan misdrijven die onder de rechtsmacht van het Tribunaal vallen. Dat geval acht ik overigens theoretisch.

Ook de kwestie van de beoordeling van de vraag of het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen van de strafbare feiten terzake waarvan een overlevering wordt verzocht, noopt mijns inziens niet tot het voorzien in cassatieberoep. Die vraag kan heel wel door de Haagse rechtbank worden beantwoord, die zich desgewenst te dier behoeve kan doen voorzien van standpunten van deskundigen. Als deze vraag al ooit in de praktijk zal spelen, zal haar beantwoording al gauw berusten op fctelijke vaststellingen die niet in cassatie toetsbaar zijn.

Overeenkomstig de suggestie van de Raad van State is de memorie van toelichting op dit punt aangevuld.

4. Evenals in de regeling van de overlevering van personen aan het Tribunaal is het aantal gronden waarop verzoeken van het Tribunaal tot tenuitvoerlegging van door het Tribunaal opgelegde vrijheidsstraffen in Nederland kan worden afgewezen in het wetsvoorstel beperkt. In de memorie van toelichting wordt niet beargumenteerd waarom niet de gebruikelijke, in de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen opgenomen, afwijzingsgronden worden overgenomen. Dit bevreemdt te meer gezien de toelichting op artikel 12, derde lid, van het wetsvoorstel dat de enige grond bevat waarop de rechter tot een ontoelaatbaarverklaring van de tenuitvoerlegging kan komen. Volgens deze toelichting is het opnemen van deze weigeringsgrond niet in strijd met de bepalingen van het Statuut, omdat het Statuut de staten niet zou verplichten tot tenuitvoerlegging, doch zich baseert op de bereidheid en de mogelijkheden van de staten tot tenuitvoerlegging. De hoofdregel hanterend dat het Statuut (artikel 27) de staten niet verplicht tot tenuitvoerlegging, zouden derhalve de gebruikelijke voorwaarden voor de overname van de tenuitvoerlegging van buitenlandse rechterlijke beslissingen in strafzaken (artikelen 2 tot en met 7 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen) van overeen-

4. De Raad vraagt zich vervolgens af, waarom in artikel 12 van het wetsvoorstel niet de gebruikelijke voorwaarden voor de overname van de tenuitvoerlegging van buitenlandse rechterlijke beslissingen in strafzaken, genoemd in de artikelen 2 tot en met 7 van de WOTS van overeenkomstige toepassing zijn verklaard. Dit is als volgt te verklaren.

De in artikel 2 WOTS vereiste verdragsgrondslag wordt gevonden in het Handvest van de Verenigde Naties, in het bijzonder Hoofdstuk VII, waarop Veiligheidsraad-resolutie 827 is gebaseerd. De in artikel 3 WOTS genoemde voorwaarden doen niet ter zake, aangezien (a) beslissingen van het Tribunaal niet door het Tribunaal zelf tenuitvoer kunnen worden gelegd, (b) het Tribunaal niet bevoegd is tot veroordeling tot betaling van proceskosten of tot schadevergoeding aan de beledigde partij, (c) het Tribunaal slechts rechtsmacht heeft over feiten die ook naar Nederlands recht strafbare feiten opleveren (met inachtneming van het bepaalde in het tweede lid van artikel 3 WOTS) en (d) het Tribunaal voor wat betreft de geldigheid van strafuitsluitingsgronden bepalingen van internationaal recht zal toepassen, waaraan eventueel afwijkende bepalingen van Nederlands recht ondergeschikt zijn.

komstige toepassing verklaard kunnen worden. Hiervoor pleit bovendien dat artikel 27 van het Statuut bepaalt dat de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf door het recht van de staat van tenuitvoerlegging wordt beheerst. Op grond van dezelfde argumentatie noopt het Statuut niet tot het niet van overeenkomstige toepassing verklaren van de bepalingen van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen die voorzien in beroep in cassatie. In elk geval acht de Raad de motivering in de toelichting dat aan het achterwege laten van deze voorziening overwegingen ten grondslag liggen die grotendeels overeenkomen met die welke eerder in verband met de overleveringsprocedure werden uiteengezet ontoreikend. In de toelichting ware op het hier aangegeven onderscheid tussen de verplichting tot overlevering en de grotere vrijheid inzake de tenuitvoerlegging aandacht te besteden en naar de beperking van de weigeringsgronden te heroverwegen.

Tevens ware een te geven op welke situaties de enige opgenomen weigeringsgrond ziet.

De in artikel 4 WOTS opgenomen voorwaarde dat buitenlandse vrijheidsstraffen alleen in Nederland kunnen worden tenuitvoergelegd aan personen die Nederlander zijn of vreemdeling met een vaste woon- of verblijfplaats in Nederland, behoort nu juist ten aanzien van straffen door het Tribunaal opgelegd niet te gelden.

Dat de in artikel 5 WOTS geformuleerde uitzondering zich zal voordoen ten aanzien van door het Tribunaal opgelegde sancties dient uitgesloten te worden geacht.

De meeste strafbare feiten, vallende onder de rechtsmacht van het Tribunaal, zijn feiten waarvoor naar Nederlands recht de verjaring van het recht tot vervolging – en diensgevolge ook tot uitvoering van straf – is uitgesloten. Het is overigens in de overige gevallen ondenkbaar, nu het Tribunaal geen vonnis bij verstek kan wijzen, dat het tot een verjaring van het recht tot uitvoering van straf kan komen, zodat er ook geen reden is artikel 6, eerste lid, WOTS van overeenkomstige toepassing te verklaren. Evenmin achten wij het reëel te veronderstellen dat het Tribunaal zich zal inlaten met zaken vallende onder de termen van het tweede lid van artikel 6 WOTS.

Ten slotte is er ook geen aanleiding artikel 7 WOTS van overeenkomstige toepassing te verklaren, aangezien de in het eerste lid van dat artikel bedoelde situatie strijd zou opleveren met het bepaalde in artikel 10, eerste lid, van het Statuut van het Tribunaal en de in het tweede lid van artikel 7 WOTS bedoelde situatie zich niet met artikel 10, tweede lid, van het Statuut zou laten verenigen.

Het enkele feit dat artikel 27 van het Statuut bepaalt dat de tenuitvoerlegging van door het Tribunaal opgelegde gevangenisstraf door het recht van de Staat van tenuitvoerlegging wordt beheerst, staat er niet aan in de weg, dat in de nationale wetgeving met het oog op de tenuitvoerlegging van door deze bijzondere instantie opgelegde straffen bijzondere voorzieningen worden getroffen.

De Raad is vervolgens van oordeel dat in de toelichting onvoldoende is gemotiveerd, waarom in artikel 12 van het wetsvoorstel de regeling van het beroep in cassatie in de WOTS niet van overeenkomstige toepassing

is verklaard. De Raad wijst er daarbij op dat, anders dan bij de overlevering volgens de artikelen 2 tot en met 5 van het wetsvoorstel, het Statuut van het Tribunaal niet verplicht tot de tenuitvoerlegging van de vonnissen van het Tribunaal. In de toelichting is gesteld, dat de overwegingen voor die keuze grotendeels overeenkomen met de overwegingen om ook in overleveringsprocedures het cassatieberoep uit te sluiten. Die overwegingen zijn ten eerste de wens de procedure zo kort mogelijk te houden, ten tweede het feit dat veel minder rechtsvragen ter toetsing staan doordat vele voorwaarden en weigeringsgronden geldend voor het interstatelijke rechtshulpverkeer, zoals hierboven uiteengezet, niet ter zake doen, en ten derde het feit dat de rechtspraak wordt geconcentreerd bij de rechtbank te 's-Gravenhage. Die overwegingen acht ik tezamen genomen voldoende zwaarwegend om aan de in het wetsvoorstel neergelegde keuze vast te houden. Ik voeg daar nog aan toe, dat hoewel in artikel 27 van het Statuut niet is voorgeschreven, dat beslissingen omtrent de tenuitvoerlegging zo spoedig mogelijk dienen te worden genomen, zulks wel uit de aard der zaak voortvloeit, aangezien het Tribunaal niet over eigen executiebevoegdheden beschikt en de loop van het recht ermee gediend is dat met de tenuitvoerlegging van door het Tribunaal onherroepelijk opgelegde straffen zo spoedig mogelijk een aanvang wordt gemaakt.

Ten slotte vroeg de Raad op welke situaties de in artikel 12, derde lid, van het wetsvoorstel opgenomen weigeringsgrond ziet. De grond is, in navolging van artikel 30, eerste lid, onder d, WOTS, zodanig geformuleerd, dat daaronder allerlei gevallen zouden zijn te brengen, zij het dat het onwaarschijnlijk is te achten, dat een beroep op deze weigeringsgrond gemakkelijk zal worden gehonoreerd. Zonder op dit punt een voor de Nederlandse rechter bindende uitspraak te willen doen, kan ik mij voorstellen dat in een geval waarin de verdachte niet via een reguliere overbrengingsprocedure, doch via kidnapping – in strijd met volkenrechtelijke regels en beginselen – in handen van het Tribunaal is gespeeld en het Tribunaal zich niettemin bevoegd heeft geacht de betrokkene te berechten en te veroordelen, het bezwaarlijk wordt geacht onder die omstandigheden een opgelegde straf in Nederland ten uitvoer te leggen.

5. Met betrekking tot de toepassing van het gratierecht wordt in artikel 14 een aan artikel 13 tegenovergestelde regeling getroffen. In artikel 14 wordt bepaald dat door de minister alvorens op het gratieverzoek wordt beschikt mede het advies van het Tribunaal wordt ingewonnen. Deze bepaling is gebaseerd op de uitleg van artikel 28 van het Statuut dat ermee volstaan kan worden aan het Tribunaal invloed op de besluitvorming toe te kennen. In de toelichting wordt opgemerkt dat genoemd artikel van het Statuut ook zo kan worden uitgelegd dat de President van het Tribunaal, in consultatie met andere rechters, zelf de beslissingen over gratieverlening neemt. Naar de mening van het college is deze laatste uitleg goet op de bewoordingen van het artikel de enig mogelijke. De tekst van artikel 28 van het Statuut shall decide the matter laat er immers geen twijfel over bestaan dat de uitoefening van het gratierecht uitsluitend aan het Tribunaal is voorbehouden, waarbij de President van het Tribunaal uiteindelijk beslist.

De in de toelichting geuite twijfel of artikel 28 van het Statuut de strekking heeft het recht tot gratieverlening aan de staat van tenuitvoerlegging te ontnemen wordt mede gebaseerd op artikel 27 van het Statuut, waaraan in deze context de hoofdregel wordt ontleend dat de tenuitvoerlegging door het recht van de staat van tenuitvoerlegging wordt beheerst. Het betrekken van artikel 27 bij de interpretatie van artikel 28 acht de Raad niet geheel zuiver, omdat de artikelen twee gescheiden procedures betreffen; enerzijds de tenuitvoerlegging en anderzijds de gratieverlening. Gratieverlening heeft als gevolg de opheffing of verlichting van een vonnis. Een dergelijk teniet doen of wijziging van de rechterlijke strafbedeling rechtvaardigt, naar de mening van het college een beslissende stem van het Tribunaal.

Het vorenstaande betekent naar het oordeel van de Raad dat in de eerste plaats artikel 14 van het wetsvoorstel moet worden aangepast. Niet alleen moet duidelijk worden vastgelegd dat niet de Kroon, maar de President van het Tribunaal op het gratieverzoek beslist. Het overeenkomstig van toepassing verklaren van de Gratielwet dient zich uitsluitend te beperken tot de vraag of *he or she is eligible for pardon or commutation*

5. Naar aanleiding van het bepaalde in artikel 14 van het wetsvoorstel, handelende over de verlening van gratie ter zake van in Nederland tenuitvoergelegde straffen welke door het Tribunaal zijn opgelegd, adviseert de Raad deze bepaling aldus te wijzigen dat gratie wordt verleend door de President van het Tribunaal en dat de procedure die voor gratieverlening is voorzien in de Gratielwet slechts van toepassing wordt verklaard voor zover het de rechterlijke adviesringsfase betreft.

Het wetsvoorstel en de memorie van toelichting zijn overeenkomstig het advies van de Raad aangepast.

of sentences». In deze gedach-
tengang is de vraag naar de relatie
tussen het onderhavige wetsvoorstel
en artikel 122 van de Grondwet ook
niet aan de orde. De Raad adviseert
artikel 14 aldus te wijzigen en de
toelichting daaraan aan te passen.

6. In de toelichting wordt niets
vermeld over de kosten die met de
uitvoering van dit wetsvoorstel
gemoed zijn. Gezien de verplicht-
tingen die Nederland in verband met
het Tribunaal op zich neemt,
vestiging van het Tribunaal in Den
Haag en de tenuitvoerlegging in
Nederland van straffen door het
Tribunaal opgelegd, zullen deze
kosten niet gering zijn. In de
toelichting ware hieraan aandacht te
besteden, waarbij tevens duidel-
ijkheid ware te geven over de
dekking van de te maken kosten.

6. Naar aanleiding van de
opmerking van de Raad over de met
de vestiging van het Tribunaal in Den
Haag gemoede kosten zij het
volgende opgemerkt. De kosten van
de vestiging en het functioneren van
het Tribunaal kunnen niet op één lijn
worden gesteld met de kosten die
met de uitvoering van het onder-
havige wetsvoorstel gemoed zijn.
Immers, ook indien het Tribunaal in
een ander land dan Nederland zou
worden gevestigd, dient Nederland
wetgeving ter uitvoering van de uit
veiligheidsraadresolutie 827 voort-
vloeiende verplichtingen tot samen-
werking met het Tribunaal vast te
stellen. De omvang van de kosten
die rechtstreeks met de uitvoering
van het onderhavige wetsvoorstel
zullen zijn gemoed zal afhangen van
de mate waarin door het Tribunaal
een beroep op Nederland tot samen-
werking en het verlenen van
rechtshulp en andere vormen van
bijstand zal worden gedaan.
Daarom treft valt uiteraard op dit
moment geen andere voorspelling te
doen, dan dat naar verwachting het
Tribunaal gezien zijn omvang, niet
buitensporig veel zaken zal kunnen
behandelen. Bovendien zal moeten
worden afgewacht in hoeveel van die
zaken verdachten naar Nederland
worden overgebracht en in welke
mate het dan tot opvang en
begeleiding van getuigen zal komen,
in hoeveel gevallen vrijheidsstraffen
zullen worden opgelegd en in welke
mate het Tribunaal een beroep op
Nederland zal doen ten behoeve van
de tenuitvoerlegging daarvan. De
verwachting lijkt in elk geval gerecht-
vaardigd, dat hiermee kosten
gemoed zullen zijn die binnen de
bestaande begrotingen van de
betrokken departementen zullen
kunnen worden opgevangen.

Omtrent de kosten die samen-
hangen met de vestiging en het
functioneren van het Tribunaal in
Nederland en de verdeling van die
kosten tussen de VN en het gastland
kunnen op dit moment nog geen
andere uitspraken worden gedaan
dan dat daarbij twee uitgangspunten
gelden: ten eerste het bepaalde in
artikel 32 van het Statuut voor het

Tribunaal, stellende dat de kosten voor het Tribunaal ten laste van de reguliere begroting van de VN komen, overeenkomstig het bepaalde in artikel 17 van het Handvest van de Verenigde Naties, en ten tweede de geldende regels van volkenrecht (waaronder het Verdrag van Wenen inzake het diplomatieke verkeer (Trb. 1962, 159) en het Verdrag nopens de voorrechten en immuniteiten van de Verenigde Naties (Stb. I 2444) volgens welke de verantwoordelijkheid, en daarmee de kosten, voor de beveiliging van personen met diplomatieke status en de externe beveiliging van bij zendingen of instellingen in gebruik zijnde gebouwen voor rekening van de ontvangende staat komen. Uiteraard zal de omvang van laatstbedoelde kosten samenhangen met het aantal te beveiligen personen en de in het licht van de actuele situatie te bepalen beveiligingsintensiteit, alsmede met de lokatie van de gebouwelijke faciliteiten die door het Tribunaal in gebruik zullen worden genomen. Naast kosten voor beveiliging heeft de regering zich inmiddels jegens de secretaris-Generaal van de VN bereid verklaard om voor de aanloopfase van de vestiging en inrichting van het Tribunaal tot 1 juli 1994 de huisvestingskosten voor haar rekening te nemen. Voor kosten in de sfeer van beveiliging en huisvesting in 1993 zal bij tweede suppletore wet naar aanleiding van de najaarsnota een voorziening worden voorgesteld op de begroting van Buitenlandse Zaken. Voor de kosten over 1994 zal bij eerste suppletore wet naar aanleiding van de voorjaarsnota 1994 een overeenkomstige regeling worden getroffen.

7. Voor enkele redactionele kanttekeningen moge het college verwijzen naar de bij het advies behorende bijlage.

De Raad van State geeft U in overweging het voorstel van wet te zenden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, nadat met het vorenstaande rekening zal zijn gehouden.

De Vice-President van de Raad van State,
W. Scholten

7. Met de redactionele kanttekeningen van de Raad is in het gewijzigde voorstel rekening gehouden.

Ik moge U, mede namens mijn ambtgenoot van Buitenlandse Zaken verzoeken het hierbij gevoegde gewijzigde voorstel van wet en de gewijzigde memorie van toelichting aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te zenden.

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

**Lijst van redactionele kanttekeningen, behorende bij het advies
no. W03.93.0417 van de Raad
van State van 25 oktober 1993**

- In artikel 2 waren de woorden «ter berechting» te vervangen door: «ter vervolging en berechting (vergelijk ook de toelichting).
- Aanwijzing 65 van de Aanwijzingen voor de regelgeving ware in acht te nemen (zie onder meer artikel 4).

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 4

NOTA VAN VERBETERING

Ontvangen 7 januari 1994

In het voorstel van wet (stuk nr. 2) worden de volgende verbeteringen aangebracht:

I

In de aanhef wordt «hebben genomen» vervangen door: genomen hebben.

II

In artikel 2 wordt «tribunaal» vervangen door: Tribunaal.

III

In artikel 4, eerste lid, wordt «in de» vervangen door: is de.

IV

In artikel 9, vierde lid, wordt «belaste» vervangen door: belaste.

V

In artikel 10, eerste lid, wordt «tribunaal» vervangen door: Tribunaal.

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 5

VERSLAG

Vastgesteld 28 januari 1994

De vaste Commissie voor Justitie¹, belast met het voorbereidend onderzoek van dit wetsvoorstel, heeft de eer als volgt verslag uit te brengen van haar bevindingen.

Onder het voorbehoud dat de regering de gemaakte opmerkingen en gestelde vragen tijdig zal hebben beantwoord, acht de commissie de openbare behandeling van dit wetsvoorstel voldoende voorbereid.

ALGEMEEN

De leden van de CDA-fractie onderschreven de noodzaak van de spoedige inwerkingtreding van een dergelijk belangrijk Tribunaal en bevestigden hun bereidheid mee te werken aan een voortvarende behandeling van dit wetsvoorstel.

Zij konden zich vinden in de door de regering voorgestelde aanvullingen op bestaande wetgeving teneinde te voldoen aan de verplichtingen voortvloeiende uit de aanvaarding van resolutie 827 van de Veiligheidsraad en van het bijbehorende Statuut en in de bijzondere regelingen die de rol van Nederland als gastland met zich meebrengt.

Met inachtneming van de noodzaak om vertraging in de verlening van rechtshulp aan het Tribunaal zoveel mogelijk te beperken waren de leden van de CDA-fractie het met de regering eens dat een staat het recht heeft en tevens de plicht tegenover de door hen aangehouden personen te onderzoeken of in concrete gevallen samenwerking met het Tribunaal verplicht is.

Op één punt verlangden deze leden echter nadere opheldering. Zij waren niet tevreden over de door de regering in het nader rapport verschaft informatie ten aanzien van de met de uitvoering van dit wetsvoorstel gemoeide kosten. Welke ministeries zullen te maken krijgen met de omslag van de te verwachten nationale uitgaven van het Tribunaal, zo vroegen deze leden.

De leden van de PvdA-fractie hadden met belangstelling kennisgenomen van dit wetsvoorstel. Zij waren principieel voorstander van het internationale Tribunaal, dat een novum is in de huidige internationale rechtspraktijk. Tevens spraken zij hun bezorgdheid uit dat de gekozen

¹ Samenstelling:

Leden: Stoffelen (PvdA), V. A. M. van der Burg (CDA), Schutte (GPV), Korthals (VVD), Wiebenga (VVD), Laning-Boersema (CDA), Dijkstal (VVD), Vermeend (PvdA), Brouwer (GroenLinks), Kohnstamm (D66), Woffensperger (D66), ondervoorzitter, Swildens-Botendaal (PvdA), voorzitter, Van Traa (PvdA), De Hoop-Scheffer (CDA), Soutendijk-van Appeldoorn (CDA), Van de Camp (CDA), Biasheuvel (CDA), Jurgens (PvdA), Koffeman (CDA), Kalsbeek-Jaspersse (PvdA), Zijlstra (PvdA) en M. M. van der Burg (PvdA).
Plv. leden: Apostolou (PvdA), Willemse-van der Ploeg (CDA), J. T. van den Berg (SGP), Koetje (CDA), Dees (VVD), Dijkstal (VVD), Te Veldhuis (VVD), Van der Heijden (CDA), Rempt-Helmans de Jongh (VVD), Vliegmanhart (PvdA), Sipka (GroenLinks), Schellens-de Nij (D66), Groenman (D66), Van der Vaart (PvdA), Middel (PvdA), Tegelaar-Boonacker (CDA), Bijleveld-Schouten (CDA), Doelman-Pel (CDA), Hillen (CDA), Stemerdink (PvdA), Vreugdenhil (CDA), Leerling (RPF), Van Nieuwenhoven (PvdA) en Van Heemst (PvdA).

11 maart 1993
Handvest van de Verenigde Naties
De regering
4-4-1993
in de zin van artikel 2, derde lid van de Grondwet

is uit verdragen, zo vroegen deze leden. Immers, personen kunnen niet bij verstek worden veroordeeld. Dit zal de werking van het Tribunaal beperken. De regering dient ervoor te waken dat in toekomstige Veiligheidsraadsresoluties geen inbreuken op resolutie 827 worden gemaakt doordat amnestie wordt verleend aan personen die vervolgd zouden dienen te worden.

In Nederland is bijzondere wetgeving vereist om het Tribunaal zijn werk te kunnen laten doen. Er is geen twijfel dat het Handvest van de Verenigde Naties en meer in het bijzonder Hoofdstuk VII de verdragsgrondslag biedt om in de zin van artikel 2, derde lid van de Grondwet personen over te leveren aan de rechtsmacht van het Tribunaal, dat in Nederland is gevestigd.

Het recht van het Tribunaal is bepalend voor vervolging, veroordeling en strafmaat ten aanzien van personen die onder zijn rechtsmacht vallen. Echter, bij de leden van de PvdA-fractie rees de vraag of het Nederlandse recht niet van toepassing is op de detentie en het voorarrest dat hiermee gepaard gaat. Het is immers niet duidelijk in het wetsvoorstel welke regels van toepassing zijn op het door het Tribunaal in detentie nemen van verdachte personen, voordat ze veroordeeld zijn. Voor zover deze leden het konden bezien, zwijgt het wetsvoorstel daarover. Er dreigt hier een lacune te ontstaan, aangezien het Nederlandse recht een wettelijke basis vereist om personen hier in detentie te houden. Die wettelijke basis lijkt te ontbreken voor zover het de periode betreft waarin iemand ter vervolging is overgeleverd en nog niet is berecht. Artikel 27 van het Statuut van het Tribunaal geeft slechts uitsluitel over de tenuitvoerlegging van het vonnis. Gevangenneming zal in overeenstemming zijn met het toepasbare recht van het betrokken land. Artikel 29 van het Statuut geeft hierover te weinig uitsluitel. In het Statuut is verder niets te vinden over voorarrest behalve dat volgens artikel 15 het Tribunaal proces- en bewijsregels opstelt.

Het zou dus kunnen gebeuren dat de Nederlandse rechter oordeelt dat het voorarrest onrechtmatig is indien het jaren zou duren, omdat ook op deze personen het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) van toepassing is. Heeft de regering deze punten nog niet overwogen, zo vroegen de leden van de PvdA-fractie. Zij konden de regering volgen indien zij stelt dat Nederlanders ook aan het Tribunaal kunnen worden overgeleverd. De vraag is echter of artikel 4 van de Uitleveringswet geen aanvulling behoeft. Immers, daar wordt gesproken over een verzoekende Staat, terwijl het Tribunaal een rechtsinstantie sui generis is. Deze leden wilden nog geen definitief oordeel vellen over de vraag of cassatie bij de Nederlandse Hoge Raad moet worden uitgesloten. In cassatie kan volgens artikel 31 vierde lid van de Uitleveringswet de Hoge Raad doen wat de rechtbank had behoren te doen.

De leden van de PvdA-fractie maakten uit de beantwoording aan de Raad van State over de kosten op dat de regering zich nog niet heeft gebogen over de vraag waar eventuele verdachten door het Tribunaal worden vastgehouden.

Nergens wordt in het Statuut gesproken over een verjaringstermijn. Deze vraag zou toch beantwoording verdienen gezien de reeks van de in het Statuut omschreven strafbare feiten.

Overigens vroegen de leden van de PvdA-fractie of vergelijkbare wetgeving als dit wetsvoorstel in andere landen tot stand komt. Anders zou het werk van het Tribunaal ernstig bemoeilijkt kunnen worden. Zou de regering daarin inzicht kunnen geven? Overigens meenden de leden van de PvdA-fractie dat dit wetsvoorstel met spoed in het Staatsblad dient te worden gepubliceerd.

Met grote belangstelling hadden de leden van de VVD-fractie kennisgenomen van dit wetsvoorstel. De instelling van een internationaal Tribunaal ter berechting van oorlogsmisdrijven, begaan in het voormalige Joegoslavië achtten zij een wezenlijk onderdeel van de inspanningen die de internationale gemeenschap zich moet getroosten voor het bereiken van vrede en gerechtigheid in dat gebied. De vestiging van dit Tribunaal in 's-Gravenhage versterkt de positie van deze stad als «legal city of the United Nations».

Kan de regering een overzicht geven van de nu in Den Haag gevestigde juridische instellingen van de Verenigde Naties, zo vroegen de leden aan het woord. Hoe groot is hun gezamenlijke personeelsbestand? Is de vestiging van meer van dergelijke instellingen te verwachten?

De leden van de VVD-fractie betoonden zich voorstander van de instelling van een permanent internationaal strafrechtshof onder de auspiciën van de Verenigde Naties, opdat ook de oorlogsmisdaden begaan in andere crisisgebieden in de wereld berecht kunnen worden. Kan het nu ingestelde Tribunaal als voorloper daarvan beschouwd worden, zo vroegen zij. Hoe zijn de kansen op de instelling van een dergelijk permanent tribunaal?

De leden van de VVD-fractie vroegen de regering inzicht te geven in de kosten van het Tribunaal. Zij doelden daarbij zowel op de investeringskosten als op de exploitatiekosten, alsmede op de verdeling van de benodigde financiering. Is het Tribunaal al met zijn werkzaamheden begonnen? Zijn de rechters reeds benoemd? Is het waar dat inmiddels de Nederlander prof.dr. Th. van Boven is benoemd tot griffier? Welk gebouw is voor het Tribunaal bestemd? Is het zogenaamde «host country agreement» met de Verenigde Naties inmiddels gesloten, zo vroegen deze leden tenslotte.

De leden van de D66-fractie hadden met bijzondere interesse kennisgenomen van het wetsvoorstel dat de internationale rechtshulp door Nederland aan het Tribunaal inzake de mensenrechtenschendingen in het voormalige Joegoslavië beoogt te regelen. Zij gingen op deze plaats niet verder in op het wezenlijke belang van het Tribunaal voor het internationale humanitaire (oorlogs)recht, noch op de talloze problemen – van politieke en juridische aard – die de rechtspleging van het Tribunaal zullen kunnen frustreren.

Zij hadden de volgende vragen en opmerkingen naar aanleiding van het wetsvoorstel.

Kan de regering inmiddels nadere mededelingen doen over de door Nederland en de Verenigde Naties gesloten host country agreement?

Welke (Europese) landen hebben inmiddels bijzondere wetgeving tot stand gebracht of brengen wetgeving tot stand teneinde aan de verplichtingen van het Statuut met betrekking tot internationale rechtshulp aan het Tribunaal te kunnen voldoen?

Afgezien van het feit dat Nederland als huisvestend land voor het Tribunaal optreedt, en met het oog daarop bijzondere verplichtingen kent, geldt het vereist zijn van bijzondere wetgeving met betrekking tot strafrechtelijke rechtshulp aan het Tribunaal op basis van het Statuut naar het oordeel van de leden van de D66-fractie niet per se in het bijzonder voor Nederland, zoals de regering stelt.

De leden van de GPV-fractie hadden begrip voor de voortvarendheid bij de behandeling van dit wetsvoorstel waarop de regering aandrang. De regering zal evenwel willen erkennen dat de instelling van een Internationaal Tribunaal, zowel internationaal als nationaal, een bijzondere zaak is, die zorgvuldige aandacht verdient.

Of dit nieuwe Tribunaal effectief en succesvol zal zijn, is thans nog met veel twijfels omringd, maar de legitimiteit en noodzaak ervan achtten de leden van deze fractie evident. Kan, zo vroegen zij, dit Tribunaal op één lijn

worden geplaatst met de tribunaal van Neurenberg en Tokyo. Hoewel zij geen redenen zagen kritische kanttekeningen te plaatsen bij de vestiging van het Tribunaal in Nederland, stelden zij het toch op prijs te vernemen op grond van welke overwegingen de regering Nederland als gastland heeft aanvaard. Is daartoe van de zijde van de VN of één van zijn organen een verzoek gedaan of heeft Nederland een aanbod gedaan?

De leden van de GPV-fractie vroegen wat ingevolge artikel 32 van het Statuut moet worden verstaan onder de kosten die ten laste van de Verenigde Naties zullen vallen. Gaat het om meer dan de huisvestingskosten, honoraria en salarissen? Zal de VN bij voorbeeld ook kosten gemoeid met assistentie verleend door de Nederlandse politie bij doorvoer van verdachten vergoeden?

ARTIKELEN

Considerans

Het had de leden van de GPV-fractie verwonderd dat in de considerans de noodzaak van uitvoering geven aan resolutie 827 van de Veiligheidsraad en het daarbij aanvaarde Statuut voor een Internationaal Tribunaal wordt genoemd, maar dat het voor Nederland bijzondere, namelijk de vestiging van het Tribunaal in 's-Gravenhage, niet expliciet wordt genoemd. Juist dit laatste gegeven geeft aan de indiening van het wetsvoorstel toch zijn bijzondere betekenis en urgentie? Vermelding in de considerans ligt dan toch in de rede, zo meenden deze leden.

Artikel 2

De leden van de GPV-fractie vroegen of de bepaling van artikel 2 strikt genomen wel noodzakelijk is. Zijn de lidstaten op grond van het Handvest (Hoofdstuk VII) van de VN ook zonder een dergelijke nationale wettelijke bepaling volkenrechtelijk verplicht op verzoek personen aan het Tribunaal over te leveren? Indien zulks niet het geval is en de bepaling van dit artikel niet gemist kan worden, betekent dit dan dat uitlevering uit enig land alleen dan mogelijk is als in dat land de nationale wetgeving daartoe expliciet de mogelijkheid biedt?

Artikel 3

De leden van de PvdA-fractie vroegen of cassatie inderdaad moet worden uitgesloten.

Artikel 4

De leden van de PvdA-fractie vroegen of het vermoeden van schuld aan de strafbare feiten ook niet marginaal getoetst moet worden door de Nederlandse rechter. Want ook daar komt de verhouding aan de orde tussen EVRM en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBP) aan de ene kant en het Statuut aan de andere kant. Het Statuut spreekt zich daar niet over uit.

De leden van de D66-fractie waren nog niet geheel overtuigd van de weigeringsgrond voor overlevering als genoemd in artikel 4, waar het gaat om de beoordeling van de vraag of het Tribunaal kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen van de strafbare feiten waarvoor een overlevering wordt verzocht. Ook de regering stelt in de memorie van toelichting dat de zienswijze dat elk oordeel of de verdenking berust op feiten die onder de rechtsmacht van het Tribunaal vallen, uitsluitend aan het Tribunaal toevalt, eveneens te verdedigen is.

Deze leden vroegen de regering dan ook nog eens nader in te gaan op de verhouding tussen artikel 29 van het Statuut, dat de Staten tot overlevering verplicht, het in de memorie van toelichting genoemde artikel 9 IVBP en het voorgestelde artikel 4.

De leden van de GPV-fractie vroegen of het recht in een enkel geval te bepalen of overlevering aan het Tribunaal gewettigd is, voortvloeit uit nationaal-wettelijke overwegingen of voortvloeit uit bepalingen van het Statuut of andere regels van internationaal recht. Indien het eerste het geval is, is het dan denkbaar dat andere staten nog andere gronden noemen om niet tot overlevering over te gaan? Kan dan gesproken worden van (internationale) rechtsongelijkheid?

Artikel 5

Niet duidelijk is, aldus de leden van de PvdA-fractie, hoe de aangehouden persoon aan het Tribunaal ter beschikking wordt gesteld. Deze vraag heeft te maken met de opmerkingen van deze leden in het algemeen gedeelte over de regeling van voorarrest.

Nu de Openbare Aanklager van het Tribunaal ook een onafhankelijk persoon is, verdient het wellicht aanbeveling, zo meenden deze leden, bij de artikelen 8 en 9 een algemene verplichting tot doelbinding op te nemen. Overigens zouden verzoeken van het Tribunaal ook aan andere overheidsinstanties dan de hier genoemde kunnen worden gedaan volgens artikel 29 van het Statuut, zo meenden de leden van de PvdA-fractie.

Is het te overwegen daarin ook in deze wet te voorzien?

Artikelen 11-14

De leden van de PvdA-fractie hadden de volgende vragen.

Uit de artikelen 11 en 12 blijkt, zo meenden deze leden, geen beleidsruimte meer voor de overheid om een verzoek tot tenuitvoerlegging van de straf niet te honoreren. Artikel 27 van het Statuut geeft de beleidsruimte nauwelijks nadat een staat verklaard heeft bereid te zijn straffen ten uitvoer te leggen. Toch zou het uiteindelijk niet in Nederlands belang kunnen zijn de straf ten uitvoer te leggen.

Daarop ziet ook artikel 30 eerste lid onder d Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen (WOTS).

Hoe denkt de regering dit probleem op te lossen, zo vroegen deze leden.

Ook was hun niet duidelijk of de Nederlandse regels van vervroegde invrijheidstelling van toepassing zijn. Immers, volgens artikel 28 van het Statuut beslist de President van het Tribunaal over gratie of «commutation of sentence». Is vervroegde invrijheidstelling daar niet onder te begrijpen, zo vroegen de leden van de PvdA-fractie. Wordt daarmee niet inbreuk gemaakt op de idee dat de tenuitvoerlegging van de straf in verschillende staten hetzelfde moet zijn?

De leden van de PvdA-fractie vroegen verder of deze wet zich verzet tegen het verwijderen van veroordeelde personen uit Nederland voordat hun straf is geëxecuteerd indien dit, overeenkomstig artikel 30 eerste lid onder d WOTS, in Nederlands belang te achten is. Hopelijk zal het niet zo ver komen, maar deze leden brachten de handelwijze van Frankrijk, dat door Zwitserland gezochte terroristen wegens «raison d'Etat» naar Iran verwijderde, in herinnering.

Tot slot rees de vraag of ook hier elk cassatieberoep moet worden uitgesloten.

Artikel 11

De leden van de GPV-fractie hadden behoefte enig nader inzicht te krijgen in de verwachte praktijk ten aanzien van de tenuitvoerlegging van de vonnissen van het Tribunaal. Is het verzoek ex artikel 11, eerste lid van het Tribunaal tot tenuitvoerlegging in Nederland voor ons land een aangelegenheid die tot honorering verplicht of kan een dergelijk verzoek, en zo ja op welke gronden, worden afgewezen? Acht de regering het aanvaardbaar indien bij voorbeeld door weigerachtigheid van andere landen de meeste vonnissen in Nederland zouden worden ten uitvoer gelegd? Is enigszins bekend of, en in welke mate, andere landen reeds nu uitvoering geven aan de verplichtingen ingevolge resolutie 827? Is het ook denkbaar dat ze in de toekomst bij voorkeur zullen worden ten uitvoer gelegd in de landen van het (dan gepacificeerde) voormalige Joegoslavië?

Artikel 13

De leden van de GPV-fractie vroegen of uit de bepaling van dit artikel mag worden begrepen dat de regering het waarschijnlijk acht dat in veel gevallen een vrijheidsstraf, opgelegd door het Tribunaal, eerst voor enige tijd in Nederland ten uitvoer zal worden gelegd in afwachting van de definitieve aanwijzing van een ander land. Kan dit leiden tot een situatie waarin Nederland in veel gevallen zal moeten zoeken naar een vreemde staat waaraan de verdere tenuitvoerlegging van de straf kan worden overgedragen? Hoe oordeelt de regering over een dergelijke ontwikkeling waarbij Nederland de facto artikel 27 van het Statuut zal uitvoeren?

Artikel 14

De leden van de GPV-fractie vroegen waarom de Gratiwet op zodanige wijze van toepassing wordt verklaard dat Nederlandse rechterlijke instanties gehouden zijn tot advisering over een ingediend gratieverzoek. Op welke gronden zullen deze instanties moeten toetsen? In hoeverre heeft het zin te adviseren op grond van Nederlandse rechtsopvattingen over gratiëring, waar het Tribunaal op grond van het Statuut altijd zal beslissen «on the basis of the interests of justice and the general principles of law» (artikel 28 Statuut)?

De voorzitter van de commissie,
Swildens-Rozendaal

De griffier van de commissie,
De Gier

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 6

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG

Ontvangen 15 februari 1994

Met voldoening hebben wij kennis genomen van de voortvarendheid waarmee de vaste Commissie voor Justitie haar verslag over het onderhavige wetsvoorstel heeft willen uitbrengen.

Dit sterkt ons in onze verwachting dat het wetsvoorstel op zeer korte termijn zal kunnen worden vastgesteld, waardoor Nederland ten volle in staat zal zijn aan de uit Veiligheidsraadsresolutie 827 en het daarbij vastgestelde Statuut voor het Tribunaal voortvloeiende verplichtingen tot samenwerking met het Tribunaal te voldoen.

ALGEMEEN

Van de algemene opmerkingen van de leden van de CDA-fractie, die zich in het wetsvoorstel kunnen vinden, hebben wij met voldoening kennis genomen. Omtrent de met de uitvoering van het wetsvoorstel en met de vestiging van het Tribunaal te 's-Gravenhage gemoeide kosten, kan thans ter aanvulling van het gestelde in het nader rapport aan de Koningin op het advies van de Raad van State het volgende worden medegedeeld.

Voor wat betreft de kosten van beveiliging, waarvoor Nederland als land van vestiging van het Tribunaal de verantwoordelijkheid draagt, zijn de incidentele kosten over 1994 begroot op f 6,3 miljoen. Dit betreft voorzieningen te treffen ten behoeve van de externe beveiliging van de gebouwelijke faciliteiten van het Tribunaal, alsmede ten behoeve van de persoonsbeveiliging en overige objectbeveiliging. Dit bedrag komt in beginsel ten laste van de begroting van Buitenlandse Zaken.

Structurele inspanningen op het gebied van de object- en persoonsbeveiliging – waarvoor Nederland internationaalrechtelijke verantwoordelijkheid draagt – zullen afhankelijk zijn van de dreigingsanalyse van het moment. Bij een laag dreigingsniveau kunnen deze inspanningen binnen de bestaande financiële en personele capaciteit van de betrokken politiediensten worden opgevangen. Er zijn berekeningen gemaakt van de structurele implicaties van verschillende dreigingsniveaus. Indien en zodra de omstandigheden daartoe aanleiding geven zal de regering zich over het treffen van de benodigde aanvullende financiële voorzieningen beraden.

De VN is thans in onderhandeling met de eigenaar van het gebouw waarin het Tribunaal ware te huisvesten, met het oog op het sluiten van een huurcontract. Bij die onderhandelingen is aan de orde het aanbrengen en bekostigen van interne verbouwingen, waaronder het inrichten van een zittingzaal en het treffen van de nodige veiligheidsvoorzieningen. De wijze waarop een en ander wordt gerealiseerd en gefinancierd is een zaak tussen de VN en de eigenaar van het gebouw. De regering verleent in deze slechts adviserende diensten aan partijen.

Voor wat betreft de faciliteiten voor het doen ondergaan van preventieve detentie, welke aan het Tribunaal dienen toe te komen, heeft de regering besloten dat een eenheid cellen ten behoeve van het Tribunaal op korte termijn zal worden gerealiseerd. De hiermee gemoeide zijnde kosten zullen door het Ministerie van Justitie worden voorgefinancierd door verschuivingen binnen de voor CAP-96 beschikbare begroting. Voor de beschikbaarheid en het gebruik van die eenheid zal met de VN een huurcontract worden aangegaan. De met de bewaking en begeleiding binnen de eenheid gemoeide personele kosten komen voor rekening van de VN.

Een geringe uitbreiding van de capaciteit van het parket van de Officier van Justitie te 's-Gravenhage – waar naar verwachting de contacten tussen Tribunaal en de Nederlandse Justitie zullen zijn gecentraliseerd – zal binnen de begroting van Justitie worden gecompenseerd.

De leden van de PvdA-fractie, die zich eveneens in de opzet van het wetsvoorstel en in de noodzaak tot een spoedige totstandkoming daarvan kunnen vinden, vroegen zich af of er geen kans bestaat op willekeur, nu het Tribunaal ingevolge zijn Statuut niet bevoegd is personen bij verstek te berechten.

De vraag of een dergelijke bevoegdheid aan het Tribunaal zou moeten worden toegekend is bij de voorbereiding van de opstelling van het Statuut wel overwogen maar verworpen, uit vrees dat verstekberechtingen zouden afdoen aan de eerlijkheid van de procesvoering en ook het Tribunaal kwetsbaar zouden maken voor de kritiek dat het zich zou inlaten met «schijnvertoningen». Daarbij dient te worden bedacht, dat naar het recht van zeer veel landen verstekberechtingen in ernstige strafzaken niet mogelijk zijn en dat het voor die landen ook niet goed te begrijpen is, wanneer het Tribunaal wel over die mogelijkheid zou beschikken.

Wij kunnen de opvatting van de leden van de PvdA-fractie onderschrijven, dat in toekomstige resoluties van de Veiligheidsraad geen inbreuk zou moeten worden gemaakt op Resolutie 827 door het toekennen van amnestie. Daargelaten de vraag of de Veiligheidsraad de bevoegdheid tot amnestieverlening toekomt, blijven partijen bij het conflict gehouden uitvoering te geven aan hun verplichtingen onder Resolutie 827. Zo kent het Statuut van het Tribunaal geen bepaling die het Tribunaal ertoe verplicht amnestiebesluiten die partijen onderling tot stand mochten brengen te erkennen.

De vraag van de leden van de PvdA-fractie over de toepassing van voorarrest beantwoorden wij als volgt. Er bestaat tussen de Verenigde Naties en Nederland overeenstemming, dat wanneer het Tribunaal een bevel tot voorlopige hechtenis afgeeft en de verdachte vervolgens door enige Staat aan het Tribunaal wordt overgeleverd, vervolgens het Tribunaal voor de tenuitvoerlegging van deze voorlopige hechtenis, hangende de berechting, verantwoordelijk is. Te dien einde zal aan het Tribunaal detentieruimte ter beschikking worden gesteld (verhuurd), welke ruimte onderdeel zal uitmaken van de gebouwelijke voorzieningen van het Tribunaal, waarop de regels inzake bescherming, voorrechten en immuniteiten van de met de VN te sluiten zetelovereenkomst van toepassing zullen zijn. Dit impliceert, dat het Tribunaal verantwoordelijk is voor de rechtmatigheid van de detentie, voor de wijze van tenuitvoer-

legging daarvan, voor de bewaking en bejegening van de gedetineerden in die ruimte en voor het op hen toepasselijke regiem. Geschillen of klachten daaromtrent kunnen dan ook niet aan de Nederlandse rechter worden voorgelegd en door deze behandeld, maar alleen door het Tribunaal of door instanties die het Tribunaal in zijn procedureregels heeft aangewezen.

Nederland treedt bij de tenuitvoerlegging van deze voorlopige hechtenis slechts faciliterend op in de sfeer van het verstrekken van voorzieningen (voedsel, medische en andere verzorging, externe beveiliging, e.d.), waarvoor overigens exploitatiekosten bij de VN in rekening zullen worden gebracht.

In beginsel is het Tribunaal verantwoordelijk voor het vaststellen van de nodige regels die op de tenuitvoerlegging van voorlopige hechtenis in de ter beschikking gestelde ruimten betrekking hebben. Wel zal in de zetelovereenkomst tussen de VN en Nederland worden opgenomen, dat die regels in overeenstemming zullen moeten zijn met algemene door de VN zelf vastgestelde maatstaven voor de behandeling van gedetineerden.

De titel waarop de betrokkenen zullen zijn gedetineerd is gelegen in het door het Tribunaal afgegeven bevel tot voorlopige hechtenis. Voorzover die detentie wordt ondergaan in de detentieruimten van het Tribunaal behoeft daaromtrent niets in het voorliggende wetsvoorstel te worden geregeld. Dat volstaat met een regeling voor het door Nederlandse opsporingsambtenaren in detentie nemen en houden van betrokkenen met het oog op hun vervoer over Nederlands grondgebied naar de detentiefaciliteiten van het Tribunaal of tussen die faciliteit en het gerechtshuis van het Tribunaal.

De vraag of artikel 4 van de Uitleveringswet aanvulling behoeft wordt ontkennend beantwoord. Dit artikel is, met de overige artikelen van Hoofdstuk II van de Uitleveringswet, niet van overeenkomstige toepassing verklaard, zodat noch op het eerste, noch op het tweede lid van artikel 4 van de Uitleveringswet een beroep kan worden gedaan. Dat zou ook moeilijk verenigbaar zijn met Veiligheidsraadsresolutie en Statuut.

Van de opmerking van de leden van de PvdA-fractie omtrent het voorstel in deze procedures cassatieberoep uit te sluiten, hebben wij kennis genomen. De wetenschap dat met cassatieberoepen in uitleveringszaken – die thans al met de grootste voorrang worden behandeld – gemiddeld 3 à 4 maanden zijn gemoeid, sterkt ons in onze opvatting. Ook al zou aan zaken die onder de werking van het wetsvoorstel zouden vallen alle prioriteit worden toegekend, dan nog de cassatieprocedure verscheidene weken vergen. Een dergelijke vertraging achten wij in het licht en de context van de Veiligheidsraadsresolutie niet verantwoord.

Uit het hierboven gestelde moge blijken, dat de regering zich van meet af aan heeft gebogen over de vraag waar verdachten wier voorlopige hechtenis door het Tribunaal is bevolen in Nederland worden vastgehouden.

Het is juist dat in het Statuut niet wordt gesproken van verjaringstermijnen, en evenmin van handelingen welke de verjaring van het recht tot vervolging mogelijk stuiten of schorsen. Daaruit moet naar ons oordeel worden afgeleid, dat op verjaringstermijnen die naar het recht van deze of gene Staat wiens rechtshulp door het Tribunaal wordt ingeroepen zouden gelden terzake van feiten die voor het Tribunaal worden vervolgd, geen beroep kan worden gedaan. Wij merken in dat verband overigens op, dat naar Nederlands recht schendingen van de wetten en gebruiken van de oorlog met de gevolgen genoemd in artikel 8, tweede en derde lid, van de Wet oorlogsstrafrecht, alsmede feiten vallende onder de termen van de Uitvoeringswet genocideverdrag met dezelfde gevolgen, niet aan verjaring onderhevig zijn.

Het is ons bekend dat ook in andere landen wetgeving in voorbereiding is ter uitvoering van de verplichtingen uit hoofde van Veiligheidsraads-resolutie 827 en het Statuut van het Tribunaal. Zo is in Italië reeds op 28 december 1993 een wetsbesluit gepubliceerd (Besluit nr. 544, gepubliceerd in het Italiaanse Staatsblad van 29 december 1993, nr. 304). Dit besluit werd wel aanstonds van kracht, doch behoefde nadere bekrachtiging door het Italiaanse Parlement, wilde het niet buiten werking treden. Die bekrachtiging is inmiddels verleend.

Er heeft in oktober 1993 te Straatsburg een ad hoc bijeenkomst plaatsgevonden van regeringsdeskundigen van de Lid-Staten van de Raad van Europa, waar 22 Lid-Staten waren vertegenwoordigd, en waar van gedachten is gewisseld over de implicaties van de Veiligheidsraads-resolutie en het Statuut voor de nationale wetgeving. Tijdens die bijeenkomst is gebleken, dat een aantal Lid-Staten de voorbereiding van de benodigde uitvoeringswetgeving reeds in gang had gezet, terwijl andere mede naar aanleiding van die bijeenkomst daarmee terstond een aanvang hebben gemaakt. Tussen de deelnemers aan die bijeenkomst bestond over het algemeen een grote mate van overeenstemming over een aantal juridische implicaties van de oprichting van het Tribunaal en over de noodzaak met het oog daarop wettelijke voorzieningen te treffen.

Op de vraag van de leden van de VVD-fractie naar juridische VN-instellingen in 's-Gravenhage kan worden geantwoord dat naast het Internationaal Tribunaal voor de berechting van oorlogsmisdrijven begaan in het voormalige Joegoslavië, de enige juridische VN-instelling in 's-Gravenhage het Internationaal Gerechtshof is. Bij het Internationaal Gerechtshof zijn ongeveer honderd personen werkzaam, en wel de volgende categorieën:

- 15 rechters
- 22 beleidsmedewerkers in vaste dienst
- 32 administratieve medewerkers in vaste dienst
- 18 medewerkers op contractbasis

en tenslotte een aantal ad hoc rechters in lopende zaken. Ter vergelijking: in 1979 werkten 52 personen bij het Internationaal Gerechtshof.

Er zijn geen concrete plannen voor vestiging van andere juridische VN-instellingen in 's-Gravenhage.

Het eveneens in het Vredespaleis gevestigde permanente Hof van Arbitrage en het Tribunaal van de VS en Iran voor de afhandeling van claims verband houdende met de gijzeling van personen in de Ambassade van de VS in Iran in 1979, zijn geen instellingen van de VN.

Er is wel reeds jaren in de VN een discussie gaande over de oprichting van een permanent internationaal strafgerechtshof. Deze discussie wordt gevoerd door de International Law Commission en is door de oprichting van het Tribunaal in verband waarmee de onderhavige wetgeving wordt voorgesteld, nieuw leven in geblazen. Tijdens de Algemene Vergadering van de VN in 1992 is de International Law Commission gevraagd met prioriteit te werken aan de totstandkoming van een Statuut voor een dergelijk permanent strafgerechtshof. Naar verwachting zal een eerste versie van zo'n Statuut in de zomer van 1994 door de International Law Commission worden afgerond. Het Internationaal Tribunaal voor de berechting van oorlogsmisdrijven in het voormalig Joegoslavië kan formeel niet worden beschouwd als een voorloper van een permanent strafgerechtshof. Het Tribunaal is immers opgericht bij resolutie 827 van de Veiligheidsraad als een subsidiair orgaan van de Veiligheidsraad. De bestaansduur van dit Tribunaal is afhankelijk van de beoordeling door de Veiligheidsraad van de vraag of het een bijdrage levert in het voormalig Joegoslavië aan het behoud of het herstel van de internationale vrede en veiligheid in de zin van artikel 39 van het VN-Handvest. Daarmee is het tijdelijke karakter van dit Tribunaal gegeven. Een permanent strafgerechtshof zal moeten worden opgericht bij Verdrag. Uiteraard zal dit

leden van de VVD-fractie betoont de regering zich voorstander van de instelling van een dergelijk permanent internationaal strafgerechtshof. Tijdens zijn bezoek aan 's-Gravenhage in januari van dit jaar noemde de VN-Secretaris-Generaal Boutros Ghali 's-Gravenhage de juridische hoofdstad van de wereld. Het is derhalve voorstelbaar dat een eventueel permanent internationaal strafgerechtshof te zijner tijd in 's-Gravenhage gevestigd zou worden.

Ten aanzien van de lokatie, staf en werkzaamheden van het Tribunaal kan het volgende worden medegedeeld. Op dit moment zijn alle elf rechters en een plaatsvervangend openbaar aanklager benoemd. Tot president is verkozen de Italiaanse rechter prof. A. Cassese. In afwachting van een definitieve aanstelling is voorlopig tot griffier benoemd de Nederlander prof. Th. van Boven. Met de werving en aanstelling van ondersteunend personeel voor de rechters en de griffie is reeds een aanvang gemaakt. Hoeveel personeelsleden uiteindelijk bij het Tribunaal werkzaam zullen zijn is op dit moment nog niet precies bekend. Het is aan de VN om dit te bepalen.

De rechters van het Tribunaal sluiten in februari 1994 de tweede administratieve zitting van het Tribunaal af en hopen in staat te zijn nog deze zomer de eerste processen te kunnen voeren. De VN voert onderhandelingen gericht op het sluiten van een huurcontract met de eigenaar van de beoogde vestigingsplek – een deel van het zogenoemde Aegongebouw aan het Churchillplein te 's-Gravenhage. De huidige werkzaamheden van het Tribunaal vinden reeds aldaar plaats op basis van een voorlopige regeling.

Op vragen van de leden van de fracties van de VVD en D66 inzake de host country agreement kan het volgende worden geantwoord. Het is gebruikelijk voor een gastland van een internationale organisatie om terzake van de vestiging van die organisatie in het land een zogenaamde zetelovereenkomst af te sluiten. Dit dient derhalve ook te geschieden naar aanleiding van de vestiging van het Tribunaal in Nederland. In de zetelovereenkomst, over het ontwerp waarvan overeenstemming bestaat tussen het VN Secretariaat en de Regering, zal in feite een uitwerking worden gegeven aan artikel 30 van het Statuut van het Tribunaal, dat handelt over status, privileges en immuniteten van het Tribunaal en de daaraan verbonden personen. De beoogde zetelovereenkomst wijkt niet wezenlijk af van andere zetelovereenkomsten die het Koninkrijk sluit met in Nederland gevestigde internationale organisaties. Wel zullen, met het oog op de bijzondere aard van het Tribunaal, ook bepalingen opgenomen dienen te worden in verband met de aanwezigheid van verdachten, raadslieden, getuigen en deskundigen in Nederland. De ondertekening van de Overeenkomst zal plaatsvinden zodra de VN zijn formele goedkeuring hecht aan de met het Koninkrijk overeen te komen arrangementen en aan de VN-begroting voor het biennium 1994/1995 voor het Tribunaal. Eén en ander wordt op korte termijn verwacht.

De vraag welke Europese landen inmiddels bijzondere wetgeving tot stand hebben gebracht is hierboven reeds beantwoord. Aan het eerdergenoemde overleg in het kader van de Raad van Europa hebben vertegenwoordigers van de volgende landen deelgenomen: Oostenrijk, België, Bulgarije, Cyprus, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, Hongarije, IJsland, Italië, Litouwen, Luxemburg, Nederland, Polen, Portugal, Roemenië, Slovenië, Spanje, Zweden, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk. Wij gaan er van uit, dat in al deze landen (behoudens Italië dat reeds wetgeving heeft), alsook in andere Lid-Staten van de Raad van Europa, bijzondere wetgeving wordt voorbereid.

De vraag van de leden van de GPV-fractie of het Tribunaal op één lijn kan worden gesteld met de tribunaal van Neurenberg en Tokyo, beantwoorden wij zowel bevestigend als ontkennend. Parallelie is er zeker waar het betreft de berechting van oorlogsmisdrijven en andere ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht door een boven de nationale gerechten gestelde, internationaal samengestelde, rechterlijke instantie, vertegenwoordigende een gemeenschap van staten die de berechting van grove schendingen van het internationale recht gezamenlijk aan zich hebben getrokken. Verschil, en belangrijk verschil, is dat in bij de internationale militaire tribunaal van Neurenberg en Tokyo het steeds ging om gemeenschappelijke instellingen van de geallieerden ter berechting van misdrijven begaan door de overwonnen tegenstanders, terwijl het thans in 's-Gravenhage gevestigde Tribunaal in samenstelling en doelstelling een volstrekt neutrale positie inneemt, in die zin, dat het bevoegd is kennis te nemen van alle ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, door welke partij ook begaan in het conflict dat zich afspeelt op het grondgebied van het voormalig Joegoslavië, en dat de rechters en openbare aanklager afkomstig zijn uit landen die niet in de strijd zijn betrokken.

Bovendien wordt de bevoegdheid van het Tribunaal van 's-Gravenhage ratione materiae in hoofdzaak bepaald door bestaand geschreven volkenrecht, waar nodig aangevuld met normen van bestaand geschreven Joegoslavisch recht, terwijl de bevoegdheid van de tribunaal van Neurenberg en Tokyo ratione materiae voor een belangrijk deel berustte op internationaal gewoonterecht of zelfs op met terugwerkende kracht aanvaarde geschreven strafbepalingen.

Over de vraag van de leden van de GPV-fractie inzake de achtergronden ten aanzien van de vestiging van het Tribunaal te 's-Gravenhage, kan het volgende worden medegedeeld. Naar aanleiding van Veiligheidsraads-resolutie 808 (1993) hebben verschillende regeringen hun schriftelijke visie op de instelling van een tribunaal aan de Secretaris-Generaal van de VN gegeven; enkele malen werd daarbij 's-Gravenhage als mogelijke vestigingsplaats genoemd. In de bijdrage van de Nederlandse regering was dit niet het geval. De mogelijkheid om het Tribunaal te vestigen in 's-Gravenhage werd vervolgens vanuit de VN geopperd. Vestiging in (één van de VN-vestigingen in) Europa werd wenselijk geacht. Op een desbetreffende vraag van de VN heeft de Nederlandse regering geantwoord dat vestiging van het Tribunaal te 's-Gravenhage voorstelbaar was, doch afhankelijk van de beantwoording van een aantal vragen zoals de vraag naar de verdeelsleutel van kosten, de beheersing van de veiligheidsrisico's en de plaats van voorlopige en eventuele definitieve detentie van verdachten en veroordeelden. Er is in dit licht geen bezwaar gemaakt tegen het noemen van 's-Gravenhage als mogelijke vestigingsplaats van het Tribunaal in het rapport dat de Secretaris-Generaal van de VN naar aanleiding van genoemde Veiligheidsraadsresolutie opstelde. De Veiligheidsraad wees uiteindelijk 's-Gravenhage als zetel aan, onder de voorwaarde dat met het Koninkrijk de nodige regelingen terzake getroffen zouden worden.

Kosten gemoeid met assistentie verleend door de Nederlandse politie bij doorvoer van verdachten zullen niet bij de VN in rekening worden gebracht. Het gaat hier om kosten bestaande uit rechtshulpverlening en externe beveiliging, die voor Nederlandse rekening komen. Indien Nederlandse assistentie zou worden ingeroepen ten behoeve van de beveiliging van getuigen en hun begeleiders of van raadslieden tijdens hun verblijf in Nederland ten behoeve van het Tribunaal, dan zullen substantiële kosten aan de VN kunnen worden doorberekend.

ARTIKELN

Considerans

Het is niet juist, zoals de leden van de GPV-fractie stellen, dat het wetsvoorstel zijn bijzondere betekenis en urgentie nu juist ontleent aan het feit dat het Tribunaal te 's-Gravenhage is gevestigd. Immers, ook als het in een ander land zou zijn gevestigd, zou de noodzaak bestaan om op zo kort mogelijke termijn wetgeving vast te stellen die het Nederland mogelijk maakt overeenkomstig de uit de Veiligheidsraadsresolutie en het Statuut voortvloeiende verplichtingen rechtshulp aan het Tribunaal te verlenen. Het feit dat het Tribunaal te 's-Gravenhage zal zijn gevestigd wordt uitdrukkelijk in het Statuut vermeld (artikel 31) en overigens vermeldt Veiligheidsraadsresolutie 827 in haar zesde operationele paragraaf, dat de uiteindelijke bepaling van de zetel onderworpen is de totstandkoming van passende regelingen tussen de VN en Nederland welke voor de Veiligheidsraad aanvaardbaar zijn. Zolang nog niet alle «passende regelingen» tussen de VN en Nederland tot stand gekomen zijn – en dat zal pas definitief het geval zijn wanneer de Algemene Vergadering van de VN een toereikende begroting voor het Tribunaal heeft vastgesteld, waarin alle op de VN drukkende lasten zijn verdisconteerd – is formeel aan de termen van deze resolutie nog niet volledig voldaan. Overigens gaan wij er van uit dat de Algemene Vergadering op korte termijn de begroting van het Tribunaal voor het biennium 1994–1995 zal vaststellen.

Artikel 2

Dit artikel heeft een tweeledige functie. Allereerst wil het duidelijk maken, dat overlevering van een verdachte, als gedefinieerd in artikel 1 van het wetsvoorstel, alleen kan plaats vinden als daaraan een uitdrukkelijk verzoek van het Tribunaal ten grondslag ligt. Het sluit met andere woorden «spontane toelevering» van verdachten aan het Tribunaal uit. In de tweede plaats wil artikel 2 duidelijk maken dat de procedure van overlevering niet anders dan overeenkomstig de volgende artikelen (de artikelen 3, 4 en 5) kan plaatsvinden, d.w.z. uitsluitend volgens een procedure die tussenkomst van de Nederlandse overheid in de vorm van openbaar ministerie, arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage en Minister van Justitie voorziet.

De daarop volgende artikelen kunnen niet gemist worden om de volgende redenen. In de eerste plaats moet, zoals in de memorie van toelichting ook aangegeven, de figuur van overlevering die in het wetsvoorstel wordt geregeld, gelijk worden gesteld met het begrip uitlevering in artikel 2, derde lid, van de Grondwet. Die bepaling schrijft niet alleen voor, dat uitlevering slechts krachtens verdrag kan geschieden – waartoe in het onderhavige geval het Handvest van de Verenigde Naties kan dienen – , maar voorts dat verdere voorschriften bij de wet worden gegeven.

In de tweede plaats moet worden bedacht, dat de overlevering noodzakelijkerwijs gepaard gaat met vrijheidsberoving, en dat de titel daarvoor – voor zolang de betrokkene niet daadwerkelijk ter beschikking van het Tribunaal is gesteld – ingevolge artikel 15, eerste lid, van de Grondwet bij of krachtens de wet dient te zijn bepaald.

Wij verwachten, dat in elk geval voor wat betreft de tweede overweging in andere landen een vergelijkbare situatie bestaat, zodat inderdaad ook in die landen eerst een formeel wettelijke voorziening moet zijn getroffen, wil men in staat zijn uitvoering te geven aan de verplichting tot uitlevering of overlevering van verdachten aan het Tribunaal.

Artikel 3

De uitsluiting van het cassatieberoep volgt niet zozeer uit artikel 3, doch uit de slotzin van het vierde lid van artikel 4 («De uitspraak is dadelijk uitvoerbaar») en uit het vijfde lid van dat artikel, waarin artikel 31 van de Uitleveringswet niet van overeenkomstige toepassing is verklaard.

Om redenen uiteengezet in de memorie van toelichting en in het algemeen gedeelte van deze nota menen wij inderdaad dat cassatieberoep in de in het wetsvoorstel geregelde procedures moet worden uitgesloten. De eerste ondergetekende merkt in dat verband nog op, dat hij omtrent het voornemen voor dit voorstel informeel de President van de Hoge Raad heeft gepolst, die hem heeft doen weten voor deze keuze begrip te hebben.

Artikel 4

Het is in het Nederlandse uitleveringsrecht geen regel dat de rechter die over de toelaatbaarheid van een verzochte uitlevering oordeelt, daarbij toetst of er sprake is van een voldoende mate aan vermoeden van schuld. Artikel 26, derde lid, van de Uitleveringswet – dat overigens in artikel 4, tweede lid, van het wetsvoorstel mede van overeenkomstige toepassing is verklaard – schrijft slechts voor dat de rechtbank de bewering van de opgeëiste persoon dat hij onverwijld kan aantonen niet schuldig te zijn aan de feiten waarvoor zijn uitlevering is gevraagd, heeft te onderzoeken. Niet de redenen waarom de verzochende autoriteiten een verdenking koesteren wordt onderzocht, maar de redenen waarom de opgeëiste persoon niet als verdachte zou kunnen gelden. Overigens kan uit het Statuut, en in het bijzonder artikel 19, onzes inziens weldegelijk worden afgeleid, dat het Tribunaal niet over één nacht ijs zal gaan alvorens een bevel tot aanhouding wordt afgegeven op grond waarvan een verzoek tot overlevering aan Staten wordt gericht. Dat artikel voorziet immers in een procedure, waarbij een bevel tot aanhouding wordt afgegeven door een rechter, op de schriftelijke vordering van de openbare aanklager, houdende de telastelagging, en nadat de rechter zich ervan heeft overtuigd dat de openbare aanklager een zg. «prima facie» zaak heeft, d.w.z. voldoende bewijs tegen de verdachte om het aanhangig maken van de zaak ter terechtzitting te rechtvaardigen.

Bij die stand van zaken lijkt een eigen beoordelingsbevoegdheid van de Nederlandse rechter die over een verzoek om overlevering moet oordelen of wel voldoende vermoeden van schuld bestaat misplaatst.

Naar aanleiding van de vraag van de leden van de fractie van D66 nog eens nader in te gaan op de verhouding tussen het voorgestelde artikel 4, derde lid, en artikel 29 van het Statuut van het Tribunaal, zij het volgende opgemerkt. Artikel 29 van het Statuut verplicht Nederland, evenals andere Staten, tot samenwerking met het Tribunaal en het verlenen van rechtshulp aan het Tribunaal. Het Tribunaal ontleent zijn bevoegdheid tot het invoeren van de samenwerking van Staten aan de rechtsmacht *ratione materiae*, welke hem in de artikelen 2 tot en met 5 van het Statuut is toegekend. De in die artikelen opgesomde strafbare feiten vormen een limitatieve lijst van delicten waarvan het Tribunaal bevoegd is kennis te nemen. Het is niet bij voorbaat ondenkbaar dat zich tijdens het conflict op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië misdrijven hebben voorgedaan die niet onder de termen van de genoemde artikelen van het Statuut vallen. Zo blijkt bijv. uit artikel 5 dat de daarin beschreven handelingen alleen onder de rechtsmacht van het Tribunaal vallen (voor zover dat niet reeds uit hoofde van een der voorgaande artikelen het geval is), wanneer zij zijn gericht tegen «een burgerbevolking». Er zal dan toch moeten worden aannemelijk gemaakt, dat er geen sprake is van een

een bepaalde populatie daarvan het slachtoffer is gemaakt.

Staten hebben de verplichting om in de gevallen die binnen de bevoegdheidssfeer van het Tribunaal vallen aan het Tribunaal gevraagde medewerking te verlenen. Er ligt echter ook een verantwoordelijkheid – en tegenover de in rechte te betrekken individu een plicht (waarvoor zowel nationale als internationale rechtsbronnen zijn aan te voeren) – te toetsen of de uit artikel 29 van het Statuut voortvloeiende verplichting in het concrete geval inderdaad bestaat.

Die toetsing zal, naar wij aannemen, in voorkomend geval marginaal zijn, maar niettemin inhoudelijk.

In het voorgaande mogen ook de vragen van de leden van de GPV-fractie een antwoord hebben gevonden. Daaraan zij nog toegevoegd, dat uit het meergenoemde overleg in het kader van de Raad van Europa wel is gebleken, dat ook andere landen zich een soortgelijk toetsingsrecht zullen voorbehouden. De kans dat, naast de kwestie van de identiteits-toetsing welke door alle landen noodzakelijk wordt gevonden, hier en daar verschillen zullen optreden in de wijze waarop Staten uitvoering geven aan wat zij verstaan als hun verplichtingen onder Veiligheidsraads-resolutie en Statuut, bestaat inderdaad. In dit verband moet niet uit het oog worden verloren dat de toepassing van artikel 29 van het Statuut geschiedt op instigatie van het Tribunaal en dat het Tribunaal van alle Staten een gelijkelijke gebondenheid tot medewerking zal verlangen. In de praktijk zal dan ook nog moeten blijken of zich duidelijke vormen van (internationale) rechtsongelijkheid zullen voordoen.

Artikel 5

Het ter beschikking stellen van een persoon van het Tribunaal krachtens artikel 5 geschiedt door de betrokkene over te brengen naar de aan het Tribunaal ter beschikking staande eigen detentieruimte, waarmee hij onder verantwoordelijkheid en bewaking van (personeel van) het Tribunaal komt te staan.

Artikel 8

De reden waarom in artikel 8 geen voorwaarde strekkende tot doelbinding is opgenomen, is uitvoerig uiteengezet in het nader rapport aan de Koningin op het advies van de Raad van State onder punt 2. Daarnaar moge hier worden verwezen.

Artikel 9

Doelbinding in relatie tot gegevens die ter uitvoering van een verzoek om wederzijdse rechtshulp in de zin Titel X van Boek IV van het Wetboek van Strafvordering aan justitiële autoriteiten worden verstrekt is niet gebruikelijk en wij zien ook geen aanleiding om zulks in verband met artikel 9 van het wetsvoorstel te overwegen.

Wij gaan er van uit dat alle tot Nederland te richten verzoeken om rechtshulp van het Tribunaal rechtstreeks of via een van onze departementen in handen zullen worden gesteld van de justitiële autoriteit in Nederland, die als centraal aanspreek- en contactpunt voor het Tribunaal zal gelden, te weten de (Hoofd-)officier van Justitie te 's-Gravenhage. Voor dat doel is een officier van justitie bij het Haagse parket als contactofficier aangewezen en is tevens voorzien in aanvullende ondersteuning door een parketsecretaris.

Artikelen 11-14

De afweging of Nederland in een concreet geval bereid zal zijn een door het Tribunaal opgelegde straf in Nederland tenuitvoer te leggen zal, naar het ons voorkomt moeten worden gemaakt voordat het tot een formeel verzoek van die strekking van het Tribunaal komt. Wij nemen aan daartoe eerst informeel zal worden gesondeerd of in beginsel de bereidheid bestaat. Wij delen de opvatting van de leden van de PvdA-fractie, dat wanneer het Tribunaal eenmaal een formeel verzoek om tenuitvoerlegging heeft gedaan, er waarschijnlijk nauwelijks beleidsruimte zal zijn dat verzoek op voorhand af te wijzen. Dat neemt niet weg, dat de rechter die geroepen is aan het vonnis van het Tribunaal exequatur te verlenen, alsnog tot de conclusie kan komen dat bij afweging van alle betrokken belangen een beslissing tot tenuitvoerlegging in Nederland niet kan worden genomen (aldus artikel 12, derde lid, dat in deze overeenkomst met artikel 30, eerste lid, onder d, WOTS). Gelet op de implicaties van een dergelijke beslissing, gaan wij er van uit de de rechter het zittingsonderzoek zal aanhouden ten einde het openbaar ministerie in de gelegenheid te stellen met de regering in overleg te treden, zodat in informele consultaties met het Tribunaal kan worden onderzocht of het vonnis alsnog in een ander land kan worden tenuitvoergelegd. Wij sluiten ook niet uit, dat een in Nederland aangevangen tenuitvoerlegging van een door het Tribunaal opgelegde straf na verloop van tijd met instemming van het Tribunaal wordt overgenomen door een andere Staat. Zulks zal echter alleen mogelijk zijn als ook met die andere Staat daaromtrent overeenstemming bestaat. Instemming van de veroordeelde is daarentegen geen conditie. Het staat voor ons wel vast, dat wanneer een vonnis van het Tribunaal in Nederland wordt tenuitvoergelegd, de Nederlandse regels inzake vervroegde invrijheidstelling daarop van toepassing zijn. Dat volgt onzes inziens uit de zinsnede in artikel 27, dat «such imprisonment shall be in accordance with the applicable law of the State concerned».

Vervroegde invrijheidstelling is stellig niet te beschouwen als commutation of the sentence. Met dat laatste wordt bedoeld op een vermindering van de strafmaat of omzetting van de strafsoort in een lichtere, als gevolg van omstandigheden die nopen tot een nieuw oordeel over redelijkheid van de straf of het strafrestance. Overigens valt naar ons oordeel uit het Statuut niet de idee te ontleenen, dat de tenuitvoerlegging van door het Tribunaal opgelegde straffen in alle landen waar dit plaats vindt hetzelfde zou moeten zijn. Nu men noodgedwongen heeft moeten kiezen voor de inschakeling van Staten voor de tenuitvoerlegging van gevangenisstraffen, bij gebreke van een VN-gevangenis, heeft men als gegeven moeten aanvaarden dat regie, omstandigheden, regels van beheer en toezicht en faciliteiten ook van land tot land verschillen.

De redenen waarom in artikel 12 van het wetsvoorstel artikel 32 WOTS niet van overeenkomstige toepassing is verklaard zijn in de memorie van toelichting, alsmede in het nader rapport aan de Koningin op het advies van de Raad van State onder punt 4 uiteengezet.

De vragen van de leden van de GPV-fractie naar aanleiding van artikel 11 mogen in het bovenstaande voor een deel reeds beantwoording hebben gevonden. Wij zouden het niet aanvaardbaar vinden als door gebrek aan bereidheid bij andere landen om vonnissen van het Tribunaal tenuitvoer te leggen, de meeste vonnissen in Nederland, als land waar de zetel van het Tribunaal is gevestigd, zouden worden tenuitvoergelegd. Weliswaar berust het systeem van tenuitvoerlegging op een stelsel van vrijwillige bereidverklaringen door Staten en staat en valt dit systeem met de mate waarin Staten van hun bereidheid tot tenuitvoerlegging doen blijken. Dat neemt niet weg, dat wij er op vertrouwen dat een zodanig aantal Staten van deze optie gebruik zal maken, dat sprake zal kunnen zijn van een redelijke spreiding. Zo heeft Italië wettelijk de mogelijkheid

geschapen vonnissen van het Tribunaal tenuitvoer te leggen en uit het meergenoemde overleg in het kader van de Raad van Europa is gebleken dat ook andere Europese Staten overwegen zulks te doen. Zou alsnog de lijst van bereidwillige Staten kort blijven, dan zal ongetwijfeld door de VN druk worden uitgeoefend op de daarvoor meest in aanmerking komende Staten om zich alsnog op te geven.

Wij sluiten overigens niet geheel uit, dat in de toekomst vonnissen ook (verder) worden tenuitvoergelegd in landen die tot het Joegoslavië van vóór 1991 hebben behoord, doch vooralsnog moet die mogelijkheid toch erg onwaarschijnlijk worden geacht. De vraag of zulks wenselijk is, staat overigens ter beoordeling van het Tribunaal.

Wij houden rekening met de mogelijkheid dat situaties ontstaan, waarbij op het moment dat een veroordelend vonnis van het Tribunaal onherroepelijk is geworden nog geen uitsluitel is verkregen omtrent de Staat waar dat vonnis tenuitvoer zal worden gelegd en dat hangende die situatie een beroep op Nederland, als land van de zetel, zal worden gedaan om althans vooreerst alvast met de tenuitvoerlegging een aanvang te maken. Immers, zodra de uitspraak van het Tribunaal definitief is ontvalt de titel voor voorlopige detentie, waartoe het Tribunaal kan gelasten, en moet die detentie overgaan in gevangenisstraf, welke door het Tribunaal zelve niet kan worden tenuitvoergelegd.

De ervaring in de praktijk van de internationale overbrenging van gedetineerden leert, dat met de voorbereiding en afhandeling van dergelijke procedures vaak veel tijd gemoeid is en het ligt niet erg in de rede, dat het Tribunaal reeds ver voordat het vonnis zal wijzen, met deze of gene Staat in overleg zal treden over de modaliteit van de tenuitvoerlegging daarvan.

Het feit dat mogelijk voor een zekere overgangsperiode dan een initieel beroep op het gastland zal worden gedaan, impliceert overigens niet, zoals de leden van de GPV-fractie lijken te veronderstellen, dat het dan aan Nederland is om te zoeken naar derde Staten waaraan de verdere tenuitvoerlegging kan worden overgedragen. De hoofdverantwoordelijkheid daarvoor blijft ingevolge artikel 27 van het Statuut bij het Tribunaal berusten.

Wij zijn er van overtuigd, dat het Tribunaal er niet op uit zal zijn een situatie te laten ontstaan, waarbij een onevenredig zware last op Nederland zal worden gelegd. De lasten en verantwoordelijkheden die op Nederland als land van de zetel toch al drukken zullen zeker in de overwegingen worden betrokken.

Tenslotte stelden de leden van de GPV-fractie enkele vragen naar aanleiding van artikel 14 van het wetsvoorstel. De reden waarom de bepalingen van de Gratiwet inzake de rechterlijke advisering van overeenkomstige toepassing zijn verklaard is gelegen in de bewoordingen van artikel 28 van het Statuut. Dat stelt immers, dat eerst indien naar het recht van de Staat waar de veroordeelde vrijheidsstraf ondergaat in aanmerking komt voor gratieverlening, het Tribunaal daarvan in kennis dient te worden gesteld. Welnu, de vraag of betrokkene naar Nederlands recht in het concrete geval in aanmerking komt voor gratieverlening kan slechts worden beantwoord aan de hand van de adviezen die ingevolge de Gratiwet bij desbetreffende rechterlijke instanties worden ingewonnen. Deze zullen hun advies moeten baseren op de gronden die de Nederlandse wet voor gratieverlening kent en die in artikel 2 van de Gratiwet zijn omschreven. Dat artikel is van overeenkomstige toepassing verklaard. Pas als vaststaat, dat betrokkene naar Nederlands recht voor gratieverlening in aanmerking zou komen kan het Tribunaal voor het verkrijgen van een beslissing op het verzoek worden ingeschakeld. Dat neemt dan vervolgens een beslissing met inachtneming van het bepaalde in de tweede volzin van artikel 28 van het Statuut.

Gelet op het feit dat in Nederland, in verhouding tot andere landen, het gratierecht streng is genormeerd en geen ruimte laat voor willekeurige en oneigenlijke toepassing, mag worden aangenomen, dat in de gevallen dat door Nederland een zaak ter gratiëring (of strafvermindering, commutation, hetgeen naar onze begrippen ook een vorm van gratiëring is) wordt voorgedragen, die voordracht niet licht zal worden opgenomen.

De Minister van Justitie,
E. M. H. Hirsch Ballin

De Minister van Buitenlandse Zaken,
P. H. Kooijmans

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

Nr. 8

AMENDEMENTEN VAN HET LID VAN TRAA

Ontvangen 3 maart 1994

De ondergetekende stelt de volgende amendementen voor:

Artikel 4 wordt als volgt gewijzigd:

I

In het tweede lid wordt «21 tot en met 27 en 28, eerste lid, van de Uitleveringswet» vervangen door: 21 tot en met 27, 28, eerste lid, en 31 van de Uitleveringswet.

II

In het vierde lid wordt «in andere dan de in het derde lid voorziene gevallen» vervangen door: Behalve in het geval dat cassatie is ingesteld en behalve in de gevallen voorzien in het derde lid.

Toelichting

Deze amendementen strekken ertoe bij verzoeken tot overlevering de mogelijkheid van cassatie te openen.

Van Traa

Vergaderjaar 1993-1994

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

AMENDEMENTEN VAN HET LID VAN TRAA

Ontvangen 3 maart 1994

De ondergetekende stelt de volgende amendementen voor:

Artikel 12 wordt als volgt gewijzigd:

I

In het tweede lid wordt «18, eerste lid, 19 en 24 tot en met 29 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen» vervangen door: 18, eerste lid, 19, 24 tot en met 29 en 32 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen.

II

In het derde lid wordt na «in redelijkheid niet kan worden genomen» ingevoegd: en tenzij cassatie is ingesteld.

Toelichting

Deze amendementen strekken ertoe voor de executieprocedure de mogelijkheid van cassatie te openen.

Van Traa

57ste vergadering

Donderdag 3 maart 1994

Aanvang 10.15 uur

Voorzitter: Deetman

Tegenwoordig zijn 93 leden, te weten:

Achtienribbe-Buijs, Apostolou, Beinema, J.H. van den Berg, J.T. van den Berg, Biesheuvel, Blaauw, Blauw, Bloemen, Brinkman, V.A.M. van der Burg, Castricum, De Cloe, Deetman, Eijkstal, Doelman-Pel, Elisma, Van Erp, Esselink, Franssen, Frissen, Van Gelder, Van Gijzel, De Graaf, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Hermes, Hillen, Van Hoof, De Hoop Scheffer, Van Houwelingen, Huys, A. de Jong, G. de Jong, M.D.Th.M. de Jong, Jorritsma-Lebbink, Jurgens, Kamp, Koetje, Kohnstamm, De Korte, Korthals, Lankhorst, Leerling, Van der Linden, Linschoten, Lonink, Middel, E. van Middelkoop, Mulder-van Dam, Netelenbos, Van Nieuwenhoven, Van Noord, Nuis, Van Ojik, Van Otterloo, Paulis, Van der Ploeg-Posthumus, De Pree, Ramlal, Reitsma, Van Rijn-Vellekoop, Rosenmüller, Ruigrok-Verreijdt, Schoots, Schutte, Sipkes, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Swildens-Rozendaal, E.G. Terpstra, G.H. Terpstra, Tommel, Van Traa, Tuinstra, Van der Vaart, Ter Veer, Te Veldhuis, Verbugt, Verspaget, Vliegenthart, Van der Vlies, Van Vlijmen, Vos, Vreugdenhil, Weisglas, Wiebenga, Willems, Willemse-van der Ploeg, Witteveen-Hevinga, Wolffensperger, Ybema en Zijlstra,

en de heren Kooijmans, minister van Buitenlandse Zaken, Hirsch Ballin, minister van Justitie, Alders, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw Maj-Weggen, minister van Verkeer en Waterstaat, en de heren Frinking, staatssecretaris van Defensie, en

Gabor, staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

J.T. van den Berg, wegens bezigheden elders, alleen voor de avondvergadering;

Luning-Beersema, wegens bezigheden elders;

Rempt-Halmans de Jongh, Van der Hoeven, Stoffelen, Leers en Van Dijk, wegens verblijf buitenlands;

Koffeman, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet toezicht kredietwinst 1992 en van de Wet verzekeringsbedrijf 1993 in verband met het versterken van het toezicht op kredietinstellingen en verzekeraars die deel uitmaken van een groep (23544).**

Het wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor**

ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991 (23542).

De **voorzitter**: Mij is gebleken dat een spoedige behandeling wenselijk is en mij is te elfder ure gebleken – maar dat ligt niet aan de griffie of aan mij – dat er zeer veel spreekijd is. Dit betekent dat wij vanochtend met dit onderwerp moeten beginnen. Vandaar dat er in de agenda is geschoven. Ik bied hiervoor mijn excuus aan aan degenen die van buiten de stad zijn gekomen om het mondeling overleg over humanitaire hulpverlening bij te wonen.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de voorzitter! De fractie van de VVD kan zich vinden in het besluit van de Verenigde Naties tot instelling van een tribunaal om de oorlogsmisdrijven in het voormalige Joegoslavië te berechten. In het voormalige Joegoslavië worden al een paar jaar de ergste oorlogsmisdrijven gepleegd. Etnische schoonmaak, concentratiekampen, stelselmatige verkrachting, massagraven. Terecht is er de wil om uit te zoeken welke oorlogsmisdadigers hiervoor verantwoordelijk zijn. En terecht is er de wil om te pogen hen te straffen.

Ik wil aan het begin van mijn betoog stipuleren dat mijn fractie uitdrukkelijk denkt aan het mogelijk straffen van leidinggevend van de partijen. Wij kunnen niet alleen de mindere goden – je kunt in dit verband niet spreken van kleine

Wiebenga

jongens want het gaat over misdrijven die buitengewoon ernstig zijn – voor het gerecht slepen, terwijl militaire commandanten en wellicht ook politici onschendbaar zouden zijn. Wij vinden dat niemand onschendbaar mag zijn wanneer zulke dingen gebeuren.

Dit Joegoslavië-tribunaal in Den Haag is een doorbraak. Heb ik het goed, dan is het voor het eerst sinds de instelling van het tribunaal van Neurenberg en dat van Tokio, dat een dergelijk gerechtshof wordt ingesteld. Natuurlijk is er veel scepsis over dit tribunaal; het werkt ook nog niet. Maar er is aan de andere kant misschien wel een positief verschil met de tribunaal van Tokio en Neurenberg omdat het ditmaal niet een tribunaal van de overwinnaars is, maar van de volkerengemeenschap, van de Verenigde Naties zelf, en omdat het ditmaal ook niet na maar tijdens de burgeroorlog gebeurt.

Mijn fractie wil dit debat aangrijpen om een pleidooi te houden voor de vestiging van een permanent internationaal strafrechtshof. Wij kunnen niet instemmen met een situatie dat oorlogsmisdaden in het voornamelijk Joegoslavië zo mogelijk wel berecht en bestraft worden maar dat oorlogsmisdrijven begaan in andere gebieden, zoals Somalië maar er zijn er zoveel meer, onbestraft zouden blijven. Ik verzoek de regering om de discussie die hierover in het verband van de Verenigde Naties al aan de gang is, te intensiveren. Wellicht is het zelfs zinvol wanneer de Kamer een uitspraak zou doen over de wenselijkheid van een permanent internationaal strafrechtshof voor de berechting van oorlogsmisdrijven, maar dat laat ik afhangen van het antwoord van de regering.

Voorzitter! Het Joegoslavië-tribunaal is in de stad Den Haag voorafgegaan door het Internationaal Gerechtshof, het Permanente hof van arbitrage en het Tribunaal tot beslechting van de geschillen tussen Iran en de Verenigde Staten. Wij vinden het goed, dat Den Haag zich heeft ontwikkeld tot de juridische hoofdstad van de wereld. Ik citeer daarbij vrijelijk naar de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Boutros Ghali.

Voorzitter! Ik wil een paar opmerkingen over het tribunaal zelf maken. Onze indruk is, dat het tribunaal traag van start gaat.

Wanneer wordt de openbare aanklager nu eindelijk benoemd? Wanneer komt de zogenaamde zetelovereenkomst, de vestigings-overeenkomst tussen de Verenigde Naties en Nederland tot stand? Minstens zo belangrijk is de vraag wanneer de kostenbegroting door de Verenigde Naties wordt vastgesteld. Hoe is de financiering van het tribunaal geregeld? Is deze inderdaad nog steeds niet rond?

Voorzitter! Voorlopige hechtenis van de verdachten van oorlogsmisdrijven zal plaatsvinden in het cellenblok in de vestiging van het tribunaal in een deel van het Aegon-gebouw in Den Haag. Dat cellenblok valt onder de jurisdictie van de Verenigde Naties, van het tribunaal zelf. Hoeveel cellen bevinden zich daar? Die vraag spitst zich toe op de mogelijkheid wat er gaat gebeuren wanneer er vele verdachten zijn. Als er, afgemeten naar het aantal cellen voor voorlopige hechtenis, te veel verdachten zijn, moet dan worden uitgevallen naar Nederlandse cellen en, zo ja, hoe staat het dan met het bevoegd gezag over die verdachten? Ik denk in dit verband aan het gevangenis-regime e.d.

Voorzitter! Omdat mijn fractie verwacht, dat er best wel eens een aantal verdachten kan komen – de berichten in de media wijzen daar ook op – lijkt het haar beter om de gevangenisstraf van degenen die veroordeeld zijn vooral in andere landen te doen plaatsvinden, dus niet in Nederland. Ik wijs er overigens op, dat straffen in deze sfeer zeer lang kunnen duren. Ik denk aan de straf die de oorlogsmisdadiger Hess in Spandau tot voor kort heeft ondergaan en wij kennen in Nederland ook het afschuwelijke verhaal van de Twee van Breda. Wat betreft de tenuitvoerlegging is naar onze mening dus een goede lastenverdeling vereist. Juist omdat wij verdachten in voorlopige hechtenis verwachten, is het beter om de tenuitvoerlegging van de straf in andere landen te doen plaatsvinden.

Voorzitter! Het wetsvoorstel is onheilspellend actueel. Onlangs is in Duitsland de eerste van oorlogsmisdrijven verdachte ex-Joegoslaaf aangehouden, Dusko T. In het Servische concentratiekamp Omarska, waar naar zeggen ongeveer 5000 Bosnische moslims zijn omgekomen, stond hij bekend

als "de slachter". Hij zou een hoofdrol hebben gespeeld in de etnische zuivering van de Bosnische stad Prijedor, waarbij 20.000 mensen stierven. Onder de circa 700.000 ex-Joegoslaven in Duitsland wordt, blijkens berichten in de media, een fors aantal arrestaties verwacht. Ik zou hierop graag een reactie van de regering krijgen. Ook in Denemarken heeft een arrestatie plaatsgevonden en, naar ik heb begrepen, onlangs eveneens in Zweden.

Voorzitter! Het is niet uitgesloten, dat zich onder de vele duizenden ex-Joegoslaven in Nederland eveneens een aantal mensen bevindt, die verdacht kunnen worden van het hebben begaan van oorlogsmisdrijven. Het is in onze ogen een plicht van de regering om zich ter zake actief op te stellen, onder andere tijdens de beoordeling van de asielverzoeken. Ik zeg dat niet zonder reden, omdat uit het antwoord op schriftelijke vragen van mijn fractiegenoot Welslag en mijzelf onlangs is gebleken, dat zich ook onder de Afghanen die zich in Nederland bevinden een aantal verdacht kunnen worden van zaken in de sfeer van oorlogsmisdrijven, marteling, e.d. Het betreft mensen die vroeger leidinggevende posities in de Afghaanse geheime dienst hebben ingenomen. Ook hier bij de ex-Joegoslaven in Nederland is het niet uitgesloten dat er zich mensen onder hen bevinden die van zware zaken verdacht kunnen worden.

Voorzitter! Ik vraag de regering op dit punt alert te zijn. Het kan immers niet zo zijn dat ons land een schuilplaats zou bieden voor zulke onmenselijke.

□

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Tegen de instelling van een Joegoslavië-tribunaal kun je op verschillende manieren aankijken. De reacties lopen dan ook nogal uiteen. Van formeel-juridische beschouwingen over de bevoegdheid van de Veiligheidsraad tot het instellen van zo'n tribunaal – de vraag of het Handvest van de VN wel de basis voor het nemen van die beslissing biedt – tot rechtspolitieke taxaties over de werkelijke betekenis van de rechtspleging ervan.

Laat ik vooropstellen dat ook mijn fractie geen garantie heeft voor het welslagen van dit tribunaal. Helaas, zo voeg ik eraan toe. Want tegelijker-

tijd kiest mijn fractie voor een positieve benadering en wil zich niet bij voorbaat aan cynisme schuldig maken. Natuurlijk hangt alles af van de bereidheid van staten om bij te dragen aan het onderzoek van de feiten, aan het vergaren van bewijsmateriaal en aan het daadwerkelijk aanhouden en overleveren van de verdachten.

Dat neemt niet weg dat het tribunaal, met de twijfels die je daarover kunt hebben, zijn moreel gezag ontleent aan de functie die het kan hebben bij de bescherming van mensen, van etnische groepen tegen schendingen van internationaal humanitair recht. Genocide, schending van de Geneefse conventie van 1949 en van misdrijven tegen de mensheid, al die ernstige schendingen van het humanitaire recht, schreeuwen om een reactie. En dus om een strafrechtelijke reactie, want de straffeloosheid van oorlogsmisdrijven moet worden doorbroken.

In die zin, voorzitter, heeft het tribunaal dan ook niet alleen een normbevestigende maar ook een normscheppende taak. Dat alles rechtvaardigt de instelling van dat tribunaal, hoe selectief – ik sluit mij wat dit betreft aan bij de heer Wiebenga – de instelling daarvan in een mondiaal kader ook mag lijken, als je ziet wat er in de rest van de wereld gebeurt en hoezeer ook de politieke realiteit van nu en straks de werking ervan zou kunnen frustreren. Daarmee heeft het tribunaal ook betekenis voor de discussie over de instelling van een permanent straftribunaal bij de Verenigde Naties, gericht op schendingen van het humanitaire recht. Ook wij denken dat die lijn, mede geleid op het wereldbeeld dat ik schetste, zou moeten worden doorgetrokken.

Nu is de instelling van het tribunaal één stap, de werkelijke uitvoering is een tweede. Ik heb daarover een paar concrete vragen. Hoe is het gesteld met de vaststelling van de begroting door de Algemene Vergadering? Met de benoeming van de openbare aanklager? Ik heb begrepen dat er momenteel alleen een substituut-aanklager is. Hoe staat het met de vaststelling van de rules of procedure, in feite een compleet wetboek van strafvordering, voor het tribunaal? Ik stel die vragen om daarover de meest recente informatie van de bewindslieden te krijgen.

De verlening van internationale rechtshulp in verband met de instelling van het tribunaal gaat alle VN-lidstaten aan. Nederland heeft als host country slechts in zoverre een bijzondere functie, dat Nederland enkele meer specifieke voorzieningen voor het verlenen van die rechtshulp moet realiseren. In de schriftelijke voorbereiding is de vraag aan de orde geweest naar vergelijkbare wetgeving in andere landen. Voor de lidstaten van de Raad van Europa is daarover in de nota naar aanleiding van het verslag het een en ander gezegd. Ik vraag de bewindslieden naar meer informatie over de maatregelen, mogelijk door middel van wetgeving, die de landen van het voormalige Joegoslavië zullen treffen op het gebied van de internationale rechtshulp. Slovenië is lid van de Raad van Europa, maar de moslim president van Bosnië en de president van Kroatië hebben, als ik goed ben geïnformeerd, in zijn algemeenheid de bereidheid uitgesproken om aan de verplichtingen die voortvloeien uit de resolutie en uit het statuut te voldoen. Ik heb daarover geen enorme illusies, maar misschien kan er op dat punt nog iets worden gemeld.

Dan kom ik bij de nationale regelgeving, zoals reergelegd in het wetsvoorstel. Ik ben overtuigd geraakt door het antwoord van de regering op de vraag van mijn fractie over de gronden waarop de Nederlandse rechter een verzoek om overlevering kan weigeren. Dat is inderdaad onderworpen aan een, zij het marginale, inhoudelijke toets als het gaat om de vraag naar de kennelijke bevoegdheid van het tribunaal. Ik verneem graag van de bewindslieden en met name van de minister van Justitie een nadere motivering voor het uitsluiten van het cassatieberoep bij verzoeken om overlevering. De opmerking, dat de minister van Justitie informeel de president van de Hoge Raad daarover heeft gepolst, vind ik juist maar niet zeer relevant in antwoord op de door mij gestelde vraag.

Voorzitter! Ook ik heb een vraag over een concreet geval, eigenlijk ter illustratie van hetgeen wij met dit hof kunnen en beogen. Het gaat dan om de aanhouding van de van oorlogsmisdaden verdachte Dusko Tadic in Duitsland. Is het juist dat zijn overlevering aan het tribunaal op ieder moment gevraagd kan worden, maar dat het tot nu toe nog niet kon

om de simpele reden dat de rules of procedure nog niet zijn vastgesteld?

Ik rond af. Handhaving van de internationale rechtsorde is vooralsnog een pretentieuze doelstelling, al was het maar omdat de internationale rechtsorde zelf nog in een geleidelijk wordingsproces verkeert. De instelling van het Joegoslavië-tribunaal heeft dan ook in de ogen van mijn fractie een tweeledige doelstelling. Enerzijds gaat het om het handhaven van de normen die binnen de internationale rechtsorde al zijn uitgekristalliseerd. Anderzijds gaat het om het leveren van een bijdrage aan het verder ontwikkelen en het bevestigen van de internationale rechtsorde. Hoe moeilijk het proces ook zal zijn, mijn fractie zal het met overtuiging steunen.

□

De heer **Van Traa** (PvdA): Mijnheer de voorzitter! Laten wij onze gedachten eens bepalen over het tribunaal, ondanks de andere belangwekkende nationale gebeurtenissen die gisteravond plaatsvonden!

Den Haag krijgt een internationaal tribunaal voor de berechting van oorlogsmisdadigers. Dat is de consequentie van de instelling door de Veiligheidsraad van het Joegoslavië-tribunaal. De politieke achtergrond van dit besluit van de Veiligheidsraad is mede te vinden in het feit dat de internationale gemeenschap verder nog geen kans zag om het afgelopen jaar het bloedvergieten en de schending van mensenrechten te doen beëindigen. Het verschil met het tribunaal in Neurenberg is natuurlijk dat toen recht werd gedaan door de overwinnaars ten aanzien van de overwonnenen. Nu is de situatie anders. Het instellen van het tribunaal is aan de ene kant gebaseerd – daarover is geen twijfel mogelijk – op het internationale recht. Ten aanzien van het tribunaal van Neurenberg zou men daarover nog lang kunnen discussiëren. Aan de andere kant is het een vervangend gebaar van machteloosheid geweest. Sommige oorlogsmisdadigers zullen niet worden opgepakt, maar per vliegtuig naar de onderhandelingstafel worden gebracht. Wat hier ook van zij, wij kunnen alleen maar hopen dat het tribunaal een begin is, dat er mede toe kan leiden dat de al jaren slepende plannen

Voorzitter

- het wetsvoorstel Bepalingen inzake niet gelijktijdig met het lidmaatschap van de Staten-Generaal of van het Europese Parlement uit te oefenen openbare betrekkingen (Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement) (22769).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De voorzitter: Voordat ik het volgende wetsvoorstel aan de orde stel, wijs ik u nog even op de orde van de dag, zoals aangegeven in de brief van het hoofd van de griffie van 15 april 1994. Ik stel voor de daarin aangegeven volgorde aan te houden, gelet op het feit dat met heel veel verschillende afspraken van leden en bewindslieden rekening moest worden gehouden. U ziet tegelijkertijd dat de agenda vol, zo niet overvol is. Ik zal dus proberen om het tijdschema vrij strikt te handhaven, respectievelijk nog wat meer in te dikken, zodat voor de onderwerpen die echt bespreking behoeven ook tijd aanwezig is.

Overeenkomstig het voorstel van de voorzitter wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Goedkeuring van het Aanvullend Protocol van het Rijnchlorideverdrag (22971).

De beraadslaging wordt geopend.

□

Mevrouw Tiesinga-Autsema (D66): Voorzitter! Zo'n tien jaar geleden is het Rijnzoutverdrag in werking getreden. Het was mijn eerste parlementaire kennismaking met de langdurige geschiedenis van de zoutlozingen door de Franse kalimijnen in de Rijn en het IJsselmeer, die begon toen Nederland in 1932 via diplomatieke weg het probleem bij de Franse regering aankaarte. Een turbulente geschiedenis ook. Ik wijs in dit verband op het feit dat Nederland in 1979 er zelfs zijn ambassadeur uit Parijs voor terugriep: een unicum in de geschiedenis van de Europese Gemeenschap. En nu, na al die jaren, is het resultaat nog steeds onder de

maat. Frankrijk blijft de grote boosdoener. De chloridebelasting van de Rijn is weliswaar met 50% gedaald – dat is natuurlijk mooi meegenomen – maar het principe "de vervuiler betaalt" lijkt voor iedereen te gelden behalve voor Frankrijk. Deze vervuiler betaalt voor slechts 30% van zijn rommel en laat de andere landen voor de rest opdraaien.

Vandaag behandelen wij hier het Aanvullend Protocol dat niet meer is dan de eerste fase van het Rijnzoutverdrag van 1976, waarvan de tweede fase al in 1989 had moeten plaatsvinden.

Tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer zijn eigenlijk alle argumenten vóór en tegen gewisseld. Wij erkennen dat deze minister het overleg dat onder haar voorgangster was vastgelopen, weer op gang heeft gebracht. De kwaliteit van de gevolgde procedure en het onderhandelingsresultaat wijzen wij echter af, met uitzondering van het zogenaamde Wieringermeerproject dat de zoutbelasting op het IJsselmeer structureel vermindert. Zoals collega Eisma in de Tweede Kamer heeft aangegeven, wil D66 ten behoeve daarvan bijdragen uit de rijksbegroting.

Wat voor de fractie van D66, ook in deze Kamer, bij de beoordeling van dit wetsvoorstel de doorslag geeft, is de overtuiging dat de betaling van 49 mln. voor tijdelijke opslag in de Elzas, waarmee in totaal 139 mln. is gemoeid, verloren geld is als na 1998 de zoutvracht toch weer in de Rijn wordt geloosd. Dit moet ook worden gezien tegen de achtergrond van de veranderde opvatting over de ernst van het chlorideprobleem ten opzichte van andere soorten verontreiniging – hoe gek dat ook moge klinken na de verhitte discussies in de jaren zeventig – en natuurlijk met uitzondering van de nadelige effecten voor de tuinbouw en voor de drinkwatervoorziening. Als wij de door de regering voorgestelde kant opgaan, wordt bovendien de weg geblokkeerd van de civielrechtelijke procedures – de zogenaamde Rijnprocessen – die vanaf het begin van de jaren tachtig met succes is bewandeld. De resultaten daarvan voor de drinkwaterbedrijven in Rotterdam en Den Haag – te veel chloride veroorzaakt immers versnelde roestvorming in de drinkwaterdistributieleidingen –

sterken ons in de overtuiging dat schadevergoedingsprocedures op grond van het onrechtmatigedaadsartikel de voorkeur verdienen boven het stoppen van rijksmiljoenen in de weinig kosten-effectieve put.

Mijnheer de voorzitter! Wij zullen dit wetsvoorstel dan ook niet steunen.

□

De heer Hilarides (VVD): Mijnheer de voorzitter! Mijn inbreng bij de behandeling van de goedkeuring van het Aanvullend Protocol bij het Rijnchlorideverdrag kan kort zijn. Aan de overzijde is dit verdrag uitvoerig aan de orde geweest. Onze geestverwanten hebben daar de nodige bezwaren tegen het verdrag ingebracht. Ik heb daaraan niet zoveel toe te voegen.

Ik zal in het kort enkele bezwaren nader uiteenzetten en beperk mij daarbij tot de bezwaren van meer principiële aard. Volgens artikel 130r, tweede lid, van de Europese Akte van 1 juli 1987 moet worden uitgegaan van het beginsel dat de vervuiler betaalt. Wij zien nu een situatie ontstaan waarbij ook de vervuiler flink moet betalen. Ons land betaalt 49 mln. voor de opslag van zout in Frankrijk. Dit zout wordt aldaar tijdelijk opgeslagen om vervolgens geleidelijk te worden teruggestort in de Rijn. Daarna stroomt het te zijner tijd door Nederland tot na het jaar 2000. Aan het eigen het NMP-beginsel, dat de vervuiler betaalt, wordt op deze manier geheel voorbijgegaan.

Dat geldt trouwens ook voor het milieu-uitgangspunt, dat zo mogelijk de maatregelen aan de bron moeten worden getroffen. De minister is gezwicht voor Franse belangen en heeft daarmee een gevaarlijk precedent geschapen. Wat gaat er gebeuren in Frankrijk en België als de terugdringing van verontreinigingen van de Maas en de Schelde aan de orde komen? Kan de minister hierop nog nader ingaan?

Zelfs als het verdrag in werking treedt, zal de daarin vastgelegde doelstelling voor het nagestreefde zoutgehalte nog in een kwart van de tijd worden overschreden. Op dit punt komt het verdrag merkwaardig over. Al op voorhand wordt een gedoogbeleid voor overschrijdingen gehanteerd.

uitkomen om een permanent gerechtshof te realiseren dat oorlogsmisdaden, genocide en misdaden tegen de mensheid kan gaan berechten.

Met het tribunaal is het eigenlijk als met het ultimatum rond Sarajevo. Indien het tribunaal in staat is werkelijk ernst te maken met de vervolging van degenen die zich in het voormalige Joegoslavië schuldig hebben gemaakt aan de in het statuut van het tribunaal omschreven misdaden, dan zal de instelling van het tribunaal de internationale rechtsorde bevorderen. Maar gebeurt er niets, dan wordt de instelling van een dergelijk tribunaal eerder een vrijgeleide voor toekomstige gruwelijkheden.

Veel zal dus afhangen van de werkelijke vervolging en de jurisprudentie van het tribunaal. Het statuut dat de delictomschrijvingen regelt, kan gezien worden als een raamwerk dat niet altijd even duidelijk is. Het gaat om schendingen van het internationale humanitaire recht, die zonder twijfel deel uitmaken van het gewoonterecht, zoals het vermeld staat in het rapport van de secretaris-generaal. Geen internationale rechter na Neurenberg heeft daar ooit over geoordeeld. Het statuut laat in zekere zin een duidelijk Angelsaksische benadering zien. Het zou in het Nederlandse rechtssysteem als toch zeer globaal worden ervaren. De maximumstrafmaten zijn in het geheel niet geregeld. De verjaring is niet geregeld, hoewel ik natuurlijk weet dat oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid ook in ons rechtssysteem niet verjaren. Bovendien is de inhoud van de procedure tot op dit moment niet geregeld. Je ziet daarin als het ware de paradox van onze hoogste wetgever in de wereld, de Veiligheidsraad die tegelijkertijd ook zeer politiek te werk gaat. Het is verder ook niet duidelijk hoe lang het tribunaal rechtsmacht houdt. Wel is duidelijk dat de nieuwe resolutie van de Veiligheidsraad geheel of gedeeltelijk de rechtsmacht van dat tribunaal weer zou kunnen beëindigen. Wat gebeurt er als de partijen in het voormalige Joegoslavië een amnestie voor oorlogsmisdaden afspreken en de Veiligheidsraad dit sanctioneert? Wat is er dan nog van de rechtsmacht van het tribunaal over?

Dit leidt mij nu tot de suggestie om op een ander moment - er is nu

geen tijd voor - verder van gedachten te wisselen over de juridische consequenties die de instelling van dit tribunaal en in het algemeen van een supranationaal tribunaal hebben voor het strafrecht. Al met al is het toch een zeer ingrijpend novum dat hier is ingesteld. Dat wordt extra duidelijk nu Nederland direct met het tribunaal te maken krijgt omdat het hier is gevestigd.

Terecht is de regering ervan uitgegaan dat nationale wetgeving nodig is om het tribunaal in Nederland ook rechtens te kunnen laten functioneren. Immers, voor het eerst in de geschiedenis gaat in Nederland rechtens een supranationale rechter gevangenisstraffen opleggen en mensen in detentie houden. Dat is rechtens in Nederland nog nooit voorgekomen. Voor het allergegrootste deel is het Nederlandse recht daarop dus niet van toepassing. Dat kan speciale problemen scheppen voor de Nederlandse wetgever. Hij is immers de enige die kan bezien of er geen strijdigheid met de Grondwet gaat optreden door het statuut van het tribunaal en de daaruit volgende rechtshandelingen. Let wel, het is ook voor mij buiten twijfel dat het statuut van het tribunaal hoger recht is, maar daarmee is niet alles gezegd voor de verplichting van de Nederlandse wetgever. Vandaar dat wij in de schriftelijke voorbereiding de vraag hebben gesteld wat de verhouding is tussen het Nederlandse recht en het statuut van het tribunaal over het voorarrest. Ik had misschien nog beter kunnen zeggen, tussen de Nederlandse Grondwet en het statuut. Dit alles om de doodeenvoudige reden dat in het statuut bijna niets geregeld is over dat voorarrest. Verder schrijft de Nederlandse Grondwet in artikel 15 voor, dat iemand alleen bij of krachtens de wet van zijn vrijheid beroofd kan worden. Het statuut is daarmee op het eerste gezicht in strijd met de Grondwet, ook al is de bevoegdheid van de Veiligheidsraad onomstreden. Derhalve verdient het aanbeveling dat ook in de Nederlandse wet wordt opgenomen dat het tribunaal bevoegd is personen wier aanhouding is gelast, in voorlopige hechtenis te doen nemen of te houden. Ik zeg dit, niet omdat het ook voor mij niet buiten twijfel is dat uiteindelijk een beroep op de Nederlandse rechter, als het tribunaal zich eenmaal rechtens met de zaak

heeft beziggehouden, moet falen. Echter, als Nederlandse wetgever hebben wij wel een speciale verantwoordelijkheid om te bezien of de hogere regeling ook in overeenstemming is met de tekst van onze Grondwet. Niemand anders kan dat doen, want ook als er wordt afgeweken van de Grondwet en ook als de verdragsbasis die die afwijking oplevert niet met twee derde meerderheid is besloten, levert het toch een recht op. Dat is het probleem niet. Het probleem is hoe wij er hier als wetgever mee omgaan.

Ook artikel 15, lid 2, levert nog een probleem op. Daar staat namelijk dat iemand wiens vrijheid niet op rechterlijk bevel is ontnomen, toegang tot de Nederlandse rechter heeft. Dat zal niet het geval zijn bij het tribunaal. Pas als wij in de fase van de tenuitvoerlegging van het vonnis van het tribunaal zijn, zou dat kunnen gebeuren. Is er nu een verdragsverplichting die tot het afwijken van de Grondwet noopt? Dat maakt het weer extra moeilijk, omdat het geen verdrag is dat wij specifiek hebben afgesloten met de Verenigde Naties. Dat verdrag moet in zekere zin nog komen, maar het is een overeenkomst die in principe alleen de zetelkwestie regelt. Voorzitter! Wat is hierbij wijsheid? U bent van mij gewend dat ik wel eens door wens te drammen, maar dat is, zeker na de gemeenteraadsverkiezingen, absoluut niet wat ik beoog.

De heer **Wiebenga** (VVD): Gewoon doorgaan!

De heer **Van Traa** (PvdA): Wij gaan inderdaad door, zelfs als ook ik baal als een stekker en de heer Kok dat gisteravond ook best had kunnen zeggen, maar dat terzijde.

De vraag die bij mij leeft is wat het karakter is van de te sluiten zetelovereenkomst met de Verenigde Naties. Als ik goed ben ingelicht - het staat ook in de stukken van de regering - zullen in die zetelovereenkomst niet alleen de formele immuniteiten en de zetelkwestie worden geregeld, maar ook nog het feit dat de Nederlandse regering in ieder geval in die overeenkomst wil opnemen dat ook de detentie in voorarrest in overeenstemming is met de internationaal geldende rechtsregels. De Nederlandse regering wil, als overeenkomst-

sluitende partij blijkbaar toch ook inhoudelijk nog enige waarborgen stellen. Nu zal het zo zijn dat de regering van mening is dat een dergelijke zetelovereenkomst direct toepasbaar zou kunnen zijn en dat die verder geen afwijking van de Grondwet oplevert. Ik hoor graag het antwoord van de regering op dit punt.

Een ander punt is de verlening van gratie. Volgens de Grondwet wordt gratie in Nederland alleen verleend door de Kroon, bij koninklijk besluit. De Nederlandse rechter kan wel met die gratie te maken krijgen en met verzoeken van strafvermindering, maar er is wel sprake van een probleem, hoewel je kunt zeggen dat het statuut, hoger recht zijnde, nu eenmaal al volstrekt duidelijk is. Daar kan dus ook niemand meer iets aan veranderen.

Door de korte voorbereidingstijd – ik vind overigens ook dat dit wetsvoorstel snel in het Staatsblad moet verschijnen – is het niet mogelijk geweest om deze zaak genoegzaam schriftelijk voor te bereiden. Daarom heb ik een amendement op artikel 15 ingediend. Dat heeft stuk nr. 7 gekregen.

De Wet tot overlevering inzake oorlogsmisdrijven aan andere staten, maakt wel cassatie mogelijk van het oordeel van de rechter in eerste aanleg. Is het noodzakelijk hiervan expliciet af te wijken, omdat het een belangrijke rechtsvraag kan betreffen, namelijk of het tribunaal inderdaad rechtsmacht heeft? Ik heb daar ook een paar amendementen voor laten maken. Ik hoor daar graag het oordeel van de regering over. Het argument dat de regering gebruikt, namelijk dat het nu eenmaal snel moet, geldt namelijk in principe ook voor de overlevering van oorlogsmisdadigers aan staten waarmee een verdrag is gesloten. Ik zie het verschil niet zo goed.

Voorzitter! Artikel 12, derde lid, maakt het mogelijk dat de rechtbank oordeelt dat de veroordeelde in redelijkheid in Nederland zijn straf niet kan uitzitten. Dat kan het geval zijn indien om welke reden dan ook de Nederlandse overheid dat te gevaarlijk vindt, bij monde van het OM bijvoorbeeld. Dat is mij wel duidelijk, alhoewel niet de regering daarover beslist, maar uiteindelijk de rechter, zoals ik begrijp uit statuut en wetsvoorstel. Maar wat te doen als later bijvoorbeeld het belang van de Staat zou vergen dat de gedetineerde

vertrekt? Ik denk dan natuurlijk aan gijzelingen etc. Kan de overheid dan een betrokkene uitzetten? Het is beter die vraag nu te stellen dan wanneer wij daar ooit mee geconfronteerd zouden worden. Iedereen hoopt natuurlijk dat dit nooit zal voorkomen. Daar zit absoluut een lacune. Wij hebben namelijk aan de ene kant de tenuitvoerlegging van de straf op ons genomen, maar aan de andere kant zijn wij niet vrij om een dergelijke gedetineerde eventueel te doen vertrekken. In Frankrijk was te zien dat het staatsbelang daar soms toe leidt, maar het lijkt mij niet rechtens.

Dan nog een vraag over de kosten. Deze worden voor 1994 geraamd op incidenteel 6,3 mln. ten laste van de begroting van Buitenlandse Zaken. Dat staat er vrij laconiek, maar naar mijn beste weten kan Buitenlandse Zaken dat helemaal niet betalen. Er is absoluut geen geld voor. Ik denk maar aan het consulaat in Frankfurt. Waar komt die 6,3 mln. vandaan? Ik zie het niet, maar het kan toch niet de bedoeling zijn – zeker niet van mijn fractie – dat dit bedrag uit de voormalige Wellink-pot komt. Wil de regering, gezien het speciale karakter van het tribunaal en de uitgaven die daaruit voortvloeien, dit bedrag ondoegen uit de meevaller van 1994 financieren? Een motie op dit punt zou wellicht dienstig zijn. Wat zijn de verwachtingen ten aanzien van de uitgaven in latere jaren?

Ik ben nogal uitgebreid op de grondwetskwestie ingegaan, omdat wij ons staatsrechtelijk op glad ijs hebben begeven. De verandering die staatsrechtelijk in ons land zal plaatsvinden heeft een grote reikwijdte. Daarom dienen wij onze taak als wetgever zo goed mogelijk te vervullen wanneer wij geconfronteerd worden met internationaal strafrecht dat op sommige punten verschilt van ons constitutioneel systeem. Er is opgemerkt dat dit alles van een hogere orde is en dat wij daar om die reden alleen al niet aan gebonden zijn. Als dat zo zou zijn, hadden wij dit wetsvoorstel niet nodig en dan zouden wij ook aan de Nederlandse rechter geen toetsingsmogelijkheid geven voordat iemand die al door het tribunaal gezocht wordt ook door ons aan dat tribunaal wordt overgeleverd.

Tot slot heb ik een vraag over de eventuele overlevering van Nederlanders. Daarbij speelt dit probleem niet. Als wij ervan uitgaan dat het

statuut van een hogere orde is dan een gewone Nederlandse wet, is artikel 4 van de Uitleveringswet niet van toepassing.

Voorzitter! Wij kunnen slechts hopen dat het tribunaal uitkomst zal bieden bij de gruwelijke situatie in Joegoslavië, zoals sprekers voor mij ook hebben opgemerkt. Daarnaast hoop ik dat het tribunaal bijdraagt aan de uitbreiding van de werking van het internationale recht. Tegen de minister van Buitenlandse Zaken zeg ik: moge de Europese Unie dat niet vergeten indien men daar op het punt komt te staan, de werking van het tribunaal om politieke redenen wederom uit te hollen. Nu dat tribunaal om politieke redenen uit de grond is gestampt, hebben wij de verplichting er een juridisch succes van te maken. Hopelijk wordt mijn aanzienlijke scepsis op dit punt weerlegd.

□

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Voorzitter! Er is de laatste tweeënhalve jaar zeer veel in deze Kamer gesproken over de oorlog in het voormalige Joegoslavië, eerst met de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, die tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Gemeenschap aan de oplopende gewelddadige conflicten binnen de toenmalige federale republiek van Joegoslavië veel van zijn beste krachten moest wijden, later ook met de minister van Defensie, toen Nederlandse militairen moesten worden uitgezonden in het kader van de humanitaire hulpverlening van de VN. Het wetsvoorstel dat wij vandaag behandelen, vergt de medewerking van de minister van Justitie, want het wil de wettelijke basis leggen voor de eerste niet-militaire dwangactie van de VN, te weten de instelling van een internationaal tribunaal. Een bijzonder aspect daarbij is dat dit tribunaal zal worden gevestigd in Den Haag: "de juridische hoofdstad van de Verenigde Naties", aldus de secretaris-generaal van de VN, de heer Boutros Ghali. Veel nationale trots zullen wij in dit bijkomende feit maar niet investeren; daarvoor is de aanleiding te ernstig en te triest.

Toch wil ik een moment stilstaan bij deze keuze voor 's-Gravenhage. In de nota naar aanleiding van het verslag zegt de regering op vragen

Van Middelkoop

van mijn fractie dat naar aanleiding van veiligheidsraadsresolutie 808, waarin de secretaris-generaal van de VN werd gevraagd de mogelijkheden te onderzoeken voor een internationaal tribunaal, verschillende regeringen vervolgens 's-Gravenhage noemden als mogelijke vestigingsplaats. Wij kennen de bijzondere verbondenheid van deze stad met de geschiedenis van het internationale recht, dus dat zal niemand hebben verbaasd. De Nederlandse regering heeft 's-Gravenhage echter niet genoemd. Dat is opvallend, aangezien regeringen, de Nederlandse niet uitgezonderd, doorgaans bijzonder gretig zijn als het gaat om het binnen de landsgrenzen halen van internationale instellingen. Ik behoef maar te verwijzen naar het jarenlange getouwstrek om de vestigingsplaats van de Europese Bank, het Merkenbureau of Europol. Ik wil dan ook vragen waarom Nederland in dit geval kennelijk niet heeft gesolliciteerd. Was dat een kwestie van bescheidenheid, een overigens weinig voorkomende deugd in het internationale verkeer, of wilde de regering deze keer toch liever de beurt laten voorbijgaan? Ik heb nog eens nagezocht wanneer de mogelijkheid van een tribunaal in deze Kamer voor het eerst aan de orde werd gesteld. Dat was tijdens een mondeling overleg van 12 augustus 1992, toen ik met verwijzing naar pleidooien voor zo'n tribunaal in het Amerikaanse congres aan minister Van den Broek vroeg of hij daartoe mogelijkheden zag en of Nederland daaraan wellicht medewerking zou kunnen verlenen. Hij reageerde daar toen voorzichtig op, maar was bereid om nader te discussiëren over de mogelijkheid om oorlogsmisdadigers voor een tribunaal te dagen. Wel wees hij erop, dat procedures op grond van het genocideverdrag slechts tegen een overheid kunnen worden aangespannen, hetgeen in het Joegoslavische conflict de nodige problemen zou oproepen. Voor wat dit laatste betreft, wil ik nu vragen of daarin kennelijk is voorzien in artikel 4 van het statuut van het tribunaal, waar genocide bedreven door personen als een misdrijf wordt omschreven. Is dat in feite een aanvulling van het materiële internationale strafrecht? Dan blijft nog over de vraag naar de Nederlandse terughoudendheid ten

aanzien van de vestigingsplaats. Kan daarover iets worden gezegd?

Het antwoord van de regering op de vraag van mijn fractie of het tribunaal op één lijn kan worden gesteld met die van Neurenberg en Tokio, was verhelderend. Men kan dit tribunaal, voor wat het op het gebied van rechtspraak beoogt, in het verlengde zien van die tribunaal, maar er zijn opvallende verschillen. Eerdere woordvoerders wezen er al op. Het meest opvallende is de neutrale positie die het Joegoslavië-tribunaal kan innemen, want het wordt niet ingesteld door de overwinnaars van een oorlog. Voorts kan op het werk van de vorige tribunaal worden voortgebouwd, want inmiddels bevat het internationale recht voldoende duidelijkheid over wat moet worden verstaan onder oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. Van het ontwikkelen van straffepalingen achteraf behoeft nu geen sprake te zijn. Dat is natuurlijk winst. Een belangrijk verschil dat de regering niet noemt, is dat het Joegoslavië-tribunaal niet de mogelijkheid kent van het opleggen van de doodstraf. Prof. mr. C.F. Rüter, hoogleraar strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam, heeft er blijkens een verslag in het Nederlands Juristenblad van 16 december 1993 op gewezen dat de onmogelijkheid de doodstraf op te leggen het hof wel eens felijk kan opbreken. Hij wees erop, dat de doodstraf in de Joegoslavische cultuur belangrijk is. Dat mag wellicht waar zijn, maar doorslaggevend kan het niet zijn. Ten principale – ik hecht eraan dat toch gezegd te hebben – valt het te betreuren dat in het internationale recht kennelijk welbewust is afgezien van het opleggen van een sanctie die naar mijn overtuiging soms de enig adequate is uit een oogpunt van echte vergelding voor begane misdrijven.

De heer **Van Traa** (PvdA): De heer Van Middelkoop is een goed kenner van de Grondwet. Hij weet toch ook dat in de Grondwet staat dat de doodstraf niet wordt opgelegd?

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Wij praten ook niet over een nationaal, maar over een internationaal tribunaal. Wij hebben destijds aan het opnemen van die bepaling in onze Grondwet onze stem niet gegeven. Ik neem aan dat u niet wilt

suggereren dat ik over dit onderwerp niet meer mag praten omdat wij zo'n bepaling in onze Grondwet kennen?

De heer **Van Traa** (PvdA): In het geheel niet!

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Dat dacht ik al.

De instelling van een oorlogstribunaal mag ons rechtsgevoel bevredigen, maar daarmee is niet alles gezegd. Het is een ad-hoc-instelling, in het leven geroepen door een resolutie van de Veiligheidsraad. Het is bedoeld om ernstige misdaden, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië, te berechten. Daar schuilt natuurlijk iets willekeurig in. Immers, de misdaden die werden begaan in het voormalige Joegoslavië, en daar nog altijd worden begaan, vonden en vinden natuurlijk elders op de wereld ook plaats. Saddam Hussein, Pol Pot en vele anderen hoeven voor dit tribunaal niet beducht te zijn. Er is en blijft sprake van een schrijnende ongelijkheid in rechtsbedeling in de internationale wereld. Men mag hopen dat dit tribunaal een succes wordt en model kan staan voor een mondiaal strafrechtshof. Voorspanden lijkt dat evenwel een utopische gedachte. Ik denk dat zelfs de aangekondigde motie van de heer Wiebenga daar weinig aan zal veranderen.

Vervolgens mag ook de vraag gesteld worden met hoeveel moreel recht de Veiligheidsraad dit bijzondere tribunaal in het leven heeft geroepen. Onlangs verscheen er een rapport van Mazowiecki, de speciale VN-onderzoeker op het gebied van de mensenrechten in het voormalige Joegoslavië, die ronduit stelde dat de internationale gemeenschap de facto massale schendingen van de rechten van de mens en het internationale recht heeft getolereerd. De vraag kan en zal dan ook gesteld worden of er een voldoende legitimiteit is voor de vervolging van oorlogsmisdadigers wanneer de internationale statengemeenschap de schending van tal van internationale rechtsbeginselen de facto heeft geaccepteerd. Echter, al deze vragen nemen niet weg dat overal, hoe gebrekkig ook, waar recht kan worden gesproken, de daarop gerichte inspanningen zin hebben.

Dit deel van mijn betoog afrondend, wil ik nog de vraag

stellen wat de rechtsbasis is van de Veiligheidsraad om dit tribunaal in te stellen. In de desbetreffende resoluties wordt verwezen naar hoofdstuk 7 van het Handvest. In dat hoofdstuk wordt niet met zoveel woorden over dit type rechtsinstellingen gesproken. Wellicht voldoet artikel 41 van het Handvest, waarin gesproken wordt over de bevoegdheid van de Veiligheidsraad om dwangmaatregelen te nemen van niet-militaire aard. Of bij het opstellen van dit artikel destijds ook is gedacht aan een tribunaal als het onderhavige weet ik niet.

De eerder door mij geciteerde prof. Rüter sprak zelfs onomwonden uit dat de Veiligheidsraad niet bevoegd was. Maar ja, een mogelijkheid om dat te toetsen is er niet, sterker nog, deze minister is daarvan zelfs geen voorstander, als ik mag herinneren aan een discussie die wij hierover eerder voerden. In elk geval lijken deze resoluties een illustratie bij een van de stellingen die besproken werden op de bijeenkomst vorig jaar december van de Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken, namelijk dat de aard en reikwijdte van recente besluiten van de Veiligheidsraad op grond van hoofdstuk 7 van het Handvest in toenemende mate de legitimiteit en het draagvlak van deze besluiten aantasten. De minister van Buitenlandse Zaken was, meen ik, ook op bedoelde bijeenkomst aanwezig. Wellicht wil hij hier op reageren? Hij zal het toch met mij eens zijn dat het verre de voorkeur zou hebben verdiend wanneer voor zo'n belangrijke rechtsinstelling een internationaal verdrag als basis had kunnen dienen?

Een geheel open vraag is ook, hoe lang dit tribunaal werkzaam zal kunnen zijn. Kan de minister mijn analyse onderschrijven dat, wanneer eenmaal de eerste veroordelingen zijn uitgesproken en straffen ten uitvoer zijn gelegd, het tribunaal in elk geval zal moeten blijven functioneren, alleen al om op een later tijdstip eventuele verzoeken voor gratiëring te kunnen behandelen? Ook kan er op worden gewezen dat het statuut niet spreekt over verjaringstermijnen, zodat voor vele decennia de mogelijkheid van vervolging niet kan worden uitgesloten. Ook dat kan betekenen dat het tribunaal, eenmaal werkend,

een lang leven zal zijn beschoren. Zie ik dat goed?

Veel belangrijker dan dit soort vragen is natuurlijk de rol die het bestaan van dit tribunaal kan gaan spelen bij komende vredesonderhandelingen. De heer Van Traa heeft hier al op gewezen. De instelling van het tribunaal was natuurlijk ook een politieke daad van de Veiligheidsraad, bedoeld om de strijdende partijen in het voormalige Joegoslavië te waarschuwen voor mogelijke strafvervolgving later. Welnu, dat zullen betrokkenen stellig niet zijn vergeten, als zij aan de internationale onderhandelingsstafel over een vrede in het voormalige Joegoslavië zullen spreken. Het ligt in de rede dat dan bijvoorbeeld de wens voor een algemene amnestieregeling ter tafel komt. Hebben de Verenigde Naties, of heeft de Veiligheidsraad, dan de vrijheid om de opheffing van het tribunaal, want daar komt een amnestieregeling op neer, onderdeel te laten zijn van een vredesregeling? Is dat een mogelijkheid, hoe onbevredigend voor elk rechtsgevoel ook, waarmee rekening moet worden gehouden, zo wil ik de regering vragen. Dit is dus een juridische of volkenrechtelijke vraag en niet primair een politieke vraag. Dat wij dit niet willen, mag duidelijk zijn.

Hoe staat het met de praktische voorbereidingen voor het daadwerkelijk kunnen functioneren van het tribunaal? Is het waar dat in maart de Algemene Vergadering van de VN over de financiën zal beslissen?

Het tribunaal zal zijn samengesteld uit elf onafhankelijke rechters. Deze zijn inmiddels bekend en daaronder bevinden zich twee vrouwelijke rechters. Dat lijkt mij een goede zaak, gelet op de eerder verschenen rapporten van de Europese Gemeenschap over misdrijven tegen moslimvrouwen. Dat de griffier een Nederlander is, te weten prof. Van Boven, mag enige voldoening geven voor wie weet hoe deze Nederlander destijds een vroegere functie bij de Verenigde Naties heeft moeten opgeven.

De verwachting is dat nog deze zomer de eerste processen zullen worden gevoerd. Dat betekent, zo neem ik aan, dat de zetel-overeenkomst tussen de VN en Nederland ruim voor die tijd zal zijn getekend. Hoe verhoudt zich deze overeenkomst tot dit wetsvoorstel en mag ik aannemen dat het daarbij niet

gaat om een verdrag in de zin van de Wet goedkeuring en bekendmaking verdragen?

Van grote betekenis zal de bereidheid zijn van alle in aanmerking komende staten om medewerking te geven aan de werkzaamheden van het tribunaal. Dat betreft zowel het opsporen van misdadigers als de tenuitvoerlegging van straffen. Uit de stukken maak ik op dat Nederland, voor zover nodig, er bijvoorbeeld via de Raad van Europa op zal toezien dat de leden van die Raad in elk geval tijdig hun bijzondere wetgeving tot stand zullen hebben gebracht.

Van nog meer betekenis is wellicht de medewerking van Rusland en de andere landen die destijds tot de Sovjet-Unie behoorden. Zij zullen, bij niet-medewerking, immers de eerst aangewezen landen zijn als toevluchtsoord voor misdadigers van Servische komaf. Rekent de regering het tot haar taak indien nodig ook bij deze landen aan te dringen op voldoende medewerking?

Wanneer het tribunaal zal gaan functioneren zoals bedoeld, zal dit voor alle betrokken autoriteiten in 's-Gravenhage de nodige extra belasting betekenen. Mag ik aannemen dat de regering zich daarop, in samenwerking met deze autoriteiten, voldoende voorbereidt?

De kosten van beveiliging zijn voor Nederland. In de nota naar aanleiding van het eindverslag lees ik dat die over 1994 worden begroot op 6,3 mln. ten laste van de begroting van Buitenlandse Zaken. Collega Van Traa heeft er al een paar rake opmerkingen over gemaakt. Mag ik aannemen dat met het oog daarop die toch al krappe begroting zal worden verhoogd of zullen elders compenserende bezuinigingen moeten worden gevonden? Als het laatste mogelijk is, denk ik dat wij de afgelopen jaren verkeerd zijn voorgelicht toen het ging over andere zaken van financiële aard betreffende de begroting van Buitenlandse Zaken. Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat de minister zal antwoorden dat het uit zijn begroting moet worden gehaald.

Voorzitter! Het tribunaal moet nu snel aan de slag. Daaraan geven wij graag onze noodzakelijke medewerking, echter niet dan nadat enkele kritische vragen van vooral volkenrechtelijke aard zijn gesteld en hopelijk naar tevredenheid zijn beantwoord.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links): Voorzitter! Het tribunaal voor de vervolging van oorlogsmisdaden in het voormalige Joegoslavië is geïnstalleerd. De Nederlandse regering heeft terecht – daarvoor onze waardering – voortvarend en zorgvuldig daar waar het nodig is onze wetgeving aangepast. Het tribunaal kan dus met zijn werk beginnen.

Onze fractie heeft er altijd voor gepleit dat oorlogsmisdaden berecht worden. Wat dat betreft, is dit goed. Tegelijkertijd zien wij dat dit tribunaal ons in ieder geval voor een vreselijk dilemma plaatst. Het is op een aantal manieren uniek. Het positieve is, zoals wij in allerlei commentaren hebben kunnen lezen, dat het gaat om een tribunaal dat niet door de overwinnaars, maar door de internationale gemeenschap als geheel is ingesteld. Het betekent dus dat in principe op een echt onafhankelijke wijze bekeken zal worden in hoeverre internationale verdragen, met andere woorden internationale wetten, nageleefd, c.q. overtreden zijn. Dat is geen extra straf achteraf, bovenop de straf van het verliezen, maar kan er geheel los van worden gezien. In dit geval zal het recht echt boven alle partijen staan. Alleen wordt bezien of de strijd volgens de regels gevoerd is, om een eufemisme te gebruiken.

Wij zijn daar positief over. Wij zijn ook positief over de gehele ontwikkeling die heeft plaatsgevonden in het internationale recht. Eindelijk is er speciale aandacht gekomen voor de positie van vrouwen in oorlogssituaties. Verkrachtingen zijn als misdada tegen de mensheid erkend.

Er is dus een onafhankelijk orgaan dat nagaat in hoeverre er sprake is van oorlogsmisdaden. Voor de slachtoffers van deze misdaden zou dit van zeer grote betekenis kunnen zijn. Ik zeg "kunnen zijn", want dat is de andere kant, de negatieve kant van het tribunaal, van de onafhankelijkheid en van de installatie nu. Daarin ligt toch ook de grote zwakte. Als ik dit internationaal tribunaal heel simpel naar de Nederlandse situatie vertaal, zie ik dat wij wetten hebben, dat er rechters zijn, maar dat er in de samenleving sprake is van een complete anarchie. Iedereen overtreedt de wetten en lapt de regels dagelijks op een schrikba-

rende manier aan zijn laars. Dat is mogelijk omdat de ordehandhavers, de politieagenten, ontbreken en omdat, bij wijze van spreken, de officieren van justitie dagelijks met de misdadige leiders aan tafel zitten. Het gevaar is niet denkbeeldig dat dit tribunaal, mede door de vroege, misschien vroegtijdige start, meer schade zal gaan toebrengen aan de internationale rechtsorde dan dat het deze kan verdedigen of versterken, wat wij toch allemaal hopen.

De opdracht die het tribunaal is verschafte, is bijzonder breed. Het is bevoegd te oordelen over het gehele verloop van deze oorlog. Dit betekent dat er wordt geoordeeld over het aanzetten tot misdaden, het in gijzeling houden van burgers, het opzettelijk doden, het bombarderen of aanvallen van onbeschermden, de behandeling, c.q. mishandeling van krijgsgevangenen, verkrachtingen, plunderingen, alles. Het zijn misdaden waaraan duizenden zich schuldig hebben gemaakt. Wie worden daarvoor berecht? Gaat het om de individuele journalisten die aan oorlogspropaganda meewerkten, de soldaten die schoten of verkrachtten, de commandanten van de concentratiekampen, de uitgevers, de politieke leiders?

Het statuut spreekt slechts van "natuurlijke personen" en niet van regeringen of instellingen. Terecht is er hier weer sprake van een objectief criterium; iedereen is zelf verantwoordelijk voor zijn daden en mag zich niet verschuilen achter functie of hiërarchische bevelsstructuren. Tegelijkertijd lijkt deze opzet onmogelijk. In de computer zijn inmiddels meer dan 50.000 gevallen van oorlogsmisdaden opgeslagen. Deze allemaal individueel onderzoeken en beoordelen, lijkt mij onmogelijk. Toch wordt er onderzocht; de processen gaan beginnen.

Terecht is de maximale straf die kan worden gegeven vrijheidsbeneming en terecht is er geen sprake van de doodstraf. Echter, een simpel zinnetje geeft aan dat de strafmaat in overeenstemming met het geldende recht in het voormalige Joegoslavië zal worden bepaald. Ik vraag mij af, voorzitter, welk wetboek van strafrecht in welk land enige vermelding kent van de misdaden die in dit verband zijn begaan. Op welke manier zal de strafmaat worden vastgesteld?

Nogmaals, er wordt onderzoek verricht en als de aanklachten terecht worden bevonden, zal om uitlevering worden gevraagd. Ook hier gaat het om zorgvuldigheid maar tegelijkertijd ook om onmogelijkheid. In de eerste plaats wordt onderzocht of de aanklacht terecht is. Er moet mijns inziens in elk geval ook onderzoek ter plekke plaatsvinden. Iedereen moet kunnen bekijken en beoordelen wat er precies is gebeurd omdat anders de zorgvuldigheid uit het oog wordt verloren. Hoe is dit mogelijk terwijl in het gebied de strijd voortduurt?

Voorzitter! Onlangs hebben wij een MO gehad over de "troostvrouwen", zoveel jaren na dato. Er is wat dit betreft nog steeds geen echte erkenning. Dichter bij huis blijvend, kan worden verwezen naar de weigering van een visum aan Poncke Princen. Hebben wij ooit, als beschaaft land, nagegaan wat er precies is gebeurd? Is er in dit verband een onafhankelijk onderzoek ingesteld? Toch vragen en verwachten wij dat degenen die alles wat wij hoogachten en alles wat ons heilig is met voeten hebben vertrapt, wel zullen meewerken aan een dergelijk onderzoek.

Tegelijkertijd is de oorlog gaande. Wat zal, als de aanklachten publiek worden en het onderzoek wordt gestart, het effect daarvan zijn op de onderhandelingen in Genève? Zullen de Serviërs en Kroaten bereid zijn om over vredesregelingen te praten wanneer zij openlijk door de internationale gemeenschap worden beschuldigd en voor de rechter worden gedaagd? Stel je voor: je bent min of meer aan de winnende hand, je hebt ongestoord je gang kunnen gaan, maar nu dreigt alsnog straf. Voorzitter! Het lijkt mij dat geen regeringsleider dit zal doen. Wat komt er dan ten slotte in Genève uit? Zal er sprake zijn van een vrede, met de voorwaarde dat iedereen amnestie krijgt? Wat doet de internationale gemeenschap dan en wat zijn daarvan de consequenties voor de toekomst van het internationale recht?

Het tribunaal lijkt mij een contradictie in zichzelf. Het is gebaseerd op het feit dat iedereen het internationale recht respecteert terwijl de praktijk ons dagelijks leert dat iedereen dat recht vertrapt. De maximale functie die het tribunaal volgens mij kan hebben, is die van internationale ombudsman, een aanspreekpunt voor de slachtoffers

die nergens anders gehoor krijgen. Op zich, zelfs met die maximale functie, ben ik er heel positief over. Als slachtoffer heb je namelijk in ieder geval iets om je tot te wenden.

Het moet meer dan duidelijk gemaakt worden dat de internationale gemeenschap de begane misdaden niet zal goedpraten. Wij zullen ook duidelijk maken dat deze misdaden bestraft worden. Ik vraag mij echter af hoe dat in vredesnaam mogelijk is, als daar de oorlog voortduurt. Verwachten wij dat de rechter kan bewerkstelligen wat de politiek absoluut niet gelukt is?

□

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Mijnheer de voorzitter! Ook dit debat gaat over moord, verkrachting en etnische zuivering, alsmede over de vraag of er iets (!) gedaan kan worden aan het rechtsgevoel van slachtoffers en of de daders van deze onzegbare misdrijven aangepakt kunnen worden. Ik zeg dit in de wetenschap dat het lijden met die grote lange "ij" in het voormalige Joegoslavië en op zoveel andere plaatsen in de wereld doorgaat en nooit geheel gecompenseerd kan worden.

Door twee collegae is eerder gezegd dat er natuurlijk spanning zit in de oprichting en straks de daden van een tribunaal, aangezien de grootste misdadigers, althans degenen die voor de misdrijven verantwoordelijk zijn, aan de onderhandelingstafel zitten. Anders gezegd, de moordenaar in het voormalige Joegoslavië is veelal een mijnheer in een grijs pak die ons dagelijks voor de camera's van CNN toespreekt. Aan die stelling is ook het probleem verbonden omtrent de amnestie die onverhoopt deel kan uitmaken van een vredesregeling. Ik zal de vragen die hierover gesteld zijn, niet herhalen.

Is de conclusie na deze noodzakelijke sombere inleiding: niets doen? Natuurlijk niet niets doen! Vandaar dat ook mijn fractie evenals de fracties die vanmorgen aan het woord zijn geweest een positieve inbreng heeft geleverd aan de korte en op sommige punten misschien wat haastige stukkenwisseling. Vandaar dat de CDA-fractie de wens deelt inzake een spoedige inwerking-treding van het tribunaal.

Dit is een novum voor de Verenigde Naties en de internatio-

nale rechtsgemeenschap. Dit is al gezegd. Maar wil het principe van de individuele vervolgbaarheid en verantwoordelijkheid voor het begaan van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid ooit betekenis krijgen, dan moeten de misdaden die in het voormalige Joegoslavië gepleegd zijn en worden, uitgangspunt zijn voor de toepassing van dat principe.

Heeft dit al "uitstraling" naar andere delen van de wereld? Collega Van Middelkoop heeft Pol Pot genoemd, ik noem Amin en Bokassa. Er zijn nog vele van dergelijke namen te noemen. Een aantal weken geleden was de score nog gemiddeld 1000 doden in Angola. Nee, ik denk niet dat dit nu uitstraling heeft naar andere delen van de wereld. Wij weten dat het tribunaal formeel geen voorloper is van een permanent strafrechtshof.

Ook wij zijn het eens met de regering en al degenen die vanmorgen hebben gezegd dat de instelling van een permanent strafrechtshof niet alleen aanbeveling verdient, maar ook daadwerkelijk vorm moet krijgen. Ik constateer naar aanleiding van de opmerkingen van collega Wiebonga daarover, dat de regering ook in de stukkenwisseling buitengewoon uitdrukkelijk stelt dat men voor de instelling van zo'n strafrechtshof is. Ik neem dus aan dat de inspanningen van de regering ook in de toekomst daarop gericht zijn.

Dat 's-Gravenhage in Nederland is gekozen als standplaats voor dit tribunaal, brengt voor Nederland extra verantwoordelijkheden met zich, van tijd tot tijd zware verantwoordelijkheden. Dit brengt ook extra kosten met zich. Deze conclusie weegt echter niet op tegen het argument dat een van de hoekstenen van ons buitenlands beleid, ook zo vaak van deze plaats door anderen en mij uitgedragen, het bevorderen van de internationale rechtsorde is. Terecht noemt collega Wolffensperger dat "een pretentieuze doelstelling", maar daarom valt die doelstelling nog niet weg te strepen. En daarom zullen wij er met alle kracht naar moeten streven; dus een tribunaal in Nederland, in Den Haag.

Wat de kosten betreft vraag ook ik naar de stand van zaken rond de financiering. Ik vraag met name naar de bijdrage van de Verenigde Naties en de ledenlanden van de Verenigde Naties. Zijn wij het punt voorbij waarop een aantal grote landen -

ook grote Europese landen - op z'n zachtst gezegd aarzelend waren met hun financiële bijdrage? Wat mogen wij verwachten van de VN-begroting 1994-1995, die ons in de stukken is aangekondigd? Last but not least vraag ik hoe lang en wat er precies door Nederland voorgeschoten wordt? Uit welke begrotingen worden die aanloopkosten precies betaald? In de stukken is, terecht, sprake van meer dan één begroting, omdat dit tribunaal een belang heeft dat de begroting van Buitenlandse Zaken overstijgt.

Ik kom op een paar resterende punten van meer juridische aard. Het CDA gaat ervan uit dat het tribunaal een constructie sui generis is, waar mogelijk gebaseerd op internationaalrechtelijke c.q. volkenrechtelijke bepalingen. Daarmee kom ik ook op datgene wat collega Van Traa heeft gezegd over de punten voorarrest en cassatie en op de amendementen die hij hierover heeft ingediend. Ik wacht gaarne het antwoord van de regering af. Wat hierover gezegd kan en moet worden, hangt mede af van de mate waarin je nationaalrechtelijk of internationaalrechtelijk redeneert. Anders gezegd, het gaat om de vraag of je de positie van de nationale rechter minimaliseert of maximaliseert. Hoe dicht breng je het tribunaal bij de Nederlandse wetgeving of hoe ver laat je het tribunaal van de Nederlandse wetgeving verwijderd zijn? Ik geef in eerste termijn geen eindoordeel over deze punten, omdat ik graag het antwoord en de redenering van de regering hierover hoor. Het is zonder enige twijfel relevant wat collega Van Traa heeft ingebracht - ik ontken dat niet - maar ik wacht eerst het antwoord van de regering af.

Wat het afwijzen van de cassatie betreft wordt door de regering een feitelijke argumentatie gebruikt. Namens mijn fractie heb ik graag nog enige toelichting op de feitelijke argumentatie. Ik kan mij goed voorstellen dat de kwestie van de vaststelling van de identiteit van een persoon een niet in cassatie toetsbare feitelijke vraag betreft. Ten aanzien van de vraag van de bevoegdheid van het tribunaal zal ik mij gaarne laten overtuigen door het antwoord van de regering. Ik stel deze vraag, omdat ik mij ten aanzien van een bevoegdheidsvraag kan voorstellen dat die niet per definitie strikt feitelijk behoeft te zijn.

De heer Van Traa (PvdA)

De kwestie van artikel 13 is eerder genoemd. Dat betreft de verdere tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf in een ander land. In artikel 13 staat dat de minister voor zijn beslissing advies van het tribunaal inwint. Wanneer het tribunaal advies uitbrengt tegen overdracht, volgt de minister het tribunaal. Daarbij blijft dus geen enkele eigen marge voor de minister over.

De heer Van Traa heeft als voorbeeld het scenario van de gijzeling genoemd. Zegt de regering met instemming en enthousiasme dat zij op dat punt gaarne al haar bevoegdheden uit handen geeft? Gekoppeld aan mijn opmerking over artikel 13 stel ik de vraag welke landen zich tot op heden bereid hebben verklaard, strafvonnissen ten uitvoer te leggen.

Ik zal nog kort enkele punten aanstippen die al door collega's zijn gereleveerd. Het eerste punt betreft de aanhouding van verdachten van oorlogsmisdrijven, onder andere in Zweden, Denemarken en Duitsland. Ook voor de asielzoekers in Nederland die afkomstig zijn uit het voormalige Joegoslavië, ga ik ervan uit dat de uiterste zorgvuldigheid wordt betracht bij het behandelen van de asielverzoeken op dit punt. Het is verre van het stigmatiseren van asielzoekers, maar als er mensen bij zijn die verdacht worden van dit soort oorlogsmisdrijven, dan zal

daarop buitengewoon goed gelet moeten worden. Ook ik haal de uiterst ongelukkige situatie aan van de Afghansen die in Nederland verblijven en waarbij op z'n zachtst gezegd zeer zware vermoedens bestaan dat zij zich aan zware misdrijven hebben schuldig gemaakt. Ik wijs ook op een televisie-uitzending hierover. Ik herhaal die vraag, voorzitter.

Een tweede punt dat ik graag opgehelderd wil zien is het volgende. Indien staten weigeren, personen over te leveren aan het tribunaal, welke middelen hebben de Verenigde Naties dan, naar het oordeel van de regering, tot hun beschikking om hiertegen maatregelen te treffen?

Een derde punt betreft de commissie van experts. Naar verluidt, is indertijd de heer Kalshoven, voorzitter van deze zeer belangrijke commissie, teruggetreden als voorzitter als gevolg van onvoldoende ondersteuning van die commissie door de Verenigde Naties en door de afzonderlijke lidstaten. Hoe functioneert die commissie nu? Hoe verloopt de uiterst belangrijke fact-finding-taak die deze commissie heeft? Ik laat mij vertellen dat de secretaris-generaal van de Verenigde Naties zou hebben laten weten dat de commissie van experts in april zal worden ontbonden, nog voordat het tribunaal formeel in werking kan treden. Dat lijkt een slechte

ontwikkeling, voorzitter. Ik vraag de regering dan ook, in haar reactie op datgene wat ik zojuist vertelde, mee te delen of dat juist is en wat de reden ervan is.

De heer Van Traa (PvdA): Voorzitter! Mag ik, voor het gemak, daaraan de volgende vraag koppelen aan de regering? Indien dit waar is, welke faciliteiten in de opsporing heeft dat tribunaal en speciaal de aanklager zelf dan nog? Ik wist dit niet, maar misschien wil de regering die vraag beantwoorden?

De heer De Hoop Scheffer (CDA): Voorzitter! Ik ben deze passage inderdaad begonnen met de woorden "naar verluidt" omdat ik niet weet of het correct is. Maar als het juist is, is het ernstig. Collega Van Traa voegt hier een relevante vraag aan toe. Hij noemt de aanklager. Volgens kranteberichten heeft die aanklager inmiddels gezegd dat hij iets anders gaat doen. Hij ziet af van die positie. Is er al een opvolger voor hem en betekent dit een aanzienlijke vertraging of een vertraging voor de activiteiten van het tribunaal?

Na deze vragen kom ik tot een afronding. Ondanks de spanning die er in de inrichting van het tribunaal zit, ondanks de vele problemen die je kunt opwerpen zoals "dit zal wel niet lukken, dat zal wel niet gaan, hier zullen we wel problemen ondervinden", is het volstrekt duidelijk dat ook de fractie van het CDA de doelstelling van de oprichting en inwerkingtreding van het tribunaal krachtig wil vervolgen en dat zij niet wil opgeven om iedere poging te benutten om de bedrivers van deze wandaden te veroordelen. Het gaat niet alleen om het straffen van deze misdadigers maar ook om het vastleggen van het verslag van deze afschuwelijke oorlog. Dat zijn wij niet alleen aan de slachtoffers verplicht maar ook aan onszelf en aan de geschiedenis. Wat ik nu zeg, heb ik niet zelf uitgevonden; het is een citaat van de Aga Khan. Maar ik wil dat van ganzer harte ondersteunen: we zijn dat niet alleen aan de slachtoffers verplicht maar ook aan onszelf en aan de geschiedenis. Het is al eerder gezegd: die oorlog raast verder, op dit moment waarop wij hier staan te praten. Al zien we misschien de afgelopen dagen voor het eerst heel kleine lichtpuntjes. Maar de misdaden waarover het

tribunaal zal moeten oordelen, voorzitter, gaan ook op dit moment gewoon door. Mag dat voor ons een aansporing vormen om alles te doen om aan die barbarij een halt toe te roepen? Als dit debat en de instelling van het tribunaal daaraan een kleine bijdrage kan leveren, dan hebben wij ook dit debat vanmorgen niet voor niets gevoerd!

□

Minister Hirsch Ballin: Mijnheer de voorzitter! Evenals de sprekers uit uw Kamer zien ook wij de instelling van dit internationaal tribunaal als een belangrijke zaak, een kans voor de internationale rechtsorde om zich door te zetten, naar ik hoop uiteindelijk op de een of andere manier ten overstaan van de onnoemelijke wrede daden, die zich in het gebied van het vroegere Joegoslavië hebben voltrokken en nog steeds voltrekken. Een kans voor de internationale rechtsorde, ondanks alles en ondanks de pijnlijke ervaring dat dit tot op heden niet echt een einde heeft kunnen maken aan die gruwelijkheden. Een kans voor de internationale rechtsorde als het tribunaal slaagt in zijn missie tot berechting van personen, die worden overgeleverd aan dat tribunaal ter berechting. Voor alle lidstaten van de Verenigde Naties is het een verplichting en ook een ereplicht daaraan mee te werken. Het woord "ereplicht" is zeker in het bijzonder van toepassing op Nederland, nu besloten is om het tribunaal hier te vestigen waar het eerst en vooral de uitvoering van de internationale rechtsorde betreft.

De Verenigde Naties zijn hierbij nieuwe wegen ingeslagen. Collega Kooijmans zal daarop dadelijk ingaan. Van mijn kant wil ik daarover niet te veel zeggen, maar toch een aantal aspecten belichten, ook omdat onder meer in het betoog van de heer Van Traa aan de orde is gesteld hoe zich deze besluitvorming in internationaalrechtelijk kader verhoudt tot de Nederlandse rechtsorde. De Verenigde Naties hebben daartoe besloten en zijn nieuwe wegen ingeslagen. Ik wil ook van mijn kant graag met verschillende sprekers de hoop uitspreken, dat dit internationaal tribunaal met deze specifieke taken niet alleen in zijn missie slaagt maar ook een beginpunt mag vormen van een effectief internationaal optreden

tegen andere gruwelijkheden, die op vele plaatsen in de wereld zijn en worden bedreven.

Resolutie 827 van de Veiligheidsraad van 25 mei 1993, waarbij behoort het statuut van het tribunaal, is het eigenlijk beslissende document. Daaraan houdt Nederland zich ook wat betreft zijn aandeel in het kunnen functioneren van dit tribunaal. Daarbij zijn aan de orde de zetelovereenkomst, in een verregaand stadium van voorbereiding – collega Kooijmans zal er dadelijk nader op ingaan – en een wetsvoorstel met betrekking tot het tribunaal, dat strekt tot uitvoering van de verplichtingen die voor Nederland uit de resolutie van de Verenigde Naties voortvloeien. Daarnaast zijn er de rules of procedure and evidence van het tribunaal zelf, vast te stellen door de rechters krachtens artikel 15 van het statuut. Deze zijn in feite reeds gereed, maar de afronding daarvan vergt onder meer het gereed hebben in de officiële talen van het tribunaal, Engels en Frans. Ik heb begrepen, dat dit spoedig te verwachten is. Dat is een zaak van het tribunaal zelf, uiteraard.

Het tribunaal zal trouwens ook nog andere regels moeten vaststellen en er zullen enige huurcontracten tot stand komen tussen het tribunaal – de Verenigde Naties – en de eigenaar van het pand waarin het tribunaal zal worden gehuisvest en daarnaast tussen de Verenigde Naties en de Staat der Nederlanden – het ministerie van Justitie – ten aanzien van de ter beschikking te stellen detentieruimte. Wat de detentieruimte betreft, lijkt het mij beter niet op de details van inrichting en dergelijke in te gaan. Uiteraard zal op dat punt zo nodig aanpassing moeten plaatsvinden wanneer de feitelijke ontwikkelingen daartoe aanleiding geven. De bedoeling is om dit op het terrein van de Scheveningse strafgevangenis te realiseren. Daaraan wordt nu gewerkt. Het is echter een detentieruimte van en voor het werk van het tribunaal. Het heeft dus ook een bijzondere status en daarover gaat de desbetreffende bepaling van het wetsvoorstel dat nu voorligt.

Voorzitter! Wat betreft de verhouding tussen de juridische grondslag van het functioneren van het tribunaal en de Nederlandse wet, is het van belang om hier uitdrukkelijk het primaat te onderkennen dat wordt gegeven en gegeven moet

worden aan de internationale rechtsorde. Nederland moet niet de pretentie hebben het als het ware beter te weten dan de Veiligheidsraad in het toedelen van competenties en bevoegdheden voor het tribunaal. Wij hebben op dat punt het wetsvoorstel consequent ingericht. Dat geldt bijvoorbeeld voor het punt van het gratierecht. U heeft gezien – dat is aan de orde geweest in de advisering door de Raad van State – dat de conclusie bij een punt als dit moet zijn, dat de Nederlandse Grondwet de rechtspleging door Nederlandse staatsorganen regelt. De Verenigde Naties hebben in het statuut en het daarbij behorende Handvest de rechtspleging door deze internationale organen geregeld. Dit geldt dus voor de rechtspraak zelf, voor het toepassen van dwangmaatregelen en voor het eventueel gratiëren.

Ik wilde hierbij meteen de amendementen van de heer Van Traa betrekken. Ik hoop dat de nadere toelichting op de verhouding tussen de internationale rechtsorde en de Nederlandse rechtsorde duidelijk zal maken waarom wij deze amendementen zo benaderen zoals wij doen. Er zitten ook enkele praktische kwesties aan vast. Dat zal duidelijk zijn geworden uit de schriftelijke voorbereiding van dit wetsvoorstel. Ik zou willen beginnen met de vragen betreffende de aanhouding en de voorlopige hechtenis. Het zou een verkeerde indruk wekken als wij daarover zouden spreken als zou de Nederlandse wetgever eraan te pas moeten komen om te bepalen dat het tribunaal personen, wier aanhouding als verdachte het heeft gelast, in voorlopige hechtenis mag doen nemen onderscheidenlijk houden. Het is niet de Nederlandse rechtsorde die het tribunaal machtigt, dat zijn de Verenigde Naties, de Veiligheidsraad. Dat betekent tweemaal. Allereerst zou het niet op zijn plaats zijn als de Nederlandse wetgever zou menen geroepen te zijn om ervoor te zorgen dat de Verenigde Naties binnen het kader van onze Grondwet opereren. Het gaat tenslotte om een door de Verenigde Naties ingesteld orgaan. Het gaat om een erkennen van de bevoegdheid die dat tribunaal ingevolge het volkenrecht uitoefent.

De heer **Van Traa** (PvdA): Het gaat er niet om dat de Verenigde Naties binnen het kader van de Nederlandse

Hirsch Ballin

Grondwet opereren. Het gaat erom dat de Nederlandse wetgever binnen het kader van de Grondwet opereert. Die vraag heb ik op tafel gelegd.

Minister Hirsch Ballin: Dan hoop ik, dat de heer Van Traa een commentaar op zijn tekst niet als ónnodig scherpstellen zal willen ervaren. Volgens de tekst van zijn amendement spreekt de Nederlandse wetgever uit, dat het tribunaal bevoegd is dit te doen. Als er behoefte aan bestaat om wat de heer Van Traa naar voren brengt te verduidelijken, zou het beter zijn om een iets andere formulering te kiezen. Zo zou kunnen worden gezegd dat de Nederlandse wet niet van toepassing is op vrijheidsbeneming, ondergaan op last van het tribunaal binnen aan het tribunaal in Nederland ter beschikking staande ruimte. In dat geval erkennen wij in onze wetgeving dat het tribunaal die mogelijkheid heeft binnen de Nederlandse rechtsorde. De Nederlandse rechtsorde stelt zich "het tribunaal respecterend" op. Wij wekken dan niet de indruk dat de Nederlandse wetgever als het ware het tribunaal machtigt. Ik meen, dat de behoefte die de heer Van Traa naar voren brengt om op dat punt klaarheid te scheppen, misschien met een iets gewijzigde tekst van zijn amendement beter naar voren komt.

Dan kom ik bij de mogelijke rol van de cassatierechter. Uit de verhouding tussen tribunaal (de internationale rechtsorde) en Nederlandse organen en dan in het bijzonder de rechtbank te 's-Gravenhage (de Nederlandse rechtsorde) vloeit voort dat wij een heel beperkte opzet moeten geven aan die rol van de rechtbank. Er ligt hier ook een verschil met de situatie waarmee wij zo vaak te maken hebben als het gaat om uitlevering – in dit geval gaat het om overlevering – en om afbakening ten opzichte van andere rechtsordes. Als wij te maken hebben met een beslissing van de Nederlandse rechter in relatie tot een ander land, dan staan twee gelijkwaardige rechtsordes naast en wellicht zelfs soms tegenover elkaar. Wij moeten dan naar de maatstaven van onze rechtsorde uitmaken of het verantwoord is om iemand in handen van een andere staatsmacht te stellen. Wij hebben er, weliswaar op goede gronden, nuanceringen in aangebracht. Er zijn zelfs sterk bekorte procedures denkbaar, daar

waar het gaat om rechtsordes van buurlanden in Europa, de Europese Unie. Daarmee komen wij steeds meer in een rol van deelrechtsordes binnen een overkoepelende rechtsorde. Maar het uitgangspunt is er dus een van verhouding tussen staten.

Hier ligt het anders, niet alleen een slag anders maar principieel anders. Het gaat hier om een beoordeling door het tribunaal, een orgaan dat behoort tot de internationale rechtsorde. Vandaar dat wij in het wetsvoorstel de taken van de rechtbank, waar het gaat om de overleveringsprocedure, heel beperkt hebben omschreven. Er zijn twee gronden voor ontoelaatbaarheid van de overlevering. De eerste grond is dat de aangehouden niet de identiteit heeft van de gezochte persoon. De tweede grond is dat de feiten waarvoor betrokken wordt gezocht, buiten de rechtsmacht van het tribunaal vallen.

Het is vervolgens de vraag welke rol de cassatierechter in dezen al dan niet kan spelen. Het gaat allereerst – dat is evident – om de identiteitsvaststelling. Dat valt sowieso niet binnen de scope van wat de cassatierechter kan doen. Vervolgens is er de beoordeling van de rechtsmacht van het tribunaal. De rol van de rechtbank is een beperkte. Die moet ook beperkt zijn, want het tribunaal heeft dat uit te maken, het tribunaal als rechter van internationaal recht. Alleen in een situatie van kennelijkheid hebben wij de mogelijkheid ingeruimd voor de rechtbank om dat te betwisten, om er een stokje voor te steken. Dan is er de vraag of de cassatierechtspraak daaraan iets heeft toe te voegen. Afgezien van praktische problemen, moeten wij toch vooral constateren dat daarmee een verlenging zou worden ingebracht in de procedure, terwijl onze principiële opstelling er een moet zijn van medewerking aan het tribunaal, als orgaan van de internationale rechtsorde. Vervolgens wordt dan op grond van de regels van het statuut en de eigen regels van strafvordering en bewijs door het tribunaal bezien of de betrokkene inderdaad veroordeeld moet worden of niet. Dan nog de cassatierechtspraak en de daarbij horende verdraging er tussen schuiven, past naar ons gevoel niet echt in de opstelling die de Nederlandse rechtsorde heeft te kiezen ten opzichte van de bevoegdheid dat dit

bijzondere orgaan van de internationale rechtsorde heeft.

Iets dergelijks geldt ook voor het andere amendement, op stuk nr. 9, over de executieprocedure. Vandaar dat ik de heer Van Traa in overweging zou willen geven, af te zien van een voorstel tot amendement van het wetsvoorstel op dit punt. Ik vraag hem deze kwestie te benaderen vanuit het algemene devies, niet alleen van ons constitutionele bestel en de verhouding die daarin is neergelegd met het internationale recht, maar ook van onze houding ten opzichte van het tribunaal als zodanig. De VN richten hier internationale strafrechtspraak in. Ze komen met een tribunaal met een samenstelling en met regels van bevoegdheid, procedure en bewijsvoering. De Nederlandse rechtsorde verleent daaraan op de vereiste manieren medewerking, opdat het kan functioneren. Het is een geordende rechtsorde, zoals ook de strekking van dit wetsvoorstel is. Tegelijkertijd zeg ik erbij dat dit wetsvoorstel niet de pretentie heeft om als het ware te toetsen wat in het kader van de VN door dit tribunaal wordt besloten.

Ik laat de kwestie van de Afghanen nu maar even buiten beschouwing, al wil ik er wel op attenderen dat de staatssecretaris van Justitie al heeft meegedeeld dat de desbetreffende verzoeken dubbel en dwars, maar wel snel zijn bekeken, hetgeen ten aanzien van het overgrote deel van de betrokken verzoeken tot een afwijzing heeft geleid.

De heer De Hoop Scheffer (CDA): Dat was niet echt het punt. Het gaat erom dat deze lieden hier, naar de laatste waarneming, nog steeds in Nederland verblijven en dus nog niet zijn verwijderd. Dat heb ik gekoppeld aan mijn interventie ten aanzien van de hier in Nederland verblijvende asielzoekers uit het voormalige Joegoslavië, die mogelijk in aanmerking komen voor het in de kraag gevat worden door de desbetreffende autoriteiten.

Minister Hirsch Ballin: Ik begrijp uw punt, maar ik zou dat wel verder buiten mijn antwoord in dit verband willen houden. Wat betreft onze opstelling ten opzichte van mogelijke verdachten onder hier verblijvende personen uit het voormalige Joegoslavië merk ik op, dat wij uiteraard de medewerking zullen

Minister Kooijmans van Buitenlandse Zaken

verlenen die vereist is om het tribunaal zijn taken ook ten aanzien van deze hier in Nederland verblijvende personen te doen verrichten. Voor zover ons dat mogelijk is, proberen wij te voorkomen dat wij bescherming geven aan hen die dat het allerminst verdienen.

De heer Wolffensperger heeft gevraagd waarom de in Duitsland aangehouden verdachte nog niet aan het tribunaal is overgeleverd. Dat kan alleen als er een aanhoudingsbevel is van het tribunaal op basis van een door een rechter van het tribunaal bevestigde inbeschuldigingstelling door de openbare aanklager. Uiteraard veronderstelt dat het vastgesteld zijn van de rules of procedure and evidence – zover is het nu nog niet – en de beschikbaarheid van de detentieruimte. Op dit moment doet die situatie zich dus nog niet voor. Dat is de enige verklaring. Er is dus nog geen opdracht van die strekking gegeven.

De heer Wolffensperger (D66): Mijn vraag strekt zich ook uit tot het tegendeel, namelijk dat als die rechtsmacht, detentiemogelijkheid enzovoort er wel zouden zijn geweest, niets de vraag om overlevering van deze man in de weg zou hebben gestaan.

Minister Hirsch Ballin: Dat is juist.

Voorzitter! De heer Van Traa heeft gevraagd of Nederland, als wij een straf van het tribunaal hier ten uitvoer leggen, die straf om staatsveiligheidsredenen zou kunnen afbreken. Ik neem aan, dat hij die vraag neutraal stelde en dat niet als een begerlijke situatie ziet. Ook niet begerlijk op het punt van het hebben van Nederlandse bevoegdheden van deze strekking. Dat zou dat soort acties namelijk alleen maar kunnen uitlokken. Er zijn twee manieren voorzien om een lopende tenuitvoerlegging definitief af te breken, namelijk door overdracht van de verdere tenuitvoerlegging aan een andere staat, met toepassing van de desbetreffende regelingen en verdragen, en door gratie. Ten aanzien van gratie is het tribunaal de bevoegde instantie en dus niet een Nederlands staatsorgaan, al dan niet onder druk staande.

De heer Van Traa (PvdA): Ik wilde natuurlijk niets uitlokken, ik wilde alleen het probleem stellen voordat er überhaupt sprake van uitlokking kan zijn.

Minister Hirsch Ballin: Mevrouw Sipkes heeft gevraagd naar de verwijzing naar het Joegoslavische strafrecht in het statuut van het tribunaal. Ik wil daaraan koppelen hetgeen de heer Van Middelkoop zei over de doodstraf. Een denklijn die ik

niet kan volgen, is dat wegens bepaalde Joegoslavische gewoonten het wenselijk zou zijn om hier de doodstraf te hanteren. Het tribunaal heeft zijn eigen statuut en zijn eigen strafstelsel. Ik wijs erop dat ook in internationaal verband er gelukkig een beweging is die zich alleen maar verwijdt van de doodstraf. Ook in internationaal verband is uitgesproken dat landen die de doodstraf hebben afgeschaft, die niet weer dienen in te voeren. Er wordt dus gelukkig steeds meer afstand genomen van deze door ons naar Grondwet en overtuiging afgewezen strafsoort.

Mevrouw Sipkes heeft gevraagd naar de verhouding tot het Joegoslavische strafrecht in het statuut van het tribunaal, artikel 24, eerste lid, in de gebieden van het voormalige Joegoslavië geldt nog altijd het voormalige federale wetboek van strafrecht. Dat moet helaas voor flinke delen van dat gebied in een puur juridische zin worden opgevat. Dat verklaart de mogelijkheid om daarnaar te verwijzen. Dat voormalige Joegoslavië was partij bij alle relevante verdragen op het gebied van het humanitaire oorlogsrecht. Het is wrang om dat te constateren, maar het is niet anders. De rechtsopvolgers van het voormalige Joegoslavië hebben die verdragen niet opgezegd. Dat is de basis waarop zo'n verwijzing in handen van het tribunaal betekenis kan hebben.

Er is nog een reeks andere belangrijke vragen gesteld, maar die liggen in de sfeer van de internationale context van het functioneren van het tribunaal en die zullen dus door collega Kooijmans worden beantwoord.

□

Minister Kooijmans: Mijnheer de voorzitter! Verschillende geachte afgevaardigden hebben gesproken over de instelling van het tribunaal en zich afgevraagd of dit nu wel de meest juiste reactie was op het in voormalig Joegoslavië uitgebroken oorlogsgeweld. Het is duidelijk dat voor een gedeelte – ik ben dat met de heer Van Traa eens – de instelling van het tribunaal mede een vervangend gebaar van machteloosheid is geweest. Ik ben het ook met de heer Wolffensperger eens dat de instelling van dit tribunaal normbevestigend werkt en ook norm-

creërend zal kunnen werken. Zelfs een gebaar van machteloosheid kan een belangrijke functie vervullen in de regulering van de internationale verhoudingen. Natuurlijk zou het beter zijn als er een internationaal strafrechtshof was geweest. Dan had ook het instellen van zo'n tribunaal alleen voor het conflict in Joegoslavië, hoe gerechtvaardigd op zichzelf ook, toch iets weg kunnen nemen van het gevoel dat een zekere willekeur een rol speelt, mede ingegeven door politieke overwegingen, nu soortgelijke misdrijven, gepleegd in andere interne conflicten, onbestraft blijven door de internationale gemeenschap. Natuurlijk is het mogelijk dat bestraffing dan wel via nationale kanalen plaatsvindt, al is dat juist in dit soort gevallen veelal onwaarschijnlijk.

De heer Wiebenga heeft gevraagd hoe het staat met de instelling van het internationale strafrechtshof. Dat gerechtshof behoort tot het werkkterrein van de Commissie voor internationaal recht van de Verenigde Naties. Deze heeft bij prioriteit opdracht gekregen om – aanvankelijk was de opstelling van het statuut gekoppeld was aan een gedragscode inzake internationaalrechtelijke misdrijven – een ontwerp voor dit statuut op te stellen. Verwacht mag worden dat de commissie op niet al te lange termijn – ik denk aan de zitting die in het voorjaar van 1994 gehouden wordt – tot een afronding komt. Dan zullen wij natuurlijk in de komende zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waar het rapport van de Commissie voor internationaal recht ter bespreking ligt, aandringen op een snelle behandeling en instelling van het internationale strafrechtshof.

Overigens moet daarbij wel vermeld worden dat de instelling van zo'n strafrechtshof zal geschieden bij een verdrag. Door een van de geachte afgevaardigden de meer koninklijke weg genoemd. Wij moeten ons echter realiseren dat die instelling enorm veel tijd zal vergen. Tevens kan de universaliteit daarvan natuurlijk sterk in gevaar worden gebracht; met het oog op de vrije wil van staten, kunnen deze zich daarvan afzijdig houden. Dat is in ieder geval met het tribunaal zoals dat nu is ingesteld, niet het geval.

Voorzitter! Er is gesproken over de rechtsbasis van het tribunaal. Het

tribunaal is ingesteld door de Veiligheidsraad en valt onder hoofdstuk 7 van het Handvest. Artikel 29 van het Handvest van de Verenigde Naties stelt dat de Veiligheidsraad hulporganen kan instellen die hem behulpzaam zijn bij het uitvoeren van zijn taak. Als zodanig kan de instelling van het tribunaal vallen onder artikel 29 van het Handvest. Maar het tribunaal is ingesteld onder hoofdstuk 7 van het Handvest en artikel 41 – de heer Van Middelkoop heeft ernaar verwezen – geeft aan welke maatregelen de Veiligheidsraad kan nemen, maatregelen waaraan geen wapengeweld te pas komt. Er wordt een aantal maatregelen genoemd, maar die opsomming is niet limitatief. Alhoewel wij natuurlijk gerust kunnen vaststellen dat ten tijde van de opstelling van het Handvest niemand aan de instelling van een tribunaal zal hebben gedacht, sluit dat niet uit dat de Veiligheidsraad, gezien de specifieke situatie waarmee de raad wordt geconfronteerd, volstrekt gemachtigd is volgens het Handvest om tot instelling van zo'n hulporgaan over te gaan. Ik meen daarom – de secretaris-generaal wijst daarop in zijn rapport – dat met het oog op de gewenste snelheid alle andere wegen buitengewoon onaantrekkelijk zijn en dat de Veiligheidsraad mede om die reden gerechtigd is, onder het Handvest tot instelling van zo'n tribunaal over te gaan. Het is dan ook niet de legitimiteit van het handelen van de Veiligheidsraad dat in de Algemene Vergadering is bekritiseerd. Het is de beslissing van de Veiligheidsraad dat het tribunaal uit de normale uitgaven van de Verenigde Naties zal worden bekostigd die tot kritiek aanleiding heeft gegeven. De Algemene Vergadering meende immers dat dit tot de bevoegdheden van de Algemene Vergadering behoorde. De legitimiteit is dus niet in het geding, aangezien in het kader van de beoordeling of er zich een bedreiging of verstoring van internationale vrede en veiligheid voordoet, de Veiligheidsraad het enige orgaan is dat bevoegd is te besluiten wat voor het herstel van die internationale vrede en veiligheid gewenst en noodzakelijk is.

De heer Van Middelkoop heeft nog gewezen op een discussie die plaatsvond tijdens een jubileumbijeenkomst van de Commissie van

advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken. Ik wijs erop dat tijdens die bijeenkomst, waarvan ik alleen maar het begin heb bijgewoond, de legitimiteit in feite helemaal niet in twijfel is getrokken. Waar men wel over kan spreken – maar dat heb ik al genoemd naar aanleiding van bijvoorbeeld de opmerking van de heer Van Traa – is het politieke aspect van de opportuniteit van die instelling. Alhoewel ik meen dat de instelling geen schoonheidsprijs verdient – en dat geldt zeker wanneer men dit beziet in de politieke context waaronder het besluit tot instelling is genomen – ben ik desalniettemin van oordeel dat het buitengewoon belangrijk is dat de internationale gemeenschap, geconfronteerd met de gruweldaden die in Joegoslavië werden bedreven, daartegen maatregelen heeft genomen.

De heer Van Middelkoop (GPV): Voorzitter! Ik kan dit verhaal van de minister een heel eind volgen. Het bijzondere van Joegoslavië was dat andere maatregelen aan de instelling van dit tribunaal zijn voorafgegaan. Ik noem bijvoorbeeld het embargo, de no-fly zone, enz. Zou je artikel 41 van het Handvest op dit moment ook elders in de wereld kunnen gebruiken om andere tribunaal in te stellen, zonder dat daaraan iets is voorafgegaan, uitgezonderd het feit dat er sprake is van strijd met de internationale vrede en veiligheid?

Minister Kooijmans: Of dat zomaar rauwelijks kan, is een volgend punt. Laten wij echter niet vergeten, dat aan de instelling van het tribunaal een uitdrukkelijke uitspraak van de Veiligheidsraad is voorafgegaan, namelijk de uitspraak dat degenen die zich aan de gruweldaden waarmee de wereld werd geconfronteerd schuldig hadden gemaakt, uitdrukkelijk individueel aansprakelijk zouden worden gesteld. Met het oog daarop is de commissie van deskundigen ingesteld om het bedoelde onderzoek te verrichten. Uiteindelijk – en dat is toch een zekere logische sequentie – heeft dat geleid tot het besluit om dan ook een tribunaal in te stellen waarvoor de betrokkenen terecht zouden moeten staan.

De heer Van Middelkoop (GPV): Naar mijn gevoel kan de Veiligheidsraad op dit moment voor tal van

andere gebieden in de wereld dezelfde uitspraak doen. Het is een juridische discussie. Je kunt dus ook een tribunaal instellen voor bijvoorbeeld Soedan? Ik noem maar wat.

Minister Kooijmans: Dat zou inderdaad mogelijk zijn, ware het niet dat de Veiligheidsraad zich met de situatie in Soedan niet zo vergaand heeft beziggehouden als met de situatie in Joegoslavië. In beginsel is dat de bevoegdheid van de Veiligheidsraad.

De heer **Van Traa** (PvdA): Het volkenrecht blijft toch maar een moeilijke materie. Kan de Veiligheidsraad nu eigenlijk alles opleggen aan een nationale rechtsorde? Als wij het besluit van de Veiligheidsraad niet kunnen toetsen, kan hieruit in juridische zin voortvloeien dat alles wat de Veiligheidsraad doet, rechtens is. Neem nu het interessante voorbeeld van de doodstraf. Stel nu dat in het statuut wel de mogelijkheid was gegeven om de doodstraf op te leggen. Die doodstraf zou dan hier in Nederland moeten worden uitgevoerd. Dat is dan ook recht. Niemand betwijfelt hier de legitimatie van de Veiligheidsraad. De juridische moeilijkheid waarmee wij hier geconfronteerd worden, is hoe ver die legitimatie gaat. Wij hebben zelf immers geen enkele juridische toetsingsmogelijkheid en kunnen dus op een bepaald moment alleen maar zeggen dat iets voor ons geen recht is.

Minister Kooijmans: Dat laatste kunt u volkenrechtelijk gezien niet zeggen. Dat is nu juist het typeerende. In het Handvest staat dat de Veiligheidsraad zich bij de uitoefening van zijn functie dient te houden aan regels van internationaal recht en gerechtigheid. In laatste instantie bepaalt de Veiligheidsraad echter zelf of dat het geval is. De lidstaten van de Verenigde Naties verplichten zich door hun lidmaatschap om de besluiten die onder hoofdstuk 7 worden genomen uit te voeren. Ik geef toe dat dat intellectueel niet bevredigt. Er is immers geen enkele garantie dat de Veiligheidsraad de betreffende regels in acht zal nemen. Wij moeten toch hopen dat de Veiligheidsraad zich daarmee in grote lijnen zal bezighouden. Per slot van rekening bestaat die raad uit een groot aantal staten. Een aantal

daarvan heeft ook een vetorecht dat men kan gebruiken als men al te grof het internationale recht zou schenden. Ik wijs hierbij naar de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in de Lockerbie-zaak. Nadat de Veiligheidsraad opdracht had gegeven tot uitlevering van enkele verdachten, beriep Libië zich erop dat het onder een bestaand verdrag bevoegd was zijn eigen onderdanen te berechten en dus niet verplicht was uit te leveren. Het Internationaal Gerechtshof heeft echter gezegd dat de verplichtingen op grond van het Handvest prevaleren boven elke andere verdragsverplichting. Dat staat nu eenmaal in artikel 103 van het Handvest. Ik ben het overigens eens met de heer Van Traa dat het volkenrecht een ingewikkeld vak is. Daarom heb ik dat met zoveel plezier onderwezen.

De heer **Van Middelkoop** heeft gevraagd waarom Nederland niet actief heeft geworven voor de zetel toen Nederland om commentaar werd gevraagd. Het antwoord daarop is tweeledig. In de eerste plaats was het van de aard van de instelling dat over Den Haag als zetel werd gedacht. Ik moet eerlijk zeggen dat het, gezien de aard van de instelling en de ernst van de zaken die daarin zouden worden behandeld, niet op de weg van de regering lag om daarbij actief voor de zetel te gaan werven. Wij hebben ons overigens van het begin af aan bereid verklaard om een eventueel verzoek om als zetel te functioneren in gunstige overweging te nemen. Bovendien werd in het verzoek van de secretaris-generaal om substantieel commentaar gevraagd. Dat andere landen daarvan gebruik hebben gemaakt om ook de plaats van de zetel te noemen, vond ik, juist gezien het feit dat de naam van Nederland rondging, voor Nederland zelf niet erg opportuun. Ik zou het bijna onsmakelijk hebben gevonden als het wij het wel gedaan zouden hebben.

De zetelovereenkomst zal getekend worden zodra de Algemene Vergadering beslist heeft over de financiering van het tribunaal, de long-term-financiering dus. Pas dan staat immers vast dat Den Haag ook werkelijk de zetel wordt. Dat kan altijd nog anders uitvallen, al is dat hoogst onwaarschijnlijk. Op dit moment is echter alles voorlopig.

De zetelovereenkomst bevat niet alleen immuniteiten en dergelijke, maar ook een regeling inzake detentie door het tribunaal en de gehoudeheid van het tribunaal om zich daarbij aan de internationale minimumregels te houden. Dit maakt die zetelovereenkomst overigens niet tot een specifieke zetelovereenkomst. Het is een zetelovereenkomst zoals wij bijvoorbeeld ook gesloten hebben met betrekking tot het Internationaal Gerechtshof en bevat natuurlijk vergelijkbare standaardbepalingen. Gezien het karakter van het tribunaal en het feit dat ook personen binnen de rechtsmacht van het tribunaal op Nederlands territorium erbij betrokken zijn, leek het gewenst om de internationaal erkende normen, waaraan het tribunaal uiteraard gebonden is zoals uit het statuut blijkt, in de zetelovereenkomst te herhalen. Het gaat dus niet om een specifieke zetelovereenkomst, maar om een zetelovereenkomst die rekening houdt met het specifieke karakter van de instelling. Voor het naleven van deze internationale normen is niet Nederland maar het tribunaal verantwoordelijk krachtens zijn plaats in het internationale recht.

Voorzitter! Vragen zijn gesteld over de openbare aanklager. Bekend is dat de door de Veiligheidsraad benoemde openbare aanklager het wijs gevonden heeft om de voorkeur te geven aan de benoeming tot minister van binnenlandse zaken in zijn land van herkomst, zodat een vacature is ontstaan. Die vacature trad overigens pas op, nadat een plaatsvervangend openbare aanklager was benoemd - dat was vrij aardig gearrangeerd - zodat de werkzaamheden van het bureau van de openbare aanklager in ieder geval van start konden gaan. De secretaris-generaal consulteert op dit moment de leden van de Veiligheidsraad over andere kandidaten. Gehoopt mag worden dat dit spoedig leidt tot de aanstelling van een nieuwe openbare aanklager. In ieder geval is het belangrijk dat de activiteiten van het bureau van de openbare aanklager kunnen voortgaan.

In dat verband zijn de werkzaamheden van de commissie-Bassiouni genoemd. Het is juist dat de werkzaamheden van deze commissie van deskundigen per 1 april, meen ik, zullen worden beëindigd en dat de commissie haar volledige materiaal zal overdragen aan het

bureau van de openbare aanklager. Deze datum is niet voor niets gekozen. Immers, gezien de bevoegdheden van de openbare aanklager kan deze elk willekeurig onderzoek zelf doen plaatsvinden. Met andere woorden: hij is gemachtigd om in de meest ruime zin ambtshalve op basis van informatie, uit welke bron ook afkomstig, onderzoek te verrichten, ook ter plekke. Hij kan dus exact hetzelfde doen wat de commissie van deskundigen kon doen. Gezien de bevoegdheden van de openbare aanklager lijkt het logisch dat wat in een voorstadium is gedaan door een commissie van deskundigen wordt gestaakt. Anders gaan twee VN-organen hetzelfde werk naast elkaar doen. Artikel 18 van het statuut geeft hiervoor de rechtsbasis.

Voorzitter! Blijkens de delictsomschrijvingen die voorkomen in het statuut gaat het daarbij om ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht en van de rechten van de mens, die – de heer Van Traa wees erop – algemeen als onderdeel van het gewoonterecht kunnen worden beschouwd. Hij heeft erbij gezegd: dat is echter nog nooit door een internationaal hof vastgesteld. Dat is niet in een zo concrete zaak gebeurd, maar het Internationaal Gerechtshof heeft in de zaak van Nicaragua tegen de Verenigde Staten wel degelijk gesteld dat gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse conventies gewoonterecht vertegenwoordigt. Men kan zich in dit verband op een gerechtelijke instantie beroepen. Bovendien worden deze delictsomschrijvingen, hoe vaag ze ook zijn, neergelegd in een statuut dat met universele werking bindend is ingesteld. Dat is de rechtsbasis op grond waarvan het tribunaal recht kan spreken.

De heer Van Middelkoop kan ik zeggen dat genocide, ook volgens de genocideconferentie van 1948, een individueel misdrijf is dat berecht had kunnen worden door een in te stellen strafrechtshof. Helaas kunnen wij op dit moment concluderen dat dit strafrechtshof nooit tot stand is gekomen. De heer Van Middelkoop heeft in dit verband ook verwezen naar een uitspraak van mijn voorganger, de heer Van den Broek. Die uitspraak heeft ermee te maken dat genocide vrijwel nooit gepleegd kan worden zonder dat regeringen dit bevorderen of toelaten. Met andere woorden: onder

bijna alle omstandigheden zal men bij genocide de schuldigen in de hoogste regionen van het overheidsapparaat kunnen vinden en ook moeten zoeken. Nogmaals, het gaat uiteindelijk om een individuele aansprakelijkheid, maar dit feit kan in de praktijk veelal slechts plaatsvinden wanneer overheden dit dulden.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! De minister spreekt over overheden. Als voorbeeld noem ik Angola. Kan iemand van een zogenaamde bevrijdings- of verzetsbeweging, zoals Savimbi, worden beschouwd als vallend onder een "overheid" in een bepaald gebied zodat de kwalificatie "genocide" van toepassing kan zijn?

Minister **Kooijmans**: Zeker. Juist omdat het om een individueel misdrijf gaat, doet het er niet toe of je een autoriteit van een legitieme regering of bijvoorbeeld hoofd van een bevrijdingsbeweging bent. Iedereen kan hierop als individu worden aangesproken.

Voorzitter! Er is terecht op gewezen dat, als een persoon wordt veroordeeld, de doodstraf niet kan worden opgelegd. Collega Hirsch Ballin heeft al onderstreept dat men internationaal steeds meer afstand neemt van de doodstraf. De internationale gemeenschap heeft een tweede protocol bij het Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten aanvaard, waarin de doodstraf wordt uitgebannen. Hoe ongemakkelijk dit misschien ook volgens de heer Van Middelkoop kan uitpakken – ik verwijs naar het door hem gegeven citaat – het zou in politiek opzicht volstrekt ongeloofwaardig zijn wanneer de internationale gemeenschap in dit geval wel de doodstraf zou toelaten.

Voorts is gevraagd of het wel zo gelukkig is om in de toelichting op het statuut te verwijzen naar het Joegoslavische recht, zoals gebeurt in paragraaf 111 van het rapport van de secretaris-generaal. Voorzitter! Waar iemand niet kan worden gestraft wanneer er geen sprake is van een voorafgaand wettelijk misdrijf, is het ook noodzakelijk dat men geacht kan worden, te weten waartoe het plegen van het misdrijf kan leiden. Tegen die achtergrond heeft de secretaris-generaal in paragraaf 111 gesteld dat het nuttig kan zijn, aan het Joegoslavische recht te refereren. Dit wordt

overigens niet dwingend voorgeschreven; het is de verantwoordelijkheid van het tribunaal zelf om de strafmaat te bepalen. Van belang is dat men weet aan welke misdrijven men zich schuldig heeft gemaakt en tot welke straffen dit kan leiden. Welnu, dergelijke misdrijven worden in de Joegoslavische wet doorgaans met zeer harde straffen bestraft. Degene die het misdrijf heeft gepleegd, kan dus nooit zeggen: onder mijn eigen recht zou ik een veel lichtere straf hebben gekregen.

De heer **Wolffensperger** vraagt wanneer de kwesties van de procedure en de bewijsregels worden afgerond. Voorzitter! Het is het voornemen van de president van het tribunaal om dit op een zo kort mogelijke termijn te doen. Het tribunaal heeft nog een zitting in april en in mei. Aangenomen mag worden dat na afloop daarvan de procedureregels door het tribunaal vastgesteld kunnen worden. De president van het tribunaal stelt zich voor dat de activiteiten van het tribunaal op zo kort mogelijke termijn in de berechtende sfeer plaatsvinden. Dit betekent dat de openbare aanklager het materiaal moet hebben verzameld om een dagvaarding te doen uitgaan. Die moet worden goedgekeurd door een rechter van het tribunaal. Daarna kan het verzoek om overlevering worden gedaan aan de staat waar de betrokkene zich bevindt.

In dit verband is het misschien interessant om wederom Dusko Tadic te noemen. Hij wordt nu in Duitsland vervolgd. Het statuut laat concurrente jurisdictie toe. Vandaar dat er in Duitsland een onderzoeksprocedure is gestart teneinde tot dagvaarding over te kunnen gaan. Waarom heeft men niet gewacht op een verzoek van het tribunaal om hem over te leveren? Welnu, als er in Duitsland geen procedure aanhangig was gemaakt, zou hij niet langer van zijn vrijheid beroofd kunnen worden. Het statuut voorziet daar op een buitengewoon goede wijze in: op het moment dat de openbare aanklager zijn dossier gereed heeft en deze tot de conclusie komt dat het hierbij gaat om een aannemelijke aanklacht, kan het tribunaal om overlevering vragen – en Duitsland is internationaal-juridisch verplicht om daar gehoor aan te geven – en vervolgens de zaak zelf behandelen. Dat zal ook met andere personen gebeuren die binnen de nationale

Kooijmans

rechtsorde gearresteerd worden, voordat de openbare aanklager het dossier gereed heeft.

Er zijn vragen gesteld over de eventualiteit dat in een politieke regeling amnestie overeengekomen wordt. Je kunt niets uitsluiten, zeker niet in het dossier-Joegoslavië. Maar de geloofwaardigheid van de internationale gemeenschap en van de Veiligheidsraad zal ernstig ondermijnd worden, als men eerst besluit tot instelling van een tribunaal, dat zijn werkzaamheden overigens al is begonnen op een volledig geldige rechtsbasis, en als men vervolgens besluit dat dit tribunaal zijn functie niet langer kan uitoefenen. Ik geef onmiddellijk toe dat er sprake is van een ingebouwde spanning. Dat moet wel met de grootst mogelijke geloofwaardigheid benaderd worden.

 De heer **Van Traa** (PvdA): Mocht de Veiligheidsraad dat besluiten, dan is dat ook recht?

Minister **Kooijmans**: Ja, dat is dan ook recht van het Handvest. Maar wij mogen aannemen dat men niet bereid is om op deze manier met de eigen geloofwaardigheid om te gaan.

Voorzitter! Natuurlijk doet zich het probleem voor dat niet iedereen die zich schuldig heeft gemaakt ooit voor het tribunaal terecht zal staan. De heer Wiebenga is hierover begonnen. De gevallen die daar aan de orde komen, zijn tot op zekere hoogte altijd arbitrair. Ik kan dan ook alleen maar het antwoord herhalen van de Amerikaanse rechter in het tribunaal, toen haar dezelfde vraag gesteld werd: in mijn normale praktijk van rechter in de Verenigde Staten vraag ik mij ook nooit af, wanneer iemand voor mij staat, of ik zeker weet dat allen die zich aan vergelijkbare misdrijven schuldig hebben gemaakt, ook berecht zullen worden; dat is mijn taak als rechter niet, dat betreft een politieke evaluatie; als rechter heb ik de taak om degenen te berechten die voor mij terecht staan. Ook dat kan normbevestigend en normcreërend werken.

Er zijn nog enkele vragen gesteld over de houding van andere landen. Er is gevraagd of Nederland er bij andere landen op moet aandringen om zich aan de resolutie van de Veiligheidsraad te houden. Ik vind van niet. Je moet dat zeker niet bij Rusland doen, aangezien Rusland

een van de permanente leden van de Veiligheidsraad is die zelf de resolutie hebben aangenomen. Ik vind het niet erg voor de hand liggend dat men zich als individuele staat tot andere staten wendt met het verzoek om toch alsjeblieft een bindende resolutie van de Veiligheidsraad na te leven. Dat dient de Veiligheidsraad zelf te doen. Als de Veiligheidsraad tot de conclusie komt dat er staten zijn die zich niet houden aan datgene wat bindend is voorgeschreven in de resolutie en het statuut, dan is het de Veiligheidsraad die met gebruikmaking van alle middelen die hij daartoe heeft, kan proberen naleving van de resolutie af te dwingen. Of het geschiedt, weet ik niet.

Dit gezegd zijnde, merk ik op dat wat de landen van de Raad van Europa betreft voor zover mij bekend alleen in Italië het wetgevingsproces is afgerond. In andere landen is de wetgevingsprocedure aanhangig gemaakt. Buiten de Raad van Europa geldt dat in ieder geval voor de Verenigde Staten en Australië.

Door de heer Wolffensperger is gevraagd wat de opstelling is van de staten van het voormalige Joegoslavië. Hij heeft gelijk dat Bosnië en Kroatië hebben aangegeven dat zij in hun algemeenheid bereid zijn tot medewerking aan het tribunaal. Op dit moment is mij niets bekend over wetgeving. Van Servië en Montenegro is niet bekend wat daar gebeurt. Men weet dat onze communicatielijnen met Servië en Montenegro niet optimaal zijn.

De heer De Hoop Scheffer heeft gevraagd of al bekend is welke landen zich bereid hebben verklaard, gevangenen die door het tribunaal zijn veroordeeld, hun straf te laten uitzitten op hun eigen territorium. Op dit moment kan ik de Kamer daar geen nadere informatie over geven, anders dan dat Italië dit heeft gedaan. Ook Nederland is ertoe bereid, al geef ik onmiddellijk toe dat Nederland naar mijn gevoel niet het eerste voor de hand liggende land is om veroordeelden hun straf te laten uitzitten, juist vanwege het feit dat Nederland de zetel van het tribunaal is en dat Nederland het land is waar gevangenen in voorarrest zitten. Wat dat betreft moet je proberen, de zaken zoveel mogelijk uit elkaar te houden. Wij hebben evenwel gemeend dat wij onze bereidheid niet moeten uitsluiten, juist omdat het gaat om een resolutie van de

Veiligheidsraad, genomen onder hoofdstuk 7. Wij hebben ons juridisch bereid verklaard, maar de opportuniteit daarvan zou ik toch ernstig in twijfel willen trekken.

Ten slotte kom ik tot de vragen over de kosten. De ministerraad heeft besloten dat de kosten voor 1994 uit de begroting van Buitenlandse Zaken dienen te worden betaald. Ik ben het volstrekt met de geachte afgevaardigden eens dat het geen gemakkelijke zaak is om de hiervoor benodigde bedragen te vinden op de begroting van Buitenlandse Zaken, zeker vanwege het feit dat wij het postennetwerk wensen uit te breiden om beter vertegenwoordigd te zijn in de wereld. Er is een mogelijkheid van een ad-hoc-oplossing die op dit moment wordt besproken met het ministerie van Financiën. Indien dat niet tot een oplossing leidt, kan ik mij te allen tijde weer tot de ministerraad wenden. Het is dus juist dat de financiering geschiedt uit de meevaller van 5 mld.

De heer **Van Traa** (PvdA): Wat is die ad-hoc-oplossing die wordt besproken met Financiën?

Minister **Kooijmans**: Ik moet het eerst met Financiën tot een oplossing proberen te brengen. Ik zal de Kamer hierover inlichten in de Voorjaarsnota.

De heer **Van Traa** (PvdA): Weet u er werkelijk niets meer van?

Minister **Kooijmans**: Jawel, ik weet er alles van.

De heer **Van Traa** (PvdA): Is er een speciale reden om dit niet verder aan te duiden?

Minister **Kooijmans**: Ik vind het een beetje vervelend om met een uitlating in deze Kamer op de uitslag van het overleg met Financiën vooruit te lopen. Daar hebben we de Voorjaarsbrief voor.

De kosten voor de latere jaren hangen in belangrijke mate af van de goedkeuring door de Algemene Vergadering van het uiteindelijke budget. Naar verwachting zal dat in maart, begin april van dit jaar geschieden. Dan kan ook ingeschat worden wat de toekomstige structurele kosten zijn. Maar die structurele kosten zullen in eerste instantie bepaald worden door

datgene waarvoor Nederland zelf verantwoordelijk is, namelijk de persoons- en de objectbeveiliging. Dat is weer afhankelijk van de inschatting van de dreiging die er is. Op dit moment kun je daar niets concreets over zeggen. Er is een aantal scenario's waar ik nu niet verder op in wil gaan, en die zijn in hoge mate mede bepalend voor de kosten. Hoe het eventueel zal geschieden moet dan door de ministerraad beslist worden. De uitgaven die nu gedaan worden, zijn in belangrijke mate, afgezien van de persoons- en objectbeveiliging, een voorfinanciering die bij de berekening van de uiteindelijke huur weer zal worden teruggekeerd.

Ik wil nog even terugkomen op de opmerking van de heer Van Traa. Ik begrijp namelijk dat hij toch wel enigszins geïnteresseerd was. Ik kan hem verzekeren dat het niet ten laaste van de Wellink-faciliteit zal gaan.

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de voorzitter! Ik wil nog een korte opmerking maken, mede vanwege het feit dat de amendementen van de heer Van Traa nog niet bij mij bekend waren toen ik mijn bijdrage in eerste termijn gaf.

Ik dank de ministers voor hun beantwoording die van hoge geleerdheid getuigde. Ik volg de regering in haar bejegening van de amendementen van de heer Van Traa. Mijn fractie meent dat die geen verbetering van het wetsvoorstel zouden zijn. In het amendement op stuk nr. 7 staat in een nieuw in te voegen artikel 3a: "Het Tribunaal is bevoegd personen wier aanhouding als verdacht is gelast in voorlopige hechtenis te doen nemen onderscheidenlijk houden." Dat lijkt wel een goede vertaling van de internationaalrechtelijke bevoegdhedentoebedeling te zijn maar wanneer het in een gewone Nederlandse wet zou staan, zou de wetgever op een gegeven moment dat artikel kunnen aanpassen, intrekken of wat dan ook. Dat zou de volstrekt verkeerde gedachte kunnen wekken als zou het tribunaal in latere omstandigheden niet meer bevoegd zijn. Ik volg dan ook de stelling van de minister van Justitie - dat geldt ook voor de twee andere amendementen op de stukken nrs. 8 en 9 - dat hier de internationale rechtsorde het primaat op de bevoegdhedentoe-

deling moet hebben en wel in een zo groot mogelijk opzicht. Wij menen, juist daar waar het gaat om het inschakelen van de Hoge Raad als cassatierechter in de twee volgende amendementen, dat wij het tribunaal zo min mogelijk in Nederlands recht moeten vertalen. Voordat je het weet, moet je immers deze oorlogsmisdadigers ook nog eens aan ons rechtsstelsel onderwerpen. Dat heeft bepaald onwenselijke gevolgen.

De heer **Van Traa** (PvdA): Voorzitter! Afgezien van het grondwetsprobleem, is er misschien veel voor te zeggen maar doorgaand in deze redenering zou het eigenlijk logisch zijn om de Nederlandse rechter geen enkele toetsingsbevoegdheid te geven!

De heer **Wiebenga** (VVD): En dat is bijvoorbeeld bij het artikel over de gratie ook door de regering ingezien. De regering heeft aanvankelijk een verband gelagd met het Nederlands recht, de Nederlandse gratie-procedure, maar naar aanleiding van de stukkenwisseling is dat bij nota van wijziging mijns inziens terecht ook teruggenomen. Op dat punt heeft het tribunaal rechtsovername bevoegdheden en daar moet je niet aan toe- of afdoen. Mijn fractie kan de amendementen dus niet steunen.

Voorzitter! Ik wil nog een opmerking maken over de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf van oorlogsmisdadigers die inderdaad door het tribunaal schuldig bevonden en veroordeeld zijn. Dat zal waarschijnlijk dikwijls zijn tot zeer langdurige straffen, laat daarover geen misverstand bestaan. De minister van Buitenlandse Zaken antwoordde op de vraag van verschillende fracties welke andere landen behalve Nederland zich tot nu toe bereid hebben verklaard de straf te voltrekken van veroordeelde oorlogsmisdadigers uit het voormalige Joegoslavië, dat Italië daartoe heeft besloten. Dat vinden wij te weinig tot op dit ogenblik. Dat vindt de regering natuurlijk ook, maar dan is het de vraag hoe zij wil bevorderen, dat een groot aantal andere landen ook bereid is om hieraan een bijdrage te leveren. Er is toch al een tijd lang sprake van dit tribunaal. Ik ben overigens gelukkig met de stelling van de minister van Buitenlandse Zaken, dat hij met de VVD-fractie zegt dat Nederland niet het eerst aangewezen land is om de

tenuitvoerlegging op zich te nemen, juist omdat het tribunaal hier gevestigd is en wij met waarschijnlijk vele arrestanten in voorlopige hechtenis zitten. Ik heb in dit verband het voorbeeld van Hess genoemd, die nog tientallen jaren in de Spandau-gevangenis in Berlijn heeft gezeten.

Voorzitter! Ik wil nog een opmerking maken met betrekking tot de hier verblijvende onderdanen van voormalig Joegoslavische staten. Door mijn fractie en die van het CDA is even een verband gelegd met de Afghanen hier in Nederland. De minister van Justitie heeft dat mijns inziens niet voldoende duidelijk gemaakt en daarom zouden wij graag de heldere toezegging van de regering krijgen, dat wanneer een asielzoeker blijkt verdacht te worden van dit soort misdrijven tegen de menselijkheid een dergelijk asielverzoek versneld wordt afgehandeld. Worden deze mensen ook overgeleverd aan het tribunaal? Daaraan moet natuurlijk een verzoek van de openbare aanklager ten grondslag liggen. Zal de regering ervoor zorgen, dat de betrokken asielzoeker in hechtenis wordt genomen teneinde een verzoek van de openbare aanklager af te wachten of zegt de regering tot wegzending over te gaan, omdat de verzoeken versneld zijn afgedaan en afgewezen? Ik zou over dat dilemma graag de mening van de minister van Justitie horen. Ik pleit ervoor, dat de regering het mogelijk maakt dat ernstige gevallen overgedragen worden aan de rechtsmacht van het tribunaal.

Ten slotte, voorzitter, het antwoord van de zijde van de regering op het punt van de bevordering van de totstandkoming van een permanent internationaal strafrechtshof vond mijn fractie overtuigend. Het is ons duidelijk dat de regering zich daarvoor inzet. Het is ons ook duidelijk dat de Verenigde Naties, in het kader van de besprekingen van de internationale commissie, vrij snel een volgende stap zullen nemen. Ik wens de regering toe dat haar positie ook op andere lidstaten overtuigend zal overkomen.

De heer **Wolffensperger** (D66): Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun antwoord dat ik in hoge mate kan onderschrijven. Wij allen

hopen er eigenlijk het beste van en hopen ook op de normbevestigende en normscheppende werking van dit tribunaal.

Ik heb nog één opmerking over. Ik ben in mijn inbreng niet uitgebreid ingegaan op de strafvorderlijke kanten van het wetsvoorstel, omdat ik het eens ben met de bewindslieden dat wij hier spreken over een zich uitkristalliserende supranationale rechtsmacht die wij niet hoeven te persen in het bed van de Nederlandse rechtsorde of de Nederlandse Grondwet.

Wat mij blijft, is de twijfel op het punt van de amendementen ingediend door de heer Van Traa met betrekking tot de cassatie. Ik zou daarover het volgende willen zeggen. Het feit dat er sprake is van evidente dominantie van de supranationale rechtsmacht, betekent natuurlijk niet dat er geen grensvlakken zijn. Die grensvlakken liggen inderdaad precies op de punten van de overlevering en de tenuitvoerlegging van een straf in Nederland. De bewindslieden zeggen, dat het een zeer marginale toetsing is die daar binnen de Nederlandse rechtsorde nog wordt toegestaan. Maar dan kom je voor de wezenlijke vraag – de heer Van Traa duidde daarop reeds met zijn interruptie – of het dan niet van tweeën één is. Moet je dan niet zeggen: ofwel de dominantie van de supranationale rechtsmacht is hier zo groot dat wij de Nederlandse rechter geen rol meer willen geven, ofwel de rechter heeft bij de bewaking van die grenzen tussen nationale en supranationale rechtsorden een rol en dan ook een volwaardige rol die hij anders ook heeft. Of anders gezegd: een beslissing wordt of binnen de Nederlandse rechtsorde genomen of zij wordt niet binnen de Nederlandse rechtsorde genomen, maar zij kan niet half binnen de Nederlandse rechtsorde worden genomen. Dat is een beetje de twijfel die ik voel ten aanzien van de amendementen van de heer Van Traa met betrekking tot cassatie. Eerlijkheidshalve zeg ik erbij – ik sta hier gewoon openlijk te twifelen – dat ik mij de praktische nadelige consequenties zeer wel kan voorstellen. Ik kan mij in het geval van overlevering zeer wel voorstellen dat het uiterst onwenselijk is om een oorlogsmisdadiger hier maanden lang te laten procederen over het enkele punt van de rechtsmacht van het tribunaal, terwijl het tribunaal

zich vervolgens juist over die rechtsmacht zal moeten buigen. Bij het tweede voorbeeld – de tenuitvoerlegging van de straf in Nederland – kan ik mij niet eens zo helder een casuspositie voor ogen halen waarbij iemand cassatie zou willen instellen tegen de beslissing van de rechtbank over die tenuitvoerlegging. Dus praktische problemen zie ik zeer. Ik zou echter op mijn principiële vraag, in aansluiting op de interruptie van de heer Van Traa, nog graag een antwoord hebben.

□

De heer **Van Traa** (PvdA): Voorzitter! Ik mag de regering danken voor de uitgebreide antwoorden. Die antwoorden hebben een en ander opgehelderd.

Wat de amendementen met betrekking tot de cassatie betreft, verkeer ik in dezelfde twijfel als de heer Wolffensperger. Eigenlijk zou dit punt in de schriftelijke voorbereiding afgehandeld zijn. Het is dus nog maar de vraag, of deze amendementen in stemming moeten komen.

In mijn interruptie bij de heer Wiebenga zei ik reeds, dat het in algemene zin de vraag is, wat de Nederlandse wetgever en de Nederlandse rechter hier nog mee uitsluisende hebben. Wij zien ook dat de regering zoekende is. In het wetsvoorstel wordt wel een toets ingebouwd voor de overlevering. Met hetzelfde gelijk van de wereld kan ik zeggen, de minister van Buitenlandse Zaken volgend, dat de zaak duidelijk is, gelet op ons Nederlandse rechtstelsel. Het tribunaal is bevoegd door het statuut. Wij dienen alleen hand- en spandiensten te verrichten. Wij dienen vooral niet te eigenwijs te zijn, wij dienen alleen maar medewerking te verlenen. Er is blijkbaar toch een bepaald snijpunt. Wij geven de medewerking niet van tevoren voor de volle 100%. Immers, er wordt pas over de overlevering beslist, als het tribunaal daartoe al een besluit heeft genomen en niet voor die tijd. Als een Joegoslavische asielzoeker dit op zijn kerfstok heeft, zou ik niet iets nieuws willen construeren om de persoon hier in hechtenis te nemen. Neen, dan is er op zijn minst de mogelijkheid voor de nationale rechter op grond van – naar ik meen – het verdrag tegen de martelingen.

Het gaat dus om de vraag of de Nederlandse rechter er nog iets mee heeft te maken. Daarmee heb ik het ook over de wetgeving. Ik zal nog nadenken over de cassatiezaak, gehoord de argumenten. Ik neem hetzelfde standpunt in als de heer Wolffensperger. Wel vind ik dat wij de verantwoording en de plicht hebben om hier met elkaar een afweging te maken. Ik zal mij nog hierop beraden, ook gelet op wat andere fracties nog hierover te zeggen hebben.

Voorzitter! Ik kom bij een belangrijk staatsrechtelijk punt. Het gaat dan om mijn amendement op stuk nr. 7 en wat daarachter zit. Laten wij ons eens voorstellen dat in de statuten de doodstraf wel mogelijk was gemaakt. De tekst van de Grondwet is op het punt van de doodstraf nog dwingender dan op het punt van de vrijheidsbeneming. Als ik mij goed herinner, staat in de Grondwet dat de doodstraf niet ten uitvoer wordt gelegd. Het is evident, dit in de richting van de heer De Hoop Scheffer, dat ook in dat geval het internationale recht voorgaat. In dat geval kan dus ook de doodstraf in Nederland ten uitvoer worden gelegd. Wij hebben dan wel een groot grondwettelijk probleem.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dat denk ik niet, voorzitter. Destijds is het artikel met betrekking tot de doodstraf in de Grondwet opgenomen en wel door de aanvaarding van het amendement-Roethof. Toen is heel nadrukkelijk door de indiener – eigenlijk de hele Kamer in confesso – gesteld dat de doodstraf wel degelijk ten uitvoer moest kunnen worden gelegd op grond van verdragen en dat soort zaken. Dat sloot het amendement nadrukkelijk niet uit. Dat sluit de Grondwet dus ook niet uit.

De heer **Van Traa** (PvdA): In Nederland sluit de Grondwet dat niet uit. Het is echter moeilijk om vol te houden dat de tekst dat niet uitsluit.

De heer **Wiebenga** (VVD): Het punt is hier nadrukkelijk aan de orde geweest, ook in de tweede lezing.

De heer **Van Traa** (PvdA): Er zou in ieder geval op dat moment twijfel kunnen zijn over de vraag of dit tot afwijking noopt of niet.

De heer **Wiebenga** (VVD): Dan doelt

Van Traa

u op de clausule dat dan een dergelijke afwijking met twee derde meerderheid moet worden aanvaard. Maar mij dunkt dat in de Grondwet staat dat het geldt voor verdragen die afwijken van de Grondwet. Hier ligt een wetsvoorstel voor.

De heer **Van Traa** (PvdA): Neen, Het gaat om de internationale regel, de internationale overeenkomst die noopt tot afwijking. Dan zou eventueel kunnen worden gedacht aan de twee derde meerderheid. Dan zou je ook niets meer in de wet hoeven te doen! Wij worden nu echter geconfronteerd met de volgende situatie. De zetel-overeenkomst legt niet alleen specifiek de zetel, maar ook de verhouding vast tussen Nederland en de Verenigde Naties wat de toepassing van het voorarrest betreft. Dan kan dus daarover worden nagedacht. Dat blijft een punt van discussie. Ik begrijp dat de meerderheid van de Kamer daar in zekere zin anders over denkt. Punt is dat de Kamer de enige is die daarover oordeelt. Daarom vind ik het nodig dat het hier besproken wordt. Je moet namelijk goed weten wat je op zo'n moment doet.

Ik heb derhalve ook met belangstelling naar de minister van Justitie geluisterd toen hij mij een andere suggestie deed om dit probleem enigszins te ondervangen. Mijn en zijn bedoeling komen in feite op hetzelfde neer en kan dus nooit de bedoeling zijn van de heer Wiebenga dat men het later zou kunnen veranderen. Dat kan men dan wel doen, maar dan zou men weer verder van de poging af gaan om in ieder geval het grondwettelijk systeem en het internationaal systeem zoveel mogelijk met elkaar in overeenstemming te brengen. Het is ook in confesso, zo zeg ik tegen de heer De Hoop Scheffer, dat wat men ook in die wet zet, het voor de verdachte geen enkel verschil zal maken. Voor hem of haar zal namelijk het internationale recht gelden en dus niet de Nederlandse strafvordering en rechtsorde. Het zijn dus twee verschillende vragen. Wat betreft de cassatie is de vraag in hoeverre de Nederlandse rechter nog een toets heeft en om welke Nederlandse rechter het dan gaat. Mijn amendement over artikel 7 betreft de vraag in hoeverre de Nederlandse wetgever het nodige

moet doen om te bezien dat hij niet in strijd handelt met de Grondwet.

Ik heb de argumenten gehoord over de cassatie. Ik zal die gelet op mijn voorgestelde amendement op dat punt goed overwegen. Ik heb ook kennis genomen van de argumenten van de minister van Justitie om artikel 7 eventueel op een andere wijze te regelen. Wellicht krijgen wij daarover nog een nota van wijziging, opdat wij daarna dan snel ons eindoordeel kunnen geven.

Het comité van deskundigen wordt per 1 april opgeheven. Wordt de kennis van dat comité in de zin van mensen ook overgedragen aan het tribunaal? Is daarin voorzien?

□

De heer **Van Middelkoop** (GPV): Mijnheer de voorzitter! Ik dank de minister van Buitenlandse Zaken voor zijn beantwoording. Ik ben het eens met zijn uitleg waarom de Nederlandse regering Den Haag niet zelf heeft genoemd als vestigingsplaats. Het zou inderdaad niet kies geweest zijn om te solliciteren, maar ik vond het wel plezierig om te horen dat vanaf het begin bekend was dat Nederland bereid was om het tribunaal binnen zijn landsgrenzen te halen. Ik dank de minister ook voor zijn krachtige politieke uitspraken over een eventuele amnestieregeling als onderdeel van een vredesregeling. Wellicht dat hij in een ander verband, bijvoorbeeld in dat van de Europese Unie, deze argumentatie zal moeten herhalen. Ik hoop het niet, maar als dat wel het geval is, verwacht ik dat hij zich ook zal verzetten tegen een dergelijke regeling.

Ik heb de minister gevraagd om eventueel bij andere landen aan te dringen op goede nationale wetgeving. Ik heb Rusland genoemd, omdat ik mij heel goed kan voorstellen dat bijvoorbeeld Servische misdadigers daar naartoe zouden vluchten. Ik realiseer mij wel dat het dan gaat om het mogelijk maken van een goede vervolging. Er zit echter nog een heel andere kant aan deze zelfde materie. Wetgeving in andere staten is ook nodig ten aanzien van de tenuitvoerlegging van straffen. Welnu, er is een evident Nederlands belang mee gemoeid dat andere landen op dit punt hun wetgeving in orde hebben. Waar de minister in de nota naar aanleiding van het verslag al meldde dat het

natuurlijk best wel eens zou kunnen zijn dat in de begintijd Nederland als gastland toch voor een belangrijk deel zal moeten opdraaien voor de tenuitvoerlegging van straffen, mag dat natuurlijk niet de gewoonte worden, waardoor andere landen lui worden en denken dat de Nederlanders het wel doen. De discussie over de rechtsbasis van het tribunaal kan later worden gevoerd. De Veiligheidsraad mag echter wel erg veel. Ze stelt nu ten aanzien van Joegoslavië een tribunaal in, maar ze zal ook de vraag moeten beantwoorden waarom dat niet gebeurt ten aanzien van andere landen, zoals Cambodja.

Ik ben redelijk overtuigd door de beantwoording van de regering ten aanzien van de amendementen op de stukken nrs. 8 en 9 van de heer Van Traa over cassatie. Het amendement op stuk nr. 7 gaat over eventuele strijd met de Grondwet. Ik richt mij tot de minister van Justitie, omdat ik zijn alternatief niet goed kan volgen. Ik moet het eerst uitgeschreven voor mij zien. Als dit alternatief door de heer Van Traa zou worden overgenomen, vraag ik mij af of het nog opportuun is om op die weg verder te gaan. Wordt het dan namelijk geen raar wetsvoorstel? In het wetsvoorstel worden een aantal artikelen uit wetten genoemd die nadrukkelijk van toepassing zijn, zoals artikelen uit de Uitleveringswet, het Wetboek van Strafvordering en de Wet overdracht en tenuitvoerlegging strafvonnissen. Het is dan toch curieus dat ten aanzien van andere wetten nadrukkelijk moet worden bepaald dat die niet van toepassing zijn. Dat was de suggestie van de minister aan de heer Van Traa. Dat brengt mij tot de voorlopige conclusie dat het dan wellicht beter is om helemaal niet te amenderen, ook omdat ik redelijk overtuigd was door de interventie van de heer Wiebenga, die refereerde aan de geschiedenis van de Grondwet. Het is volstrekt duidelijk dat zo'n internationaal tribunaal bevoegd is tot bijvoorbeeld de doodstraf en zeker ook voorlopige hechtenis en dergelijke. Als dat zo is – misschien moet de heer Van Traa dat nog eens nagaan – moet je dat in een latere fase niet weer kwestieus gaan maken door met amendement te komen. Ik heb overigens waardering voor het feit dat de heer Van Traa dit punt nadrukkelijk op tafel heeft gelegd.

□

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links): Voorzitter! Ik dank de ministers voor hun beantwoording. Ik heb waardering voor de snelle en zorgvuldige wijze waarop door de regering is getracht om daar waar nodig de Nederlandse wetgeving aan te passen. De discussie hier ging onder andere over de vraag hoe dit binnen de Nederlandse wetgeving past. Het internationale karakter van dit tribunaal, de rechtspraak die er zal plaatsvinden en het feit dat wij slechts onderdak bieden aan een dergelijke internationale instantie: dat alles wringt. Dat is nu duidelijk geworden. Wat mij betreft blijft de bescherming van de burgers – niet alleen van de Nederlandse burgers, maar van alle burgers die hier eventueel voorgeleid kunnen worden – echt gewaarborgd en onderzocht iedere staat zelf of diegene inderdaad voor het tribunaal kan komen en bekijkt men later of eventueel gratie moet worden overwogen. Volgens mij is er in dat geval ook geen strijd met hetgeen men verplicht is als overheid, als wetgever richting de onderdanen te doen, namelijk hen te beschermen, voor zover dat onder de Nederlandse rechtsmacht valt.

Wat betreft de asielzoekers geldt hetzelfde. De heer De Hoop Scheffer zei nadrukkelijk dat het niet de bedoeling is dat wij stigmatiserend gaan werken met betrekking tot de mensen die uit het voormalige Joegoslavië komen. Het lijkt mij echter dat geen asielzoeker vanuit het voormalige Joegoslavië zich hier in het hol van de leeuw zal wagen, want er komt een onderzoek en er ligt een aanklacht tegen hem of haar. Er zal nadrukkelijk gekeken worden, of degene die een beroep doet op de rechtsbescherming in Nederland, inderdaad degene is waar een terechte aanklacht tegen is ingediend. Hij of zij zal dan overgedragen worden.

De heer **Wiebenga** (VVD): Wij moeten goed met de benen op de grond blijven staan. Er is inmiddels al een persbericht verschenen, waarin staat dat het vermoeden bestaat dat er oorlogsmisdadigers uit het voormalige Joegoslavië hier vrij rondlopen. Die zouden herkend zijn door Bosnische ontheemden. Helemaal illusoir is het dus niet.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links): Dat heb ik ook niet gezegd. Het is alleen absoluut ongeloofwaardig, gegeven de opstelling van de Nederlandse regering, dat je hier in Nederland rond kunt lopen, herkend wordt en toch op vrije voeten gesteld wordt. Ik ben het absoluut met u eens dat dergelijke situaties voorkomen moeten worden. Het is zelfs mogelijk dat slachtoffers en dader in één centrum samen moeten wonen. Dat kan niet. Ik ga er dan ook van uit dat er in zo'n situatie onmiddellijk gereageerd wordt door de Nederlandse regering, door justitie en dat de zaak vervolgens overgedragen wordt aan het tribunaal, uiteraard na het eigen onderzoek.

Voorzitter! Ik heb mij in eerste termijn pessimistisch uitgelaten over het welslagen van dit tribunaal. Tegelijkertijd hoop ik van ganzer harte dat het slaagt. De minister zei: zelfs een gebaar van machteloosheid kan regulerend werken. Laten wij daar dan maar op hopen.

□

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Ook mijnerzijds dank voor de uitgebreide en voor mij als jurist van de koude grond af en toe zeer leerzame en interessante beantwoording. Ik hoop met collega Van Traa dat de aanklager maximaal gebruik zal maken van de bevoegdheden die hij heeft overgenomen van de commissie-Bassiouni en dat voort zal worden gegaan – de oorlog raast nog voort – met dit onderzoek.

Wat de landen betreft die bereid zijn om gestraften hun straf te laten uitzitten het volgende. Ik kan mij voorstellen dat de Nederlandse regering dit punt naar voren brengt in andere kaders waar men gelijkgezinden ontmoet. Zij zou dit bijvoorbeeld aan de orde kunnen stellen in de Raad van Europa – tenslotte is in dit forum ook gesproken over dit tribunaal en vele dingen die daarmee samenhangen – waar het juist gaat om vraagstukken rond rechtsoorde; een organisatie die zich bij uitstek bezighoudt met mensenrechten. Ik ben het overigens eens met minister Kooijmans dat voorarrest en executie van een strafvonnis gescheiden moeten worden. Tegen de leden van de Raad van Europa kan dan gezegd worden: vrienden – want dat zijn het – doet u dat met ons; wij hebben het tribunaal; wij hebben het voorarrest.

Zojuist is door mevrouw Sipkes en de heer Wiebenga de situatie aan de orde gesteld waarin oorlogsslachtoffers uit het voormalige Joegoslavië onder één dak moeten wonen met degene die de oorlogsmisdaden gepleegd heeft. De asielprocedure zou de nodige aandacht kunnen opleveren. Dat zou wel eens de enige mogelijkheid kunnen zijn om oorlogsmisdadigers in de kraag te vatten.

Mevrouw **Sipkes** (Groen Links): Dat ben ik geheel met u eens. Ik ga er echter ook van uit dat mensen die al een status hebben, overgedragen worden. Maar u heeft gelijk. Het is waarschijnlijk de enige manier waarop wij oorlogsmisdadigers zullen kunnen berechten.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik ben het daar volstrekt mee eens. Het lijkt mij goed om dit soort zaken ook in Europees verband aan de orde te stellen. Ik denk dan aan de JBZ-pijler van het verdrag van Maastricht. Nederland zal niet het enige land zijn waarin blijkens persberichten dit soort mensen kunnen rondlopen.

Tot slot kom ik bij de amendementen van collega Van Traa. Ik sluit mij aan bij de woorden van de heer Van Middelkoop dat het goed is dat de heer Van Traa ook na gisteravond – maar wie zal ik zijn om daar iets van te zeggen – de vasthoudendheid die hij hier altijd toont ook vanmorgen heeft laten zien. Ik ben in redelijke mate overtuigd door de reactie van beide bewindslieden op de amendementen van collega Van Traa, hoewel ik niet ontken, evenals mijn collegae ook te twifelen op dit punt. De discussie is terecht aangezwengeld. De kernvraag blijft: van welk soort internationale rechtsoorde ga je uit? Is dat een internationale rechtsoorde, zo zeg ik de minister van Buitenlandse Zaken na, die tot de mogelijke besluitvorming waar collega Van Traa op doelt, om een aantal redenen nooit zal overgaan? Of neem je een andere positie in?

Een volgende vraag heeft betrekking op het amendement op stuk nr. 7. Het tribunaal is bevoegd. Spreken wij dat als Nederlandse medewetgevers uit? Ik zet daar een groot vraagteken bij, net als andere collega's.

Ik maak nog een derde opmerking over de amendementen. Een verdachte ontleent toch rechten aan

De Hoop Scheffer

de mogelijkheid tot cassatie? Hetgeen collega Van Traa hierover in zijn nadere toelichting op zijn amendement heeft gezegd, begreep ik niet. Ik denk hierbij aan het scenario van een van de "boeven". Mijnheer Karadzic kan aan deze mogelijkheid tot cassatie toch rechten ontnemen? Of begrijp ik collega Van Traa geheel verkeerd? Dat willen wij toch niet?

De heer **Van Traa** (PvdA): Dat weerspiegelt de algemene discussie die wij ook over andere oorlogsmisdadigers kunnen hebben. Misschien zou het in het recht van vandaag beter zijn, cassatie inzake de overlevering van oorlogsmisdadigers aan andere staten ook uit te sluiten. Daarvoor geldt precies hetzelfde argument. Maar daar gaat het niet om. Het gaat om de vraag in hoeverre je nog het Nederlandse rechtssysteem wilt overnemen. Als de heer De Hoop Scheffer meer overtuigd is door het argument van de minister, dat zeker in dit geval snelheid een vereiste is, is dat ook een element. Het is echter niet de bedoeling om dit terug te brengen tot "dan heeft die man die rechten ook nog". Als wij het dan beter willen doen, dan moeten wij gewoon zeggen dat de Nederlandse rechter er helemaal niet aan te pas moet komen. Dat heeft ook een zekere logica in zich.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Ik herhaal wat ik in eerste termijn heb gezegd. Dan sluit ik mijn betoog af.

Mijn fractie kan goed leven met de mix waarvoor in het huidige voorstel is gekozen, een mix van punten waarop de Nederlandse rechter een rol zou moeten spelen. Ik heb nog even artikel 13 genoemd. Daarbij gaat het ook om bevoegdheden van de Nederlandse regering. Misschien kan ik daarop nu nog even ingaan om aan te geven dat je daarover genuanceerd kunt denken. Ik heb eerder gevraagd of de Nederlandse regering of de bewindsman die in dit geval verantwoordelijk is, op het gebied van het overnemen van strafvonnissen door andere landen in bepaalde scenario's een en ander geheel aan hen moet overlaten. Ook ik heb hierover dus geen zekerheid. Voor mij blijft echter de kernvraag: van welke soort internationale rechtsorde ga je uit? Voor mijn fractie is de mix tussen datgene wat

je echt over moet laten en datgene wat je niet over kunt laten een juiste.

□

Minister **Hirsch Ballin**: Mijnheer de voorzitter! Het is goed om nog aan een enkel resterend punt aandacht te besteden. Het betreft enkele aspecten van de verhouding tussen de Nederlandse rechtsorde en de internationale.

Ik kon mij goed vinden in de argumentatie van de heren Wiebenga, Wolffensperger en De Hoop Scheffer inzake de vraag of er behoefte bestaat aan inschakeling van de cassatierechter. Het lijkt ons aangewezen om het op dit punt te houden bij een zeer beperkt aandeel van de Nederlandse rechter. Ik kon mij de vraag die bij de heer Van Traa opkwam, namelijk of het dan niet consequenter zou zijn om de Nederlandse rechter geheel uit te sluiten, wel voorstellen. Toch zou ik niet zover de andere kant op willen gaan. Ik meen immers dat wij hier de goede keuze doen. In beide gevallen, zowel bij de overlevering als bij de executie, gaat het om een situatie waarin bemoeienis wordt gevraagd van Nederlandse staatsorganen. Daarmee is ook gegeven de mogelijkheid dat men vraagt om die bemoeienis op een of andere manier op het punt van de rechtmatigheid te toetsen. Wel de rechtmatigheid van die tussenkomst van Nederlandse staatsorganen bepaalt, is als gevolg van het internationaalrechtelijke kader uitermate beperkt. Dan is het ook het beste om het daar precies op toe te spitsen. Het is zoëven in de tweede termijn al gezegd: geen langdurige opeenvolging van toetsing, maar wel nauw toegespijst. Dat is ook de omschrijving die in artikel 4 is gekozen. Stel dat het gaat om een persoon die kan aanvoeren dat hij helemaal niet de gezochte persoon is. Stel dat het gaat om een kwestie van kennelijke onbevoegdheid van het tribunaal om daarvan kennis te nemen. Dan past het om de rechtbank de rol te geven om dat vast te stellen. Dat is beter dan de indruk te wekken dat het alleen door het medewerkende Nederlandse staatsorgaan wordt beoordeeld.

Iets dergelijks geldt ook bij de executie. Als in redelijkheid de beslissing tot tenuitvoerlegging in Nederland niet kan worden genomen, dan geldt ook daar de grootst mogelijke afstand. Ik stel het

op prijs dat de heer Van Traa ook dit punt zijn argumenten en amendementen nog eens wil overdenken. Ook hierbij hebben we voor de goede lijn gekozen door de rechter niet van elke rol uit te sluiten maar die ene rechter als taak te geven om deze nauw omschreven beoordeling te verrichten binnen kaders die gegeven zijn in de verhouding tot het internationale recht en het primaat dat hier gegeven wordt aan de organen van de internationale rechtsorde. Dat nu een keer een verschil met gewone uitleveringsprocedures waar het gaat om een nevengeschikte, andere staat, waar bovendien allerlei rechtbanken aan te pas kunnen komen en waar ook de behoefte bestaat om een en ander in de jurisprudentie waar nodig te coördineren en te harmoniseren.

De heer **Wiebenga** stelde een vraag op het punt van de overlevering aan het tribunaal. Ik bevestig graag dat er op dit punt medewerking zal zijn. Er bestaat natuurlijk onze kant geen enkele behoefte om langdurig een situatie te laten bestaan waarin slachtoffers en verdachten, daders, als het ware elkaar zitten in een procedure die hebben ingericht om slachtoffers en vluchtelingen te beschermen. Mevrouw Sipkes heeft het daar ook over gehad. Wij zullen dus in de situatie dat het tribunaal overlevering vraagt daaraan medewerking geven. Dat ligt voor de hand. Ik heb aangegeven dat wij op dit punt bereid zijn om de nodige activiteit van onze kant te verrichten en niet alleen maar af te wachten. Er zou zich ook een situatie kunnen voordoen waarbij wij, bijvoorbeeld op grond van het verdrag tegen foltering, zelf een begin moeten maken met een strafprocedure die dan vervolgens eventueel wordt overgenomen door het tribunaal. Duitsland heeft iets dergelijks gedaan. Daarmee is dan de feitelijke situatie gecreëerd waarin wij niet kennelijk ongegronde asielzoeker of verdachte van ernstige misdrijven het land verwijderen en er op die manier aan zouden meewerken dat hij buiten de rechtsmacht van het tribunaal komt.

De heer **Van Traa** heeft de doodstraf even ter sprake gebracht naar aanleiding van zijn amendement op stuk nr. 7. Ik verwijs voor wat de straf als zodanig betreft naar wat collega Kooijmans in eerste

termijn al heeft geantwoord. Er is ons ook helemaal niet de vraag gesteld om een zetelovereenkomst af te sluiten voor een doodstrafopleggend tribunaal. Ik verwijs ook naar wat de heer Wiebenga in herinnering riep over de grondwetsgeschiedenis. Die twee punten komen bij elkaar. Het zijn verschillende kanten van de zaak. Wat er van onze kant is gezegd en wat de heer Wiebenga heeft gezegd, staat naast elkaar.

De heer Van Traa bracht de doodstraf naar voren omdat het een "zijlicht" werpt op de betekenis die een wijziging zou kunnen hebben ten aanzien van de verhouding tot artikel 15 van de Grondwet. Het gaat om een zijlicht en niet meer dan dat. De heer Van Traa bepleit zelf ook volstrekt niet iets dat op de doodstraf lijkt. Daarover zijn wij het geheel en al eens. In eerste termijn heb ik al gezegd dat ik mij een bepaling zou kunnen voorstellen die als het ware opheldert. Een nota van wijziging die niet de betekenis heeft van het maken van een uitzondering, maar van het erkennen van het niet-toepasselijk zijn. De heer Van Traa vroeg of wij een dergelijke nota van wijziging aan het wetsvoorstel zouden willen toevoegen. Wij hebben daarover even nagedacht. Er mogen natuurlijk geen a-contrario-argumenten ten aanzien van andere zaken aan worden ontleend, iets waarop de heer Van Middelkoop wees. Voor zover wij het kunnen overzien – maar wij zullen het nog even nagaan – is er geen enkel punt waaraan een dergelijke a-contrario-redenering zou kunnen worden ontleend. Misschien is het goed om dit hierbij te constateren. Wij neigen er dus toe, op dit punt met een nota van wijziging te komen die een verduidelijkende betekenis heeft.

Mevrouw Sipkes (Groen Links): Ik wil nog even terugkomen op het vorige punt. De minister heeft gezegd: als wij tijdens de procedure tot de conclusie komen dat iemand oorlogsmisdaden begaan heeft, kunnen wij net als in Duitsland gebeurt, overgaan tot het voeren van een proces gebaseerd op het verdrag tegen folteringen. Kunnen wij hetzelfde doen ten aanzien van mensen uit Afghanistan als over harde bewijzen wordt beschikt? Is het niet in strijd met het Vluchtelingenverdrag om, als iemand bescherming vraagt, vervolgens over te gaan tot vervolging?

De heer Van Traa (PvdA): Iemand die in deze categorie valt, wordt niet beschermd door het Vluchtelingenverdrag.

Mevrouw Sipkes (Groen Links): Hij verdient het op basis van het Vluchtelingenverdrag niet om beschermd te worden. Mij gaat het om het volgende. Betrokkene vraagt hier om bescherming en wij zeggen: daar hebt u geen recht op en u wordt vervolgd. Kan dat nog steeds of is er slechts sprake van signaleren en uitzetten?

Minister Hirsch Ballin: Collega Kooijmans heeft zich in dat aspect verdiept en zei mij zoëven dat het tijdstip waarop deze vergripen zijn begaan eraan in de weg staat om in dit geval het verdrag betreffende folteringen van toepassing te verklaren. De conclusie in deze geschiedenissen zal dus moeten zijn: afwijzen van de asiolverzoeken. Collega Kosto heeft dit al aangekondigd en in de meeste gevallen geëffectueerd. Op het moment dat dit onherroepelijk is, betekent het dat betrokkenen moeten worden verwijderd.

De heer Van Middelkoop (GPV): Wij hebben een jaar of tien geleden een wetsvoorstel behandeld over een verdrag ter zake van folteringen. Dat was een heel bijzonder verdrag – men dacht in het bijzonder aan Chili – met dien verstande dat wij, als wij hier Chilezen aantreffen die zich in Chili aan folteringen schuldig hadden gemaakt, die zouden mogen oppakken en berechten. Dat was een nadrukkelijke afwijking, ook gelet op de ernst van de materie, van wat normaal recht en regel is in de wereld.

Ik wil een vraag stellen op het punt van het tegemoet komen aan het amendement van de heer Van Traa op stuk nr. 7.

De voorzitter: Dat is nu niet aan de orde. Mevrouw Sipkes interrumpeerde en u kunt niet zomaar naar een ander punt gaan.

Mevrouw Sipkes (Groen Links): De reactie van de minister was helder tot zijn conclusie, namelijk: het wordt afgewezen en vervolgens worden deze personen uitgewezen. Mij lijkt het logischer dat vervolgens tot vervolging wordt overgegaan.

Minister Hirsch Ballin: Gelet op het tijdstip waarop de feiten zijn gepleegd, is er voor zover ik het nu kan overzien geen mogelijkheid om hier tot vervolging van die lieden over te gaan. Ik zal het nog even nagaan, ook in overleg met de collega's Kosto en Kooijmans, maar naar mijn beste weten doet niets zich in dit geval niet voor, al is juist wat de heer Van Middelkoop net zei over de veranderingen die op dat punt in het recht zijn aangebracht. Het komt dus aan op het tijdstip waarop de feiten zijn gepleegd.

De heer Van Middelkoop (GPV): Ik wil graag weten van de minister of hij erkent dat er een probleem met de Grondwet zou kunnen zijn en dat derhalve het indienen van een nota van wijziging noodzakelijk is.

Minister Hirsch Ballin: Nee, ik bevestig wat ik in eerste termijn hierover heb gezegd. Deze verhouding tot de Grondwet vloeit al voort uit de algemene verhouding tussen de internationale rechtsorde, de taken van het tribunaal en de Nederlandse rechtsorde. Een eventuele toevoeging op dit punt zou dus een louter verduidelijkende betekenis hebben.

De heer Van Traa (PvdA): Gelet op de discussie over de cassatie trek ik de amendementen, voorkomend op de stukken nrs. 8 en 9 in. Ik ben voorts erkentelijk voor het feit dat een nota van wijziging is toegezegd, zij het met de kanttekening dat het probleem nu juist is dat over deze kwestie in de sfeer van de wetgeving verschillend wordt gedacht en dat niemand daar verder over oordeelt. Ik wacht de nota van wijziging graag af en zal daarna bepalen wat ik doe met het amendement, voorkomend op stuk nr. 7.

De voorzitter: Aangezien de amendementen-Van Traa (stukken nrs. 8 en 9) zijn ingetrokken, maken zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

□

Minister Kooijmans: Mijnheer de voorzitter! De heer Wiebenga zegt met betrekking tot de tenuitvoerlegging van de vonnissen: Italië is mij niet genoeg. Mij ook niet, voorzitter; daar zijn wij het over eens. Ik heb Italië en Nederland genoemd, omdat

In Italië de desbetreffende wetgeving al is afgerond en ik de Nederlandse documenten voor mijn neus heb liggen. In de Raad van Europa is wel degelijk over deze zaak overleg gevoerd waarbij bleek dat het aantal landen dat zich bereid zal verklaren om de tenuitvoerlegging van vonnissen op eigen territorium te laten plaatsvinden, groter zal zijn. Echter, artikel 27 van het statuut schrijft voor dat de tenuitvoerlegging in overeenstemming moet zijn met het nationale recht en dus zal er bijna altijd specifieke nationale wetgeving nodig zijn. Die wetgevingsprocessen zijn in de verschillende landen nog niet afgerond; ik kan hierop nu niet nader ingaan. De komende zitting van het Comité voor strafrechtelijke vraagstukken van de Raad van Europa, die onder Nederlands voorzitterschap staat, biedt een goede gelegenheid om de verschillende lidstaten te vragen: vrienden – de heer De Hoop Scheffer noemt ze zo – hoe staat het met de afronding van dit wetgevingsproces? Hoe dan ook, het gaat om meer dan alleen Italië.

De heer Van Traa vraagt of de deskundigheid die in de commissie-Bassiouni voorhanden is, ook ten goede kan komen aan het tribunaal. Voorzitter! Mogelijkheden daaraan zijn zeker aanwezig. Ik weet niet precies hoe het met de indienstemmingsprocedure voor het tribunaal staat. Waarschijnlijk zal dit gestaffeld gebeuren. Het is dus zeker wel mogelijk dat personen die voor de commissie-Bassiouni werken, in dienst treden bij het bureau van de openbare aanklager. Wanneer dit precies het geval zal zijn, kan ik nu niet aangeven. Bovendien kan er uiteraard slechts een uitnodiging worden gedaan.

De **voorzitter**: Ervan uitgaande dat de in te dienen nota van wijziging geen reden zal vormen voor heropening van de beraadslaging, stel ik voor, de beraadslaging te sluiten en aanstaande dinsdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik ga er voorts van uit dat de nota van wijziging ons in de loop van deze dag zal bereiken. Het concept voor dit stuk heb ik al mogen zien.

De vergadering wordt van 13.20 uur tot 14.05 uur geschorst.

□

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, te behandelen dinsdag 8 maart bij het begin van de vergadering:

- het verslag van de vaste Commissie voor de werkwijze inzake de paragrafen 3.2 en 4.3 van het kabinetstandpunt Wetgevingsprocedure (23462, nr. 2).

Ik stel voor, te behandelen donderdag 10 maart bij het begin van de vergadering:

- de verslagen van de Commissie voor de verzoekschriften (23458, nrs. 58 t/m 80).

Ik stel voor, toe te voegen aan de agenda voor 15, 16 en 17 maart:

- het wetsvoorstel Regels met betrekking tot octrooien (Rijks-octrooiwet 1993) (22604, R1435);
- het wetsvoorstel Regelen met betrekking tot de oprichting van de naamloze vennootschap De Nederlandse Munt N.V. en tot wijziging van de Muntwet 1987 (23413);
- het wetsvoorstel Goedkeuring van het op 24 december 1992-22 januari 1993 te Bonn tot stand gekomen verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de uitbreiding tot het grondgebied van de voormalige Duitse Democratische Republiek van de op 21 december 1956 tot stand gekomen Vierde Aanvullende Overeenkomst bij het Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake sociale verzekering van 29 maart 1951 (23302);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Loodsenwet en de Scheepvaartverkeerswet in verband met de herziening van de financiële relatie tussen het Rijk en de loodsen, de

invoering van een verkeersbegintarief en een aantal technische wijzigingen (23099);

- het wetsvoorstel Wijziging van voorstel van Wet op de rechtspraak en enkele andere wetten (23464);
- het wetsvoorstel Regels betreffende de instelling van een zelfstandig bestuursorgaan, belast met de materiële en immateriële opvang van asielzoekers (Wet centraal orgaan opvang asielzoekers) (23540);
- het wetsvoorstel Wijziging van Wet op de telecommunicatievoorzieningen, het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de doorbreking van het exclusieve van de concessiehouder in hooft door middel van de invoering van een gelimiteerd vergunningstelsel voor specifieke vormen van openbare mobiele telecommunicatie (mobiele telecommunicatie) (23462, nr. 2);
- het voorstel van wet van de leden De Korte en Van Rey tot wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 en de Wet op de loonbelasting 1964 met het oog op een geleidelijke afschaffing van de mogelijkheden tot overdracht van basisaftrek in het kader van het streven naar een verdergaande individualisering (23231).

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Ik bepaal, dat openbare commissievergaderingen zullen worden gehouden op:

maandag 21 maart:

I. van 11.15 uur tot 19.00 uur van de vaste Commissie voor verkeer en waterstaat over de Hoofddijken V telecommunicatievoorzieningen;

II. van 11.15 uur tot 15.00 uur van de vaste Commissie voor landbouw natuurbeheer over het Bosbeleidsplan.

Voorzitter: Van Erp

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet bedreigde uitheer diersoorten (22901).

(Zie vergadering van 1 maart 1994)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

23 542

Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991

GEWIJZIGD VOORSTEL VAN WET

9 maart 1994

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is enige wettelijke voorzieningen te treffen ten einde uitvoering te geven aan resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993, handelende krachtens Hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties, en het bij die resolutie aanvaarde Statuut voor een internationaal tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991 (Trb. 1993, 168);

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

Voor de toepassing van deze wet wordt verstaan onder:

Tribunaal: het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalig Joegoslavië sedert 1991, ingesteld bij resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993, met inbegrip van de Openbare Aanklager bij het Tribunaal;

Statuut: het Statuut van het Tribunaal, opgenomen in de bijlage bij resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties van 25 mei 1993;

overlevering: de terbeschikkingstelling van een persoon door Nederland aan het Tribunaal ten behoeve van een door het Tribunaal tegen hem gericht strafrechtelijk onderzoek;

Onze Minister: Onze Minister van Justitie.

Artikel 2

Op verzoek van het Tribunaal kunnen personen aan het Tribunaal ter vervolging en berechting worden overgeleverd ter zake van strafbare feiten waarvan het Tribunaal ingevolge zijn Statuut bevoegd is kennis te nemen.

Artikel 3

1. Op verzoek van het Tribunaal kunnen personen wier aanhouding als verdachte door het Tribunaal is gelast en die in Nederland worden aangetroffen, voorlopig worden aangehouden.

2. Iedere officier van justitie en hulpofficier is bevoegd de voorlopige aanhouding te bevelen.

3. Het bepaalde in de artikelen 14, tweede tot en met het vijfde lid, 15, 16, eerste lid, onder a, en 17 van de Uitleveringswet is van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat de aangehouden persoon zo spoedig mogelijk voor de officier van justitie te 's-Gravenhage wordt geleid.

Artikel 4

1. Tot het in behandeling nemen van verzoeken van het Tribunaal tot overlevering is de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage bij uitsluiting bevoegd.

2. De artikelen 21 tot en met 27 en 28, eerste lid, van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

3. Bevindt de rechtbank die over de vatbaarheid voor inwilliging van het verzoek van het Tribunaal moet oordelen hetzij dat ten aanzien van de aan haar voorgelate persoon niet kan worden vastgesteld dat deze degene is wiens overlevering is gevraagd, hetzij dat de overlevering is gevraagd terzake van strafbare feiten waarvan het Tribunaal ingevolge zijn Statuut kennelijk niet bevoegd is kennis te nemen, dan verklaart zij bij haar uitspraak de overlevering ontoelaatbaar.

4. In andere dan die in het derde lid voorziene gevallen verklaart de rechtbank bij haar uitspraak de overlevering toelaatbaar. De uitspraak is dadelijk uitvoerbaar.

5. De artikelen 29, 30, eerste volzin, en tweede lid, 32, 33, eerste en tweede lid, 36 en 52 tot en met 60 van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 5

Na inwilliging van het verzoek om overlevering wordt de over te leveren persoon terstond ter beschikking van het Tribunaal gesteld. Een overeenkomstig artikel 27 van de Uitleveringswet bevolen vrijheidsbeneming kan tot dan toe worden voortgezet.

Artikel 6

Personen die zich in Nederland bevinden en wier medebrenging als getuige of deskundige door het Tribunaal is gelast, kunnen op last van de

officier van justitie te 's-Gravenhage worden aangehouden en ter beschikking van het Tribunaal gesteld.

Artikel 7

1. Doorvoer van personen die als verdachten door de autoriteiten van een vreemde Staat aan het Tribunaal worden overgeleverd, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

2. Doorvoer van personen die als getuigen of deskundigen ter uitvoering van een bevel tot medebrenging van het Tribunaal door de autoriteiten van een vreemde Staat naar Nederland zijn overgebracht, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

3. Het transport buiten de onder het gezag van het Tribunaal staande ruimten van personen die in Nederland op last van het Tribunaal van hun vrijheid zijn beroofd geschiedt op verzoek van het Tribunaal in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren.

4. De in dit artikel bedoelde ambtenaren zijn bevoegd alle dienstige maatregelen te nemen ter beveiliging van de betrokken personen en ter voorkoming van hun ontvluchting.

Artikel 8

Uit een politieregister, als bedoeld in de Wet politieregisters (Stb. 1990, 414), kunnen, ook zonder een daartoe strekkend verzoek, gegevens worden verstrekt aan de Openbare Aanklager bij het Tribunaal indien dit voor de goede uitvoering van diens taak noodzakelijk is. De verstrekking vindt plaats door tussenkomst van de Centrale Recherche Informatie-dienst overeenkomstig door Onze Minister gegeven aanwijzingen.

Artikel 9

1. Aan verzoeken van het Tribunaal om enigerlei vorm van rechtshulp, gericht tot een al dan niet met name aangeduid orgaan van de justitie of politie in Nederland, wordt zoveel mogelijk het verlangde gevolg gegeven.

2. De artikelen 552i, 552j, 552n, 552o tot en met 552q van het Wetboek van Strafvordering en artikel 51, eerste en vierde lid, van de Uitleveringswet zijn van overeenkomstige toepassing.

3. Vertegenwoordigers van het Tribunaal wordt desverzocht toegestaan bij de uitvoering van verzoeken, als bedoeld in het eerste lid, tegenwoordig te zijn en de nodige vragen te doen stellen aan bij die uitvoering betrokken personen.

4. De met de uitvoering van verzoeken om rechtshulp belaste Nederlandse autoriteiten zijn verantwoordelijk voor de veiligheid van daarbij betrokken personen en zijn te dien einde bevoegd voorwaarden te stellen aan de wijze waarop aan verzoeken om rechtshulp uitvoering wordt gegeven.

Artikel 10

1. Onverminderd het bepaalde in artikel 7, tweede lid, kunnen getuigen of deskundigen, van welke nationaliteit ook, die, gehoor gevende aan een dagvaarding of oproeping van het Tribunaal of als gevolg van een bevel tot medebrenging van het Tribunaal, naar Nederland komen, in Nederland niet worden vervolgd, aangehouden of aan enige andere vrijheidsbeperkende maatregelen onderworpen voor feiten of veroordelingen die voortvloeien uit hun aankomst in Nederland.

2. De in het eerste lid bedoelde immuniteit vervalt indien de getuige of

deskundige, hoewel hij gedurende vijftien achtereenvolgende dagen na het tijdstip waarop zijn aanwezigheid niet meer door het Tribunaal werd vereist, de mogelijkheid had Nederland te verlaten, maar hier te lande is gebleven of in Nederland is teruggekeerd na het te hebben verlaten.

Artikel 11

1. Op verzoek van het Tribunaal kunnen door het Tribunaal bij onherroepelijke uitspraak opgelegde vrijheidsstraffen in Nederland worden tenuitvoergelegd.
2. Op verzoek van het Tribunaal kan te dien einde de veroordeelde voorlopig worden aangehouden.
3. De officier van justitie of hulpofficier te 's-Gravenhage is bevoegd de voorlopige aanhouding te bevelen.
4. De artikelen 9, tweede tot en met vijfde lid, 10, 11, eerste lid en tweede lid, onder a, en 12 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 12

1. Tot het in behandeling nemen van verzoeken van het Tribunaal tot tenuitvoerlegging is de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage bij uitsluiting bevoegd. De zaak wordt behandeld door de meervoudige kamer.
2. De artikelen 18, eerste lid, 19 en 24 tot en met 29 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.
3. Tenzij de rechtbank bevindt dat bij afweging van alle betrokken belangen een beslissing tot tenuitvoerlegging in Nederland in redelijkheid niet kan worden genomen, verklaart zij de tenuitvoerlegging toelaatbaar, onder vermelding van de toepasselijke wetsbepalingen. De artikelen 30, derde lid, tweede volzin, en vierde en vijfde lid, en 31 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing. De uitspraak van de rechtbank is dadelijk uitvoerbaar.
4. In geen geval is de rechtbank bevoegd een straf van langere duur op te leggen dan door het Tribunaal is vastgesteld.
5. De artikelen 33, 60 tot en met 66 en 68 van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.

Artikel 13

1. De verdere tenuitvoerlegging van een door het Tribunaal opgelegde vrijheidsstraf waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaatsvindt, kan aan een vreemde Staat worden overgedragen. De artikelen 51 tot en met 53, 56, 57 en 59 van de Wet tenuitvoerlegging strafvonnissen zijn van overeenkomstige toepassing.
2. Alvorens omtrent de overdracht van de tenuitvoerlegging ingevolge het eerste lid te beslissen, wint Onze Minister het advies van het Tribunaal in. Adviseert het Tribunaal tegen de overdracht, dan neemt Onze Minister een afwijzende beschikking.

Artikel 14

Op verzoekschriften om vermindering of kwijtschelding van straffen door het Tribunaal opgelegd, waarvan de tenuitvoerlegging met toepassing van de artikelen 11 en 12 in Nederland plaatsvindt, zijn de artikelen 2 tot en met 7, 11 en 12 van de Gratiwet van overeenkomstige

toepassing. Gratie wordt verleend door de President van het Tribunaal overeenkomstig artikel 28 van het Statuut.

Artikel 15

Doorvoer van personen die door het Tribunaal zijn veroordeeld en aan wie een opgelegde gevangenisstraf in een vreemde Staat zal worden ten uitvoer gelegd, geschiedt in opdracht van Onze Minister door en onder de bewaking van Nederlandse ambtenaren. Deze ambtenaren zijn bevoegd alle dienstige maatregelen te nemen ter beveiliging van de betrokken personen en ter voorkoming van hun ontvluchting.

Artikel 16

Personen die ingevolge het Statuut van het Tribunaal geen aanspraak kunnen maken op immuniteit ten aanzien van de rechtsmacht van het Tribunaal, kunnen voor de toepassing van deze wet een dergelijke aanspraak evenmin maken ten aanzien van de rechtsmacht van de Nederlandse rechter en de uitvoerbaarheid van zijn beslissingen.

Artikel 17

De Nederlandse wet is niet van toepassing op vrijheidsontneming ondergaan op last van het Tribunaal binnen aan het Tribunaal in Nederland ter beschikking staande ruimten.

Artikel 18

Deze wet treedt in werking de dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij is geplaatst.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

De Minister van Buitenlandse Zaken,

vergaderjaar 1993-1994 Nr. 296a

23 542

**Bepalingen verband houdende met de instelling
van het Internationaal Tribunaal voor de
vervolgving van personen aansprakelijk voor
ernstige schendingen van het internationale
humanitaire recht, begaan op het grondgebied
van het voormalige Joegoslavië sedert 1991**

EINDVERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR JUSTITIE¹
Vastgesteld 29 maart 1994

Het onderzoek van dit wetsvoorstel heeft de Commissie geen aanleiding
gegeven tot het maken van opmerkingen.

De voorzitter van de commissie,
Wagemakers

De griffier van de commissie,
Hordijk

¹ Samenstelling: Fleers (CDA), Glasz (CDA),
Wagemakers (CDA), voorzitter, Mastik-
Sonneveldt (PvdA), Van Veldhuizen (PvdA),
Glastra van Loon (D66), Vriesekoop (D66),
Heijne Makkreel (VVD), Talsma (VVD), Bolding
(GroenLinks), Hordijk (SGP), Schuurman (RPF)
en Veling (GPV).

28ste vergadering

Dinsdag 19 april 1994

Aanvang 10.00 uur

Voorzitter: Tjeenk Willink

Tegenwoordig zijn 65 leden, te weten:

Baarsma, Van den Berg, De Boer, Bolding, Boersma, Van den Bos, Van Boven, Braks, Van den Broek-Laman, Trip, Coenemans, Van Dijk, Fleers, Gelderblom-Lankhout, Van Gennip, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Van Graafeiland, Grol-Overling, Heijmans, Heijne Makkreel, Hilarides, Hoefnagels, Holdijk, Huberts-Fokkelman, Jaarsma-Buijsend, Kassies, Korthals Altes, Van Kullenburg-Lodder, Kuiper, Van Leeuwen, Van Leeuwen-Schut, Luimstra-Albeda, Luteijn, Mastik-Sonneveldt, Van der Meer, Van der Meulen, Michiels van Kessenich-Hoogendam, Van Muijen, Pit, Pitstra, Postma, Pröpper, Rademeyer, Rongen, Schinck, Schuurman, Schuyter, Spier, Staal, Steenkamp, Stevens, Tiesinga-Autsema, Tjeenk Willink, Tuinstra, Tummers, Van Veldhuizen, Veling, Van Velzen, Vis, Vriesekoop, Wagemakers, Van de Zandvoort, K. Zijlstra en R. Zijlstra,

en de heer Van Thijn, minister van Binnenlandse Zaken, mevrouw Maj-Weggen, minister van Verkeer en Waterstaat, mevrouw d'Ancona, minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, en mevrouw De Graaff-Nauta, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Vermaat, wegens bezigheden elders, ook morgen;

Baarveld-Schlaman, wegens verblijf in Turkije ten behoeve van de Raad van Europa, ook morgen;

Eversdijk, wegens verblijf buitenslands, ook morgen;

Soetenhorst-de Savornin Lohman, Ermen, Van Gijzen, Van Wijngaarden en Talsma, in verband met waarnemen tijdens de verkiezingen in Zuid-Afrika, ook morgen.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze vergadering.)

De **voorzitter**: Aangezien de toegezegde notitie van de minister van Onderwijs en Wetenschappen inzake wetsvoorstel 23190 (Tijdelijke wet vergoeding waarde sportterreinen voortgezet onderwijs) de Kamer niet tijdig heeft bereikt, stel ik voor, de voortzetting van de behandeling van dit wetsvoorstel uit te stellen tot 26/27 april a.s.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Algemene wet inzake rijksbelastingen in verband met de herziening van het stelsel van

administratieve boeten en van de bevoegdheid tot navorderen (21058);

- het wetsvoorstel Wijziging van enkele bepalingen van het Wetboek van Strafvordering omtrent de Inverzekeringstelling (21225);

- het wetsvoorstel Instelling van adviesorganen ten behoeve van het minderhedenbeleid (Wet Adviesorganen Minderhedenbeleid) (22861);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet tarieven in burgerlijke zaken (23414);

- het wetsvoorstel Bepalingen verband houdende met de instelling van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen aansprakelijk voor ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht, begaan op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991 (23542);

- het voorstel van wet van de leden Vreugdenhil en Vermeend tot wijziging van het voorstel van wet van de leden Vreugdenhil en Vermeend tot wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 in het belang van de werkgelegenheid (23571);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet milieugevaarlijke stoffen (23573);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet milieubeheer in verband met de implementatie van bepalingen van verordening (EEG) nr. 259/93 van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 1 februari 1993 betreffende toezicht en controle op de overbrenging van afvalstoffen binnen, naar en uit de Europese Gemeenschap (23604);

TRACTATENBLAD

VAN HET

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

JAARGANG 1994 Nr. 189

A. TITEL

 *Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Naties betreffende de zetel van het Internationaal Tribunaal voor de vervolging van personen verantwoordelijk voor ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht op het grondgebied van het voormalige Joegoslavië sedert 1991;
New York, 29 juli 1994*

B. TEKST

Agreement between the Kingdom of the Netherlands and the United Nations concerning the Headquarters of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991

The Kingdom of the Netherlands and the United Nations,

Whereas the Security Council acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations decided, by paragraph 1 of its resolution 808 (1993) of 22 February 1993, *inter alia* "that an international tribunal shall be established for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia since 1991";

 Whereas the International Tribunal is established as a subsidiary organ within the terms of Article 29 of the Charter of the United Nations;

Whereas the Security Council, in paragraph 6 of its resolution 827(1993) of 25 May 1993 further *inter alia* decided that "the determination of the seat of the International Tribunal is subject to the conclusion of appropriate arrangements between the United Nations and the Netherlands acceptable to the Council";

Whereas the Statute of the International Tribunal in its Article 31, provides that "the International Tribunal shall have its seat at The Hague";

Whereas the United Nations and the Kingdom of the Netherlands wish to conclude an Agreement regulating matters arising from the establishment and necessary for the proper functioning of the International Tribunal in the Kingdom of the Netherlands;

Have agreed as follows:

Article I

Definitions

For the purpose of the present Agreement, the following definitions shall apply:

- a) "the Tribunal" means the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, established by the Security Council pursuant to its resolutions 808(1993) and 827(1993);
- b) "the premises of the Tribunal" means buildings, parts of buildings and areas, including installations and facilities made available to, maintained, occupied or used by the Tribunal in the host country in connection with its functions and purposes;
- c) "the host country" means the Kingdom of the Netherlands;
- d) "the Government" means the Government of the Kingdom of the Netherlands;
- e) "the United Nations" means the United Nations, an international governmental organization established under the Charter of the United Nations;
- f) "the Security Council" means the Security Council of the United Nations;
- g) "the Secretary-General" means the Secretary-General of the United Nations;
- h) "the competent authorities" means national, provincial, municipal and other competent authorities under the law of the host country;
- i) "the Statute" means the Statute of the Tribunal adopted by the Security Council by its resolution 827(1993);
- j) "the Judges" means the Judges of the Tribunal as elected by the General Assembly of the United Nations pursuant to Article 13 of the Statute;
- k) "the President" means the President of the Tribunal as referred to in Article 14 of the Statute;
- l) "the Prosecutor" means the Prosecutor of the Tribunal as appointed by the Security Council pursuant to Article 16 of the Statute;
- m) "the Registrar" means the Registrar of the Tribunal as appointed by the Secretary-General pursuant to Article 17 of the Statute;

n) "the officials of the Tribunal" means the staff of the Office of the Prosecutor as referred to in paragraph 5 of Article 16 of the Statute and the staff of the Registry as referred to in paragraph 4 of Article 17 of the Statute;

o) "persons performing missions for the Tribunal" means persons performing certain missions for the Tribunal in the investigation or prosecution or in the judicial or appellate proceedings;

p) "the witnesses" means persons referred to as such in the Statute;

q) "experts" means persons called at the instance of the Tribunal, the Prosecutor, the suspect or the accused to present testimony based on special knowledge, skills, experience or training;

r) "counsel" means a person referred to as such in the Statute;

s) "the suspect" means a person referred to as such in the Statute;

t) "the accused" means a person referred to as such in the Statute;

u) "the General Convention" means the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations adopted by the General Assembly of the United Nations on 13 February 1946, to which the Kingdom of the Netherlands acceded on 19 April 1948;

v) "the Vienna Convention" means the Vienna Convention on Diplomatic Relations done at Vienna on 18 April 1961, to which the Kingdom of the Netherlands acceded on 7 September 1984;

w) "the regulations" means the regulations adopted by the Tribunal pursuant to Article VI, paragraph 3 of this Agreement.

Article II

Purpose and scope of the Agreement

This Agreement shall regulate matters relating to or arising out of the establishment and the proper functioning of the Tribunal in the Kingdom of the Netherlands.

Article III

Juridical personality of the Tribunal

1. The Tribunal shall possess in the host country full juridical personality. This shall, in particular, include the capacity:

a) to contract;

b) to acquire and dispose of movable and immovable property;

c) to institute legal proceedings.

2. For the purpose of this Article the Tribunal shall be represented by the Registrar.

Article IV

Application of the General and Vienna Conventions

The General Convention and the Vienna Convention shall be applicable *mutatis mutandis* to the Tribunal, its property, funds and assets, to

the premises of the Tribunal, to the Judges, the Prosecutor and the Registrar, the officials of the Tribunal and persons performing missions for the Tribunal.

Article V

Inviolability of the premises of the Tribunal

1. The premises of the Tribunal shall be inviolable. The competent authorities shall take whatever action may be necessary to ensure that the Tribunal shall not be dispossessed of all or any part of the premises of the Tribunal without the express consent of the Tribunal. The property, funds and assets of the Tribunal, wherever located and by whomsoever held, shall be immune from search, seizure, requisition, confiscation, expropriation and any other form of interference, whether by executive, administrative, judicial or legislative action.

2. The competent authorities shall not enter the premises of the Tribunal to perform any official duty, except with the express consent, or at the request of, the Registrar or an official designated by him. Judicial actions and the service or execution of legal process, including the seizure of private property, cannot be enforced on the premises of the Tribunal except with the consent of and in accordance with conditions approved by the Registrar.

3. In case of fire or other emergency requiring prompt protective action, or in the event that the competent authorities have reasonable cause to believe that such an emergency has occurred or is about to occur on the premises of the Tribunal, the consent of the Registrar, or an official designated by him, to any necessary entry into the premises of the Tribunal shall be presumed if neither of them can be reached in time.

4. Subject to paragraphs 1, 2 and 3 above, the competent authorities shall take the necessary action to protect the premises of the Tribunal against fire or other emergency.

5. The Tribunal may expel or exclude persons from the premises of the Tribunal for violation of its regulations.

Article VI

Law and authority on the premises of the Tribunal

1. The premises of the Tribunal shall be under the control and authority of the Tribunal, as provided in this Agreement.

2. Except as otherwise provided in this Agreement or in the General Convention, the laws and regulations of the host country shall apply on the premises of the Tribunal.

3. The Tribunal shall have the power to make regulations operative on the premises of the Tribunal for the purpose of establishing therein the conditions in all respects necessary for the full execution of its functions. The Tribunal shall promptly inform the competent authorities of regulations thus enacted in accordance with this paragraph. No law or regulation of the host country which is inconsistent with a regulation of the Tribunal shall, to the extent of such inconsistency, be applicable within the premises of the Tribunal.

4. Any dispute between the Tribunal and the host country, as to whether a regulation of the Tribunal is authorised by this Article, or as to whether a law or regulation of the host country is inconsistent with any regulation of the Tribunal authorised by this Article, shall be promptly settled by the procedure set out in Article XXVIII, paragraph 2 of this Agreement. Pending such settlement, the regulation of the Tribunal shall apply and the law or regulation of the host country shall be inapplicable on the premises of the Tribunal to the extent that the Tribunal claims it to be inconsistent with its regulation.

Article VII

Protection of the premises of the Tribunal and their vicinity

1. The competent authorities shall exercise due diligence to ensure the security and protection of the Tribunal and to ensure that the tranquility of the Tribunal is not disturbed by the intrusion of persons or groups of persons from outside the premises of the Tribunal or by disturbances in their immediate vicinity and shall provide to the premises of the Tribunal the appropriate protection as may be required.

2. If so requested by the President or the Registrar of the Tribunal, the competent authorities shall provide adequate police force necessary for the preservation of law and order on the premises of the Tribunal or in the immediate vicinity thereof, and for the removal of persons therefrom.

Article VIII

Funds, assets and other property

1. The Tribunal, its funds, assets and other property, wherever located and by whomsoever held, shall enjoy immunity from every form of legal process, except insofar as in any particular case the Tribunal has expressly waived its immunity. It is understood, however, that no waiver of immunity shall extend to any measure of execution.

2. Without being restricted by financial controls, regulations or moratoria of any kind, the Tribunal:

a) may hold and use funds, gold or negotiable instruments of any kind and maintain and operate accounts in any currency and convert any currency held by it into any other currency;

b) shall be free to transfer its funds, gold or currency from one country to another, or within the host country, to the United Nations or any other agency.

Article IX

Inviolability of archives and all documents of the Tribunal

The archives of the Tribunal, and in general all documents and materials made available, belonging to or used by it, wherever located in the host country and by whomsoever held, shall be inviolable.

Article X

Exemption from taxes and duties

1. Within the scope of its official functions, the Tribunal, its assets, income and other property shall be exempt from all direct taxes, which include *inter alia*, income tax, capital tax, corporation tax as well as direct taxes levied by local and provincial authorities.

2. The Tribunal shall:

- a) on application be granted exemption from motor-vehicle tax in respect of motor-vehicles used for its official activities;
- b) be exempt from stock exchange tax, insurance tax, tax on capital duty and real property transfer tax;
- c) be exempt from all import duties and taxes in respect of goods, including publications and motor-vehicles, whose import or export by the Tribunal is necessary for the exercise of its official activities;
- d) be exempt from value-added tax paid on any goods, including motor-vehicles, or services of substantial value, which are necessary for its official activities. Such claims for exemption will be made only in respect of goods or services supplied on a recurring basis or involving considerable expenditure;
- e) be exempt from excise duty included in the price of alcoholic beverages, tobacco products and hydrocarbons such as fuel oils and motor fuels purchased by the Tribunal and necessary for its official activities;
- f) be exempt from the Tax on Private Passenger Vehicles and Motorcycles (Belasting van personenauto's en motorrijwielen, BPM) with respect to motor vehicles for its official activities.

3. The exemptions provided for in paragraph 2d) and e) above may be granted by way of a refund. The exemptions referred to in paragraph 2 above shall be applied in accordance with the formal requirements of the host country. These requirements, however, shall not affect the general principles laid down in this Article.

4. The provisions of this Article shall not apply to taxes and duties which are considered to be charges for public utility services, provided

at a fixed rate according to the amount of services rendered and which can be specifically identified, described and itemized.

5. Goods acquired or imported under paragraph 2 above shall not be sold, given away, or otherwise disposed of, except in accordance with conditions agreed upon with the Government.

Article XI

Communications facilities

1. The Tribunal shall enjoy, in respect of its official communications, treatment not less favourable than that accorded by the Government to any diplomatic mission in matters of establishment and operation, priorities, tariffs, charges on mail and cablegrams and on teleprinter, facsimile, telephone and other communications, as well as rates for information to the press and radio.

2. No official correspondence or other communication of the Tribunal shall be subject to censorship by the Government. Such immunity from censorship shall extend to printed matter, photographic and electronic data communications, and other forms of communications as may be used by the Tribunal. The Tribunal shall be entitled to use codes and to dispatch and receive correspondence and other material or communications either by courier or in sealed bags, all of which shall be inviolable and shall have the same privileges and immunities as diplomatic couriers and bags.

3. The Tribunal shall have the right to operate radio and other telecommunications equipment on United Nations registered frequencies and those allocated to it by the Government, between the Tribunal offices, installations, facilities and means of transport, within and outside the host country, and in particular with the International Court of Justice in The Hague, United Nations Headquarters in New York, United Nations Offices in Vienna and Geneva and the territory of the former Yugoslavia.

4. For the fulfilment of its purposes, the Tribunal shall have the right to publish freely and without restrictions within the host country in conformity with this Agreement.

Article XII

Public services for the premises of the Tribunal

1. The competent authorities shall secure, on fair conditions and upon the request of the Registrar or on his behalf, the public services needed by the Tribunal such as, but not limited to, postal, telephone and telegraphic services, electricity, water, gas, sewage, collection of waste, fire protection, local transportation and cleaning of public streets.

2. In cases where electricity, water, gas or other services referred to in paragraph 1 above are made available to the Tribunal by the competent authorities, or where the prices thereof are under their control, the rates for such services shall not exceed the lowest comparable rates accorded to essential agencies and organs of the Government.

3. In case of *force majeure* resulting in a complete or partial disruption of the aforementioned services, the Tribunal shall for the performance of its functions be accorded the priority given to essential agencies and organs of the Government.

4. Upon request of the competent authorities, the Registrar, or an official designated by him, shall make suitable arrangements to enable duly authorized representatives of the appropriate public services to inspect, repair, maintain, reconstruct and relocate utilities, conduits, mains and sewers on the premises of Tribunal under conditions which shall not unreasonably disturb the carrying out of the functions of the Tribunal. Underground constructions may be undertaken by the competent authorities on the premises of the Tribunal only after consultation with the Registrar, or an official designated by him, and under conditions which shall not disturb the carrying out of the functions of the Tribunal.

Article XIII

Flag, emblem and markings

The Tribunal shall be entitled to display its flag, emblem and markings on the premises of the Tribunal, and to display its flag on vehicles used for official purposes.

Article XIV

Privileges and immunities of the Judges, the Prosecutor and the Registrar

1. The Judges, the Prosecutor and the Registrar shall, together with members of their families forming part of their household and who do not have Netherlands nationality or permanent residence status in the host country, enjoy the privileges and immunities, exemptions and facilities accorded to diplomatic agents, in accordance with international law and in particular under the General Convention and the Vienna Convention. They shall *inter alia* enjoy:
 - a) personal inviolability, including immunity from arrest or detention;
 - b) immunity from criminal, civil and administrative jurisdiction in conformity with the Vienna Convention;
 - c) inviolability for all papers and documents;
 - d) exemption from immigration restrictions, alien registration or national service obligations;

e) the same facilities in respect of currency or exchange restrictions as are accorded to representatives of foreign governments on temporary official missions;

f) the same immunities and facilities in respect of their personal baggage as are accorded to diplomatic agents.

2. In the event the Tribunal operates a system for the payments of pensions and annuities to former Judges, Prosecutors and Registrars and their dependants, exemption from income tax in the host country shall not apply to such pensions and annuities.

3. Privileges and immunities are accorded to the Judges, the Prosecutor and the Registrar in the interest of the Tribunal and not for the personal benefit of individuals themselves. The right and the duty to waive the immunity in any case where it can be waived without prejudice to the purpose for which it is accorded shall lie, as concerns the Judges, with the Tribunal in accordance with its rules; as concerns the Prosecutor and the Registrar, with the Secretary-General in consultation with the President.

Article XV

Privileges and immunities of officials of the Tribunal

1. The officials of the Tribunal shall, regardless of their nationality, be accorded the privileges and immunities as provided for in Articles V and VII of the General Convention. They shall *inter alia*:

a) enjoy immunity from legal process in respect of words spoken or written and all acts performed by them in their official capacity. Such immunity shall continue to be accorded after termination of employment with the Tribunal;

b) enjoy exemption from taxation on the salaries and emoluments paid to them by the Tribunal;

c) enjoy immunity from national service obligations;

d) enjoy immunity, together with members of their families forming part of their household, from immigration restrictions and alien registration;

e) be accorded the same privileges in respect of exchange facilities as are accorded to the members of comparable rank of the diplomatic missions established in the host country;

f) be given, together with members of their families forming part of their household, the same repatriation facilities in time of international crisis as diplomatic agents;

g) have the right to import free of duties and taxes, except payments for services, their furniture and effects at the time of first taking up their post in the host country.

2. Internationally-recruited staff of P-5 level and above who do not have Netherlands nationality or permanent residence status in the host country shall, together with members of their families forming part of

their household who do not have Netherlands nationality or permanent residence status in the host country, be accorded the privileges, immunities and facilities as are accorded to members of comparable rank of the diplomatic staff of missions accredited to the Government.

3. Internationally-recruited staff shall also be entitled to export with relief from duties and taxes, on the termination of their function in the host country, their furniture and personal effects, including motor vehicles.

4. In the event that the Tribunal operates a system for the payments of pensions and annuities to former officials of the Tribunal and their dependants, exemption from income tax in the host country shall not apply to such pensions and annuities.

5. The privileges and immunities are granted to the officials of the Tribunal in the interest of the Tribunal and not for their personal benefit. The right and the duty to waive the immunity in any particular case, where it can be waived without prejudice to the purpose for which it is accorded shall lie with the Secretary-General.

6. The rights and entitlements referred to in paragraphs 1g) and 3 above, shall be exercised in accordance with the formal requirements of the host country. These requirements, however, shall not affect the general principles laid down in this Article.

Article XVI

Personnel recruited locally and assigned to hourly rates

Personnel recruited by the Tribunal locally and assigned to hourly rates, shall be accorded immunity from legal process in respect of words spoken or written and acts performed by them in their official capacity for the Tribunal. Such immunity shall continue to be accorded after termination of employment with the Tribunal. They shall also be accorded such other facilities as may be necessary for the independent exercise of their functions for the Tribunal. The terms and conditions of their employment shall be in accordance with the relevant United Nations resolutions, decisions, regulations, rules and policies.

Article XVII

Persons performing missions for the Tribunal

1. Persons performing missions for the Tribunal shall enjoy the privileges, immunities and facilities under Articles VI and VII of the General Convention, which are necessary for the independent exercise of their duties for the Tribunal.

2. The right and the duty to waive the immunity referred to in paragraph 1 above in any particular case where it can be waived without prejudice to the administration of justice by the Tribunal and the purpose for which it is granted, shall lie with the President of the Tribunal.

Article XVIII

Witnesses and experts appearing before the Tribunal

1. Without prejudice to the obligation of the host country to comply with requests for assistance made, or orders issued by, the Tribunal pursuant to Article 29 of its Statute, witnesses and experts appearing from outside the host country on a summons or a request of the Tribunal or the Prosecutor shall not be prosecuted or detained or subjected to any other restriction of their liberty by the authorities of the host country in respect of acts or convictions prior to their entry into the territory of the host country.
2. The immunity provided for in paragraph 1 above shall cease when the witness or expert having had, for a period of fifteen consecutive days from the date when his or her presence is no longer required by the Tribunal or the Prosecutor, an opportunity of leaving, has nevertheless remained in the territory of the host country, or having left it, has returned, unless such return is on another summons or request of the Tribunal or the Prosecutor.
3. Witnesses and experts referred to in paragraph 1 above shall not be subjected by the host country to any measure which may affect the free and independent exercise of their functions for the Tribunal.

Article XIX

Counsel

1. The counsel of a suspect or an accused who has been admitted as such by the Tribunal, shall not be subjected by the host country to any measure which may affect the free and independent exercise of his or her functions under the Statute.
2. In particular, the counsel shall, when holding a certificate that he or she has been admitted as a counsel by the Tribunal, be accorded:
 - (a) exemption from immigration restrictions;
 - (b) inviolability of all documents relating to the exercise of his or her functions as a counsel of a suspect or accused;
 - (c) immunity from criminal and civil jurisdiction in respect of words spoken or written and acts performed by them in their official capacity as counsel. Such immunity shall continue to be accorded to them after termination of their functions as a counsel of a suspect or accused.
3. This Article shall be without prejudice to such disciplinary rules as may be applicable to the counsel.
4. The right and the duty to waive the immunity referred to in paragraph 2 above in any particular case where it can be waived without prejudice to the administration of justice by the Tribunal and the purpose for which it is granted, shall lie with the Secretary-General.

Article XX

The suspect or accused

1. The host country shall not exercise its criminal jurisdiction over persons present in its territory, who are to be or have been transferred as a suspect or an accused to the premises of the Tribunal pursuant to a request or an order of the Tribunal, in respect of acts, omissions or convictions prior to their entry into the territory of the host country.

2. The immunity provided for in this Article shall cease when the person, having been acquitted or otherwise released by the Tribunal and having had for a period of fifteen consecutive days from the date of his or her release an opportunity of leaving, has nevertheless remained in the territory of the host country, or having left it, has returned.

Article XXI

Co-operation with the competent authorities

1. Without prejudice to their privileges and immunities, it is the duty of all persons enjoying such privileges and immunities to respect the laws and regulations of the host country. They also have a duty not to interfere in the internal affairs of the host country.

2. The Tribunal shall co-operate at all times with the competent authorities to facilitate the proper administration of justice, secure the observance of police regulations and prevent the occurrence of any abuse in connection with the privileges, immunities and facilities accorded under this Agreement.

3. The Tribunal shall observe all security directives as agreed with the host country or as issued, in coordination with the United Nations Security Service, by the competent authorities responsible for security conditions within the penitentiary institution of the host country where the Tribunal area for detention is located, as well as all directives of the competent authorities responsible for fire prevention regulations.

Article XXII

Notification

1. The Registrar shall notify the Government of the names and categories of persons referred to in this Agreement, in particular the Judges, the Prosecutors, the officials of the Tribunal, persons performing missions for the Tribunal, counsel admitted by the Tribunal, witnesses and experts called to appear before the Tribunal or the Prosecutor, and of any change in their status.

2. The Registrar shall also notify the Government of the name and identity of each official of the Tribunal who is entitled to carry fire arms on the premises of the Tribunal, as well as the name, type, caliber and serial number of the arm or arms at his or her disposition.

Article XXIII

Entry into, exit from and movement within the host country

All persons referred to in Article XIV, XV, XVII, XVIII and XIX of this Agreement as notified as such by the Registrar to the Government shall have the right of unimpeded entry into, exit from, and movement within, the host country, as appropriate and for the purposes of the Tribunal. They shall be granted facilities for speedy travel. Visas, entry permits or licenses, where required shall be granted free of charge and as promptly as possible. The same facilities shall be accorded to persons accompanying witnesses who have been notified as such by the Registrar to the Government.

Article XXIV

United Nations Laissez-passer and certificate

1. The Government shall recognise and accept United Nations Laissez-passer as a valid travel document.

2. In accordance with the provisions of Section 26 of the General Convention, the Government shall recognise and accept the United Nations certificate issued to persons travelling on the business of the Tribunal. The Government agrees to issue any required visas on such certificates.

Article XXV

Identification cards

1. At the request of the Tribunal, the Government shall issue identification cards to persons referred to in Articles XIV, XV, XVIII, XIX and XX of this Agreement certifying their status under this Agreement.

2. The Security Service of the Tribunal shall maintain photographic and other appropriate records of the suspect and accused persons referred to in Article XXI.

Article XXVI

Security, safety and protection of persons referred to in this Agreement

The competent authorities shall take effective and adequate action which may be required to ensure the appropriate security, safety and protection of persons referred to in this Agreement, indispensable for the proper functioning of the Tribunal, free from interference of any kind.

Article XXVII

Social security and Pension Fund

1. Officials of the Tribunal are subject to the United Nations Staff Regulations and Rules and, if they have an appointment of six months'

duration or more, become participants in the United Nations Pension Fund. Accordingly, such officials shall be exempt from all compulsory contributions to the Netherlands social security organizations. Consequently, they shall not be covered against the risks described in the Netherlands social security regulations.

2. The provisions of paragraph 1 above shall apply *mutatis mutandis* to the members of the family forming part of the household of the persons referred to in paragraph 1 above, unless they are employed or self-employed in the host country or receive Netherlands social security benefits.

Article XXVIII

Settlement of disputes

1. The Tribunal shall make provisions for appropriate modes of settlement of:

a) disputes arising out of contracts and other disputes of a private law character to which the Tribunal is a party;

b) disputes involving an official of the Tribunal who, by reason of his or her official position, enjoys immunity, if such immunity has not been waived.

2. Any dispute between the Parties concerning the interpretation or application of this Agreement or the regulations of the Tribunal, which cannot be settled amicably, shall be submitted, at the request of either Party to the dispute, to an arbitral tribunal, composed of three members. Each Party shall appoint one arbitrator and the two arbitrators thus appointed shall together appoint a third arbitrator as their chairman. If one of the Parties fails to appoint its arbitrator and has not proceeded to do so within two months after an invitation from the other Party to make such an appointment, the other Party may request the President of the International Court of Justice to make the necessary appointment. If the two arbitrators are unable to reach agreement, in the two months following their appointment, on the choice of the third arbitrator, either Party may invite the President of the International Court of Justice to make the necessary appointment. The Parties shall draw up a special agreement determining the subject of the dispute. Failing the conclusion of such an agreement within a period of two months from the date on which arbitration was requested, the dispute may be brought before the arbitral tribunal upon application of either Party. Unless the Parties decide otherwise, the arbitral tribunal shall determine its own procedure. The arbitral tribunal shall reach its decision by a majority of votes on the basis of the applicable rules of international law. In the absence of such rules, it shall decide *ex aequo et bono*. The decision shall be final and binding on the Parties to the dispute, even if rendered in default of one of the Parties to the dispute, even if rendered in default of one of the Parties.

Article XXIX

Final provisions

1. The provisions of this Agreement shall be complementary to the provisions of the General Convention and the Vienna Convention, the latter Convention only insofar as it is relevant for the diplomatic privileges, immunities and facilities accorded to the appropriate categories of persons referred to in this Agreement. Insofar as any provision of this Agreement and any provisions of the General Convention and the Vienna Convention relate to the same subject matter, each of these provisions shall be applicable and neither shall narrow the effect of the other.

2. This Agreement may be amended by mutual consent at any time at the request of either Party.

3. This Agreement shall cease to be in force if the seat of the Tribunal is removed from the territory of the host country or if the Tribunal is dissolved, except for such provisions as may be applicable in connection with the orderly termination of the operations of the Tribunal at its seat in the host country and the disposition of its property therein, as well as provisions granting immunity from legal process of every kind in respect of words spoken or written or acts done in an official capacity, even after termination of employment with the Tribunal.

4. The provisions of this Agreement will be applied provisionally as from the date of signature.

5. This Agreement shall enter into force on the day after both Parties have notified each other in writing that the legal requirements for entry into force have been complied with.

6. With respect to the Kingdom of the Netherlands, this Agreement shall apply to the part of the Kingdom in Europe only.

IN WITNESS WHEREOF, the undersigned, duly authorized thereto, have signed this Agreement.

DONE at New York on 29 July 1994 in duplicate, in the English language.

For the Government of the Kingdom of the Netherlands

(sd.) J. D'ANSEMBOURG

For the United Nations

(sd.) HANS CORELL

D. PARLEMENT

Op grond van artikel 3 van de Wet van 24 december 1947 (*Stb.* H 452), houdende goedkeuring van de toetreding tot het door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 13 februari 1946 aangenomen Verdrag nopens de voorrechten en immuniteiten van de Verenigde Naties (*Stb.* I 224), junctis artikel 91 en additioneel artikel XXI, eerste lid, onderdeel b, van de Grondwet en artikel 62, eerste lid, onder a, van de Grondwet naar de tekst van 1972, behoeft het onderhavige Verdrag niet de goedkeuring der Staten-Generaal alvorens in werking te kunnen treden.

Dit artikel 3 luidt: „Wij behouden Ons voor verdragen te bekrachtigen en andere maatregelen te nemen teneinde aan andere internationale organisaties overeenkomstige voorrechten en immuniteiten toe te kennen als het in artikel 1 bedoelde Verdrag wordt toegekend aan de Verenigde Naties”.

Deze Wet is gecontrasigneerd door de Minister van Buitenlandse Zaken W. VAN BOETZELAER, de Minister van Justitie J. H. VAN MAARSEVEEN, de Minister van Financiën P. LIEFTINCK en de Minister van Overzeese Gebiedsdelen a.l. GÖTZEN.

Zie voor de behandeling in de Staten-Generaal: Bijl. Hand. II 1947/48-629; Hand. II 1947/48, blz. 636; Bijl. Hand. I 1947/48, nr. 30; Hand. I 1947/48, blz. 48.

G. INWERKINGTREDING

De bepalingen van het Verdrag zullen ingevolge artikel XXIX, vierde lid, in werking treden daags nadat beide Partijen elkaar schriftelijk in kennis hebben gesteld dat aan de wettelijke vereisten voor de inwerkingtreding is voldaan.

Het Verdrag wordt ingevolge artikel XXIX, vierde lid, voorlopig toegepast vanaf 29 juli 1994.

Wat het Koninkrijk der Nederlanden betreft, geldt het Verdrag ingevolge artikel XXIX, vijfde lid, alleen voor Nederland.

J. GEGEVENS

Op 29 juli 1994 zijn te New York brieven gewisseld tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Naties betreffende de uitleg en uitvoering van enkele bepalingen van het onderhavige Verdrag.

De tekst van de brieven luidt als volgt:

Nr. 1

PERMANENT MISSION OF THE KINGDOM
OF THE NETHERLANDS TO THE UNITED NATIONS

711 Third Avenue, 9th floor
New York, N.Y. 10017

No. 6314

New York, 29 July 1994

Excellency,

On the occasion of the signing of the Agreement between the Kingdom of the Netherlands and the United Nations Concerning the Headquarters of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia Since 1991, I would like to refer to discussions held between the representatives of the Government of the Kingdom of the Netherlands and the representatives of the United Nations concerning the interpretation and implementation of certain provisions of the Agreement.

I have the honour to confirm on behalf of the Government of the Netherlands the following understanding.

It is the understanding of the Parties that none of the regulations made operative by the Tribunal based on the power given to it under Article VI, paragraph 3, of the Agreement, shall relate to any question of the treatment of the suspect, accused or other persons detained on the premises of the Tribunal; these matters shall be dealt with by the Tribunal in accordance with its competence under Article 15 of the Statute of the Tribunal adopted by the Security Council by its resolution 827 (1993) of 25 May 1993.

It is the understanding of the Parties that the exemptions, rights and entitlements referred to in Article X, paragraph 2, and Article XV, paragraphs 1g) and 3, shall be granted in accordance with the formal requirements of the host country which, however, shall not have the effect of depriving the Tribunal or its officials of these exemptions, rights or entitlements or in any way diminishing the extent thereof.

With respect to the provisions of paragraph 1g), it is understood that the expression "furniture and effects" includes motor vehicles.

It is further the understanding of the Parties that all official motor vehicles of the Tribunal will be covered by the appropriate liability insurance, and that all officials of the Tribunal and persons performing missions, who will own or operate motor vehicles, will be directed to acquire an appropriate insurance against third party risks in the Netherlands.

→ reellen make dit recht

Agreement 15
Netherlands
United Nations
and Security Council
the conduct of the
pre-trial phase
of the prosecution
of crimes and
of witnesses and
other appropriate
measures
then the Tribunal

It is the understanding of the Parties that if so requested by the Tribunal, the competent authorities of the host country shall not create impediments to neither entry into and exit from the Netherlands nor the transport between the detention facility and the tribunal of persons detained on the authority of the Tribunal.

I should be grateful if you could confirm that the above is also the understanding of the United Nations.

Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

(sd.) J. DE MARCHANT ET D'ANSEMBOURG

J. de Marchant et d'Ansembourg
Chargé d'Affaires a.i.

*His Excellency Mr. H. Corell
Under-Secretary-General for
Legal Affairs, Legal Counsel
United Nations, New York*

Nr. II

UNITED NATIONS - NATIONS UNIES

POSTAL ADDRESS - ADRESSE POSTALE: UNITED NATIONS, N.Y. 10017
CABLE ADDRESS - ADRESSE TÉLÉGRAPHIQUE: UNATIONS NEW YORK

REFERENCE:

29 July 1994

Sir,

I have the honour to acknowledge receipt of your letter No. 6314 of 29 July 1994, in which you confirm your Government's understanding regarding the interpretation and implementation of certain provisions of the Agreement between the United Nations and the Kingdom of the Netherlands concerning the Headquarters of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991.

In accordance with your request, I wish to confirm, on behalf of the United Nations, that the understandings reflected in your above-mentioned letter fully correspond to the views of the United Nations on the subject.

Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

(sd.) HANS CORELL

Hans Corell
Under-Secretary-General for Legal Affairs
The Legal Counsel

Count Jan M.V.A. De Marchant et d'Ansembourg
Chargé d'Affaires, a.i.
Deputy Permanent Representative of the Kingdom of
the Netherlands to the United Nations
New York

Verwijzingen

De Organisatie van de Verenigde Naties is opgericht bij het op 26 juni 1945 te San Francisco tot stand gekomen Handvest van de Verenigde Naties, waarvan de Engelse en de Franse tekst, zoals gewijzigd, zijn geplaatst in *Trb.* 1979, 37 en de vertaling in het Nederlands, zoals gewijzigd, in *Trb.* 1987, 113; zie ook, laatstelijk, *Trb.* 1993, 168.

Van het op 21 november 1947 te New York tot stand gekomen Verdrag nopens de voorrechten en immuniteiten van de gespecialiseerde organisaties, naar welk Verdrag wordt verwezen in artikel I, letter u, van het onderhavige Verdrag, zijn tekst en vertaling bekendgemaakt in *Stb.* J 67; zie ook, laatstelijk, *Trb.* 1987, 194.

Van het op 18 april 1961 te Wenen tot stand gekomen Verdrag van Wenen inzake diplomatiek verkeer, naar welk Verdrag onder meer wordt verwezen in artikel I, letter v, van het onderhavige Verdrag, is de tekst geplaatst in *Trb.* 1962, 10 en de vertaling in het Nederlands in *Trb.* 1962, 159; zie ook, laatstelijk, *Trb.* 1984, 108.

Van het op 26 juni 1945 te San Francisco tot stand gekomen Statuut van het Internationaal Gerechtshof, naar welk Hof onder meer wordt verwezen in artikel XXVIII, tweede lid, van het onderhavige Verdrag, zijn de Engelse en de Franse tekst geplaatst in *Trb.* 1971, 55 en de herziene vertaling in het Nederlands in *Trb.* 1987, 114.

De Engelse tekst van Resolutie 808 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties d.d. 22 februari 1993 is afgedrukt *Trb.* 1993, 168, blz. 2. e.v.

De Engelse tekst van Resolutie 827 van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties d.d. 25 mei 1993 is afgedrukt in *Trb.* 1993, 168, blz. 4 e.v.

In overeenstemming met artikel 19, tweede lid, van de Rijkswet (*Stb.*, 542) goedkeuring en bekendmaking verdragen, heeft de Minister van Buitenlandse Zaken bepaald dat de Overeenkomst bekend zal zijn gemaakt in Nederland op de dag na die der uitgifte van dit Tractatenblad.

Uitgegeven de eenentwintigste september 1994.

De Minister van Buitenlandse Zaken,

H. A. F. M. O. VAN MIERLO

PREAMBLE

TO THE

CHARTER OF THE UNITED NATIONS

WE THE PEOPLES OF THE UNITED NATIONS DETERMINED

to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and

to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and

to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and

to promote social progress and better standards of life in larger freedom,

AND FOR THESE ENDS

to practice tolerance and live together in peace with one another as good neighbours, and

to unite our strength to maintain international peace and security, and

to ensure, by the acceptance of principles and the institution of methods, that armed force shall not be used, save in the common interest, and

to employ international machinery for the promotion of the economic and social advancement of all peoples,

HAVE RESOLVED TO COMBINE OUR EFFORTS TO ACCOMPLISH THESE AIMS

Accordingly, our respective Governments, through representatives assembled in the city of San Francisco, who have exhibited their full powers found to be in good and due form, have agreed to the present Charter of the United Nations and do hereby establish an international organization to be known as the United Nations.

[Return to Table of Contents](#)
[Return to UN Home Page](#)

Charter of the United Nations

CHAPTER I

PURPOSES AND PRINCIPLES

Article 1

The Purposes of the United Nations are:

1. To maintain international peace and security, and to that end: to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace, and for the suppression of acts of aggression or other breaches of the peace, and to bring about by peaceful means, and in conformity with the principles of justice and international law, adjustment or settlement of international disputes or situations which might lead to a breach of the peace;
2. To develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples, and to take other appropriate measures to strengthen universal peace;
3. To achieve international co-operation in solving international problems of an economic, social, cultural, or humanitarian character, and in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion; and
4. To be a centre for harmonizing the actions of nations in the attainment of these common ends.

Article 2

The Organization and its Members, in pursuit of the Purposes stated in Article 1, shall act in accordance with the following Principles.

1. The Organization is based on the principle of the sovereign equality of all its Members.
2. All Members, in order to ensure to all of them the rights and benefits resulting from membership, shall fulfill in good faith the obligations assumed by them in accordance with the present Charter.
3. All Members shall settle their international disputes by peaceful means in such a manner that international peace and security, and justice, are not endangered.
4. All Members shall refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in any other manner inconsistent with the Purposes of the United Nations.
5. All Members shall give the United Nations every assistance in any action it takes in accordance with the present Charter, and shall refrain from giving assistance to any state against which the United Nations is taking preventive or enforcement action.
6. The Organization shall ensure that states which are not Members of the United Nations act in accordance with these Principles so far as may be necessary for the maintenance of international peace and security.

7. Nothing contained in the present Charter shall authorize the United Nations to intervene in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state or shall require the Members to submit such matters to settlement under the present Charter; but this principle shall not prejudice the application of enforcement measures under Chapter VII.

[Return to Table of Contents](#)

[Return to UN Home Page](#)

Charter of the United Nations

CHAPTER XVI

MISCELLANEOUS PROVISIONS

Article 102

1. Every treaty and every international agreement entered into by any Member of the United Nations after the present Charter comes into force shall as soon as possible be registered with the Secretariat and published by it.

2. No party to any such treaty or international agreement which has not been registered in accordance with the provisions of paragraph 1 of this Article may invoke that treaty or agreement before any organ of the United Nations.

Article 103

In the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and their obligations under any other international agreement, their obligations under the present Charter shall prevail.

Article 104

The Organization shall enjoy in the territory of each of its Members such legal capacity as may be necessary for the exercise of its functions and the fulfilment of its purposes.

Article 105

1. The Organization shall enjoy in the territory of each of its Members such privileges and immunities as are necessary for the fulfilment of its purposes.

2. Representatives of the Members of the United Nations and officials of the Organization shall similarly enjoy such privileges and immunities as are necessary for the independent exercise of their functions in connexion with the Organization.

3. The General Assembly may make recommendations with a view to determining the details of the application of paragraphs 1 and 2 of this Article or may propose conventions to the Members of the United Nations for this purpose.

[Return to Table of Contents](#)

[Return to UN Home Page](#)

Een klacht indienen bij het EHRM: elf veelvoorkomende misverstanden

Egbert Myjer, Nico Mol,
Peter Kempees, Agnes van Steijn,
Janneke Boekwinkel¹

Vergeleken met de diverse nationale Nederlandse procesrechtssystemen is de procesgang van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) niet al te gecompliceerd. Niettemin vergt ook deze procedure inzicht van haar beoefenaars. Veel van de problemen die klagers en hun raadslieden bij het Straatsburgse Hof ontmoeten, zijn terug te voeren op een beperkt aantal misverstanden. De nieuwe Nederlandse rechter in het Hof en de ter griffie van het Hof werkzame Nederlandse juristen geven aan hoe deze te vermijden.

MISVERSTAND 1: HET EHRM IS EEN BEROEPSINSTANTIE

Het komt regelmatig voor dat Nederlandse advocaten bij het Hof een klacht indienen die erop neerkomt dat de Nederlandse rechter is uitgegaan van een onjuiste vaststelling van de feiten, dan wel essentiële stellingen van de klager over het hoofd heeft gezien. Veelal wordt een dergelijke klacht ingekleed in de stelling dat art. 6 van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens (EVRM) is geschonden.

De taak van het Hof is toe te zien op de naleving van het EVRM en zijn protocollen. Het is uitdrukkelijk niet de taak van het Hof fouten van nationale rechters in de toepassing van nationaal recht te herstellen. Even-

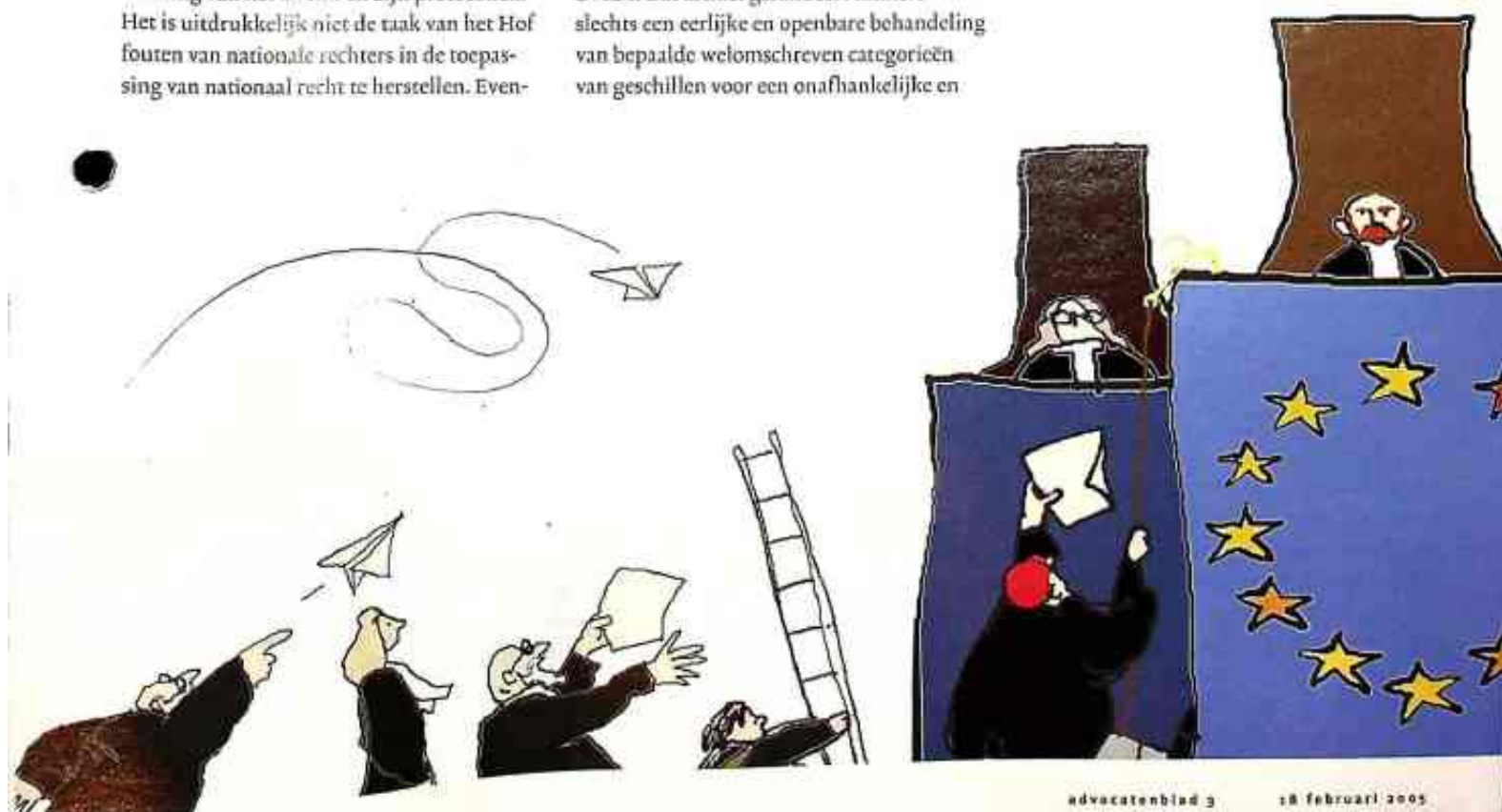
min treedt het Straatsburgse Hof in de waardering van aan de nationale rechter voorgelegde bewijsmiddelen. Het is onjuist het Hof te zien als 'de instantie' waaraan een zaak in zijn volle omvang kan worden voorgelegd.² Klachten van de strekking dat de Nederlandse rechter tot een andere – men verstaat voor de klager gunstiger – beslissing had moeten komen, worden niet-ontvankelijk verklaard als zijnde kennelijk ongegrond (*manifestly ill-founded*).

Daaraan doet niet af dat de klacht is gesteld als schending van art. 6 van het EVRM. Dat artikel garandeert immers slechts een eerlijke en openbare behandeling van bepaalde welomschreven categorieën van geschillen voor een onafhankelijke en

onpartijdige rechter. Het garandeert niet dat de uitkomst van de nationale procedure de juiste zal zijn.

MISVERSTAND 2: EEN EERSTE BRIEF IS IN ELK GEVAL VOLDOENDE OM DE TERMIJN VAN ZES MAANDEN TE SAUVEREN

Regelmatig ontvangt het Hof daags voor het verstrijken van de door art. 35 lid 1 van het EVRM voorgeschreven termijn van zes maanden een brief waarin in algemene

De schrijvers zijn onderscheidenlijk rechter in het Hof (prof. mr. Myjer), referendarissen (mrs. Mol, Kempees en Van Steijn) en tijdelijk bij de griffie van het Hof gedetacheerde RAIO (mr. Bockwinkel).

- 1 Zie recentelijk *Baumann tegen Oostenrijk*, no. 76809/01, § 49, 7 oktober 2004.
- 2 <http://www.echr.coe.int/>

- 4 Aldus recentelijk nog *Larfen en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* (ontvankelijkheidsbeslissing), no. 72819/01, 29 januari 2004.
- 5 Zie recentelijk *Suribel tegen Turkije* (ontvankelijkheidsbeslissing), no. 41055/98, 9 september 2004.

bewoordingen een klacht wordt ingediend, al dan niet met de mededeling dat de gronden van de klacht nog zullen worden aangevuld. Vaak is een kopie van een nationale beslissing aan de brief gehecht.

De wijze waarop een klacht moet worden ingediend, staat goed beschreven in een aanwijzing voor de praktijk (*practique d'accusation pratique*). Die is, naast allerlei andere informatie, te vinden op de internet-site van het Hof.³

Indertijd is het Hof voor wat betreft de termijn van zes maanden bereid genoeg te nemen met een eenvoudige brief, maar die wel een voldoende omschrijving van de klacht moeten bevatten. Dat wil zeggen: ten minste een weergave van de feiten waarop de klacht gebaseerd is en een opgave van de rechten die de klager geschonden acht – al dan niet met verwijzingen naar artikelen van het EVRM en de protocollen.

Als indieningsdatum van de klacht geldt, wat het Hof betreft, de datum waarop de brief met deze informatie wordt verzonden.⁴ Het Hof is in beginsel bereid uit te gaan van de datering van de brief zelf, uiteraard tenzij het een verschil constateert tussen de date-

ring van de brief en de dag van verzending volgens het poststempel. Is het schrijven ongedateerd en het poststempel onleesbaar, dan geldt als indieningsdatum de dag van ontvangst ter griffie van het Hof.

Indiening van een klacht per fax wordt geaccepteerd mits binnen vijf dagen nadien het origineel op papier, met originele handtekening(en), per post is verzonden.

De door art. 35 lid 1 van het EVRM gestelde termijn van zes maanden is fataal. Een mogelijkheid om na overname van de termijn een verzoek te stellen, vergelijkbaar met art. 601 van de Algerijnse wet bestuursrecht, wordt niet geboden.

Een eenvoudige brief waarin slechts wordt vermeld dat er een klacht wordt ingediend, stuit de termijn niet, zelfs niet als stukken uit het dossier van de nationale procedure zijn meegezonden: men kan dus niet volstaan met te klagen bijvoorbeeld dat de procedure oneerlijk is geweest, en voor het overige te verwijzen naar het aangehechte procesdossier. Evenmin is het mogelijk na het einde van de termijn de omvang van de klacht uit te breiden.

Voor de volledigheid: de termijn wordt geteld vanaf de dag na die waarop de laatste nationale beslissing aan de klager (of diens raadsman) bekend is geworden dan wel bekend had kunnen zijn. In beginsel wordt dus gerekend vanaf de datum van openbare uitspraak (dit betreft in Nederland civiele en strafzaken); waar echter de nationale wet kennisgeving in schriftelijke vorm voorschrijft, wordt gerekend vanaf de dag van betekening of verzending⁵ – dit is in Nederland het geval in administratiefrechtelijke procedures. Het is aan de klager om in voorkomend geval het Hof ervan te overtuigen dat het van een andere datum moet uitgaan.

MISVERSTAND 3: EEN KLACHT KAN WORDEN INGEDIEND BINNEN ZES MAANDEN NA EEN UITSpraak IN VERZIEGING C.Q. EEN UITSpraak IN EEN NIET-ONTVANKELIJK BEROEP

Het komt soms voor dat een klager in hoger beroep of cassatie komt van een uitspraak of beslissing waartegen geen beroep mogelijk is en vervolgens een klacht indient bij het Hof. Ook gebeurt het wel dat een klager een buitengewoon rechtsmiddel aanwendt alvorens zich tot het Hof te richten.

In dergelijke gevallen berekent het Hof de termijn van zes maanden vanaf de beslissing gegeven aan het slot van de reguliere procedure. Immers, van de klager wordt verwacht dat hij elk 'daadwerkelijk rechtsmiddel' (*effective remedy, recours effectif*) uitput. Een rechtsmiddel dat hem slechts in bepaalde, uitzonderlijke situaties ter beschikking staat, een verzoek om gebruik door een auto-

riteit van een discretionaire bevoegdheid of een niet door het nationale recht geboden rechtsmiddel valt niet als zodanig te ken- schetsen. Een uitspraak in herziening of in cassatie 'in het belang der wet', of een besluit op een verzoek om gratie, vertraagt het begin van de zesmaandentermijn dus niet.⁶ Ook het heropenen van een gewone procedu- re schort de termijn niet op, tenzij inderdaad een nieuwe inhoudelijke behandeling van de zaak volgt.⁷

MISVERSTAND 4: ALS DE KLACHT IN EEN BRIEF IS GESTELD, IS HET NIET NODIG HET VERZOEKSCHRIFTFORMULIER TE DIENEN

Art. 47 lid 1 van het Reglement (*Rules of Court, Règlement de la Cour*) schrijft aan indivi- duële klagers gebruik van het door de griffie verstrekte formulier voor, voorzover de pre- sident van de Sectie daarvan geen dispensa- tie verleent. Hieraan wordt de hand gehou- den. De griffie zendt het formulier na ont- vangst van de eerste brief aan de klager toe. Het formulier is ook te vinden op de inter- netsite van het Hof.⁸

Als de klacht reeds in een brief volledig is gesteld, is het niet nodig hem woordelijk op het formulier te herhalen. In dat geval kan worden volstaan met op het formulier te ver- wijzen naar de brief. Onvolledig ingevulde of niet-ondertekende formulieren worden aan de klager geretourneerd. De vertraging die daardoor kan optreden, komt voor rekening van de klager.

MISVERSTAND 5: DE ADVOCaat DIE ZICH NAMENS ZIJN CLIËNT STELT, HOEFT GEEN SCHRIFTELIJKE VOLMACHT OVER TE LEGGEN

Art. 45 lid 3 van het Reglement schrijft voor dat indien een klager zich voor het Hof laat vertegenwoordigen, de vertegenwoordiger een schriftelijke procesvolmacht (*a power of*

attorney or written authority to act/procurator- tion ou un pouvoir écrit) overlegt. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen procesvertegen- woordigers die als advocaat (of procureur) zijn ingeschreven en andere procesvertegen- woordigers. Als de raadsman geen volmacht overlegt, kan de zaak niet door het Hof wor- den behandeld. De griffie stuurt in zodanig geval een rappel.

De griffie stelt een model ter beschikking waarvan het gebruik weliswaar niet dwin- gend is voorgeschreven – dit is een verschil met het verzoekschriftformulier – maar wel wordt aanbevolen. Dit model voorziet in ul- druidelijke aanvaarding van de volmacht door de procesvertegenwoordiger. Ook dit model is te vinden op de internetsite van het Hof.

Het gebeurt dat klagers een advocaat vol- machten en wiens instemming daarmee niet uit de stukken blijkt. In zodanig geval ver- zocht de griffie aan de klager het estoe te lei- den dat zijn raadsman zich als zodanig bekendmaakt. Zolang dit niet is gebeurd, wordt de correspondentie voortgezet met de klager zelf.

MISVERSTAND 6: DE KLAGER HEEFT EEN VOL JAAR DE TIJD OM ZIJN KLACHT AAN TE VULLEN MET HET VERZOEKSCHRIFT- FORMULIER, EEN SCHRIFTELIJKE VOL- MACHT EN STUKKEN VAN OVERTUIGING

Na ontvangst van klagers eerste bericht zendt de griffie aan de klager een brief met als bijlagen de tekst van het EVRM, de tekst van de art. 45 en 47 van het Reglement (waarin de formaliteiten vermeld staan waar- aan de klacht moet voldoen), een 'Noot voor mogelijke klagers' (een verklaring van de door het Hof gehanteerde ontvankelijk- heidscriteria) en het verzoekschriftformulier met een toelichting.

De brief, hier geciteerd in de Nederlands- talige versie, eindigt met deze alinea:

Wanneer u het verzoekschrift niet wenst voor te zetten of u niet op deze of enige andere brief van de Griffie binnen een jaar na verzending antwoordt, dan worden de klachten geacht te zijn ingerolken en wordt het voor dit verzoekschrift aangelegde dos- sier vernietigd.

Het misverstand kan ontstaan doordat de klager of diens raadsman slechts deze laatste alinea leest.

Tijdens in de brief wordt gewaarschuwd tegen onnodige vertraging. De sanctie die het Hof daarop stelt, is dat als indieningsda- tum van de klacht niet de datum van de klachtbrief, maar de datum van het formu- lier wordt gekozen – of zelfs een nog later datum, als het formulier niet volledig is ingevuld – hetgeen ertoe kan leiden dat de klacht wordt geacht buiten de zesmaanden- termijn te zijn ingediend.

In de noot voor mogelijke klagers – punt 17 – staat vermeld dat het Hof het formulier binnen zes weken ingediend wenst te zien. Overigens kan van deze termijn wel uitstel worden verzocht. Het komt echter hoe dan ook voor verantwoordelijkheid en risico van de klager om ervoor te zorgen dat het Hof binnen zes maanden na de datum van de laatste nationale beslissing beschikt over een schriftelijk stuk waarin de klacht voldoende is weergegeven.⁹

Nadat het Hof de klacht heeft ontvangen, kan de klager worden verzocht die zonedig aan te vullen met eventuele ontbrekende stukken van overtuiging of andere informa- tie. De griffie kan daarvoor een termijn stel- len. Ofschoon die termijn niet fataal is, is het raadzaam voor ommekeer ervan een gemo- tiseerd verzoek om uitstel te doen als zij niet kan worden gehaald.

Het zal uit het voorgaande duidelijk zijn dat de termijn van een jaar, vermeld in de laatste alinea van de brief van de griffie, niet

6 Zie recentelijk *Berdzenishvili tegen Rusland* (ontvanke- lijkeheidsbeslissing), no. 31679/03, 29 januari 2004.

7 Zie onder meer *Bolek tegen Tjeckit* (ontvankelijk- heidsbeslissing), no. 49474/99, 10 oktober 2000.

8 *Vide supra* noot 3.

9 *Vide supra* noot 3.

10 Zie bijvoorbeeld *Laij en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* (ontvankelijkheidsbeslissing), *vide supra* noot 3.

11 Gebruik van het Fries of het Papiamentu zouden wij in elk geval willen ontraden, daargelaten of één of beide talen in enig gebied van het Koninkrijk de status van officiële taal heeft/hebben.

12 Protocol No. 14 bij het Verdrag tot bescherming van de rech- ten van de mens en de fundamentele vrijheden (Straats- burg, 13 mei 2004); Council of Europe Treaty Series/Série des Traités du Conseil de l'Europe no. 194, Tractatenblad 2004, no. 191 (tekst in de offi- ciële talen); Tractatenblad 2004, no. 285 (Neder- landstalige tekst).

de tijd is die aan de klager ter beschikking staat. De klager kan er geen rechten aan ontleen. Een jaar na het laatste levensteken van de klager is de tijd dat het dossier fysiek wordt bewaard. Als de klager zo lang niets van zich laat horen, wordt het dossier vernietigd. Van een klager die zich opnieuw meldt na een lange stilteperiode, ook al is dit korter dan een jaar, kan een verklaring van zijn stilzwijgen worden verlangd. Het Hof kan aan zodanig stilzwijgen consequenties verbinden.

MISVERSTAND 7: DE GEHELE PROFITNUT VAN IN HET NEDERLANDS WORDEN GEVOERD

Minder dan het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen kent het Straatsburgse Hof slechts twee officiële talen, te weten het Engels en het Frans (art. 34 lid 1 van het

Reglement). Op het ogenblik bepaalt het Reglement dat tot aan de ontvankelijkheidsbeslissing de klager gebruik mag maken van een andere dan een officiële taal, op voorwaarde dat die andere taal een officiële taal is van één van de Staten die partij zijn bij het EVRM (art. 34 lid 2 van het Reglement).¹¹

In verband met de voorziene invoering van een geïntegreerde procedure zonder afzonderlijke ontvankelijkheidsbeslissing, vooruitlopend op de inwerkingtreding van het Veertiende Protocol¹², zal vanaf 1 maart 2005 het gebruik van het Engels of het Frans reeds in een eerder stadium zijn voorgeschreven, te weten vanaf het tijdstip waarop de klacht ter kennis van de betrokken regering is gebracht. Dit betekent dat de aanvankelijke klacht en de daaraan gehechte stukken van overtuiging in de landstaal kunnen worden ingediend.

De verplichting nederlands te gebruiken van één van beide officiële talen geldt

slechts door of namens de klager ingediende inhoudelijke opmerkingen (*pleadings/observations*). Een vertaling van stukken uit het nationale procesdossier hoeft dus niet ongevraagd door de klager te worden overgelegd, uiteraard tenzij die stukken gesteld zijn in een taal die niet een officiële taal is van één van de Staten die partij zijn bij het EVRM.

Ingeval er een zitting wordt gehouden, dient de klager ook één van beide officiële talen te gebruiken (art. 34 lid 2 van het Reglement). Zittingen zijn hoge uitzondering en plegen te worden gehouden voordat het Hof over de ontvankelijkheid beslist.

Overigens kan aan de president toestemming worden gevraagd om het gebruik van een andere taal dan het Engels of het Frans voort te zetten. De president beslist van geval tot geval. Echter, zelfs als zodanige toestemming wordt gegeven, wordt van de raadman verwacht dat deze voldoende passieve kennis van het Engels of het Frans bezit (art. 36 lid 5 van het Reglement).

MISVERSTAND 8: RULE 39

IS EEN KORT GEDING

Art. 39 van het Reglement (bij de habitués bekend als Rule 39), 'Interim measures', luidt als volgt:

The Chamber or, where appropriate, its President may, at the request of a party or of any other person concerned, or of its own motion, indicate to the parties any interim measure which it considers should be adopted in the interests of the parties or of the proper conduct of the proceedings before it.

Het gaat uitdrukkelijk slechts om voorlopige maatregelen. Anders dan sommige door Nederlandse rechters bevolen 'voorlopige' voorzieningen gelden zij hoogstens voor de duur van de procedure in Straatsburg.

In de praktijk worden maatregelen op grond van Rule 39 alleen aangewezen als aanneemelijk is dat voor de klager onherstelbaar onheil dreigt waarvoor geldelijke compensatie na afloop van de procedure geen soelaas kan bieden. Dit zal in het bijzonder het geval zijn bij uitzettingen of uitleveringen naar landen die geen partij zijn bij het EVRM, indien schending dreigt van art. 2 of 3 van het EVRM of van het Zesde Protocol. Voor een uitgebreide bespreking van de praktijk in dezen wordt verwezen naar een artikel van Nico Mol, Peter Kempecs en Agnes van Steijn dat vorig jaar is verschenen in de *Nieuwsbrief Asiel- en Vluchtelingenrecht*.¹³

Het heeft dus geen zin te verzoeken om, bijvoorbeeld, schorsing van de tenuitvoerlegging van een gevangenisstraf of van voorlopige hechtenis, het al dan niet tijdelijk stilleggen van een bouwproject, de afgifte van

een tijdelijke verblijfsvergunning of een voorschot op een uitkering of een schadevergoeding. Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat het ook geen zin heeft toepassing van Rule 39 te verzoeken als de klacht om welke reden ook kennelijk niet-ontvankelijk is, bijvoorbeeld omdat de daadwerkelijke nationale rechtsmiddelen niet zijn uitgeput.

MISVERSTAND 9: DE IDENTITEIT VAN DE KLAGER KAN GEHEIM BLIJVEN VOOR BETHOKKEN REGERINGEN

In beginsel is de procedure van het Hof (met uitzondering van schikkingsonderhandelingen, art. 38 lid 1 EVRM) openbaar. Art. 47 lid 3 van het Reglement voorziet echter in de mogelijkheid de identiteit van een klager voor het publiek geheim te houden. De klager kan de president daarom onder opgave van redenen verzoeken. Zelfs als de president een dergelijk verzoek inwilligt, geldt het geheim echter niet tegenover de regering van de staat waartegen de klacht is gericht. De klacht en alle erop betrekking hebbende stukken worden integraal gekopieerd en aan de vertegenwoordiger van die regering verzonden.

Art. 36 lid 1 EVRM is weinig bekend. Het luidt als volgt (Nederlandstalige tekst):

In alle zaken die voor een Kamer of de Grote Kamer aanhangig zijn, heeft een Hoge Verdragsluitende Partij waarvan een onderdaan verzoeker is het recht schriftelijke conclusies in te dienen en aan zittingen deel te nemen.

Ingevolge art. 44 lid 1 van het Reglement wordt, indien een klacht ter kennis wordt gebracht van de regering van de staat waartegen de klacht is gericht en de klager de nationaliteit bezit van een andere staat die partij is bij het EVRM, tevens een afschrift van de klacht aan de regering van die andere staat verzonden. Het is niet de praktijk van het Hof aan die andere regering informatie te onthouden.

Er zijn gevallen geweest waarin de klager dreigde te worden gedeporteerd – uitgeleverd of uitgezet – van de ene bij het EVRM aangesloten staat naar een andere, waarvan hij de nationaliteit had. Het Hof heeft nog nooit voor de regering van die andere staat de identiteit van de klager geheimgehouden.

VOORLOPIGE MAATREGELEN EN EEN SCHADEVERGOEDING OP HET VERZOEK VAN EEN VERZOEKER

Het is bekend dat het Hof, ingeval het een schending van het EVRM of zijn protocollen vaststelt, een 'billijke genoegdoening' (geldelijke schadevergoeding) kan toekennen aan de benadeelde (art. 41 EVRM). In de tot dusver gebruikelijke, klassieke procedure (waarbij een afzonderlijke ontvankelijkheidsbeslissing wordt genomen) wordt de klager geacht zijn verzoek om toekenning van schadevergoeding na de ontvankelijkheidsbeslissing in te dienen. De klager stelt zijn verzoek hetzij in zijn opmerkingen over de hoofdzaak van zijn klacht, hetzij – indien hij zonnige opmerkingen achterwege laat – in een afzonderlijk stuk dat hij binnen twee maanden na de ontvankelijkheidsbeslissing moet indienen (art. 60 lid 1 van het Reglement).

¹³ Voorlopige maatregelen bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, *Nieuwsbrief Asiel- en Vluchtelingenrecht*, jaargang 2004, blz. 299 en 300.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld *Willekens tegen België*, no. 50859/99, § 27, 24 april 2003.

¹⁵ Zie recentelijk bijvoorbeeld *Campănu en Mazăre tegen Roemenië* [Grote Kamer], no. 33348/96, § 134, 17 december 2004.

¹⁶ Het nieuwe criterium zal door het Veertiende Protocol – vide *supra* noot 12 – worden toegevoegd aan artikel 35 lid 3 van het EVRM. Het zal luiden als volgt (Engelstalige tekst):

"The Court shall declare inadmissible any individual application submitted under Article 34 if it considers that:

b the applicant has not suffered a significant disadvantage, unless respect for human rights as defined in the Convention and the Protocols thereto requires an examination of the application on the merits and provided that no case may be rejected on this ground which has not been duly considered by a domestic tribunal."

Zie ook B.E.P. Myjer, *Straatsburg zit er niet voor zweert: over de nog immer toenemende werkdruk van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, over het Veertiende Protocol en over mensenrechten waar ze thuishoren* (Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2004).

In de geconcentreerde procedure zonder afzonderlijke ontvankelijkheidsbeslissing, die nu regel wordt, wordt van de klager verwacht dat hij zijn verzoek om toekenning van schadevergoeding indient nadat de klacht ter kennis van de betrokken regering is gebracht. In alle gevallen stelt de griffier de klager per brief in kennis van de mogelijkheid een zodanig verzoek te doen en van de termijn waar/binnen dat moet gebeuren.

Op een verzoek om toekenning van een schadevergoeding die in een te vroeg stadium van de procedure is ingediend en die niet in het juiste stadium is herhaald, of die buiten de termijn is ingediend, slaat het Hof geen acht.¹⁴ Overigens moeten de gestelde schade en ook kosten worden gespecificeerd en aangetoond met relevante bewijsstukken (art. 50 lid 2 van het Reglement), anders kan het Hof ze geheel of gedeeltelijk buiten beschouwing laten.¹⁵

MEETDEENDE 11: VAN EEN DE KLAGER ONWETTENLIJKE ONTVANKELIJKHEIDSBESLISSING NAAR IN BEROEP WORDEN GEGAAN NAAR DE GROTE KAMER

Art. 28 van het EVRM stelt in zoveel woorden dat de beslissing van een Comité van drie rechters 'definitief' is. Een dergelijke

bepaling ontbreekt in art. 29 van het EVRM, dat een aanzet geeft voor de procedure indien de klacht niet door een Comité wordt verworpen.

Volgens de Nederlandstalige tekst van het EVRM (art. 43 lid 1) kan verwijzing van de zaak naar de Grote Kamer worden verzocht 'binnen drie maanden na de datum van de uitspraak van een Kamer'. Een zodanig verzoek wordt voorgelegd aan een college van vijf rechters. Het college aanvaardt het verzoek 'indien de zaak aanleiding geeft tot een ernstige vraag betreffende de interpretatie of toepassing van het EVRM of de Protocolen daarbij, dan wel een ernstige kwestie van algemeen belang' (art. 43 lid 2).

Ontvankelijkheidsbeslissingen zijn echter geen 'uitspraken' in de zin van art. 43 lid 1. Dit blijkt reeds uit art. 45 van het EVRM, ook in de – niet-authentieke – Nederlandstalige tekst. Ten overvloede blijkt het verschil tussen een 'uitspraak' en een ontvankelijkheidsbeslissing uit de tekst van het EVRM in de officiële talen, Engels en Frans, waarin sprake is van '*judgments/arêts*', arresten, en '*décisions/décisions*', beslissingen. Art. 43 lid 1 spreekt van *judgment* respectievelijk *arrêt*. Een verzoek om verwijzing van een zaak naar de Grote Kamer op basis van een ont-

vankelijkheidsbeslissing wordt niet aan het college van vijf rechters voorgelegd.

TEN SLOTTE

De Nederlandse advocatuur wordt op het hart gedrukt slechts in Straatsburg te klagen als er werkelijk sprake lijkt te zijn van een min of meer ernstige schending van het EVRM. Het gebrek aan zelfselectie door (al dan niet vertegenwoordigde) klagers – niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen – heeft de werklast van het Hof al zeer vergroot, waarbij moet worden opgemerkt dat slechts relatief weinig zaken van principieel belang zijn.

De regeringen van de staten die partij zijn bij het EVRM, die immers soeverein heersen over de tekst van het EVRM, hebben daarop gereageerd met een nieuw ontvankelijkheidscriterium. Wanneer het Veertiende Protocol in werking treedt, zal het Hof voortaan klagers de deur kunnen wijzen om reden dat zij van een gestelde schending naar 's Hofs oordeel geen nadeel van betekenis ondervinden, zelfs al zouden hun klachten gegrond zijn (zie art. 12 van het Veertiende Protocol).¹⁶

van holst en steijnen

From: van holst en steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>
To: <bekkerw@zonnet.nl>
Cc: <isakovicd@zonnet.nl>
Sent: zondag 28 oktober 2001 19:24
Subject: adres Europese Hof.

Hallo Duska,

Hier volgt het beloofde adres:

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUNCIL OF EUROPE
F-67075 STRASBOURG CEDEX
FRANKRIJK

Als ik je ergens mee kan helpen, dan hoor ik dat!

beste groeten,
Nico

Council of Europe
Conseil de l'Europe

**Convention for the Protection
of Human Rights
and Fundamental Freedoms
as amended by Protocol No. 11**

with Protocol Nos. 1, 4, 6 and 7

The text of the Convention had been amended according to the provisions of Protocol No. 3 (ETS No. 45), which entered into force on 21 September 1970, of Protocol No. 5 (ETS No. 55), which entered into force on 20 December 1971 and of Protocol No. 8 (ETS No. 118), which entered into force on 1 January 1990, and comprised also the text of Protocol No. 2 (ETS No. 44) which, in accordance with Article 5, paragraph 3 thereof, had been an integral part of the Convention since its entry into force on 21 September 1970. All provisions which had been amended or added by these Protocols are replaced by Protocol No. 11 (ETS No. 155), as from the date of its entry into force on 1 November 1998. As from that date, Protocol No. 9 (ETS No. 140), which entered into force on 1 October 1994, is repealed.

Registry of the European Court of Human Rights
November 1998

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948;

Considering that this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared;

Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members and that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of human rights and fundamental freedoms;

Reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world and are best maintained on the one hand by an effective political democracy and on the other by a common understanding and observance of the human rights upon which they depend;

Being resolved, as the governments of European countries which are like-minded and have a common heritage of political traditions, ideals, freedom and the rule of law, to take the first steps for the collective enforcement of certain of the rights stated in the Universal Declaration,

Have agreed as follows:

Article 1¹ – Obligation to respect human rights

The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

Section I¹ – Rights and freedoms

Article 2¹ – Right to life

- 1 Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law.
- 2 Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:
 - a in defence of any person from unlawful violence;
 - b in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;
 - c in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

Article 3¹ – Prohibition of torture

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 4¹ – Prohibition of slavery and forced labour

- 1 No one shall be held in slavery or servitude.
- 2 No one shall be required to perform forced or compulsory labour.
- 3 For the purpose of this article the term "forced or compulsory labour" shall not include:
 - a any work required to be done in the ordinary course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of this Convention or during conditional release from such detention;
 - b any service of a military character or, in case of conscientious objectors in countries where they are recognised, service exacted instead of compulsory military service;

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

- c any service exacted in case of an emergency or calamity threatening the life or well-being of the community;
- d any work or service which forms part of normal civic obligations.

Article 5¹ – Right to liberty and security

- 1 Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:
 - a the lawful detention of a person after conviction by a competent court;
 - b the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;
 - c the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;
 - d the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;
 - e the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;
 - f the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.
- 2 Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

- 3 Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1.c of this article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear for trial.
- 4 Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.
- 5 Everyone who has been the victim of arrest or detention in contravention of the provisions of this article shall have an enforceable right to compensation.

Article 6¹ – Right to a fair trial

- 1 In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.
- 2 Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.
- 3 Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
 - a to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;
 - b to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;
 - c to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

d to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;

e to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

Article 7¹ – No punishment without law

1 No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.

2 This article shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles of law recognised by civilised nations.

Article 8¹ – Right to respect for private and family life

1 Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

2 There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 9¹ – Freedom of thought, conscience and religion

1 Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

2 Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 10¹ – Freedom of expression

1 Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

2 The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.

Article 11¹ – Freedom of assembly and association

1 Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and to freedom of association with others, including the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.

2 No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on the exercise of these rights by members of the armed forces, of the police or of the administration of the State.

Article 12¹ – Right to marry

Men and women of marriageable age have the right to marry and to found a family, according to the national laws governing the exercise of this right.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No.11 (ETS No.155).

Article 13¹ – Right to an effective remedy

Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

Article 14¹ – Prohibition of discrimination

The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

Article 15¹ – Derogation in time of emergency

- 1 In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any High Contracting Party may take measures derogating from its obligations under this Convention to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.
- 2 No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision.
- 3 Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed of the measures which it has taken and the reasons therefor. It shall also inform the Secretary General of the Council of Europe when such measures have ceased to operate and the provisions of the Convention are again being fully executed.

Article 16¹ – Restrictions on political activity of aliens

Nothing in Articles 10, 11 and 14 shall be regarded as preventing the High Contracting Parties from imposing restrictions on the political activity of aliens.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Article 17¹ – Prohibition of abuse of rights

Nothing in this Convention may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein or at their limitation to a greater extent than is provided for in the Convention.

Article 18¹ – Limitation on use of restrictions on rights

The restrictions permitted under this Convention to the said rights and freedoms shall not be applied for any purpose other than those for which they have been prescribed.

Section II² – European Court of Human Rights

Article 19 – Establishment of the Court

To ensure the observance of the engagements undertaken by the High Contracting Parties in the Convention and the Protocols thereto, there shall be set up a European Court of Human Rights, hereinafter referred to as "the Court". It shall function on a permanent basis.

Article 20 – Number of judges

The Court shall consist of a number of judges equal to that of the High Contracting Parties.

Article 21 – Criteria for office

- 1 The judges shall be of high moral character and must either possess the qualifications required for appointment to high judicial office or be jurisconsults of recognised competence.
- 2 The judges shall sit on the Court in their individual capacity.
- 3 During their term of office the judges shall not engage in any activity which is incompatible with their independence, impartiality or with the demands of a full-time office; all questions arising from the application of this paragraph shall be decided by the Court.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
2. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Article 22 – Election of judges

- 1 The judges shall be elected by the Parliamentary Assembly with respect to each High Contracting Party by a majority of votes cast from a list of three candidates nominated by the High Contracting Party.
- 2 The same procedure shall be followed to complete the Court in the event of the accession of new High Contracting Parties and in filling casual vacancies.

Article 23 – Terms of office

- 1 The judges shall be elected for a period of six years. They may be re-elected. However, the terms of office of one-half of the judges elected at the first election shall expire at the end of three years.
- 2 The judges whose terms of office are to expire at the end of the initial period of three years shall be chosen by lot by the Secretary General of the Council of Europe immediately after their election.
- 3 In order to ensure that, as far as possible, the terms of office of one-half of the judges are renewed every three years, the Parliamentary Assembly may decide, before proceeding to any subsequent election, that the term or terms of office of one or more judges to be elected shall be for a period other than six years but not more than nine and not less than three years.
- 4 In cases where more than one term of office is involved and where the Parliamentary Assembly applies the preceding paragraph, the allocation of the terms of office shall be effected by a drawing of lots by the Secretary General of the Council of Europe immediately after the election.
- 5 A judge elected to replace a judge whose term of office has not expired shall hold office for the remainder of his predecessor's term.
- 6 The terms of office of judges shall expire when they reach the age of 70.
- 7 The judges shall hold office until replaced. They shall, however, continue to deal with such cases as they already have under consideration.

Article 24 – Dismissal

No judge may be dismissed from his office unless the other judges decide by a majority of two-thirds that he has ceased to fulfil the required conditions.

Article 25 – Registry and legal secretaries

The Court shall have a registry, the functions and organisation of which shall be laid down in the rules of the Court. The Court shall be assisted by legal secretaries.

Article 26 – Plenary Court

The plenary Court shall

- a elect its President and one or two Vice-Presidents for a period of three years; they may be re-elected;
- b set up Chambers, constituted for a fixed period of time;
- c elect the Presidents of the Chambers of the Court; they may be re-elected;
- d adopt the rules of the Court, and
- e elect the Registrar and one or more Deputy Registrars.

Article 27 – Committees, Chambers and Grand Chamber

- 1 To consider cases brought before it, the Court shall sit in committees of three judges, in Chambers of seven judges and in a Grand Chamber of seventeen judges. The Court's Chambers shall set up committees for a fixed period of time.
- 2 There shall sit as an *ex officio* member of the Chamber and the Grand Chamber the judge elected in respect of the State Party concerned or, if there is none or if he is unable to sit, a person of its choice who shall sit in the capacity of judge.
- 3 The Grand Chamber shall also include the President of the Court, the Vice-Presidents, the Presidents of the Chambers and other judges chosen in accordance with the rules of the Court. When a case is referred to the Grand Chamber under Article 43, no judge from the Chamber which rendered the judgment shall sit in the Grand Chamber, with the exception of the President of the Chamber and the judge who sat in respect of the State Party concerned.

Article 28 – Declarations of inadmissibility by committees

A committee may, by a unanimous vote, declare inadmissible or strike out of its list of cases an application submitted under Article 34 where such a decision can be taken without further examination. The decision shall be final.

Article 29 – Decisions by Chambers on admissibility and merits

- 1 If no decision is taken under Article 28, a Chamber shall decide on the admissibility and merits of individual applications submitted under Article 34.
- 2 A Chamber shall decide on the admissibility and merits of inter-State applications submitted under Article 33.
- 3 The decision on admissibility shall be taken separately unless the Court, in exceptional cases, decides otherwise.

Article 30 – Relinquishment of jurisdiction to the Grand Chamber

Where a case pending before a Chamber raises a serious question affecting the interpretation of the Convention or the protocols thereto, or where the resolution of a question before the Chamber might have a result inconsistent with a judgment previously delivered by the Court, the Chamber may, at any time before it has rendered its judgment, relinquish jurisdiction in favour of the Grand Chamber, unless one of the parties to the case objects.

Article 31 – Powers of the Grand Chamber

The Grand Chamber shall

- a determine applications submitted either under Article 33 or Article 34 when a Chamber has relinquished jurisdiction under Article 30 or when the case has been referred to it under Article 43; and
- b consider requests for advisory opinions submitted under Article 47.

Article 32 – Jurisdiction of the Court

- 1 The jurisdiction of the Court shall extend to all matters concerning the interpretation and application of the Convention and the protocols thereto which are referred to it as provided in Articles 33, 34 and 47.

- 2 In the event of dispute as to whether the Court has jurisdiction, the Court shall decide.

Article 33 – Inter-State cases

Any High Contracting Party may refer to the Court any alleged breach of the provisions of the Convention and the protocols thereto by another High Contracting Party.

Article 34 – Individual applications

The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals claiming to be the victim of a violation by one of the High Contracting Parties of the rights set forth in the Convention or the protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right.

Article 35 – Admissibility criteria

- 1 The Court may only deal with the matter after all domestic remedies have been exhausted, according to the generally recognised rules of international law, and within a period of six months from the date on which the final decision was taken.
- 2 The Court shall not deal with any application submitted under Article 34 that
 - a is anonymous; or
 - b is substantially the same as a matter that has already been examined by the Court or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement and contains no relevant new information.
- 3 The Court shall declare inadmissible any individual application submitted under Article 34 which it considers incompatible with the provisions of the Convention or the protocols thereto, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of application.
- 4 The Court shall reject any application which it considers inadmissible under this Article. It may do so at any stage of the proceedings.

Article 36 – Third party intervention

- 1 In all cases before a Chamber or the Grand Chamber, a High Contracting Party one of whose nationals is an applicant shall have the right to submit written comments and to take part in hearings.
- 2 The President of the Court may, in the interest of the proper administration of justice, invite any High Contracting Party which is not a party to the proceedings or any person concerned who is not the applicant to submit written comments or take part in hearings.

Article 37 – Striking out applications

- 1 The Court may at any stage of the proceedings decide to strike an application out of its list of cases where the circumstances lead to the conclusion that
 - a the applicant does not intend to pursue his application; or
 - b the matter has been resolved; or
 - c for any other reason established by the Court, it is no longer justified to continue the examination of the application.

However, the Court shall continue the examination of the application if respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto so requires.

- 2 The Court may decide to restore an application to its list of cases if it considers that the circumstances justify such a course.

Article 38 – Examination of the case and friendly settlement proceedings

- 1 If the Court declares the application admissible, it shall
 - a pursue the examination of the case, together with the representatives of the parties, and if need be, undertake an investigation, for the effective conduct of which the States concerned shall furnish all necessary facilities;

- b place itself at the disposal of the parties concerned with a view to securing a friendly settlement of the matter on the basis of respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto.

- 2 Proceedings conducted under paragraph 1.b shall be confidential.

Article 39 – Finding of a friendly settlement

If a friendly settlement is effected, the Court shall strike the case out of its list by means of a decision which shall be confined to a brief statement of the facts and of the solution reached.

Article 40 – Public hearings and access to documents

- 1 Hearings shall be in public unless the Court in exceptional circumstances decides otherwise.
- 2 Documents deposited with the Registrar shall be accessible to the public unless the President of the Court decides otherwise.

Article 41 – Just satisfaction

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party.

Article 42 – Judgments of Chambers

Judgments of Chambers shall become final in accordance with the provisions of Article 44, paragraph 2.

Article 43 – Referral to the Grand Chamber

- 1 Within a period of three months from the date of the judgment of the Chamber, any party to the case may, in exceptional cases, request that the case be referred to the Grand Chamber.
- 2 A panel of five judges of the Grand Chamber shall accept the request if the case raises a serious question affecting the interpretation or application of the Convention or the protocols thereto, or a serious issue of general importance.

- 3 If the panel accepts the request, the Grand Chamber shall decide the case by means of a judgment.

Article 44 – Final judgments

- 1 The judgment of the Grand Chamber shall be final.
- 2 The judgment of a Chamber shall become final
- a when the parties declare that they will not request that the case be referred to the Grand Chamber; or
 - b three months after the date of the judgment, if reference of the case to the Grand Chamber has not been requested; or
 - c when the panel of the Grand Chamber rejects the request to refer under Article 43.
- 3 The final judgment shall be published.

Article 45 – Reasons for judgments and decisions

- 1 Reasons shall be given for judgments as well as for decisions declaring applications admissible or inadmissible.
- 2 If a judgment does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.

Article 46 – Binding force and execution of judgments

- 1 The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties.
- 2 The final judgment of the Court shall be transmitted to the Committee of Ministers, which shall supervise its execution.

Article 47 – Advisory opinions

- 1 The Court may, at the request of the Committee of Ministers, give advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the Convention and the protocols thereto.
- 2 Such opinions shall not deal with any question relating to the content or scope of the rights or freedoms defined in Section I of the Convention and the protocols thereto, or with any other question which the Court or the Committee of Ministers might have to consider in consequence of any such proceedings as could be instituted in accordance with the Convention.
- 3 Decisions of the Committee of Ministers to request an advisory opinion of the Court shall require a majority vote of the representatives entitled to sit on the Committee.

Article 48 – Advisory jurisdiction of the Court

The Court shall decide whether a request for an advisory opinion submitted by the Committee of Ministers is within its competence as defined in Article 47.

Article 49 – Reasons for advisory opinions

- 1 Reasons shall be given for advisory opinions of the Court.
- 2 If the advisory opinion does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.
- 3 Advisory opinions of the Court shall be communicated to the Committee of Ministers.

Article 50 – Expenditure on the Court

The expenditure on the Court shall be borne by the Council of Europe.

Article 51 – Privileges and immunities of judges

The judges shall be entitled, during the exercise of their functions, to the privileges and immunities provided for in Article 40 of the Statute of the Council of Europe and in the agreements made thereunder.

Section III^{1,2} – Miscellaneous provisions

Article 52¹ – Inquiries by the Secretary General

On receipt of a request from the Secretary General of the Council of Europe any High Contracting Party shall furnish an explanation of the manner in which its internal law ensures the effective implementation of any of the provisions of the Convention.

Article 53¹ – Safeguard for existing human rights

Nothing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.

Article 54¹ – Powers of the Committee of Ministers

Nothing in this Convention shall prejudice the powers conferred on the Committee of Ministers by the Statute of the Council of Europe.

Article 55¹ – Exclusion of other means of dispute settlement

The High Contracting Parties agree that, except by special agreement, they will not avail themselves of treaties, conventions or declarations in force between them for the purpose of submitting, by way of petition, a dispute arising out of the interpretation or application of this Convention to a means of settlement other than those provided for in this Convention.

Article 56¹ – Territorial application

- 1² Any State may at the time of its ratification or at any time thereafter declare by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe that the present Convention shall, subject to paragraph 4 of this Article, extend to all or any of the territories for whose international relations it is responsible.
- 2 The Convention shall extend to the territory or territories named in the notification as from the thirtieth day after the receipt of this notification by the Secretary General of the Council of Europe.
- 3 The provisions of this Convention shall be applied in such territories with due regard, however, to local requirements.
- 4² Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 of this article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided by Article 34 of the Convention.

Article 57¹ – Reservations

- 1 Any State may, when signing this Convention or when depositing its instrument of ratification, make a reservation in respect of any particular provision of the Convention to the extent that any law then in force in its territory is not in conformity with the provision. Reservations of a general character shall not be permitted under this article.
- 2 Any reservation made under this article shall contain a brief statement of the law concerned.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
2. The articles of this Section are renumbered according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
2. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Article 58¹ – Denunciation

- 1 A High Contracting Party may denounce the present Convention only after the expiry of five years from the date on which it became a party to it and after six months' notice contained in a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, who shall inform the other High Contracting Parties.
- 2 Such a denunciation shall not have the effect of releasing the High Contracting Party concerned from its obligations under this Convention in respect of any act which, being capable of constituting a violation of such obligations, may have been performed by it before the date at which the denunciation became effective.
- 3 Any High Contracting Party which shall cease to be a member of the Council of Europe shall cease to be a Party to this Convention under the same conditions.
- 4² The Convention may be denounced in accordance with the provisions of the preceding paragraphs in respect of any territory to which it has been declared to extend under the terms of Article 56.

Article 59¹ – Signature and ratification

- 1 This Convention shall be open to the signature of the members of the Council of Europe. It shall be ratified. Ratifications shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.
- 2 The present Convention shall come into force after the deposit of ten instruments of ratification.
- 3 As regards any signatory ratifying subsequently, the Convention shall come into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.

- 4 The Secretary General of the Council of Europe shall notify all the members of the Council of Europe of the entry into force of the Convention, the names of the High Contracting Parties who have ratified it, and the deposit of all instruments of ratification which may be effected subsequently.

Done at Rome this 4th day of November 1950, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatories.

1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
2. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

**Protocol to the Convention
for the protection of
human rights and
fundamental freedoms**

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section I of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Have agreed as follows:

Article 1 – Protection of property

Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.

Article 2 – Right to education

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.

Article 3 – Right to free elections

The High Contracting Parties undertake to hold free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature.

Article 4¹ – Territorial application

Any High Contracting Party may at the time of signature or ratification or at any time thereafter communicate to the Secretary General of the Council of Europe a declaration stating the extent to which it undertakes that the provisions of the present Protocol shall apply to such of the territories for the international relations of which it is responsible as are named therein.

Any High Contracting Party which has communicated a declaration in virtue of the preceding paragraph may from time to time communicate a further declaration modifying the terms of any former declaration or terminating the application of the provisions of this Protocol in respect of any territory.

A declaration made in accordance with this article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 56 of the Convention.

Article 5 – Relationship to the Convention

As between the High Contracting Parties the provisions of Articles 1, 2, 3 and 4 of this Protocol shall be regarded as additional articles to the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 6 – Signature and ratification

This Protocol shall be open for signature by the members of the Council of Europe, who are the signatories of the Convention; it shall be ratified at the same time as or after the ratification of the Convention. It shall enter into force after the deposit of ten instruments of ratification. As regards any signatory ratifying subsequently, the Protocol shall enter into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.

The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe, who will notify all members of the names of those who have ratified.

Done at Paris on the 20th day of March 1952, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatory governments.

¹ Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No.155).

Protocol No. 4 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4th November 1950 (hereinafter referred to as the "Convention") and in Articles 1 to 3 of the First Protocol to the Convention, signed at Paris on 20th March 1952,

Have agreed as follows:

Article 1 – Prohibition of imprisonment for debt

No one shall be deprived of his liberty merely on the ground of inability to fulfil a contractual obligation.

Article 2 – Freedom of movement

- 1 Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence.
- 2 Everyone shall be free to leave any country, including his own.
- 3 No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are in accordance with law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the maintenance of order public, for the prevention of crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

- 4 The rights set forth in paragraph 1 may also be subject, in particular areas, to restrictions imposed in accordance with law and justified by the public interest in a democratic society.

Article 3 – Prohibition of expulsion of nationals

- 1 No one shall be expelled, by means either of an individual or of a collective measure, from the territory of the State of which he is a national.
- 2 No one shall be deprived of the right to enter the territory of the state of which he is a national.

Article 4 – Prohibition of collective expulsion of aliens

Collective expulsion of aliens is prohibited.

Article 5 – Territorial application

- 1 Any High Contracting Party may, at the time of signature or ratification of this Protocol, or at any time thereafter, communicate to the Secretary General of the Council of Europe a declaration stating the extent to which it undertakes that the provisions of this Protocol shall apply to such of the territories for the international relations of which it is responsible as are named therein.
- 2 Any High Contracting Party which has communicated a declaration in virtue of the preceding paragraph may, from time to time, communicate a further declaration modifying the terms of any former declaration or terminating the application of the provisions of this Protocol in respect of any territory.
- 3¹ A declaration made in accordance with this article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 56 of the Convention.
- 4 The territory of any State to which this Protocol applies by virtue of ratification or acceptance by that State, and each territory to which this Protocol is applied by virtue of a declaration by that State under this article, shall be treated as separate territories for the purpose of the references in Articles 2 and 3 to the territory of a State.

¹ Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No.155).

- 5¹ Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 or 2 of this Article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided in Article 34 of the Convention in respect of all or any of Articles 1 to 4 of this Protocol.²

Article 6² – Relationship to the Convention

As between the High Contracting Parties the provisions of Articles 1 to 5 of this Protocol shall be regarded as additional Articles to the Convention, and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 7 – Signature and ratification

- 1 This Protocol shall be open for signature by the members of the Council of Europe who are the signatories of the Convention; it shall be ratified at the same time as or after the ratification of the Convention. It shall enter into force after the deposit of five instruments of ratification. As regards any signatory ratifying subsequently, the Protocol shall enter into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.

- 2 The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe, who will notify all members of the names of those who have ratified.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at Strasbourg, this 18th day of September 1963, in English and in French, both texts being equally authoritative, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatory states.

Protocol No. 6 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms concerning the abolition of the death penalty

The member States of the Council of Europe, signatory to this Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Considering that the evolution that has occurred in several member States of the Council of Europe expresses a general tendency in favour of abolition of the death penalty;

Have agreed as follows:

Article 1 – Abolition of the death penalty

The death penalty shall be abolished. No-one shall be condemned to such penalty or executed.

Article 2 – Death penalty in time of war

A State may make provision in its law for the death penalty in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions. The State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe the relevant provisions of that law.

Article 3 – Prohibition of derogations

No derogation from the provisions of this Protocol shall be made under Article 15 of the Convention.

Article 4¹ – Prohibition of reservations

No reservation may be made under Article 57 of the Convention in respect of the provisions of this Protocol.

1. Text added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
2. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

1. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Article 5 – Territorial application

- 1 Any State may at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval, specify the territory or territories to which this Protocol shall apply.
- 2 Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Protocol to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date of receipt of such declaration by the Secretary General.
- 3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 6 – Relationship to the Convention

As between the States Parties the provisions of Articles 1 and 5 of this Protocol shall be regarded as additional articles to the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 7 – Signature and ratification

The Protocol shall be open for signature by the member States of the Council of Europe, signatories to the Convention. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. A member State of the Council of Europe may not ratify, accept or approve this Protocol unless it has, simultaneously or previously, ratified the Convention. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 8 – Entry into force

- 1 This Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date on which five member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Protocol in accordance with the provisions of Article 7.

- 2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 9 – Depositary functions

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval;
- c any date of entry into force of this Protocol in accordance with articles 5 and 8;
- d any other act, notification or communication relating to this Protocol.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at Strasbourg, this 28th day of April 1963, in English and in French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe.

**Protocol No. 7 to the Convention
for the protection of human rights and
fundamental freedoms**

The member States of the Council of Europe signatory hereto,

Being resolved to take further steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms by means of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Have agreed as follows:

Article 1 – Procedural safeguards relating to expulsion of aliens

- 1 An alien lawfully resident in the territory of a State shall not be expelled therefrom except in pursuance of a decision reached in accordance with law and shall be allowed:
 - a to submit reasons against his expulsion,
 - b to have his case reviewed, and
 - c to be represented for these purposes before the competent authority or a person or persons designated by that authority.
- 2 An alien may be expelled before the exercise of his rights under paragraph 1.a, b and c of this Article, when such expulsion is necessary in the interests of public order or is grounded on reasons of national security.

Article 2 – Right of appeal in criminal matters

- 1 Everyone convicted of a criminal offence by a tribunal shall have the right to have his conviction or sentence reviewed by a higher tribunal. The exercise of this right, including the grounds on which it may be exercised, shall be governed by law.
- 2 This right may be subject to exceptions in regard to offences of a minor character, as prescribed by law, or in cases in which the person concerned was tried in the first instance by the highest tribunal or was convicted following an appeal against acquittal.

Article 3 – Compensation for wrongful conviction

When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed, or he has been pardoned, on the ground that a new or newly discovered fact shows conclusively that there has been a miscarriage of justice, the person who has suffered punishment as a result of such conviction shall be compensated according to the law or the practice of the State concerned, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.

Article 4 – Right not to be tried or punished twice

- 1 No one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State.
- 2 The provisions of the preceding paragraph shall not prevent the reopening of the case in accordance with the law and penal procedure of the State concerned, if there is evidence of new or newly discovered facts, or if there has been a fundamental defect in the previous proceedings, which could affect the outcome of the case.
- 3 No derogation from this Article shall be made under Article 15 of the Convention.

Article 5 – Equality between spouses

Spouses shall enjoy equality of rights and responsibilities of a private law character between them, and in their relations with their children, as to marriage, during marriage and in the event of its dissolution. This Article shall not prevent States from taking such measures as are necessary in the interests of the children.

Article 6 – Territorial application

- 1 Any State may at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval, specify the territory or territories to which the Protocol shall apply and state the extent to which it undertakes that the provisions of this Protocol shall apply to such territory or territories.

- 2 Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Protocol to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of receipt by the Secretary General of such declaration.
- 3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn or modified by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal or modification shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.
- 4¹ A declaration made in accordance with this Article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 56 of the Convention.
- 5 The territory of any State to which this Protocol applies by virtue of ratification, acceptance or approval by that State, and each territory to which this Protocol is applied by virtue of a declaration by that State under this Article, may be treated as separate territories for the purpose of the reference in Article 1 to the territory of a State.
- 6² Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 or 2 of this Article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided in Article 34 of the Convention in respect of Articles 1 to 5 of this Protocol.

Article 7¹ – Relationship to the Convention

As between the States Parties, the provisions of Article 1 to 6 of this Protocol shall be regarded as additional Articles to the Convention, and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 8 – Signature and ratification

This Protocol shall be open for signature by member States of the Council of Europe which have signed the Convention. It is subject to ratification, acceptance or approval. A member State of the Council of Europe may not ratify, accept or approve this Protocol without previously or simultaneously ratifying the Convention. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 9 – Entry into force

- 1 This Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date on which seven member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Protocol in accordance with the provisions of Article 8.
- 2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 10 – Depositary functions

The Secretary General of the Council of Europe shall notify all the member States of the Council of Europe of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval;
- c any date of entry into force of this Protocol in accordance with Articles 6 and 9;
- d any other act, notification or declaration relating to this Protocol.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at Strasbourg, this 22nd day of November 1984, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe.

1. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

2. Text added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Français

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11

Rome, 4.XI.1950

The text of the Convention had been amended according to the provisions of Protocol No. 3 (ETS No. 45), which entered into force on 21 September 1970, of Protocol No. 5 (ETS No. 55), which entered into force on 20 December 1971 and of Protocol No. 8 (ETS No. 118), which entered into force on 1 January 1990, and comprised also the text of Protocol No. 2 (ETS No. 44) which, in accordance with Article 5, paragraph 3 thereof, had been an integral part of the Convention since its entry into force on 21 September 1970. All provisions which had been amended or added by these Protocols are replaced by Protocol No. 11 (ETS No. 155), as from the date of its entry into force on 1 November 1998. As from that date, Protocol No. 9 (ETS No. 140), which entered into force on 1 October 1994, is repealed and Protocol No. 10 (ETS No. 146) has lost its purpose.

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948;

Considering that this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared;

Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members and that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of human rights and fundamental freedoms;

Reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world and are best maintained on the one hand by an effective political democracy and on the other by a common understanding and observance of the human rights upon which they depend;

Being resolved, as the governments of European countries which are like-minded and have a common heritage of political traditions, ideals, freedom and the rule of law, to take the first steps for the collective enforcement of certain of the rights stated in the Universal Declaration,

Have agreed as follows:

Article 1 – Obligation to respect human rights¹

The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention.

Section I – Rights and freedoms¹

Article 2 – Right to life¹

1. Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law.
2. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:
 - a. in defence of any person from unlawful violence;
 - b. in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;
 - c. in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

Article 3 – Prohibition of torture¹

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 4 – Prohibition of slavery and forced labour¹

1. No one shall be held in slavery or servitude.
2. No one shall be required to perform forced or compulsory labour.
3. For the purpose of this article the term "forced or compulsory labour" shall not include:
 - a. any work required to be done in the ordinary course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of this Convention or during conditional release from such detention;
 - b. any service of a military character or, in case of conscientious objectors in countries where they are recognised, service exacted instead of compulsory military service;
 - c. any service exacted in case of an emergency or calamity threatening the life or well-being of the community;
 - d. any work or service which forms part of normal civic obligations.

Article 5 – Right to liberty and security¹

1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:
 - a. the lawful detention of a person after conviction by a competent court;
 - b. the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;
 - c. the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;
 - d. the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;
 - e. the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;
 - f. the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.
2. Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.
3. Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1.c of this article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear for trial.
4. Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.
5. Everyone who has been the victim of arrest or detention in contravention of the provisions of this article shall have an enforceable right to compensation.

Article 6 – Right to a fair trial¹

1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.
2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.
3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
 - a. to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;
 - b. to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;
 - c. to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;
 - d. to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
 - e. to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

Article 7 – No punishment without law¹

1. No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.
2. This article shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles of law recognised by civilised nations.

Article 8 – Right to respect for private and family life¹

1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 9 – Freedom of thought, conscience and religion¹

1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.
2. Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 10 – Freedom of expression¹

1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.
2. The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.

Article 11 – Freedom of assembly and association¹

1. Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and to freedom of association with others, including the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.
2. No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on the exercise of these rights by members of the armed forces, of the police or of the administration of the State.

Article 12 – Right to marry¹

Men and women of marriageable age have the right to marry and to found a family, according to the national laws governing the exercise of this right.

Article 13 – Right to an effective remedy¹

Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

Article 14 – Prohibition of discrimination¹

The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

Article 15 – Derogation in time of emergency¹

1. In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any High Contracting Party may take measures derogating from its obligations under this Convention to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.
2. No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision.
3. Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed of the measures which it has taken and the reasons therefor. It shall also inform the Secretary General of the Council of Europe when such measures have ceased to operate and the provisions of the Convention are again being fully executed.

Article 16 – Restrictions on political activity of aliens¹

Nothing in Articles 10, 11 and 14 shall be regarded as preventing the High Contracting Parties from imposing restrictions on the political activity of aliens.

Article 17 – Prohibition of abuse of rights¹

Nothing in this Convention may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein or at their limitation to a greater extent than is provided for in the Convention.

Article 18 – Limitation on use of restrictions on rights¹

The restrictions permitted under this Convention to the said rights and freedoms shall not be applied for any purpose other than those for which they have been prescribed.

Section II – European Court of Human Rights²

Article 19 – Establishment of the Court

To ensure the observance of the engagements undertaken by the High Contracting Parties in the Convention and the Protocols thereto, there shall be set up a European Court of Human Rights, hereinafter referred to as "the Court". It shall function on a permanent basis.

Article 20 – Number of judges

The Court shall consist of a number of judges equal to that of the High Contracting Parties.

Article 21 – Criteria for office

1. The judges shall be of high moral character and must either possess the qualifications required for appointment to high judicial office or be jurists of recognised competence.
2. The judges shall sit on the Court in their individual capacity.
3. During their term of office the judges shall not engage in any activity which is incompatible with their independence, impartiality or with the demands of a full-time office; all questions arising from the application of this paragraph shall be decided by the Court.

Article 22 – Election of judges

1. The judges shall be elected by the Parliamentary Assembly with respect to each High Contracting Party by a majority of votes cast from a list of three candidates nominated by the High Contracting Party.
2. The same procedure shall be followed to complete the Court in the event of the accession of new High Contracting Parties and in filling casual vacancies.

Article 23 – Terms of office

1. The judges shall be elected for a period of six years. They may be re-elected. However, the terms of office of one-half of the judges elected at the first election shall expire at the end of three years.
2. The judges whose terms of office are to expire at the end of the initial period of three years shall be chosen by lot by the Secretary General of the Council of Europe immediately after their election.
3. In order to ensure that, as far as possible, the terms of office of one-half of the judges are renewed every three years, the Parliamentary Assembly may decide, before proceeding to any subsequent election, that the term or terms of office of one or more judges to be elected shall be for a period other than six years but not more than nine and not less than three years.
4. In cases where more than one term of office is involved and where the Parliamentary Assembly applies the preceding paragraph, the allocation of the terms of office shall be effected by a drawing of lots by the Secretary General of the Council of Europe immediately after the election.
5. A judge elected to replace a judge whose term of office has not expired shall hold office for the remainder of his predecessor's term.
6. The terms of office of judges shall expire when they reach the age of 70.
7. The judges shall hold office until replaced. They shall, however, continue to deal with such cases as they already have under consideration.

Article 24 – Dismissal

No judge may be dismissed from his office unless the other judges decide by a majority of two-thirds that he has ceased to fulfil the required conditions.

Article 25 – Registry and legal secretaries

The Court shall have a registry, the functions and organisation of which shall be laid down in the rules of the Court. The Court shall be assisted by legal secretaries.

Article 26 – Plenary Court

The plenary Court shall:

- a. elect its President and one or two Vice-Presidents for a period of three years, they may be re-elected;
- b. set up Chambers, constituted for a fixed period of time;
- c. elect the Presidents of the Chambers of the Court, they may be re-elected;
- d. adopt the rules of the Court, and
- e. elect the Registrar and one or more Deputy Registrars.

Article 27 – Committees, Chambers and Grand Chamber

1. To consider cases brought before it, the Court shall sit in committees of three judges, in Chambers of seven judges and in a Grand Chamber of seventeen judges. The Court's Chambers shall set up committees for a fixed period of time.
2. There shall sit as an *ex officio* member of the Chamber and the Grand Chamber the judge elected in respect of the State Party concerned or, if there is none or if he is unable to sit, a person of its choice who shall sit in the capacity of judge.
3. The Grand Chamber shall also include the President of the Court, the Vice-Presidents, the Presidents of the Chambers and other judges chosen in accordance with the rules of the Court. When a case is referred to the Grand Chamber under Article 43, no judge from the Chamber which rendered the judgment shall sit in the Grand Chamber, with the exception of the President of the Chamber and the judge who sat in respect of the State Party concerned.

Article 28 – Declarations of inadmissibility by committees

A committee may, by a unanimous vote, declare inadmissible or strike out of its list of cases an application submitted under Article 34 where such a decision can be taken without further examination. The decision shall be final.

Article 29 – Decisions by Chambers on admissibility and merits

1. If no decision is taken under Article 28, a Chamber shall decide on the admissibility and merits of individual applications submitted under Article 34.
2. A Chamber shall decide on the admissibility and merits of inter-State applications submitted under Article 33.
3. The decision on admissibility shall be taken separately unless the Court, in exceptional cases, decides otherwise.

Article 30 – Relinquishment of jurisdiction to the Grand Chamber

Where a case pending before a Chamber raises a serious question affecting the interpretation of the Convention or the protocols thereto, or where the resolution of a question before the Chamber might have a result inconsistent with a judgment previously delivered by the Court, the Chamber may, at any time before it has rendered its judgment, relinquish jurisdiction in favour of the Grand Chamber, unless one of the parties to the case objects.

Article 31 – Powers of the Grand Chamber

The Grand Chamber shall:

- a. determine applications submitted either under Article 33 or Article 34 when a Chamber has relinquished jurisdiction under Article 30 or when the case has been referred to it under Article 43; and
- b. consider requests for advisory opinions submitted under Article 47.

Article 32 – Jurisdiction of the Court

1. The jurisdiction of the Court shall extend to all matters concerning the interpretation and application of the Convention and the protocols thereto which are referred to it as provided in Articles 33, 34 and 47.
2. In the event of dispute as to whether the Court has jurisdiction, the Court shall decide.

Article 33 – Inter-State cases

Any High Contracting Party may refer to the Court any alleged breach of the provisions of the Convention and the protocols thereto by another High Contracting Party.

Article 34 – Individual applications

Chart of Declarations under former Articles 25 and 46 of the ECHR

The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals claiming to be the victim of a violation by one of the High Contracting Parties of the rights set forth in the Convention or the protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right

Article 35 – Admissibility criteria

1. The Court may only deal with the matter after all domestic remedies have been exhausted, according to the generally recognised rules of international law, and within a period of six months from the date on which the final decision was taken.
2. The Court shall not deal with any application submitted under Article 34 that:
 - a. is anonymous; or
 - b. is substantially the same as a matter that has already been examined by the Court or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement and contains no relevant new information.
3. The Court shall declare inadmissible any individual application submitted under Article 34 which it considers incompatible with the provisions of the Convention or the protocols thereto, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of application.
4. The Court shall reject any application which it considers inadmissible under this Article. It may do so at any stage of the proceedings.

Article 36 – Third party intervention

1. In all cases before a Chamber or the Grand Chamber, a High Contracting Party one of whose nationals is an applicant shall have the right to submit written comments and to take part in hearings.
2. The President of the Court may, in the interest of the proper administration of justice, invite any High Contracting Party which is not a party to the proceedings or any person concerned who is not the applicant to submit written comments or take part in hearings.

Article 37 – Striking out applications

1. The Court may at any stage of the proceedings decide to strike an application out of its list of cases where the circumstances lead to the conclusion that:
 - a. the applicant does not intend to pursue his application; or
 - b. the matter has been resolved; or
 - c. for any other reason established by the Court, it is no longer justified to continue the examination of the application.

However, the Court shall continue the examination of the application if respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto so requires.

2. The Court may decide to restore an application to its list of cases if it considers that the circumstances justify such a course.

Article 38 – Examination of the case and friendly settlement proceedings

1. If the Court declares the application admissible, it shall:
 - a. pursue the examination of the case, together with the representatives of the parties, and if need be, undertake an investigation, for the effective conduct of which the States concerned shall furnish all necessary facilities;
 - b. place itself at the disposal of the parties concerned with a view to securing a friendly settlement of the matter on the basis of respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto.
2. Proceedings conducted under paragraph 1.b shall be confidential.

Article 39 – Finding of a friendly settlement

If a friendly settlement is effected, the Court shall strike the case out of its list by means of a decision which shall be confined to a brief statement of the facts and of the solution reached.

Article 40 – Public hearings and access to documents

1. Hearings shall be in public unless the Court in exceptional circumstances decides otherwise.
2. Documents deposited with the Registrar shall be accessible to the public unless the President of the Court decides otherwise.

Article 41 – Just satisfaction

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting

Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party.

Article 42 – Judgments of Chambers

Judgments of Chambers shall become final in accordance with the provisions of Article 44, paragraph 2.

Article 43 – Referral to the Grand Chamber

1. Within a period of three months from the date of the judgment of the Chamber, any party to the case may, in exceptional cases, request that the case be referred to the Grand Chamber.
2. A panel of five judges of the Grand Chamber shall accept the request if the case raises a serious question affecting the interpretation or application of the Convention or the protocols thereto, or a serious issue of general importance.
3. If the panel accepts the request, the Grand Chamber shall decide the case by means of a judgment.

Article 44 – Final judgments

1. The judgment of the Grand Chamber shall be final.
2. The judgment of a Chamber shall become final:
 - a. when the parties declare that they will not request that the case be referred to the Grand Chamber; or
 - b. three months after the date of the judgment, if reference of the case to the Grand Chamber has not been requested; or
 - c. when the panel of the Grand Chamber rejects the request to refer under Article 43.
3. The final judgment shall be published.

Article 45 – Reasons for judgments and decisions

1. Reasons shall be given for judgments as well as for decisions declaring applications admissible or inadmissible.
2. If a judgment does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.

Article 46 – Binding force and execution of judgments

1. The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties.
2. The final judgment of the Court shall be transmitted to the Committee of Ministers, which shall supervise its execution.

Article 47 – Advisory opinions

1. The Court may, at the request of the Committee of Ministers, give advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the Convention and the protocols thereto.
2. Such opinions shall not deal with any question relating to the content or scope of the rights or freedoms defined in Section I of the Convention and the protocols thereto, or with any other question which the Court or the Committee of Ministers might have to consider in consequence of any such proceedings as could be instituted in accordance with the Convention.
3. Decisions of the Committee of Ministers to request an advisory opinion of the Court shall require a majority vote of the representatives entitled to sit on the Committee.

Article 48 – Advisory jurisdiction of the Court

The Court shall decide whether a request for an advisory opinion submitted by the Committee of Ministers is within its competence as defined in Article 47.

Article 49 – Reasons for advisory opinions

1. Reasons shall be given for advisory opinions of the Court.
2. If the advisory opinion does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.
3. Advisory opinions of the Court shall be communicated to the Committee of Ministers.

Article 50 – Expenditure on the Court

The expenditure on the Court shall be borne by the Council of Europe.

Article 51 – Privileges and immunities of judges

The judges shall be entitled, during the exercise of their functions, to the privileges and immunities provided for in Article 40 of the Statute of

the Council of Europe and in the agreements made thereunder.

Section III – Miscellaneous provisions^{1,3}

Article 52 – Inquiries by the Secretary General¹

On receipt of a request from the Secretary General of the Council of Europe any High Contracting Party shall furnish an explanation of the manner in which its internal law ensures the effective implementation of any of the provisions of the Convention.

Article 53 – Safeguard for existing human rights¹

Nothing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.

Article 54 – Powers of the Committee of Ministers¹

Nothing in this Convention shall prejudice the powers conferred on the Committee of Ministers by the Statute of the Council of Europe.

Article 55 – Exclusion of other means of dispute settlement¹

The High Contracting Parties agree that, except by special agreement, they will not avail themselves of treaties, conventions or declarations in force between them for the purpose of submitting, by way of petition, a dispute arising out of the interpretation or application of this Convention to a means of settlement other than those provided for in this Convention.

Article 56 – Territorial application¹

1. ⁴Any State may at the time of its ratification or at any time thereafter declare by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe that the present Convention shall, subject to paragraph 4 of this Article, extend to all or any of the territories for whose international relations it is responsible.
2. The Convention shall extend to the territory or territories named in the notification as from the thirtieth day after the receipt of this notification by the Secretary General of the Council of Europe.
3. The provisions of this Convention shall be applied in such territories with due regard, however, to local requirements.
4. ⁴Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 of this article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided by Article 34 of the Convention.

Article 57 – Reservations¹

1. Any State may, when signing this Convention or when depositing its instrument of ratification, make a reservation in respect of any particular provision of the Convention to the extent that any law then in force in its territory is not in conformity with the provision. Reservations of a general character shall not be permitted under this article.
2. Any reservation made under this article shall contain a brief statement of the law concerned.

Article 58 – Denunciation¹

1. A High Contracting Party may denounce the present Convention only after the expiry of five years from the date on which it became a party to it and after six months' notice contained in a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, who shall inform the other High Contracting Parties.
2. Such a denunciation shall not have the effect of releasing the High Contracting Party concerned from its obligations under this Convention in respect of any act which, being capable of constituting a violation of such obligations, may have been performed by it before the date at which the denunciation became effective.
3. Any High Contracting Party which shall cease to be a member of the Council of Europe shall cease to be a Party to this Convention under the same conditions.
4. ⁴The Convention may be denounced in accordance with the provisions of the preceding paragraphs in respect of any territory to which it has been declared to extend under the terms of Article 56.

Article 59 – Signature and ratification¹

1. This Convention shall be open to the signature of the members of the Council of Europe. It shall be ratified. Ratifications shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

2. The present Convention shall come into force after the deposit of ten instruments of ratification.
 3. As regards any signatory ratifying subsequently, the Convention shall come into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.
 4. The Secretary General of the Council of Europe shall notify all the members of the Council of Europe of the entry into force of the Convention, the names of the High Contracting Parties who have ratified it, and the deposit of all instruments of ratification which may be effected subsequently.
- Done at Rome this 4th day of November 1950, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatories.

-
1. Heading added according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
 2. New Section II according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
 3. The articles of this Section are renumbered according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).
 4. Text amended according to the provisions of Protocol No. 11 (ETS No. 155).

Council of Europe
Conseil de l'Europe

Convention for the Protection
of Human Rights
and Fundamental Freedoms
as amended by Protocol No. 11

with Protocol Nos. 1, 4, 6 and 7

The text of the Convention had been amended according to the provisions of Protocol No. 3 (ETS No. 45), which entered into force on 21 September 1970, of Protocol No. 5 (ETS No. 55), which entered into force on 20 December 1971 and of Protocol No. 8 (ETS No. 118), which entered into force on 1 January 1990, and comprised also the text of Protocol No. 2 (ETS No. 44) which, in accordance with Article 5, paragraph 3 thereof, had been an integral part of the Convention since its entry into force on 21 September 1970. All provisions which had been amended or added by these Protocols are replaced by Protocol No. 11 (ETS No. 155), as from the date of its entry into force on 1 November 1998. As from that date, Protocol No. 9 (ETS No. 140), which entered into force on 1 October 1994, is repealed.

Registry of the European Court of Human Rights
November 1998

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Considering the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948;

Considering that this Declaration aims at securing the universal and effective recognition and observance of the Rights therein declared;

Considering that the aim of the Council of Europe is the achievement of greater unity between its members and that one of the methods by which that aim is to be pursued is the maintenance and further realisation of human rights and fundamental freedoms;

Reaffirming their profound belief in those fundamental freedoms which are the foundation of justice and peace in the world and are best maintained on the one hand by an effective political democracy and on the other by a common understanding and observance of the human rights upon which they depend;

Being resolved, as the governments of European countries which are like-minded and have a common heritage of political traditions, ideals, freedom and the rule of law, to take the first steps for the collective enforcement of certain of the rights stated in the Universal Declaration,

Have agreed as follows:

Article 1 – Obligation to respect human rights

The High Contracting Parties shall secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention.

Section I – Rights and freedoms

Article 2 – Right to life

1. Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of his life intentionally save in the execution of a sentence of a court following his conviction of a crime for which this penalty is provided by law.
2. Deprivation of life shall not be regarded as inflicted in contravention of this article when it results from the use of force which is no more than absolutely necessary:
 - a in defence of any person from unlawful violence;
 - b in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of a person lawfully detained;
 - c in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection.

Article 3 – Prohibition of torture

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 4 – Prohibition of slavery and forced labour

1. No one shall be held in slavery or servitude.
2. No one shall be required to perform forced or compulsory labour.
3. For the purpose of this article the term "forced or compulsory labour" shall not include:
 - a any work required to be done in the ordinary course of detention imposed according to the provisions of Article 5 of this Convention or during conditional release from such detention;
 - b any service of a military character or, in case of conscientious objectors in countries where they are recognised, service exacted instead of compulsory military service;

- c any service exacted in case of an emergency or calamity threatening the life or well-being of the community;
- d any work or service which forms part of normal civic obligations.

Article 5 – Right to liberty and security

- 1 Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:
 - a the lawful detention of a person after conviction by a competent court;
 - b the lawful arrest or detention of a person for non-compliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;
 - c the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;
 - d the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;
 - e the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;
 - f the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.
- 2 Everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.
- 3 Everyone arrested or detained in accordance with the provisions of paragraph 1.c of this article shall be brought promptly before a judge or other officer authorised by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear for trial.
- 4 Everyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.
- 5 Everyone who has been the victim of arrest or detention in contravention of the provisions of this article shall have an enforceable right to compensation.

Article 6 – Right to a fair trial

- 1 In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.
- 2 Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.
- 3 Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:
 - a to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;
 - b to have adequate time and facilities for the preparation of his defence;
 - c to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;

- d to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
- e to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

Article 7 – No punishment without law

- 1 No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.
- 2 This article shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles of law recognised by civilised nations.

Article 8 – Right to respect for private and family life

- 1 Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
- 2 There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 9 – Freedom of thought, conscience and religion

- 1 Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.
- 2 Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Article 10 – Freedom of expression

- 1 Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.
- 2 The exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.

Article 11 – Freedom of assembly and association

- 1 Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and to freedom of association with others, including the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.
- 2 No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on the exercise of these rights by members of the armed forces, of the police or of the administration of the State.

Article 12 – Right to marry

Men and women of marriageable age have the right to marry and to found a family, according to the national laws governing the exercise of this right.

Article 13 – Right to an effective remedy

Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

Article 14 – Prohibition of discrimination

The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.

Article 15 – Derogation in time of emergency

- 1 In time of war or other public emergency threatening the life of the nation any High Contracting Party may take measures derogating from its obligations under this Convention to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with its other obligations under international law.
- 2 No derogation from Article 2, except in respect of deaths resulting from lawful acts of war, or from Articles 3, 4 (paragraph 1) and 7 shall be made under this provision.
- 3 Any High Contracting Party availing itself of this right of derogation shall keep the Secretary General of the Council of Europe fully informed of the measures which it has taken and the reasons therefor. It shall also inform the Secretary General of the Council of Europe when such measures have ceased to operate and the provisions of the Convention are again being fully executed.

Article 16 – Restrictions on political activity of aliens

Nothing in Articles 10, 11 and 14 shall be regarded as preventing the High Contracting Parties from imposing restrictions on the political activity of aliens.

Article 17 – Prohibition of abuse of rights

Nothing in this Convention may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein or at their limitation to a greater extent than is provided for in the Convention.

Article 18 – Limitation on use of restrictions on rights

The restrictions permitted under this Convention to the said rights and freedoms shall not be applied for any purpose other than those for which they have been prescribed.

Section II – European Court of Human Rights

Article 19 – Establishment of the Court

To ensure the observance of the engagements undertaken by the High Contracting Parties in the Convention and the Protocols thereto, there shall be set up a European Court of Human Rights, hereinafter referred to as "the Court". It shall function on a permanent basis.

Article 20 – Number of judges

The Court shall consist of a number of judges equal to that of the High Contracting Parties.

Article 21 – Criteria for office

- 1 The judges shall be of high moral character and must either possess the qualifications required for appointment to high judicial office or be jurists of recognised competence.
- 2 The judges shall sit on the Court in their individual capacity.

- 3 During their term of office the judges shall not engage in any activity which is incompatible with their independence, impartiality or with the demands of a full-time office; all questions arising from the application of this paragraph shall be decided by the Court.

Article 22 – Election of judges

- 1 The judges shall be elected by the Parliamentary Assembly with respect to each High Contracting Party by a majority of votes cast from a list of three candidates nominated by the High Contracting Party.
- 2 The same procedure shall be followed to complete the Court in the event of the accession of new High Contracting Parties and in filling casual vacancies.

Article 23 – Terms of office

- 1 The judges shall be elected for a period of six years. They may be re-elected. However, the terms of office of one-half of the judges elected at the first election shall expire at the end of three years.
- 2 The judges whose terms of office are to expire at the end of the initial period of three years shall be chosen by lot by the Secretary General of the Council of Europe immediately after their election.
- 3 In order to ensure that, as far as possible, the terms of office of one-half of the judges are renewed every three years, the Parliamentary Assembly may decide, before proceeding to any subsequent election, that the term or terms of office of one or more judges to be elected shall be for a period other than six years but not more than nine and not less than three years.
- 4 In cases where more than one term of office is involved and where the Parliamentary Assembly applies the preceding paragraph, the allocation of the terms of office shall be effected by a drawing of lots by the Secretary General of the Council of Europe immediately after the election.
- 5 A judge elected to replace a judge whose term of office has not expired shall hold office for the remainder of his predecessor's term.
- 6 The terms of office of judges shall expire when they reach the age of 70.
- 7 The judges shall hold office until replaced. They shall, however, continue to deal with such cases as they already have under consideration.

Article 24 – Dismissal

No judge may be dismissed from his office unless the other judges decide by a majority of two-thirds that he has ceased to fulfil the required conditions;

Article 25 – Registry and legal secretaries

The Court shall have a registry, the functions and organisation of which shall be laid down in the rules of the Court. The Court shall be assisted by legal secretaries.

Article 26 – Plenary Court

The plenary Court shall

- a elect its President and one or two Vice-Presidents for a period of three years; they may be re-elected;
- b set up Chambers, constituted for a fixed period of time;
- c elect the Presidents of the Chambers of the Court; they may be re-elected;
- d adopt the rules of the Court, and
- e elect the Registrar and one or more Deputy Registrars.

Article 27 – Committees, Chambers and Grand Chamber

- 1 To consider cases brought before it, the Court shall sit in committees of three judges, in Chambers of seven judges and in a Grand Chamber of seventeen judges. The Court's Chambers shall set up committees for a fixed period of time.
- 2 There shall sit as an ex officio member of the Chamber and the Grand Chamber the judge elected in respect of the State Party concerned or, if there is none or if he is unable to sit, a person of its choice who shall sit in the capacity of judge.
- 3 The Grand Chamber shall also include the President of the Court, the Vice-Presidents, the Presidents of the Chambers and other judges chosen in accordance with the rules of the Court. When a case is referred to the Grand Chamber under Article 43, no judge from the Chamber which rendered the judgment shall sit in the Grand Chamber, with the exception of the President of the Chamber and the judge who sat in respect of the State Party concerned.

Article 28 – Declarations of inadmissibility by committees

A committee may, by a unanimous vote, declare inadmissible or strike out of its list of cases an application submitted under Article 34 where such a decision can be taken without further examination. The decision shall be final.

Article 29 – Decisions by Chambers on admissibility and merits

- 1 If no decision is taken under Article 28, a Chamber shall decide on the admissibility and merits of individual applications submitted under Article 34.
- 2 A Chamber shall decide on the admissibility and merits of inter-State applications submitted under Article 33.
- 3 The decision on admissibility shall be taken separately unless the Court, in exceptional cases, decides otherwise.

Article 30 – Relinquishment of jurisdiction to the Grand Chamber

Where a case pending before a Chamber raises a serious question affecting the interpretation of the Convention or the protocols thereto, or where the resolution of a question before the Chamber might have a result inconsistent with a judgment previously delivered by the Court, the Chamber may, at any time before it has rendered its judgment, relinquish jurisdiction in favour of the Grand Chamber, unless one of the parties to the case objects.

Article 31 – Powers of the Grand Chamber

The Grand Chamber shall

- a determine applications submitted either under Article 33 or Article 34 when a Chamber has relinquished jurisdiction under Article 30 or when the case has been referred to it under Article 43; and
- b consider requests for advisory opinions submitted under Article 47.

Article 32 – Jurisdiction of the Court

- 1 The jurisdiction of the Court shall extend to all matters concerning the interpretation and application of the Convention and the protocols thereto which are referred to it as provided in Articles 33, 34 and 47.
- 2 In the event of dispute as to whether the Court has jurisdiction, the Court shall decide.

Article 33 – Inter-State cases

Any High Contracting Party may refer to the Court any alleged breach of the provisions of the Convention and the protocols thereto by another High Contracting Party.

Article 34 – Individual applications

The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals claiming to be the victim of a violation by one of the High Contracting Parties of the rights set forth in the Convention or the protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right.

Article 35 – Admissibility criteria

- 1 The Court may only deal with the matter after all domestic remedies have been exhausted, according to the generally recognised rules of international law, and within a period of six months from the date on which the final decision was taken.
- 2 The Court shall not deal with any application submitted under Article 34 that
 - a is anonymous; or
 - b is substantially the same as a matter that has already been examined by the Court or has already been submitted to another procedure of international investigation or settlement and contains no relevant new information.
- 3 The Court shall declare inadmissible any individual application submitted under Article 34 which it considers incompatible with the provisions of the Convention or the protocols thereto, manifestly ill-founded, or an abuse of the right of application.
- 4 The Court shall reject any application which it considers inadmissible under this Article. It may do so at any stage of the proceedings.

Article 36 – Third party intervention

- 1 In all cases before a Chamber or the Grand Chamber, a High Contracting Party one of whose nationals is an applicant shall have the right to submit written comments and to take part in hearings.
- 2 The President of the Court may, in the interest of the proper administration of justice, invite any High Contracting Party which is not a party to the proceedings or any person concerned who is not the applicant to submit written comments or take part in hearings.

Article 37 – Striking out applications

- 1 The Court may at any stage of the proceedings decide to strike an application out of its list of cases where the circumstances lead to the conclusion that
 - a the applicant does not intend to pursue his application; or
 - b the matter has been resolved; or
 - c for any other reason established by the Court, it is no longer justified to continue the examination of the application.

However, the Court shall continue the examination of the application if respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto so requires.

- 2 The Court may decide to restore an application to its list of cases if it considers that the circumstances justify such a course.

Article 38 – Examination of the case and friendly settlement proceedings

- 1 If the Court declares the application admissible, it shall
 - a pursue the examination of the case, together with the representatives of the parties, and if need be, undertake an investigation, for the effective conduct of which the States concerned shall furnish all necessary facilities;

- b place itself at the disposal of the parties concerned with a view to securing a friendly settlement of the matter on the basis of respect for human rights as defined in the Convention and the protocols thereto.
- 2 Proceedings conducted under paragraph 1.b shall be confidential.

Article 39 – Finding of a friendly settlement

If a friendly settlement is effected, the Court shall strike the case out of its list by means of a decision which shall be confined to a brief statement of the facts and of the solution reached.

Article 40 – Public hearings and access to documents

- 1 Hearings shall be in public unless the Court in exceptional circumstances decides otherwise.
- 2 Documents deposited with the Registrar shall be accessible to the public unless the President of the Court decides otherwise.

Article 41 – Just satisfaction

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party.

Article 42 – Judgments of Chambers

Judgments of Chambers shall become final in accordance with the provisions of Article 44, paragraph 2.

Article 43 – Referral to the Grand Chamber

- 1 Within a period of three months from the date of the judgment of the Chamber, any party to the case may, in exceptional cases, request that the case be referred to the Grand Chamber.
- 2 A panel of five judges of the Grand Chamber shall accept the request if the case raises a serious question affecting the interpretation or application of the Convention or the protocols thereto, or a serious issue of general importance.
- 3 If the panel accepts the request, the Grand Chamber shall decide the case by means of a judgment.

Article 44 – Final judgments

- 1 The judgment of the Grand Chamber shall be final.
- 2 The judgment of a Chamber shall become final
 - a when the parties declare that they will not request that the case be referred to the Grand Chamber; or
 - b three months after the date of the judgment, if reference of the case to the Grand Chamber has not been requested; or
 - c when the panel of the Grand Chamber rejects the request to refer under Article 43.
- 3 The final judgment shall be published.

Article 45 – Reasons for judgments and decisions

- 1 Reasons shall be given for judgments as well as for decisions declaring applications admissible or inadmissible.
- 2 If a judgment does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.

Article 46 – Binding force and execution of judgments

- 1 The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties.
- 2 The final judgment of the Court shall be transmitted to the Committee of Ministers, which shall supervise its execution.

Article 47 – Advisory opinions

- 1 The Court may, at the request of the Committee of Ministers, give advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the Convention and the protocols thereto.
- 2 Such opinions shall not deal with any question relating to the content or scope of the rights or freedoms defined in Section I of the Convention and the protocols thereto, or with any other question which the Court or the Committee of Ministers might have to consider in consequence of any such proceedings as could be instituted in accordance with the Convention.
- 3 Decisions of the Committee of Ministers to request an advisory opinion of the Court shall require a majority vote of the representatives entitled to sit on the Committee.

Article 48 – Advisory jurisdiction of the Court

The Court shall decide whether a request for an advisory opinion submitted by the Committee of Ministers is within its competence as defined in Article 47.

Article 49 – Reasons for advisory opinions

- 1 Reasons shall be given for advisory opinions of the Court.
- 2 If the advisory opinion does not represent, in whole or in part, the unanimous opinion of the judges, any judge shall be entitled to deliver a separate opinion.
- 3 Advisory opinions of the Court shall be communicated to the Committee of Ministers.

Article 50 – Expenditure on the Court

The expenditure on the Court shall be borne by the Council of Europe.

Article 51 – Privileges and immunities of judges

The judges shall be entitled, during the exercise of their functions, to the privileges and immunities provided for in Article 40 of the Statute of the Council of Europe and in the agreements made thereunder.

Section III – Miscellaneous provisions

Article 52 – Inquiries by the Secretary General

On receipt of a request from the Secretary General of the Council of Europe any High Contracting Party shall furnish an explanation of the manner in which its internal law ensures the effective implementation of any of the provisions of the Convention.

Article 53 – Safeguard for existing human rights

Nothing in this Convention shall be construed as limiting or derogating from any of the human rights and fundamental freedoms which may be ensured under the laws of any High Contracting Party or under any other agreement to which it is a Party.

Article 54 – Powers of the Committee of Ministers

Nothing in this Convention shall prejudice the powers conferred on the Committee of Ministers by the Statute of the Council of Europe.

Article 55 – Exclusion of other means of dispute settlement

The High Contracting Parties agree that, except by special agreement, they will not avail themselves of treaties, conventions or declarations in force between them for the purpose of submitting, by way of petition, a dispute arising out of the interpretation or application of this Convention to a means of settlement other than those provided for in this Convention.

Article 56 – Territorial application

- 1 Any State may at the time of its ratification or at any time thereafter declare by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe that the present Convention shall, subject to paragraph 4 of this Article, extend to all or any of the territories for whose international relations it is responsible.
- 2 The Convention shall extend to the territory or territories named in the notification as from the thirtieth day after the receipt of this notification by the Secretary General of the Council of Europe.
- 3 The provisions of this Convention shall be applied in such territories with due regard, however, to local requirements.
- 4 Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 of this article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided by Article 34 of the Convention.

Article 57 – Reservations

- 1 Any State may, when signing this Convention or when depositing its instrument of ratification, make a reservation in respect of any particular provision of the Convention to the extent that any law then in force in its territory is not in conformity with the provision. Reservations of a general character shall not be permitted under this article.
- 2 Any reservation made under this article shall contain a brief statement of the law concerned.

Article 58 – Denunciation

- 1 A High Contracting Party may denounce the present Convention only after the expiry of five years from the date on which it became a party to it and after six months' notice contained in a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, who shall inform the other High Contracting Parties.
- 2 Such a denunciation shall not have the effect of releasing the High Contracting Party concerned from its obligations under this Convention in respect of any act which, being capable of constituting a violation of such obligations, may have been performed by it before the date at which the denunciation became effective.
- 3 Any High Contracting Party which shall cease to be a member of the Council of Europe shall cease to be a Party to this Convention under the same conditions.
- 4 The Convention may be denounced in accordance with the provisions of the preceding paragraphs in respect of any territory to which it has been declared to extend under the terms of Article 56.

Article 59 – Signature and ratification

- 1 This Convention shall be open to the signature of the members of the Council of Europe. It shall be ratified. Ratifications shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.
- 2 The present Convention shall come into force after the deposit of ten instruments of ratification.
- 3 As regards any signatory ratifying subsequently, the Convention shall come into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.
- 4 The Secretary General of the Council of Europe shall notify all the members of the Council of Europe of the entry into force of the Convention, the names of the High Contracting Parties who have ratified it, and the deposit of all instruments of ratification which may be effected subsequently.

Done at Rome this 4th day of November 1950, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatories.

Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section I of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Have agreed as follows:

Article 1 – Protection of property

Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.

Article 2 – Right to education

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.

Article 3 – Right to free elections

The High Contracting Parties undertake to hold free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature.

Article 4 – Territorial application

Any High Contracting Party may at the time of signature or ratification or at any time thereafter communicate to the Secretary General of the Council of Europe a declaration stating the extent to which it undertakes that the provisions of the present Protocol shall apply to such of the territories for the international relations of which it is responsible as are named therein.

Any High Contracting Party which has communicated a declaration in virtue of the preceding paragraph may from time to time communicate a further declaration modifying the terms of any former declaration or terminating the application of the provisions of this Protocol in respect of any territory.

A declaration made in accordance with this article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 55 of the Convention.

Article 5 – Relationship to the Convention

As between the High Contracting Parties the provisions of Articles 1, 2, 3 and 4 of this Protocol shall be regarded as additional articles to the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 6 – Signature and ratification

This Protocol shall be open for signature by the members of the Council of Europe, who are the signatories of the Convention; it shall be ratified at the same time as or after the ratification of the Convention. It shall enter into force after the deposit of ten instruments of ratification. As regards any signatory ratifying subsequently, the Protocol shall enter into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.

The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe, who will notify all members of the names of those who have ratified.

Done at Paris on the 20th day of March 1952, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatory governments.

Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto

The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe,

Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4th November 1950 (hereinafter referred to as the "Convention") and in Articles 1 to 3 of the First Protocol to the Convention, signed at Paris on 20th March 1952,

Have agreed as follows:

Article 1 – Prohibition of imprisonment for debt

No one shall be deprived of his liberty merely on the ground of inability to fulfil a contractual obligation.

Article 2 – Freedom of movement

- 1 Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence.
- 2 Everyone shall be free to leave any country, including his own.
- 3 No restrictions shall be placed on the exercise of these rights other than such as are in accordance with law and are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, for the maintenance of ordre public, for the prevention of crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.
- 4 The rights set forth in paragraph 1 may also be subject, in particular areas, to restrictions imposed in accordance with law and justified by the public interest in a democratic society.

Article 3 – Prohibition of expulsion of nationals

- 1 No one shall be expelled, by means either of an individual or of a collective measure, from the territory of the State of which he is a national.
- 2 No one shall be deprived of the right to enter the territory of the state of which he is a national.

Article 4 – Prohibition of collective expulsion of aliens

Collective expulsion of aliens is prohibited.

Article 5 – Territorial application

- 1 Any High Contracting Party may, at the time of signature or ratification of this Protocol, or at any time thereafter, communicate to the Secretary General of the Council of Europe a declaration stating the extent to which it undertakes that the provisions of this Protocol shall apply to such of the territories for the international relations of which it is responsible as are named therein.
- 2 Any High Contracting Party which has communicated a declaration in virtue of the preceding paragraph may, from time to time, communicate a further declaration modifying the terms of any former declaration or terminating the application of the provisions of this Protocol in respect of any territory.
- 3 A declaration made in accordance with this article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 56 of the Convention.
- 4 The territory of any State to which this Protocol applies by virtue of ratification or acceptance by that State, and each territory to which this Protocol is applied by virtue of a declaration by that State under this article, shall be treated as separate territories for the purpose of the references in Articles 2 and 3 to the territory of a State.

- 5 Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 or 2 of this Article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided in Article 34 of the Convention in respect of all or any of Articles 1 to 4 of this Protocol."

Article 6 – Relationship to the Convention

As between the High Contracting Parties the provisions of Articles 1 to 5 of this Protocol shall be regarded as additional Articles to the Convention, and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 7 – Signature and ratification

- 1 This Protocol shall be open for signature by the members of the Council of Europe who are the signatories of the Convention; it shall be ratified at the same time as or after the ratification of the Convention. It shall enter into force after the deposit of five instruments of ratification. As regards any signatory ratifying subsequently, the Protocol shall enter into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.
- 2 The instruments of ratification shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe, who will notify all members of the names of those who have ratified.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at Strasbourg, this 16th day of September 1963, in English and in French, both texts being equally authoritative, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies to each of the signatory states.

Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the abolition of the death penalty

The member States of the Council of Europe, signatory to this Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Considering that the evolution that has occurred in several member States of the Council of Europe expresses a general tendency in favour of abolition of the death penalty;

Have agreed as follows:

Article 1 – Abolition of the death penalty

The death penalty shall be abolished. No-one shall be condemned to such penalty or executed.

Article 2 – Death penalty in time of war

A State may make provision in its law for the death penalty in respect of acts committed in time of war or of imminent threat of war; such penalty shall be applied only in the instances laid down in the law and in accordance with its provisions. The State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe the relevant provisions of that law.

Article 3 – Prohibition of derogations

No derogation from the provisions of this Protocol shall be made under Article 15 of the Convention.

Article 4 – Prohibition of reservations

No reservation may be made under Article 57 of the Convention in respect of the provisions of this Protocol.

Article 5 – Territorial application

- 1 Any State may at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval, specify the territory or territories to which this Protocol shall apply.
- 2 Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Protocol to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date of receipt of such declaration by the Secretary General.
- 3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal shall become effective on the first day of the month following the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 6 – Relationship to the Convention

As between the States Parties the provisions of Articles 1 and 5 of this Protocol shall be regarded as additional articles to the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 7 – Signature and ratification

The Protocol shall be open for signature by the member States of the Council of Europe, signatories to the Convention. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. A member State of the Council of Europe may not ratify, accept or approve this Protocol unless it has, simultaneously or previously, ratified the Convention. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 8 – Entry into force

- 1 This Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date on which five member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Protocol in accordance with the provisions of Article 7.
- 2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 9 – Depositary functions

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance or approval;
- c any date of entry into force of this Protocol in accordance with articles 5 and 8;
- d any other act, notification or communication relating to this Protocol.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at Strasbourg, this 28th day of April 1983, in English and in French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of the Council of Europe.

**Protocol No. 7 to the Convention
for the protection of human rights and fundamental freedoms**

The member States of the Council of Europe signatory hereto,

Being resolved to take further steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms by means of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4 November 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Have agreed as follows :

Article 1 – Procedural safeguards relating to expulsion of aliens

- 1 An alien lawfully resident in the territory of a State shall not be expelled therefrom except in pursuance of a decision reached in accordance with law and shall be allowed:
 - a to submit reasons against his expulsion,
 - b to have his case reviewed, and
 - c to be represented for these purposes before the competent authority or a person or persons designated by that authority.
- 2 An alien may be expelled before the exercise of his rights under paragraph 1.a, b and c of this Article, when such expulsion is necessary in the interests of public order or is grounded on reasons of national security.

Article 2 – Right of appeal in criminal matters

- 1 Everyone convicted of a criminal offence by a tribunal shall have the right to have his conviction or sentence reviewed by a higher tribunal. The exercise of this right, including the grounds on which it may be exercised, shall be governed by law.
- 2 This right may be subject to exceptions in regard to offences of a minor character, as prescribed by law, or in cases in which the person concerned was tried in the first instance by the highest tribunal or was convicted following an appeal against acquittal.

Article 3 – Compensation for wrongful conviction

When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed, or he has been pardoned, on the ground that a new or newly discovered fact shows conclusively that there has been a miscarriage of justice, the person who has suffered punishment as a result of such conviction shall be compensated according to the law or the practice of the State concerned, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.

Article 4 – Right not to be tried or punished twice

- 1 No one shall be liable to be tried or punished again in criminal proceedings under the jurisdiction of the same State for an offence for which he has already been finally acquitted or convicted in accordance with the law and penal procedure of that State.
- 2 The provisions of the preceding paragraph shall not prevent the reopening of the case in accordance with the law and penal procedure of the State concerned, if there is evidence of new or newly discovered facts, or if there has been a fundamental defect in the previous proceedings, which could affect the outcome of the case.
- 3 No derogation from this Article shall be made under Article 15 of the Convention.

Article 5 – Equality between spouses

Spouses shall enjoy equality of rights and responsibilities of a private law character between them, and in their relations with their children, as to marriage, during marriage and in the event of its dissolution. This Article shall not prevent States from taking such measures as are necessary in the interests of the children.

Article 6 – Territorial application

- 1 Any State may at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval, specify the territory or territories to which the Protocol shall apply and state the extent to which it undertakes that the provisions of this Protocol shall apply to such territory or territories.
- 2 Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend the application of this Protocol to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of receipt by the Secretary General of such declaration.
- 3 Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn or modified by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal or modification shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.
- 4 A declaration made in accordance with this Article shall be deemed to have been made in accordance with paragraph 1 of Article 56 of the Convention.
- 5 The territory of any State to which this Protocol applies by virtue of ratification, acceptance or approval by that State, and each territory to which this Protocol is applied by virtue of a declaration by that State under this Article, may be treated as separate territories for the purpose of the reference in Article 1 to the territory of a State.
- 6 Any State which has made a declaration in accordance with paragraph 1 or 2 of this Article may at any time thereafter declare on behalf of one or more of the territories to which the declaration relates that it accepts the competence of the Court to receive applications from individuals, non-governmental organisations or groups of individuals as provided in Article 34 of the Convention in respect of Articles 1 to 5 of this Protocol.

Article 7 – Relationship to the Convention

As between the States Parties, the provisions of Article 1 to 6 of this Protocol shall be regarded as additional Articles to the Convention, and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

Article 8 – Signature and ratification

This Protocol shall be open for signature by member States of the Council of Europe which have signed the Convention. It is subject to ratification, acceptance or approval. A member State of the Council of

Europe may not ratify, accept or approve this Protocol without previously or simultaneously ratifying the Convention. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 9 – Entry into force

- 1 This Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date on which seven member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Protocol in accordance with the provisions of Article 8.
- 2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of two months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 10 – Depositary functions

The Secretary General of the Council of Europe shall notify all the member States of the Council of Europe of:

not relevant study case
A

Transfer interrupted!

Content-Type" content="text/html; charset=windows-1252">

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

RULES OF COURT

STRASBOURG 1999

(As in force at 1 November 1998)

CONTENTS

Rule 1 Definitions

TITLE I – Organisation and Working of the Court

Chapter I – Judges

Rule 2 - Calculation of term of office

Rule 3 - Oath or solemn declaration

Rule 4 - Incompatible activities

Rule 5 - Precedence

Rule 6 - Resignation

Rule 7 - Dismissal from office

Chapter II – Presidency of the Court

Rule 8 - Election of the President and Vice-Presidents of the Court and the Presidents and Vice-Presidents of the Sections

Rule 9 - Functions of the President of the Court

Rule 10 - Functions of the Vice-Presidents of the Court

Rule 11 - Replacement of the President and the Vice-Presidents

Rule 12 - Presidency of Sections and Chambers

Rule 13 - Inability to preside

Rule 14 - Balanced representation of the sexes

Chapter III – The Registry

Rule 15 - Election of the Registrar

Rule 16 - Election of the Deputy Registrars

Rule 17 - Functions of the Registrar

Rule 18 - Organisation of the Registry

Chapter IV – The Working of the Court

Rule 19 - Seat of the Court

- Rule 20 - Sessions of the plenary Court
- Rule 21 - Other sessions of the Court
- Rule 22 - Deliberations
- Rule 23 - Votes

Chapter V – The Composition of the Court

- Rule 24 - Composition of the Grand Chamber (as amended on 8.12.2000)
- Rule 25 - Setting up of Sections
- Rule 26 - Constitution of Chambers
- Rule 27 - Committees
- Rule 28 - Inability to sit, withdrawal or exemption
- Rule 29 - *Ad hoc* judges
- Rule 30 - Common interest

TITLE II – Procedure

Chapter I – General Rules

- Rule 31 - Possibility of particular derogations
- Rule 32 - Practice directions
- Rule 33 - Public character of proceedings
- Rule 34 - Use of languages
- Rule 35 - Representation of Contracting Parties
- Rule 36 - Representation of applicants
- Rule 37 - Communications, notifications and summonses
- Rule 38 - Written pleadings
- Rule 39 - Interim measures
- Rule 40 - Urgent notification of an application
- Rule 41 - Case priority
- Rule 42 - Measures for taking evidence
- Rule 43 - Joinder and simultaneous examination of applications
- Rule 44 - Striking out and restoration to the list

Chapter II – Institution of Proceedings

- Rule 45 - Signatures
- Rule 46 - Contents of an inter-State application
- Rule 47 - Contents of an individual application

Chapter III – Judge Rapporteurs

- Rule 48 - Inter-State applications
- Rule 49 - Individual applications
- Rule 50 - Grand Chamber proceedings

Chapter IV – Proceedings on Admissibility

Inter-State applications

Rule 51

Individual applications

- Rule 52 - Assignment of applications to the Sections
- Rule 53 - Procedure before a Committee
- Rule 54 - Procedure before a Chamber

Inter-State and individual applications

- Rule 55 - Pleas of inadmissibility
- Rule 56 - Decision of a Chamber
- Rule 57 - Language of the decision

Chapter V – Proceedings after the Admission of an Application

- Rule 58 - Inter-State applications
- Rule 59 - Individual applications
- Rule 60 - Claims for just satisfaction
- Rule 61 - Third-party intervention
- Rule 62 - Friendly settlement

Chapter VI – Hearings

- Rule 63 - Conduct of hearings
- Rule 64 - Failure to appear at a hearing
- Rule 65 - Convocation of witnesses, experts and other persons; costs of their appearance
- Rule 66 - Oath or solemn declaration by witnesses and experts
- Rule 67 - Objection to a witness or expert; hearing of a person for information purposes
- Rule 68 - Questions put during hearings
- Rule 69 - Failure to appear, refusal to give evidence or false evidence
- Rule 70 - Verbatim record of hearings

Chapter VII – Proceedings before the Grand Chamber

- Rule 71 - Applicability of procedural provisions
- Rule 72 - Relinquishment of jurisdiction by a Chamber in favour of the Grand Chamber
- Rule 73 - Request by a party for referral to the Grand Chamber

Chapter VIII – Judgments

- Rule 74 - Contents of the judgment
- Rule 75 - Ruling on just satisfaction
- Rule 76 - Language of the judgment
- Rule 77 - Signature, delivery and notification of the judgment
- Rule 78 - Publication of judgments and other documents
- Rule 79 - Request for interpretation of a judgment
- Rule 80 - Request for revision of a judgment
- Rule 81 - Rectification of errors in decisions and judgments

Chapter IX – Advisory Opinions

- Rule 82
- Rule 83
- Rule 84
- Rule 85
- Rule 86
- Rule 87
- Rule 88
- Rule 89
- Rule 90

Chapter X – Legal Aid

- Rule 91
- Rule 92
- Rule 93
- Rule 94
- Rule 95
- Rule 96

TITLE III – Transitional Rules

- Rule 97 - Judges' terms of office
- Rule 98 - Presidency of the Sections
- Rule 99 - Relations between the Court and the Commission
- Rule 100 - Chamber and Grand Chamber proceedings
- Rule 101 - Grant of legal aid
- Rule 102 - Request for interpretation or revision of a judgment

TITLE IV – Final Clauses

- Rule 103 - Amendment or suspension of a Rule
- Rule 104 - Entry into force of the Rules

The European Court of Human Rights,

Having regard to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto,

Makes the present Rules:

Rule 1

(Definitions)

For the purposes of these Rules unless the context otherwise requires:

- (a) the term "Convention" means the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Protocols thereto;
- (b) the expression "plenary Court" means the European Court of Human Rights sitting in plenary session;
- (c) the expression "Grand Chamber" means the Grand Chamber of seventeen judges constituted in pursuance of Article 27 § 1 of the Convention;
- (d) the term "Section" means a Chamber set up by the plenary Court for a fixed period in pursuance of Article 26 (b) of the Convention and the expression "President of the Section" means the judge elected by the plenary Court in pursuance of Article 26 (c) of the Convention as President of such a Section;
- (e) the term "Chamber" means any Chamber of seven judges constituted in pursuance of Article 27 § 1 of the Convention and the expression "President of the Chamber" means the judge presiding over such a "Chamber";
- (f) the term "Committee" means a Committee of three judges set up in pursuance of Article 27 § 1 of the Convention;
- (g) the term "Court" means either the plenary Court, the Grand Chamber, a Section, a Chamber, a Committee or the panel of five judges referred to in Article 43 § 2 of the Convention;
- (h) the expression "*ad hoc* judge" means any person, other than an elected judge, chosen by a Contracting Party in pursuance of Article 27 § 2 of the Convention to sit as a member of the Grand Chamber or as a member of a Chamber;
- (i) the terms "judge" and "judges" mean the judges elected by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe or *ad hoc* judges;
- (j) the expression "Judge Rapporteur" means a judge appointed to carry out the tasks provided for in

Rules 48
and 49;

(k) the term "Registrar" denotes the Registrar of the Court or the Registrar of a Section according to the context;

(l) the terms "party" and "parties" mean

- the applicant or respondent Contracting Parties;

- the applicant (the person, non-governmental organisation or group of individuals) that lodged a complaint under Article 34 of the Convention;

(m) the expression "third party" means any Contracting State or any person concerned who, as provided for in Article 36 §§ 1 and 2 of the Convention, has exercised its right or been invited to submit written comments or take part in a hearing;

(n) the expression "Committee of Ministers" means the Committee of Ministers of the Council of Europe;

(o) the terms "former Court" and "Commission" mean respectively the European Court and European Commission of Human Rights set up under former Article 19 of the Convention.

TITLE I

ORGANISATION AND WORKING OF THE COURT

Chapter I

Judges

Rule 2

(Calculation of term of office)

1. The duration of the term of office of an elected judge shall be calculated as from the date of election. However, when a judge is re-elected on the expiry of the term of office or is elected to replace a judge whose term of office has expired or is about to expire, the duration of the term of office shall, in either case, be calculated as from the date of such expiry.

2. In accordance with Article 23 § 5 of the Convention, a judge elected to replace a judge whose term of office has not expired shall hold office for the remainder of the predecessor's term.

3. In accordance with Article 23 § 7 of the Convention, an elected judge shall hold office until a successor has taken the oath or made the declaration provided for in Rule 3.

Rule 3

(Oath or solemn declaration)

1. Before taking up office, each elected judge shall, at the first sitting of the plenary Court at which the judge is present or, in case of need, before the President of the Court, take the following oath or make the following solemn declaration:

"I swear" – or "I solemnly declare" – "that I will exercise my functions as a judge honourably, independently and impartially and that I will keep secret all deliberations."

2. This act shall be recorded in minutes.

Rule 4

(Incompatible activities)

In accordance with Article 21 § 3 of the Convention, the judges shall not during their term of office engage in any political or administrative activity or any professional activity which is incompatible with their independence or impartiality or with the demands of a full-time office. Each judge shall declare to the President of the Court any additional activity. In the event of a disagreement between the President and the judge concerned, any question arising shall be decided by the plenary Court.

Rule 5

(Precedence)

1. Elected judges shall take precedence after the President and Vice-Presidents of the Court and the Presidents of the Sections, according to the date of their election; in the event of re-election, even if it is not an immediate re-election, the length of time during which the judge concerned previously held office as a judge shall be taken into account.

2. Vice-Presidents of the Court elected to office on the same date shall take precedence according to the length of time they have served as judges. If the length of time they have served as judges is the same, they shall take precedence according to age. The same rule shall apply to Presidents of Sections.

3. Judges who have served the same length of time as judges shall take precedence according to age.

4. *Ad hoc* judges shall take precedence after the elected judges according to age.

Rule 6

(Resignation)

Resignation of a judge shall be notified to the President of the Court, who shall transmit it to the Secretary General of the Council of Europe. Subject to the provisions of Rules 24 § 3 *in fine* and 26 § 2, resignation shall constitute vacation of office.

Rule 7

(Dismissal from office)

No judge may be dismissed from his or her office unless the other judges, meeting in plenary session, decide by a majority of two-thirds of the elected judges in office that he or she has ceased to fulfil the required conditions. He or she must first be heard by the plenary Court. Any judge may set in motion the procedure for dismissal from office.

Chapter II

Presidency of the Court

Rule 8

(Election of the President and Vice-Presidents of the Court
and the Presidents and Vice-Presidents of the Sections)

1. The plenary Court shall elect its President, two Vice-Presidents and the Presidents of the Sections for a period of three years, provided that such period shall not exceed the duration of their terms of office as judges. They may be re-elected.

2. Each Section shall likewise elect for a renewable period of three years a Vice-President, who shall replace the President of the Section if the latter is unable to carry out his or her duties.

3. The Presidents and Vice-Presidents shall continue to hold office until the election of their successors.
4. If a President or a Vice-President ceases to be a member of the Court or resigns from office before its normal expiry, the plenary Court or the relevant Section, as the case may be, shall elect a successor for the remainder of the term of that office.
5. The elections referred to in this Rule shall be by secret ballot; only the elected judges who are present shall take part. If no judge receives an absolute majority of the elected judges present, a ballot shall take place between the two judges who have received most votes. In the event of a tie, preference shall be given to the judge having precedence in accordance with Rule 5.

Rule 9

(Functions of the President of the Court)

1. The President of the Court shall direct the work and administration of the Court. The President shall represent the Court and, in particular, be responsible for its relations with the authorities of the Council of Europe.
2. The President shall preside at plenary meetings of the Court, meetings of the Grand Chamber and meetings of the panel of five judges.
3. The President shall not take part in the consideration of cases being heard by Chambers except where he or she is the judge elected in respect of a Contracting Party concerned.

Rule 10

(Functions of the Vice-Presidents of the Court)

The Vice-Presidents of the Court shall assist the President of the Court. They shall take the place of the President if the latter is unable to carry out his or her duties or the office of President is vacant, or at the request of the President. They shall also act as Presidents of Sections.

Rule 11

(Replacement of the President and the Vice-Presidents of the Court)

If the President and the Vice-Presidents of the Court are at the same time unable to carry out their duties or if their offices are at the same time vacant, the office of President of the Court shall be assumed by a President of a Section or, if none is available, by another elected judge, in accordance with the order of precedence provided for in Rule 5.

Rule 12

(Presidency of Sections and Chambers)

The Presidents of the Sections shall preside at the sittings of the Section and Chambers of which they are members. The Vice-Presidents of the Sections shall take their place if they are unable to carry out their duties or if the office of President of the Section concerned is vacant, or at the request of the President of the Section. Failing that, the judges of the Section and the Chambers shall take their place, in the order of precedence provided for in Rule 5.

Rule 13

(Inability to preside)

Judges of the Court may not preside in cases in which the Contracting Party of which they are nationals or in respect of which they were elected is a party.

Rule 14

(Balanced representation of the sexes)

In relation to the making of appointments governed by this and the following chapter of the present Rules, the Court shall pursue a policy aimed at securing a balanced representation of the sexes.

Chapter III

The Registry

Rule 15

(Election of the Registrar)

1. The plenary Court shall elect its Registrar. The candidates shall be of high moral character and must possess the legal, managerial and linguistic knowledge and experience necessary to carry out the functions attaching to the post.

2. The Registrar shall be elected for a term of five years and may be re-elected. The Registrar may not be dismissed from office, unless the judges, meeting in plenary session, decide by a majority of two-thirds of the elected judges in office that the person concerned has ceased to fulfil the required conditions. He or she must first be heard by the plenary Court. Any judge may set in motion the procedure for dismissal from office.

3. The elections referred to in this Rule shall be by secret ballot; only the elected judges who are present shall take part. If no candidate receives an absolute majority of the elected judges present, a ballot shall take place between the two candidates who have received most votes. In the event of a tie, preference shall be given, firstly, to the female candidate, if any, and, secondly, to the older candidate.

4. Before taking up office, the Registrar shall take the following oath or make the following solemn declaration before the plenary Court or, if need be, before the President of the Court:

"I swear" – or "I solemnly declare" – "that I will exercise loyally, discreetly and conscientiously the functions conferred upon me as Registrar of the European Court of Human Rights."

This act shall be recorded in minutes.

Rule 16

(Election of the Deputy Registrars)

1. The plenary Court shall also elect two Deputy Registrars on the conditions and in the manner and for the term prescribed in the preceding Rule. The procedure for dismissal from office provided for in respect of the Registrar shall likewise apply. The Court shall first consult the Registrar in both these matters.

2. Before taking up office, a Deputy Registrar shall take an oath or make a solemn declaration before the plenary Court or, if need be, before the President of the Court, in terms similar to those prescribed in respect of the Registrar. This act shall be recorded in minutes.

Rule 17

(Functions of the Registrar)

1. The Registrar shall assist the Court in the performance of its functions and shall be responsible for the organisation and activities of the Registry under the authority of the President of the Court.

2. The Registrar shall have the custody of the archives of the Court and shall be the channel for all communications and notifications made by, or addressed to, the Court in connection with the cases brought or to be brought before it.

3. The Registrar shall, subject to the duty of discretion attaching to this office, reply to requests for information concerning the work of the Court, in particular to enquiries from the press.
4. General instructions drawn up by the Registrar, and approved by the President of the Court, shall regulate the working of the Registry.

Rule 18

(Organisation of the Registry)

1. The Registry shall consist of Section Registries equal to the number of Sections set up by the Court and of the departments necessary to provide the legal and administrative services required by the Court.
2. The Section Registrar shall assist the Section in the performance of its functions and may be assisted by a Deputy Section Registrar.
3. The officials of the Registry, including the legal secretaries but not the Registrar and the Deputy Registrars, shall be appointed by the Secretary General of the Council of Europe with the agreement of the President of the Court or of the Registrar acting on the President's instructions.

Chapter IV

The Working of the Court

Rule 19

(Seat of the Court)

1. The seat of the Court shall be at the seat of the Council of Europe at Strasbourg. The Court may, however, if it considers it expedient, perform its functions elsewhere in the territories of the member States of the Council of Europe.
2. The Court may decide, at any stage of the examination of an application, that it is necessary that an investigation or any other function be carried out elsewhere by it or one or more of its members.

Rule 20

(Sessions of the plenary Court)

1. The plenary sessions of the Court shall be convened by the President of the Court whenever the performance of its functions under the Convention and under these Rules so requires. The President of the Court shall convene a plenary session if at least one-third of the members of the Court so request, and in any event once a year to consider administrative matters.
2. The quorum of the plenary Court shall be two-thirds of the elected judges in office.
3. If there is no quorum, the President shall adjourn the sitting.

Rule 21

(Other sessions of the Court)

1. The Grand Chamber, the Chambers and the Committees shall sit full time. On a proposal by the President, however, the Court shall fix session periods each year.
2. Outside those periods the Grand Chamber and the Chambers shall be convened by their Presidents in cases of urgency.

Rule 22

(Deliberations)

1. The Court shall deliberate in private. Its deliberations shall remain secret.
2. Only the judges shall take part in the deliberations. The Registrar or the designated substitute, as well as such other officials of the Registry and interpreters whose assistance is deemed necessary, shall be present. No other person may be admitted except by special decision of the Court.
3. Before a vote is taken on any matter in the Court, the President may request the judges to state their opinions on it.

Rule 23

(Votes)

1. The decisions of the Court shall be taken by a majority of the judges present. In the event of a tie, a fresh vote shall be taken and, if there is still a tie, the President shall have a casting vote. This paragraph shall apply unless otherwise provided for in these Rules.
2. The decisions and judgments of the Grand Chamber and the Chambers shall be adopted by a majority of the sitting judges. Abstentions shall not be allowed in final votes on the admissibility and merits of cases.
3. As a general rule, votes shall be taken by a show of hands. The President may take a roll-call vote, in reverse order of precedence.
4. Any matter that is to be voted upon shall be formulated in precise terms.

Chapter V

The Composition of the Court

Rule 24

(Composition of the Grand Chamber)

1. The Grand Chamber shall be composed of seventeen judges and at least three substitute judges.
2. (a) The Grand Chamber shall include the President and the Vice-Presidents of the Court and the Presidents of the Sections. Any Vice-President of the Court or President of a Section who is unable to sit as a member of the Grand Chamber shall be replaced by the Vice-President of the relevant Section.
(b) The judge elected in respect of the State Party concerned or, where appropriate, the judge designated by virtue of Rule 29 or Rule 30 shall sit as an *ex officio* member of the Grand Chamber in accordance with Article 27 §§ 2 and 3 of the Convention.
(c) In cases referred to the Grand Chamber under Article 30 of the Convention, the Grand Chamber shall also include the members of the Chamber which relinquished jurisdiction.
(d) In cases referred to the Grand Chamber under Article 43 of the Convention, the Grand Chamber shall not include any judge who participated in the original Chamber's deliberations on the admissibility or merits of the case, except the President of that Chamber and the judge who sat in respect of the State Party concerned.
(e) The judges and substitute judges who are to complete the Grand Chamber in each case referred to it shall be designated from among the remaining judges by a drawing of lots by the President of the Court in the presence of the Registrar. The modalities for the drawing of lots shall be laid down by the Plenary Court, having due regard to the need for a geographically balanced composition reflecting the different legal systems among the Contracting Parties.

3. If any judges are prevented from sitting, they shall be replaced by the substitute judges in the order in which the latter were selected under paragraph 2 (e) of this Rule. Should the need arise, the President may in the course of the proceedings designate additional substitute judges in accordance with paragraph 2 (e) above.

4. The judges and substitute judges designated in accordance with the above provisions shall continue to sit in the Grand Chamber for the consideration of the case until the proceedings have been completed. Even after the end of their terms of office, they shall continue to deal with the case if they have participated in the consideration of the merits.

5. (a) The panel of five judges of the Grand Chamber called upon to consider requests submitted under Article 43 of the Convention shall be composed of

- the President of the Court;

- the Presidents or, if they are prevented from sitting, the Vice-Presidents of the Sections other than the Section from which was constituted the Chamber that dealt with the case whose referral to the Grand Chamber is being sought;

- further judges designated in rotation from among the judges other than those who dealt with the case in the Chamber.

(b) No judge elected in respect of, or who is a national of, a Contracting Party concerned may be a member of the Panel.

(c) Any member of the panel unable to sit shall be replaced by another judge who did not deal with the case in the Chamber, who shall be designated in rotation."

Rule 25

(Setting up of Sections)

1. The Chambers provided for in Article 26 (b) of the Convention (referred to in these Rules as "Sections") shall be set up by the plenary Court, on a proposal by its President, for a period of three years with effect from the election of the presidential office-holders of the Court under Rule 8. There shall be at least four Sections.

2. Each judge shall be a member of a Section. The composition of the Sections shall be geographically and gender balanced and shall reflect the different legal systems among the Contracting Parties.

3. Where a judge ceases to be a member of the Court before the expiry of the period for which the Section has been constituted, the judge's place in the Section shall be taken by his or her successor as a member of the Court.

4. The President of the Court may exceptionally make modifications to the composition of the Sections if circumstances so require.

5. On a proposal by the President, the plenary Court may constitute an additional Section.

Rule 26

(Constitution of Chambers)

1. The Chambers of seven judges provided for in Article 27 § 1 of the Convention for the consideration of cases brought before the Court shall be constituted from the Sections as follows.

(a) The Chamber shall in each case include the President of the Section and the judge elected in respect of any Contracting Party concerned. If the latter judge is not a member of the Section to which the application has been assigned under Rule 51 or 52, he or she shall sit as an *ex officio* member of the Chamber in accordance with Article 27 § 2 of the Convention. Rule 29 shall apply if that judge is unable to sit or withdraws.

(b) The other members of the Chamber shall be designated by the President of the Section in rotation from among the members of the relevant Section.

(c) The members of the Section who are not so designated shall sit in the case as substitute judges.

2. Even after the end of their terms of office judges shall continue to deal with cases in which they have participated in the consideration of the merits.

Rule 27

(Committees)

1. Committees composed of three judges belonging to the same Section shall be set up under Article 27 § 1 of the Convention. After consulting the Presidents of the Sections, the President of the Court shall decide on the number of Committees to be set up.

2. The Committees shall be constituted for a period of twelve months by rotation among the members of each Section, excepting the President of the Section.

3. The judges of the Section who are not members of a Committee may be called upon to take the place of members who are unable to sit.

4. Each Committee shall be chaired by the member having precedence in the Section.

Rule 28

(Inability to sit, withdrawal or exemption)

1. Any judge who is prevented from taking part in sittings for which he has been convoked shall, as soon as possible, give notice to the President of the Chamber.

2. A judge may not take part in the consideration of any case in which he or she has a personal interest or has previously acted either as the Agent, advocate or adviser of a party or of a person having an interest in the case, or as a member of a tribunal or commission of inquiry, or in any other capacity.

3. If a judge withdraws for one of the said reasons, or for some special reason, he or she shall inform the President of the Chamber, who shall exempt the judge from sitting.

4. If the President of the Chamber considers that a reason exists for a judge to withdraw, he or she shall consult with the judge concerned; in the event of disagreement, the Chamber shall decide.

Rule 29

(Ad hoc judges)

1. If the judge elected in respect of a Contracting Party concerned is unable to sit in the Chamber or withdraws, the President of the Chamber shall invite that Party to indicate within thirty days whether it wishes to appoint to sit as judge either another elected judge or, as an *ad hoc* judge, any other person possessing the qualifications required by Article 21 § 1 of the Convention and, if so, to state at the same time the name of the person appointed. The same rule shall apply if the person so appointed is unable to sit or withdraws.

2. The Contracting Party concerned shall be presumed to have waived its right of appointment if it does not reply within thirty days.

3. An *ad hoc* judge shall, at the opening of the first sitting fixed for the consideration of the case after the judge has been appointed, take the oath or make the solemn declaration provided for in Rule 3. This act shall be recorded in minutes.

Rule 30

(Common interest)

1. If several applicant or respondent Contracting Parties have a common interest, the President of the Court may invite them to agree to appoint a single elected judge or *ad hoc* judge in accordance with Article 27 § 2 of the Convention. If the Parties are unable to agree, the President shall choose by lot, from among the persons proposed as judges by these Parties, the judge called upon to sit *ex officio*.
2. In the event of a dispute as to the existence of a common interest, the plenary Court shall decide.

TITLE II

PROCEDURE

Chapter I

General Rules

Rule 31

(Possibility of particular derogations)

The provisions of this Title shall not prevent the Court from derogating from them for the consideration of a particular case after having consulted the parties where appropriate.

Rule 32

(Practice directions)

The President of the Court may issue practice directions, notably in relation to such matters as appearance at hearings and the filing of pleadings and other documents.

Rule 33

(Public character of proceedings)

1. Hearings shall be public unless, in accordance with paragraph 2 of this Rule, the Chamber in exceptional circumstances decides otherwise, either of its own motion or at the request of a party or any other person concerned.

2. The press and the public may be excluded from all or part of a hearing in the interest of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the Chamber in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.

3. Following registration of an application, all documents deposited with the Registry, with the exception of those deposited within the framework of friendly-settlement negotiations as provided for in Rule 62, shall be accessible to the public unless the President of the Chamber, for the reasons set out in paragraph 2 of this Rule, decides otherwise, either of his or her own motion or at the request of a party or any other person concerned.

4. Any request for confidentiality made under paragraphs 1 or 3 of this Rule must give reasons and specify whether the hearing or the documents, as the case may be, should be inaccessible to the public in whole or in part.

Rule 34

(Use of languages)

1. The official languages of the Court shall be English and French.

2. Before the decision on the admissibility of an application is taken, all communications with and pleadings by applicants under Article 34 of the Convention or their representatives, if not in one of the Court's official languages, shall be in one of the official languages of the Contracting Parties.

3. (a) All communications with and pleadings by such applicants or their representatives in respect of a hearing, or after a case has been declared admissible, shall be in one of the Court's official languages, unless the President of the Chamber authorises the continued use of the official language of a Contracting Party.

(b) If such leave is granted, the Registrar shall make the necessary arrangements for the oral or written translation of the applicant's observations or statements.

4. (a) All communications with and pleadings by Contracting Parties or third parties shall be in one of the Court's official languages. The President of the Chamber may authorise the use of a non-official language.

(b) If such leave is granted, it shall be the responsibility of the requesting party to provide for and bear the costs of interpreting or translation into English or French of the oral arguments or written statements made.

5. The President of the Chamber may invite the respondent Contracting Party to provide a translation of its written submissions in the or an official language of that Party in order to facilitate the applicant's understanding of those submissions.

6. Any witness, expert or other person appearing before the Court may use his or her own language if he or she does not have sufficient knowledge of either of the two official languages. In that event the Registrar shall make the necessary arrangements for interpreting or translation.

Rule 35

(Representation of Contracting Parties)

The Contracting Parties shall be represented by Agents, who may have the assistance of advocates or advisers.

Rule 36

(Representation of applicants)

1. Persons, non-governmental organisations or groups of individuals may initially present applications under Article 34 of the Convention themselves or through a representative appointed under paragraph 4 of this Rule.

2. Following notification of the application to the respondent Contracting Party under Rule 54 § 3 (b), the President of the Chamber may direct that the applicant should be represented in accordance with paragraph 4 of this Rule.

3. The applicant must be so represented at any hearing decided on by the Chamber or for the purposes of the proceedings following a decision declaring the application admissible, unless the President of the Chamber decides otherwise.

4. (a) The representative of the applicant shall be an advocate authorised to practise in any of the Contracting Parties and resident in the territory of one of them, or any other person approved by the President of the Chamber.

(b) The President of the Chamber may, where representation would otherwise be obligatory, grant leave to the applicant to present his or her own case, subject, if necessary, to being assisted by an advocate or other approved representative.

(c) In exceptional circumstances and at any stage of the procedure, the President of the Chamber may, where he or she considers that the circumstances or the conduct of the advocate or other person

appointed under the preceding sub-paragraphs so warrant, direct that the latter may no longer represent or assist the applicant and that the applicant should seek alternative representation.

5. The advocate or other approved representative, or the applicant in person if he or she seeks leave to present his or her own case, must have an adequate knowledge of one of the Court's official languages. However, leave to use a non-official language may be given by the President of the Chamber under Rule 34 § 3.

Rule 37

(Communications, notifications and summonses)

1. Communications or notifications addressed to the Agents or advocates of the parties shall be deemed to have been addressed to the parties.

2. If, for any communication, notification or summons addressed to persons other than the Agents or advocates of the parties, the Court considers it necessary to have the assistance of the Government of the State on whose territory such communication, notification or summons is to have effect, the President of the Court shall apply directly to that Government in order to obtain the necessary facilities.

3. The same rule shall apply when the Court desires to make or arrange for the making of an investigation on the spot in order to establish the facts or to procure evidence or when it orders the appearance of a person who is resident in, or will have to cross, that territory.

Rule 38

(Written pleadings)

1. No written observations or other documents may be filed after the time-limit set by the President of the Chamber or the Judge Rapporteur, as the case may be, in accordance with these Rules. No written observations or other documents filed outside that time-limit or contrary to any practice direction issued under Rule 32 shall be included in the case file unless the President of the Chamber decides otherwise.

2. For the purposes of observing the time-limit referred to in paragraph 1 of this Rule, the material date is the certified date of dispatch of the document or, if there is none, the actual date of receipt at the Registry.

Rule 39

(Interim measures)

1. The Chamber or, where appropriate, its President may, at the request of a party or of any other person concerned, or of its own motion, indicate to the parties any interim measure which it considers should be adopted in the interests of the parties or of the proper conduct of the proceedings before it.

2. Notice of these measures shall be given to the Committee of Ministers.

3. The Chamber may request information from the parties on any matter connected with the implementation of any interim measure it has indicated.

Rule 40

(Urgent notification of an application)

In any case of urgency the Registrar, with the authorisation of the President of the Chamber, may, without prejudice to the taking of any other procedural steps and by any available means, inform a Contracting Party concerned in an application of the introduction of the application and of a summary of its objects.

Rule 41

(Case priority)

The Chamber shall deal with applications in the order in which they become ready for examination. It may, however, decide to give priority to a particular application.

Rule 42

(Measures for taking evidence)

1. The Chamber may, at the request of a party or a third party, or of its own motion, obtain any evidence which it considers capable of providing clarification of the facts of the case. The Chamber may, *inter alia*, request the parties to produce documentary evidence and decide to hear as a witness or expert or in any other capacity any person whose evidence or statements seem likely to assist it in the carrying out of its tasks.
2. The Chamber may, at any time during the proceedings, depute one or more of its members or of the other judges of the Court to conduct an inquiry, carry out an investigation on the spot or take evidence in some other manner. It may appoint independent external experts to assist such a delegation.
3. The Chamber may ask any person or institution of its choice to obtain information, express an opinion or make a report on any specific point.
4. The parties shall assist the Chamber, or its delegation, in implementing any measures for taking evidence.
5. Where a report has been drawn up or some other measure taken in accordance with the preceding paragraphs at the request of an applicant or respondent Contracting Party, the costs entailed shall be borne by that Party unless the Chamber decides otherwise. In other cases the Chamber shall decide whether such costs are to be borne by the Council of Europe or awarded against the applicant or third party at whose request the report was drawn up or the other measure was taken. In all cases the costs shall be taxed by the President of the Chamber.

Rule 43

(Joinder and simultaneous examination of applications)

1. The Chamber may, either at the request of the parties or of its own motion, order the joinder of two or more applications.
2. The President of the Chamber may, after consulting the parties, order that the proceedings in applications assigned to the same Chamber be conducted simultaneously, without prejudice to the decision of the Chamber on the joinder of the applications.

Rule 44

(Striking out and restoration to the list)

1. When an applicant Contracting Party notifies the Registrar of its intention not to proceed with the case, the Chamber may strike the application out of the Court's list under Article 37 of the Convention if the other Contracting Party or Parties concerned in the case agree to such discontinuance.
2. The decision to strike out an application which has been declared admissible shall be given in the form of a judgment. The President of the Chamber shall forward that judgment, once it has become final, to the Committee of Ministers in order to allow the latter to supervise, in accordance with Article 46 § 2 of the Convention, the execution of any undertakings which may have been attached to the discontinuance, friendly settlement or solution of the matter.
3. When an application has been struck out, the costs shall be at the discretion of the Court. If an award of costs is made in a decision striking out an application which has not been declared

admissible, the President of the Chamber shall forward the decision to the Committee of Ministers.

4. The Court may restore an application to its list if it considers that exceptional circumstances justify such a course.

Chapter II

Institution of Proceedings

Rule 45

(Signatures)

1. Any application made under Articles 33 or 34 of the Convention shall be submitted in writing and shall be signed by the applicant or by the applicant's representative.

2. Where an application is made by a non-governmental organisation or by a group of individuals, it shall be signed by those persons competent to represent that organisation or group. The Chamber or Committee concerned shall determine any question as to whether the persons who have signed an application are competent to do so.

3. Where applicants are represented in accordance with Rule 36, a power of attorney or written authority to act shall be supplied by their representative or representatives.

Rule 46

(Contents of an inter-State application)

Any Contracting Party or Parties intending to bring a case before the Court under Article 33 of the Convention shall file with the Registry an application setting out

- (a) the name of the Contracting Party against which the application is made;
- (b) a statement of the facts;
- (c) a statement of the alleged violation(s) of the Convention and the relevant arguments;
- (d) a statement on compliance with the admissibility criteria (exhaustion of domestic remedies and the six-month rule) laid down in Article 35 § 1 of the Convention;
- (e) the object of the application and a general indication of any claims for just satisfaction made under Article 41 of the Convention on behalf of the alleged injured party or parties; and
- (f) the name and address of the person(s) appointed as Agent; and accompanied by
- (g) copies of any relevant documents and in particular the decisions, whether judicial or not, relating to the object of the application.

Rule 47

(Contents of an individual application)

1. Any application under Article 34 of the Convention shall be made on the application form provided by the Registry, unless the President of the Section concerned decides otherwise. It shall set out

- (a) the name, date of birth, nationality, sex, occupation and address of the applicant;
- (b) the name, occupation and address of the representative, if any;
- (c) the name of the Contracting Party or Parties against which the application is made;

- (d) a succinct statement of the facts;
 - (e) a succinct statement of the alleged violation(s) of the Convention and the relevant arguments;
 - (f) a succinct statement on the applicant's compliance with the admissibility criteria (exhaustion of domestic remedies and the six-month rule) laid down in Article 35 § 1 of the Convention; and
 - (g) the object of the application as well as a general indication of any claims for just satisfaction which the applicant may wish to make under Article 41 of the Convention;
- and be accompanied by
- (h) copies of any relevant documents and in particular the decisions, whether judicial or not, relating to the object of the application.

2. Applicants shall furthermore

(a) provide information, notably the documents and decisions referred to in paragraph 1 (h) of this Rule, enabling it to be shown that the admissibility criteria (exhaustion of domestic remedies and the six-month rule) laid down in Article 35 § 1 of the Convention have been satisfied; and

(b) indicate whether they have submitted their complaints to any other procedure of international investigation or settlement.

3. Applicants who do not wish their identity to be disclosed to the public shall so indicate and shall submit a statement of the reasons justifying such a departure from the normal rule of public access to information in proceedings before the Court. The President of the Chamber may authorise anonymity in exceptional and duly justified cases.

4. Failure to comply with the requirements set out in paragraphs 1 and 2 of this Rule may result in the application not being registered and examined by the Court.

5. The date of introduction of the application shall as a general rule be considered to be the date of the first communication from the applicant setting out, even summarily, the object of the application. The Court may for good cause nevertheless decide that a different date shall be considered to be the date of introduction.

6. Applicants shall keep the Court informed of any change of address and of all circumstances relevant to the application.

Chapter III

Judge Rapporteurs

Rule 48

(Inter-State applications)

1. Where an application is made under Article 33 of the Convention, the Chamber constituted to consider the case shall designate one or more of its judges as Judge Rapporteur(s), who shall submit a report on admissibility when the written observations of the Contracting Parties concerned have been received. Rule 49 § 4 shall, in so far as appropriate, be applicable to this report.

2. After an application made under Article 33 of the Convention has been declared admissible, the Judge Rapporteur(s) shall submit such reports, drafts and other documents as may assist the Chamber in the carrying out of its functions.

Rule 49

(Individual applications)

1. Where an application is made under Article 34 of the Convention, the President of the Section to

which the case has been assigned shall designate a judge as Judge Rapporteur, who shall examine the application.

2. In their examination of applications Judge Rapporteurs

(a) may request the parties to submit, within a specified time, any factual information, documents or other material which they consider to be relevant;

(b) shall, subject to the President of the Section directing that the case be considered by a Chamber, decide whether the application is to be considered by a Committee or by a Chamber.

3. Where a case is considered by a Committee in accordance with Article 28 of the Convention, the report of the Judge Rapporteur shall contain

(a) a brief statement of the relevant facts;

(b) a brief statement of the reasons underlying the proposal to declare the application inadmissible or to strike it out of the list.

4. Where a case is considered by a Chamber pursuant to Article 29 § 1 of the Convention, the report of the Judge Rapporteur shall contain

(a) a statement of the relevant facts, including any information obtained under paragraph 2 of this Rule;

(b) an indication of the issues arising under the Convention in the application;

(c) a proposal on admissibility and on any other action to be taken, together, if need be, with a provisional opinion on the merits.

5. After an application made under Article 34 of the Convention has been declared admissible, the Judge Rapporteur shall submit such reports, drafts and other documents as may assist the Chamber in the carrying out of its functions.

Rule 50

(Grand Chamber proceedings)

Where a case has been submitted to the Grand Chamber either under Article 30 or under Article 43 of the Convention, the President of the Grand Chamber shall designate as Judge Rapporteur(s) one or, in the case of an inter-State application, one or more of its members.

Chapter IV

Proceedings on Admissibility

Inter-State applications

Rule 51

1. When an application is made under Article 33 of the Convention, the President of the Court shall immediately give notice of the application to the respondent Contracting Party and shall assign the application to one of the Sections.

2. In accordance with Rule 26 § 1 (a), the judges elected in respect of the applicant and respondent Contracting Parties shall sit as *ex officio* members of the Chamber constituted to consider the case. Rule 30 shall apply if the application has been brought by several Contracting Parties or if applications with the same object brought by several Contracting Parties are being examined jointly under Rule 43 § 2.

3. On assignment of the case to a Section, the President of the Section shall constitute the Chamber in accordance with Rule 26 § 1 and shall invite the respondent Contracting Party to submit its observations in writing on the admissibility of the application. The observations so obtained shall be communicated by the Registrar to the applicant Contracting Party, which may submit written observations in reply.
4. Before ruling on the admissibility of the application, the Chamber may decide to invite the Parties to submit further observations in writing.
5. A hearing on the admissibility shall be held if one or more of the Contracting Parties concerned so requests or if the Chamber so decides of its own motion.
6. After consulting the Parties, the President of the Chamber shall fix the written and, where appropriate, oral procedure and for that purpose shall lay down the time-limit within which any written observations are to be filed.
7. In its deliberations the Chamber shall take into consideration the report submitted by the Judge Rapporteur(s) under Rule 48 § 1.

Individual applications

Rule 52

(Assignment of applications to the Sections)

1. Any application made under Article 34 of the Convention shall be assigned to a Section by the President of the Court, who in so doing shall endeavour to ensure a fair distribution of cases between the Sections.
2. The Chamber of seven judges provided for in Article 27 § 1 of the Convention shall be constituted by the President of the Section concerned in accordance with Rule 26 § 1 once it has been decided that the application is to be considered by a Chamber.
3. Pending the constitution of a Chamber in accordance with paragraph 2 of this Rule, the President of the Section shall exercise any powers conferred on the President of the Chamber by these Rules.

Rule 53

(Procedure before a Committee)

1. In its deliberations the Committee shall take into consideration the report submitted by the Judge Rapporteur under Rule 49 § 3.
2. The Judge Rapporteur, if he or she is not a member of the Committee, may be invited to attend the deliberations of the Committee.
3. In accordance with Article 28 of the Convention, the Committee may, by a unanimous vote, declare inadmissible or strike out of the Court's list of cases an application where such a decision can be taken without further examination. This decision shall be final.
4. If no decision pursuant to paragraph 3 of this Rule is taken, the application shall be forwarded to the Chamber constituted under Rule 52 § 2 to examine the case.

Rule 54

(Procedure before a Chamber)

1. In its deliberations the Chamber shall take into consideration the report submitted by the Judge Rapporteur under Rule 49 § 4.
2. The Chamber may at once declare the application inadmissible or strike it out of the Court's list of cases.

3. Alternatively, the Chamber may decide to

(a) request the parties to submit any factual information, documents or other material which it considers to be relevant;

(b) give notice of the application to the respondent Contracting Party and invite that Party to submit written observations on the application;

(c) invite the parties to submit further observations in writing.

4. Before taking its decision on admissibility, the Chamber may decide, either at the request of the parties or of its own motion, to hold a hearing. In that event, unless the Chamber shall exceptionally decide otherwise, the parties shall be invited also to address the issues arising in relation to the merits of the application.

5. The President of the Chamber shall fix the procedure, including time-limits, in relation to any decisions taken by the Chamber under paragraphs 3 and 4 of this Rule.

Inter-State and individual applications

Rule 55

(Pleas of inadmissibility)

Any plea of inadmissibility must, in so far as its character and the circumstances permit, be raised by the respondent Contracting Party in its written or oral observations on the admissibility of the application submitted as provided in Rule 51 or 54, as the case may be.

Rule 56

(Decision of a Chamber)

1. The decision of the Chamber shall state whether it was taken unanimously or by a majority and shall be accompanied or followed by reasons.

2. The decision of the Chamber shall be communicated by the Registrar to the applicant and to the Contracting Party or Parties concerned.

Rule 57

(Language of the decision)

1. Unless the Court decides that a decision shall be given in both official languages, all decisions shall be given either in English or in French. Decisions given shall be accessible to the public.

2. Publication of such decisions in the official reports of the Court, as provided for in Rule 78, shall be in both official languages of the Court.

Chapter V

Proceedings after the Admission of an Application

Rule 58

(Inter-State applications)

1. Once the Chamber has decided to admit an application made under Article 33 of the Convention, the President of the Chamber shall, after consulting the Contracting Parties concerned, lay down the time-limits for the filing of written observations on the merits and for the production of any further

evidence. The President may however, with the agreement of the Contracting Parties concerned, direct that a written procedure is to be dispensed with.

2. A hearing on the merits shall be held if one or more of the Contracting Parties concerned so requests or if the Chamber so decides of its own motion. The President of the Chamber shall fix the oral procedure.

3. In its deliberations the Chamber shall take into consideration any reports, drafts and other documents submitted by the Judge Rapporteur(s) under Rule 48 § 2.

Rule 59

(Individual applications)

1. Once the Chamber has decided to admit an application made under Article 34 of the Convention, it may invite the parties to submit further evidence and written observations.

2. A hearing on the merits shall be held if the Chamber so decides of its own motion or, provided that no hearing also addressing the merits has been held at the admissibility stage under Rule 54 § 4, if one of the parties so requests. However, the Chamber may exceptionally decide that the discharging of its functions under Article 38 § 1 (a) of the Convention does not require a hearing to be held.

3. The President of the Chamber shall, where appropriate, fix the written and oral procedure.

4. In its deliberations the Chamber shall take into consideration any reports, drafts and other documents submitted by the Judge Rapporteur under Rule 49 § 5.

Rule 60

(Claims for just satisfaction)

1. Any claim which the applicant Contracting Party or the applicant may wish to make for just satisfaction under Article 41 of the Convention shall, unless the President of the Chamber directs otherwise, be set out in the written observations on the merits or, if no such written observations are filed, in a special document filed no later than two months after the decision declaring the application admissible.

2. Itemised particulars of all claims made, together with the relevant supporting documents or vouchers, shall be submitted, failing which the Chamber may reject the claim in whole or in part.

3. The Chamber may, at any time during the proceedings, invite any party to submit comments on the claim for just satisfaction.

Rule 61

(Third-party intervention)

1. The decision declaring an application admissible shall be notified by the Registrar to any Contracting Party one of whose nationals is an applicant in the case, as well as to the respondent Contracting Party or Parties under Rule 56 § 2.

2. Where a Contracting Party seeks to exercise its right to submit written comments or to take part in a hearing, pursuant to Article 36 § 1 of the Convention, the President of the Chamber shall fix the procedure to be followed.

3. In accordance with Article 36 § 2 of the Convention, the President of the Chamber may, in the interests of the proper administration of justice, invite or grant leave to any Contracting State which is not a party to the proceedings, or any person concerned who is not the applicant, to submit written comments or, in exceptional cases, to take part in a hearing. Requests for leave for this purpose must be duly reasoned and submitted in one of the official languages, within a reasonable time after the fixing of the written procedure.

4. Any invitation or grant of leave referred to in paragraph 3 of this Rule shall be subject to any conditions, including time-limits, set by the President of the Chamber. Where such conditions are not complied with, the President may decide not to include the comments in the case file.
5. Written comments submitted in accordance with this Rule shall be submitted in one of the official languages, save where leave to use another language has been granted under Rule 34 § 4. They shall be transmitted by the Registrar to the parties to the case, who shall be entitled, subject to any conditions, including time-limits, set by the President of the Chamber, to file written observations in reply.

Rule 62

(Friendly settlement)

1. Once an application has been declared admissible, the Registrar, acting on the instructions of the Chamber or its President, shall enter into contact with the parties with a view to securing a friendly settlement of the matter in accordance with Article 38 § 1 (b) of the Convention. The Chamber shall take any steps that appear appropriate to facilitate such a settlement.
2. In accordance with Article 38 § 2 of the Convention, the friendly-settlement negotiations shall be confidential and without prejudice to the parties' arguments in the contentious proceedings. No written or oral communication and no offer or concession made in the framework of the attempt to secure a friendly settlement may be referred to or relied on in the contentious proceedings.
3. If the Chamber is informed by the Registrar that the parties have agreed to a friendly settlement, it shall, after verifying that the settlement has been reached on the basis of respect for human rights as defined in the Convention and the Protocols thereto, strike the case out of the Court's list in accordance with Rule 44 § 2.

Chapter VI

Hearings

Rule 63

(Conduct of hearings)

1. The President of the Chamber shall direct hearings and shall prescribe the order in which Agents and advocates or advisers of the parties shall be called upon to speak.
2. Where a fact-finding hearing is being carried out by a delegation of the Chamber under Rule 42, the head of the delegation shall conduct the hearing and the delegation shall exercise any relevant power conferred on the Chamber by the Convention or these Rules.

Rule 64

(Failure to appear at a hearing)

Where, without showing sufficient cause, a party fails to appear, the Chamber may, provided that it is satisfied that such a course is consistent with the proper administration of justice, nonetheless proceed with the hearing.

Rule 65

(Convocation of witnesses, experts and other persons; costs of their appearance)

1. Witnesses, experts and other persons whom the Chamber or the President of the Chamber decides to hear shall be summoned by the Registrar.
2. The summons shall indicate

- (a) the case in connection with which it has been issued;
- (b) the object of the inquiry, expert opinion or other measure ordered by the Chamber or the President of the Chamber;
- (c) any provisions for the payment of the sum due to the person summoned.

3. If the persons concerned appear at the request or on behalf of an applicant or respondent Contracting Party, the costs of their appearance shall be borne by that Party unless the Chamber decides otherwise. In other cases, the Chamber shall decide whether such costs are to be borne by the Council of Europe or awarded against the applicant or third party at whose request the person summoned appeared. In all cases the costs shall be taxed by the President of the Chamber.

Rule 66

(Oath or solemn declaration by witnesses and experts)

1. After the establishment of the identity of the witness and before testifying, every witness shall take the following oath or make the following solemn declaration:

"I swear" – or "I solemnly declare upon my honour and conscience" – "that I shall speak the truth, the whole truth and nothing but the truth."

This act shall be recorded in minutes.

2. After the establishment of the identity of the expert and before carrying out his or her task, every expert shall take the following oath or make the following solemn declaration:

"I swear" – or "I solemnly declare" – "that I will discharge my duty as an expert honourably and conscientiously."

This act shall be recorded in minutes.

3. This oath may be taken or this declaration made before the President of the Chamber, or before a judge or any public authority nominated by the President.

Rule 67

(Objection to a witness or expert; hearing of a person for information purposes)

The Chamber shall decide in the event of any dispute arising from an objection to a witness or expert. It may hear for information purposes a person who cannot be heard as a witness.

Rule 68

(Questions put during hearings)

1. Any judge may put questions to the Agents, advocates or advisers of the parties, to the applicant, witnesses and experts, and to any other persons appearing before the Chamber.

2. The witnesses, experts and other persons referred to in Rule 42 § 1 may, subject to the control of the President of the Chamber, be examined by the Agents and advocates or advisers of the parties. In the event of an objection as to the relevance of a question put, the President of the Chamber shall decide.

Rule 69

(Failure to appear, refusal to give evidence or false evidence)

If, without good reason, a witness or any other person who has been duly summoned fails to appear or refuses to give evidence, the Registrar shall, on being so required by the President of the Chamber,

inform the Contracting Party to whose jurisdiction the witness or other person is subject. The same provisions shall apply if a witness or expert has, in the opinion of the Chamber, violated the oath or solemn declaration provided for in Rule 66.

Rule 70

(Verbatim record of hearings)

1. The Registrar shall, if the Chamber so directs, be responsible for the making of a verbatim record of a hearing. The verbatim record shall include

- (a) the composition of the Chamber at the hearing;
- (b) a list of those appearing before the Court, that is to say Agents, advocates and advisers of the parties and any third party taking part;
- (c) the surname, forenames, description and address of each witness, expert or other person heard;
- (d) the text of statements made, questions put and replies given;
- (e) the text of any decision delivered during the hearing by the Chamber or the President of the Chamber.

2. If all or part of the verbatim record is in a non-official language, the Registrar shall, if the Chamber so directs, arrange for its translation into one of the official languages.

3. The representatives of the parties shall receive a copy of the verbatim record in order that they may, subject to the control of the Registrar or the President of the Chamber, make corrections, but in no case may such corrections affect the sense and bearing of what was said. The Registrar shall lay down, in accordance with the instructions of the President of the Chamber, the time-limits granted for this purpose.

4. The verbatim record, once so corrected, shall be signed by the President and the Registrar and shall then constitute certified matters of record.

Chapter VII

Proceedings before the Grand Chamber

Rule 71

(Applicability of procedural provisions)

Any provisions governing proceedings before the Chambers shall apply, *mutatis mutandis*, to proceedings before the Grand Chamber.

Rule 72

(Relinquishment of jurisdiction by a Chamber in favour of the Grand Chamber)

1. In accordance with Article 30 of the Convention, where a case pending before a Chamber raises a serious question affecting the interpretation of the Convention or the Protocols thereto or where the resolution of a question before it might have a result inconsistent with a judgment previously delivered by the Court, the Chamber may, at any time before it has rendered its judgment, relinquish jurisdiction in favour of the Grand Chamber, unless one of the parties to the case has objected in accordance with paragraph 2 of this Rule. Reasons need not be given for the decision to relinquish.

2. The Registrar shall notify the parties of the Chamber's intention to relinquish jurisdiction. The parties shall have one month from the date of that notification within which to file at the Registry a duly reasoned objection. An objection which does not fulfil these conditions shall be considered

invalid by the Chamber.

Rule 73

(Request by a party for referral of a case to the Grand Chamber)

1. In accordance with Article 43 of the Convention, any party to a case may exceptionally, within a period of three months from the date of delivery of the judgment of a Chamber, file in writing at the Registry a request that the case be referred to the Grand Chamber. The party shall specify in its request the serious question affecting the interpretation or application of the Convention or the Protocols thereto, or the serious issue of general importance, which in its view warrants consideration by the Grand Chamber.

2. A panel of five judges of the Grand Chamber constituted in accordance with Rule 24 § 6 shall examine the request solely on the basis of the existing case file. It shall accept the request only if it considers that the case does raise such a question or issue. Reasons need not be given for a refusal of the request.

3. If the panel accepts the request, the Grand Chamber shall decide the case by means of a judgment.

Chapter VIII

Judgments

Rule 74

(Contents of the judgment)

1. A judgment as referred to in Articles 42 and 44 of the Convention shall contain

(a) the names of the President and the other judges constituting the Chamber concerned, and the name of the Registrar or the Deputy Registrar;

(b) the dates on which it was adopted and delivered;

(c) a description of the parties;

(d) the names of the Agents, advocates or advisers of the parties;

(e) an account of the procedure followed;

(f) the facts of the case;

(g) a summary of the submissions of the parties;

(h) the reasons in point of law;

(i) the operative provisions;

(j) the decision, if any, in respect of costs;

(k) the number of judges constituting the majority;

(l) where appropriate, a statement as to which text is authentic.

2. Any judge who has taken part in the consideration of the case shall be entitled to annex to the judgment either a separate opinion, concurring with or dissenting from that judgment, or a bare statement of dissent.

Rule 75

(Ruling on just satisfaction)

1. Where the Chamber finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, it shall give in the same judgment a ruling on the application of Article 41 of the Convention if that question, after being raised in accordance with Rule 60, is ready for decision; if the question is not ready for decision, the Chamber shall reserve it in whole or in part and shall fix the further procedure.
2. For the purposes of ruling on the application of Article 41 of the Convention, the Chamber shall, as far as possible, be composed of those judges who sat to consider the merits of the case. Where it is not possible to constitute the original Chamber, the President of the Court shall complete or compose the Chamber by drawing lots.
3. The Chamber may, when affording just satisfaction under Article 41 of the Convention, direct that if settlement is not made within a specified time, interest is to be payable on any sums awarded.
4. If the Court is informed that an agreement has been reached between the injured party and the Contracting Party liable, it shall verify the equitable nature of the agreement and, where it finds the agreement to be equitable, strike the case out of the list in accordance with Rule 44 § 2.

Rule 76

(Language of the judgment)

1. Unless the Court decides that a judgment shall be given in both official languages, all judgments shall be given either in English or in French. Judgments given shall be accessible to the public.
2. Publication of such judgments in the official reports of the Court, as provided for in Rule 78, shall be in both official languages of the Court.

Rule 77

(Signature, delivery and notification of the judgment)

1. Judgments shall be signed by the President of the Chamber and the Registrar.
2. The judgment may be read out at a public hearing by the President of the Chamber or by another judge delegated by him or her. The Agents and representatives of the parties shall be informed in due time of the date of the hearing. Otherwise the notification provided for in paragraph 3 of this Rule shall constitute delivery of the judgment.
3. The judgment shall be transmitted to the Committee of Ministers. The Registrar shall send certified copies to the parties, to the Secretary General of the Council of Europe, to any third party and to any other person directly concerned. The original copy, duly signed and sealed, shall be placed in the archives of the Court.

Rule 78

(Publication of judgments and other documents)

In accordance with Article 44 § 3 of the Convention, final judgments of the Court shall be published, under the responsibility of the Registrar, in an appropriate form. The Registrar shall in addition be responsible for the publication of official reports of selected judgments and decisions and of any document which the President of the Court considers it useful to publish.

Rule 79

(Request for interpretation of a judgment)

1. A party may request the interpretation of a judgment within a period of one year following the delivery of that judgment.

2. The request shall be filed with the Registry. It shall state precisely the point or points in the operative provisions of the judgment on which interpretation is required.
3. The original Chamber may decide of its own motion to refuse the request on the ground that there is no reason to warrant considering it. Where it is not possible to constitute the original Chamber, the President of the Court shall complete or compose the Chamber by drawing lots.
4. If the Chamber does not refuse the request, the Registrar shall communicate it to the other party or parties and shall invite them to submit any written comments within a time-limit laid down by the President of the Chamber. The President of the Chamber shall also fix the date of the hearing should the Chamber decide to hold one. The Chamber shall decide by means of a judgment.

Rule 80

(Request for revision of a judgment)

1. A party may, in the event of the discovery of a fact which might by its nature have a decisive influence and which, when a judgment was delivered, was unknown to the Court and could not reasonably have been known to that party, request the Court, within a period of six months after that party acquired knowledge of the fact, to revise that judgment.
2. The request shall mention the judgment of which revision is requested and shall contain the information necessary to show that the conditions laid down in paragraph 1 of this Rule have been complied with. It shall be accompanied by a copy of all supporting documents. The request and supporting documents shall be filed with the Registry.
3. The original Chamber may decide of its own motion to refuse the request on the ground that there is no reason to warrant considering it. Where it is not possible to constitute the original Chamber, the President of the Court shall complete or compose the Chamber by drawing lots.
4. If the Chamber does not refuse the request, the Registrar shall communicate it to the other party or parties and shall invite them to submit any written comments within a time-limit laid down by the President of the Chamber. The President of the Chamber shall also fix the date of the hearing should the Chamber decide to hold one. The Chamber shall decide by means of a judgment.

Rule 81

(Rectification of errors in decisions and judgments)

Without prejudice to the provisions on revision of judgments and on restoration to the list of applications, the Court may, of its own motion or at the request of a party made within one month of the delivery of a decision or a judgment, rectify clerical errors, errors in calculation or obvious mistakes.

Chapter IX

Advisory Opinions

Rule 82

In proceedings relating to advisory opinions the Court shall apply, in addition to the provisions of Articles 47, 48 and 49 of the Convention, the provisions which follow. It shall also apply the other provisions of these Rules to the extent to which it considers this to be appropriate.

Rule 83

The request for an advisory opinion shall be filed with the Registry. It shall state fully and precisely the question on which the opinion of the Court is sought, and also

- (a) the date on which the Committee of Ministers adopted the decision referred to in Article 47 § 3 of the Convention;
- (b) the names and addresses of the person or persons appointed by the Committee of Ministers to give the Court any explanations which it may require.

The request shall be accompanied by all documents likely to elucidate the question.

Rule 84

- 1. On receipt of a request, the Registrar shall transmit a copy of it to all members of the Court.
- 2. The Registrar shall inform the Contracting Parties that the Court is prepared to receive their written comments.

Rule 85

- 1. The President of the Court shall lay down the time-limits for filing written comments or other documents.
- 2. Written comments or other documents shall be filed with the Registry. The Registrar shall transmit copies of them to all the members of the Court, to the Committee of Ministers and to each of the Contracting Parties.

Rule 86

After the close of the written procedure, the President of the Court shall decide whether the Contracting Parties which have submitted written comments are to be given an opportunity to develop them at a hearing held for the purpose.

Rule 87

If the Court considers that the request for an advisory opinion is not within its consultative competence as defined in Article 47 of the Convention, it shall so declare in a reasoned decision.

Rule 88

- 1. Advisory opinions shall be given by a majority vote of the Grand Chamber. They shall mention the number of judges constituting the majority.
- 2. Any judge may, if he or she so desires, attach to the opinion of the Court either a separate opinion, concurring with or dissenting from the advisory opinion, or a bare statement of dissent.

Rule 89

The advisory opinion shall be read out in one of the two official languages by the President of the Court, or by another judge delegated by the President, at a public hearing, prior notice having been given to the Committee of Ministers and to each of the Contracting Parties.

Rule 90

The opinion, or any decision given under Rule 87, shall be signed by the President of the Court and by the Registrar. The original copy, duly signed and sealed, shall be placed in the archives of the Court. The Registrar shall send certified copies to the Committee of Ministers, to the Contracting Parties and to the Secretary General of the Council of Europe.

Chapter X

Legal Aid

Rule 91

1. The President of the Chamber may, either at the request of an applicant having lodged an application under Article 34 of the Convention or of his or her own motion, grant free legal aid to the applicant in connection with the presentation of the case from the moment when observations in writing on the admissibility of that application are received from the respondent Contracting Party in accordance with Rule 54 § 3 (b), or where the time-limit for their submission has expired.

2. Subject to Rule 96, where the applicant has been granted legal aid in connection with the presentation of his or her case before the Chamber, that grant shall continue in force for the purposes of his or her representation before the Grand Chamber.

Rule 92

Legal aid shall be granted only where the President of the Chamber is satisfied

- (a) that it is necessary for the proper conduct of the case before the Chamber;
- (b) that the applicant has insufficient means to meet all or part of the costs entailed.

Rule 93

1. In order to determine whether or not applicants have sufficient means to meet all or part of the costs entailed, they shall be required to complete a form of declaration stating their income, capital assets and any financial commitments in respect of dependants, or any other financial obligations. The declaration shall be certified by the appropriate domestic authority or authorities.

2. The Contracting Party concerned shall be requested to submit its comments in writing.

3. After receiving the information mentioned in paragraphs 1 and 2 of this Rule, the President of the Chamber shall decide whether or not to grant legal aid. The Registrar shall inform the parties accordingly.

Rule 94

1. Fees shall be payable to the advocates or other persons appointed in accordance with Rule 36 § 4. Fees may, where appropriate, be paid to more than one such representative.

2. Legal aid may be granted to cover not only representatives' fees but also travelling and subsistence expenses and other necessary expenses incurred by the applicant or appointed representative.

Rule 95

On a decision to grant legal aid, the Registrar shall fix

- (a) the rate of fees to be paid in accordance with the legal-aid scales in force;
- (b) the level of expenses to be paid.

Rule 96

The President of the Chamber may, if satisfied that the conditions stated in Rule 92 are no longer fulfilled, revoke or vary a grant of legal aid at any time.

TITLE III

TRANSITIONAL RULES

Rule 97

(Judges' terms of office)

The duration of the terms of office of the judges who were members of the Court at the date of the entry into force of Protocol No. 11 to the Convention shall be calculated as from that date.

Rule 98

(Presidency of the Sections)

For a period of three years from the entry into force of Protocol No. 11 to the Convention,

(a) the two Presidents of Sections who are not simultaneously Vice-Presidents of the Court and the Vice-Presidents of the Sections shall be elected for a term of office of eighteen months;

(b) the Vice-Presidents of the Sections may not be immediately re-elected.

Rule 99

(Relations between the Court and the Commission)

1. In cases brought before the Court under Article 5 §§ 4 and 5 of Protocol No. 11 to the Convention the Court may invite the Commission to delegate one or more of its members to take part in the consideration of the case before the Court.

2. In cases referred to in paragraph 1 of this Rule the Court shall take into consideration the report of the Commission adopted pursuant to former Article 31 of the Convention.

3. Unless the President of the Chamber decides otherwise, the said report shall be made available to the public through the Registrar as soon as possible after the case has been brought before the Court.

4. The remainder of the case file of the Commission, including all pleadings, in cases brought before the Court under Article 5 §§ 2 to 5 of Protocol No. 11 shall remain confidential unless the President of the Chamber decides otherwise.

5. In cases where the Commission has taken evidence but has been unable to adopt a report in accordance with former Article 31 of the Convention, the Court shall take into consideration the verbatim records, documentation and opinion of the Commission's delegations arising from such investigations.

Rule 100

(Chamber and Grand Chamber proceedings)

1. In cases referred to the Court under Article 5 § 4 of Protocol No. 11 to the Convention, a panel of the Grand Chamber constituted in accordance with Rule 24 § 6 shall determine, solely on the basis of the existing case file, whether a Chamber or the Grand Chamber is to decide the case.

2. If the case is decided by a Chamber, the judgment of the Chamber shall, in accordance with Article 5 § 4 of Protocol No. 11, be final and Rule 73 shall be inapplicable.

3. Cases transmitted to the Court under Article 5 § 5 of Protocol No. 11 shall be forwarded by the President of the Court to the Grand Chamber.

4. For each case transmitted to the Grand Chamber under Article 5 § 5 of Protocol No. 11, the Grand Chamber shall be completed by judges designated by rotation within one of the groups mentioned in Rule 24 § 3, the cases being allocated to the groups on an alternate basis.

Rule 101

(Grant of legal aid)

Subject to Rule 96, in cases brought before the Court under Article 5 §§ 2 to 5 of Protocol No. 11 to

the Convention, a grant of legal aid made to an applicant in the proceedings before the Commission or the former Court shall continue in force for the purposes of his or her representation before the Court.

Rule 102

(Request for interpretation or revision of a judgment)

1. Where a party requests interpretation or revision of a judgment delivered by the former Court, the President of the Court shall assign the request to one of the Sections in accordance with the conditions laid down in Rule 51 or 52, as the case may be.

2. The President of the relevant Section shall, notwithstanding Rules 79 § 3 and 80 § 3, constitute a new Chamber to consider the request.

3. The Chamber to be constituted shall include as *ex officio* members

(a) the President of the Section;

and, whether or not they are members of the relevant Section,

(b) the judge elected in respect of any Contracting Party concerned or, if he or she is unable to sit, any judge appointed under Rule 29;

(c) any judge of the Court who was a member of the original Chamber that delivered the judgment in the former Court.

4. (a) The other members of the Chamber shall be designated by the President of the Section by means of a drawing of lots from among the members of the relevant Section.

(b) The members of the Section who are not so designated shall sit in the case as substitute judges.

TITLE IV

FINAL CLAUSES

Rule 103

(Amendment or suspension of a Rule)

1. Any Rule may be amended upon a motion made after notice where such a motion is carried at the next session of the plenary Court by a majority of all the members of the Court. Notice of such a motion shall be delivered in writing to the Registrar at least one month before the session at which it is to be discussed. On receipt of such a notice of motion, the Registrar shall inform all members of the Court at the earliest possible moment.

2. A Rule relating to the internal working of the Court may be suspended upon a motion made without notice, provided that this decision is taken unanimously by the Chamber concerned. The suspension of a Rule shall in this case be limited in its operation to the particular purpose for which it was sought.

Rule 104

(Entry into force of the Rules)

The present Rules shall enter into force on 1 November 1998.

Een nieuw Europees Hof voor de Rechten van de Mens

DRS R.A. LAWSON

Op 1 november 1998 is het Elfde Protocol bij het EVRM in werking getreden. De rechten en vrijheden van het Verdrag zijn ongewijzigd gebleven, maar het Straatsburgse toezichtmechanisme is ingrijpend veranderd. Nu het vertrouwde tandem van Europese Commissie en Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft plaats gemaakt voor 'a single Court', lijkt een korte schets nuttig. Het nieuwe Hof is verantwoordelijk voor het héle traject dat een klacht kan afleggen in Straatsburg, van eerste ontvankelijkheidsbeslissing tot einduitspraak. De integrale tekst van het EVRM zoals herzien door het Elfde Protocol is opgenomen in de rubriek O en M.

Voorgeschiedenis

Het Elfde Protocol bij het EVRM¹ heeft een lange voorgeschiedenis. Al in de jaren '80 werd geconstateerd dat het Straatsburgse toezichtmechanisme aan zijn eigen succes dreigde te bezwijken. Steeds meer klagers vonden de weg naar de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens; de lengte van de procedure nam gestaag toe; een forse achterstand in de behandeling ontstond. Die ontwikkeling heeft zich in de jaren '90 in versterkte mate doorgezet. Wendden zich in 1993 nog zo'n 9000 personen tot de Commissie, in 1997 waren dat er ruim 12000. Het Nederlandse contingent is in die periode opgelopen van zo'n 170 naar 270 per jaar. Ter illustratie zijn in de tabel enkele statistische gegevens opgenomen (met tussen haakjes de aantallen klachten die tegen Nederland zijn gericht).²

Verschuillende maatregelen werden genomen om de *efficiency* van de Commissie te vergroten. Zo opende het Achste Protocol de mogelijkheid om zaken waarvan het evident was dat zij niet-ontvankelijk waren, af te doen in een Comité van drie leden. Toch bleek het effect van dergelijke verbeteringen onvoldoende.³

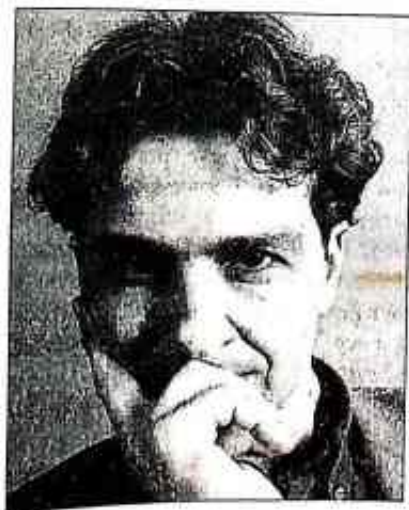
In 1985 stelde Zwitserland een radicalere hervorming voor: een fusie van de Europese Commissie en het Hof voor de Rechten van de Mens. Doordat verschuillende *doublures* hiermee zouden worden voorkomen, zou de procedure aanmerkelijk worden bekort. Er bestond aanzienlijke steun voor het voorstel, maar de Verdragspartijen konden er geen overeenstemming over bereiken. In 1990 deden Nederland en Zweden een alternatief voorstel: de Commissie zou de bevoegdheid krijgen klachten af te doen middels bindende beslissingen; beroep op het Hof zou in uitzonderlijke gevallen mogelijk zijn om de rechtseenheid te bewaren (en, maar dat werd er niet hardop bij gezegd, om al te boude uitspraken van de Commissie nog eens ter heroverweging aan het Hof te kunnen voorleggen). Ook dit voorstel verwierf steun, maar opnieuw was er geen consensus.

Na jaren van onderhandelingen is een compromis bereikt dat uiteindelijk tot het Elfde Protocol heeft geleid. Centraal staat de vervanging van de Commissie en het Hof door één orgaan, het nieuwe Hof, dat voltiids in zitting is. Binnen het Hof bestaat de mogelijkheid van een soort intern appel (*re-bearring*) voor uitzonderlijke zaken.

De rechtsmacht van het nieuwe Hof

De rechtsmacht van het EHRM strekt zich uit tot alle vraagstukken betreffende de interpretatie of naleving van het EVRM en de bijbehorende Protocollen. Met de inwerkingtreding van het Elfde Protocol is de rechtsmacht van het Hof *de jure* door alle Verdragspartijen aanvaard. Ook de erkenning van het individuele klachtrecht is niet langer facultatief van aard, maar verplicht voor alle betrokken staten.⁴ Daarmee is de in de praktijk gegroeide situatie geformaliseerd.

Het Elfde Protocol brengt overigens geen verandering in de grenzen van de bevoegdheid van het Hof *ratione personae*, *ratione materiae* (denk aan voorbehouden) en *ratione temporis* (bij bv. klachten over de procesduur kan de datum van ratificatie van het EVRM van belang zijn, alsmede de datum waarop de betrokken staat indertijd de rechtsmacht van het Hof heeft aanvaard). Evenmin is van de gelegenheid gebruik

Rick Lawson is universitair docent Recht der internationale organisaties, Europa Instituut, Universiteit Leiden. Hij is tijdelijk verbonden aan het E.M. Meijers Instituut voor Rechtswetenschappelijk onderzoek van de Universiteit Leiden.

	Ingediend	Geregistreerd	Niet-ontvankelijk	Ontvankelijk	Minnelijke schikking	Rapport Commissie	Arrest Hof
1993	9323 (171)	2037 (93)	1547 (86)	218 (10)	20 (1)	179 (13)	60 (3)
1994	9968 (192)	2944 (104)	1790 (102)	582 (8)	32 (-)	348 (6)	50 (5)
1995	10201 (236)	3481 (126)	2182 (93)	807 (39)	67 (6)	564 (9)	55 (5)
1996	12143 (246)	4758 (138)	2776 (111)	624 (9)	46 (3)	552 (7)	72 (5)
1997	12469 (274)	4750 (155)	3088 (144)	703 (12)	45 (1)	468 (6)	106 (4)

gemaakt om het Hof expliciet de bevoegdheid toe te kennen bindende interim-maatregelen te treffen.

Klachten over schendingen van het EVRM kunnen, evenals voorheen, worden ingediend door Verdragspartijen en door individuen (natuurlijke en rechtspersonen). Speelt het statenklachtrecht (art. 33 in de nieuwe nummering van het EVRM) in de praktijk helaas geen rol van betekenis, het individuele klachtrecht (art. 34) des te meer. In de komende jaren zal het aantal klagers ongetwijfeld nog stijgen naarmate het EVRM aan bekendheid wint onder de 750 miljoen mensen die zich tussen Reykjavik en Wladiwostok bevinden.

Ontvankelijkheid: niets nieuws

Artikel 35 EVRM vermeldt de ontvankelijkheidsvoorwaarden. Deze wijken niet af van de 'oude' eisen.⁵ Klagers dienen in beginsel de nationale rechtsmiddelen uit te putten voordat zij zich tot het Hof wenden. Een klacht moet worden ingediend binnen zes maanden na de definitieve nationale beslissing. Een 'kennelijk ongegronde' ('manifestly ill-founded') klacht zal niet-ontvankelijk worden verklaard, evenals een klacht die 'niet verenigbaar is met de bepalingen van het Verdrag of de Protocollen daarbij'. De Commissie placht bijzonder veel klachten als 'kennelijk ongegrond' af te doen, ook klachten die tot uitgebreide inhoudelijke discussie aanleiding gaven. Een *actio popularis* komt de individuele klager niet toe: hij moet stellen zelf slachtoffer te zijn van een schending van zijn rechten door een Verdragspartij.

De nieuwe procedure

Allereerst enkele praktische zaken. Klachten dient men te richten tot: *The Registrar of the European Court of Human Rights, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex*,

Een surrealistisch trekje van de rehearing-procedure zoals deze in het Elfde Protocol is voorzien, is echter dat de president van de betreffende Kamer en de nationale rechter dan zitting zullen hebben in de Grote Kamer, teneinde met hun collega's over de wijsheid van hun eigen uitspraak te oordelen.

Frankrijk. De Griffie heeft voor dit doel een nieuw formulier ontworpen dat in drie talen is opgesteld (Engels, Frans en de landstaal van de klager). Procesvertegenwoordiging is niet verplicht. Indien men het Hof wil verzoeken een voorlopige voorziening te treffen, is het zaak om op de brief of fax het woord 'urgent' te vermelden. De term 'spoed' moet worden afgeraden: de ervaring leert dat deze term bij degenen die geen Nederlands spreken (en die zijn in Straatsburg veruit in de meerderheid) hoogstens lichte verwondering oproept.

Na registratie wordt een zaak toegewezen aan een rechter-rapporteur. Doorgaans zal dit een rechter zijn die vertrouwd is met de taal en de rechtspraktijk van het land waartegen de klacht is gericht. Het verdere verloop van de nieuwe Straatsburgse procedure staat in de artikelen 28 e.v. beschreven. Van procedureel en principieel belang is dat de individuele klager en de verwerende staat nu op voet van gelijkheid staan; zij zijn beide 'partij' bij de zaak voor het Hof en beschikken over identieke processuele mogelijkheden. Indien het de rechter-rapporteur reeds zonder nader onderzoek duidelijk is dat de klacht niet-ontvankelijk is of buiten de rechtsmacht van het Hof valt (bijvoorbeeld omdat de zes maanden termijn is overschreden, of omdat de klacht niet tegen een van de Verdragspartijen is gericht), dan legt hij de klacht voor aan een *Comité van drie rechters*. Dit comité kan, bij unanimité, de klacht niet-ontvankelijk verklaren of van de rol schrappen. Een dergelijke beslissing is definitief.

Komt het niet tot een dergelijke beslissing (het Comité is verdeeld, of de rechter-rapporteur meent meteen al dat de klacht ontvankelijk is), dan wordt de klacht voorgelegd aan een *Kamer van zeven rechters*. Bij het oude Hof werd de samenstelling van de kamer per zaak en door het lot bepaald. Aan die praktijk is nu een einde gekomen: het nieuwe Hof heeft vier kamers met een voor drie jaar vastgestelde samenstelling.⁶ Een klacht zal doorgaans worden voorgelegd aan die Kamer, waarin de rechter zitting heeft die is gekozen voor de verwerende staat. Zodoende zullen alle tegen Nederland gerichte klachten, voor zover zij niet worden afgewezen door een Comité van drie, in beginsel worden voorgelegd aan de Eerste Kamer, waarin de Nederlandse rechter zitting heeft. Ik kom daar nog op terug. Teneinde de werklust over de Kamers te spreiden, kan een zaak overigens ook aan een andere Kamer worden toegewezen. De nationale rechter neemt dan *ex officio* zitting in die Kamer (Rules 26 en 52 van de nieuwe *Rules of Court*).

De Kamer beoordeelt allereerste de ontvankelijkheid. Ook hier geldt dat er geen beroep openstaat tegen de beslissing om een klacht niet-ontvankelijk te verklaren. Verklaart de Kamer de klacht ontvankelijk, dan gaat de Griffier de mogelijkheid van een minnelijke schikking tussen de partijen na. Blijkt een dergelijke schikking niet mogelijk, dan velt de Kamer een oordeel over de gegrondheid van de klacht.

Indien de zaak aanleiding geeft tot een 'ernstige vraag' be-

Het feit dat de ad hoc-rechter pas wordt voorgedragen door de betreffende staat nadat de inzet van de klacht duidelijk is geworden, opent de mogelijkheid een persoon aan te wijzen in wiens denkbelden de regering zich wel kan vinden. Met het in Straatsburg gehuldigde begrip van objectieve onpartijdigheid laat dit zich niet goed rijmen.

afzende de interpretatie van het EVRM, kan de Kamer afstand van rechtsmacht doen ten gunste van de Grote Kamer die uit 17 rechters bestaat. Afstand van rechtsmacht is ook mogelijk indien de Kamer wil afwijken van bestaande jurisprudentie. Artikel 30 vermeldt dat de Kamer 'te allen tijde voordat zij uitspraak doet' afstand van rechtsmacht kan doen. Verplicht is dat overigens niet. Ook de Grote Kamer heeft – in beginsel: zie hierna – een vaste samenstelling. De president en de vier-kamerpresidenten hebben er *qualitate qua* zitting in; de overige rechters maken er per toerbeurt, voor een periode van negen maanden, deel van uit. Deze op zichzelf genomen logische procedure wordt door twee elementen enigszins uit balans gebracht. Allereerst kan iedere partij bezwaar maken tegen het besluit van een Kamer om rechtsmacht af te staan ten gunste van de Grote Kamer. De Kamer is dan gedwongen alsnog uitspraak te doen. Dit curiosum hangt samen met een tweede fenomeen: partijen kunnen een zaak 'verwijzen' naar de Grote Kamer nadat de Kamer uitspraak heeft gedaan (art. 43). Zo'n verzoek om een *rehearing*, dat alleen in 'uitzonderlijke gevallen' mag worden gedaan, wordt beoordeeld door een panel van vijf rechters. Is dit panel van mening dat de zaak aanleiding geeft tot een 'ernstige vraag betreffende de interpretatie of toepassing' van het EVRM, dan wel 'een ernstige kwestie van algemeen belang', dan doet de Grote Kamer uitspraak in de zaak. Deze interne beroepsprocedure – gevolg van het in de inleiding geschetste politieke compromis – doet wonderlijk aan: wij plegen rechtspraak in hoger beroep toe te vertrouwen aan een ander orgaan dan dat wat de bestreden beslissing heeft gegeven. Toch is de procedure als zodanig niet uniek. Ook het Joegoslavië Tribunaal heeft naast de *trial chambers* een *appeals chamber*; op de Nederlandse Antillen en Aruba bestaat eveneens een vorm van intern appel. Een surrealistisch trekje van de *rehearing*-procedure zoals deze in het Elfde Protocol is voorzien, is echter dat de president

van de betreffende Kamer en de nationale rechter dan zitting zullen hebben in de Grote Kamer, teneinde met hun collega's over de wijsheid van hun eigen uitspraak te oordelen.⁷ De overige rechters van de Kamer die de oorspronkelijke uitspraak heeft gedaan, zullen bij de behandeling van de zaak geen zitting nemen in de Grote Kamer. De einduitspraak van het Hof is bindend. Dit geldt zowel voor arresten van de Grote Kamer, als voor arresten van de Kamers waartegen niet binnen de gestelde termijn (drie maanden) beroep is ingesteld. Op grond van artikel 41 (art. 50 in de oude nummering van het EVRM) kan het Hof een billijke genoegdoening toekennen aan de benadeelde. In het dictum wordt de stemverhouding vermeld; het staat iedere rechter vrij zijn persoonlijke mening neer te leggen in een *concurring* of *dissenting opinion*. Het Comité van Ministers ziet, zoals voorheen, toe op de tenuitvoerlegging van de

1. Voluit: Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, Rome, 4 nov. 1950, herziene vertaling in Trb. 1990, 156; laatstelijk geheel herzien bij Protocol van 11 mei 1994, Trb. 1994, 156. Zie voorts Trb. 1998, 87 e.v. voor een aantal recente gegevens. Zie voor de parlementaire behandeling van het Elfde Protocol in Nederland SG 1994-1995, 23 936 (R. 1523).

2. Bron: *Yearbook of the European Convention on Human Rights*; de *Survey of activities and statistics* van de ECieRM. Men beseft dat er sprake is van een zeker vertragingseffect: m.b.t. het gros van de in 1996 geregistreerde klachten is eerst in 1997 of 1998 een beslissing t.a.v. de ontvankelijkheid genomen, etc.

3. Er waren ook andere bezwaren tegen de procedure, maar die kunnen hier onbesproken blijven. Zie bv. A. Drzemczewski, 'A Major Overhaul of the European Human Rights Convention Control Mechanism: Protocol No. 11', in *Collected Courses of the Academy of European Law* dl. VI/2 (1995), p. 221-210; Y.S. Klerk, *Het ECRM-toezichtmechanisme* (diss. Maastricht, 1995), p. 515-604; H.G. Schermers, *Een nieuw Europees Hof voor de Rechten van de Mens* (oratie Leiden, 1993), en van dezelfde auteur een serie artikelen over Prot. 11 in *European Law Review*; K. de Vey Mestdagh, 'Reform of the European Convention on Human Rights in a Changing Europe', in R.A. Lawson

& M. de Blois (red.), *The Dynamics of the Protection of Human Rights in Europe – Essays in honour of H.G. Schermers* (1994), p. 337-360. Zie voorts de aan Prot. 11 gewijde aflevering van het *NJCM-Bulletin*, jrg. 22/7 (1997), p. 811-876.

4. Een uitzondering, die de Nederlandse Antillen en Aruba direct raakt, betreft gebieden waarvoor in overeenstemming met art. 56 (de zgn. *colonial clause*, art. 63 EVRM-oud) een verklaring is afgelegd die deze gebieden onder de werking van het EVRM brengt. T.a.v. deze gebieden blijven de rechtsmacht van het Hof en het individueel klachtrecht facultatief. De Nederlandse regering meent dat de verklaring waarmee in 1979 het individueel klachtrecht en de rechtsmacht van het Hof, tot wederopzegging, werden aanvaard voor de Nederlandse Antillen en Aruba (Trb. 1979, 150) 'in beginsel' geldig blijft (SG 1994-1995, 23 936 (R. 1523), nrs. 46 en 1, p. 7).

5. Zie voor een uitstekend overzicht P.van Dijk & G.J.H. van Hoof, *The European Convention in Theory and Practice* (derde druk, 1998), p. 98-165.

6. Art. 27 lid 1 stelt: 'Ter behandeling van bij het Hof aanhangig gemaakte zaken, houdt het Hof zitting in [...] Kamers van zeven rechters [...]'. De *Rules of Court* voorzien in de creatie van tenminste vier Secties, iedere rechter is lid van een Sectie; de Secties zijn 'geographically

and gender balanced' (Ruel 25). Momenteel telt iedere Sectie negen of tien rechters. Per zaak wordt een Kamer van zeven van hen samengesteld; de President van de Sectie, de nationale rechters en vijf andere rechters. De overige leden van de Sectie zijn substituutrechters (Rule 26).

7. Het Hof had zichzelf in de voet kunnen schieten in de zaak *De Haan*, waarin werd geklaagd over het feit dat een kamer van de Raad van Beroep werd voorgezeten door de wvd. president, tegen wiens beslissing De Haan nu juist in verzet was gegaan. Het EHRM zag hierin een schending van art. 6 lid 1 EVRM (objectieve onpartijdigheid). 's Hof's oordeel was echter toegespitst op de concrete omstandigheden van het geval: 'the decisive feature of the case is that Judge S. presided over a tribunal called upon to decide on an objection against a decision for which he himself was responsible. It is also significant that the tribunal was composed of a professional judge assisted by two lay judges' (EHRM, 26 aug. 1997, *De Haan – Nederland* (RJD 1997, p. 1379; *NJCM-Bulletin* jrg. 23 (1998), p. 722, m.nt. A.W. Heringa) § 51; curs. toegevo.).

8. De Raad van Europa heeft thans 40 lidstaten, die alle partij zijn bij het EVRM. Rusland trad als laatste (op 5 mei 1998) tot het EVRM toe. Op het moment van schrijven hebben zeven staten om toelating tot de Raad van Europa

einduitspraken van het Hof (art. 46 lid 2). Sinds oktober 1996 worden de arresten van het Hof integraal op Internet geplaatst (www.dhcour.coe.fr); hopelijk wordt deze uitstekende vorm van dienstverlening voortgezet.

De nieuwe rechters

Het nieuwe Hof telt vooralsnog 39 rechters; de Russische zetel is momenteel nog onbezet. De omvang van het Hof wordt bepaald door het aantal Verdragspartijen en kan dus nog toenemen.⁸ De oude regel dat er van iedere nationaliteit slechts één rechter zitting mag hebben in het Hof, is komen te vervallen; het nieuwe Hof heeft twee Italiaanse rechters (van wie een voor San Marino is gekozen) en twee Zwitserse (van wie op de Liechtensteinse zetel zit). De rechters worden benoemd voor een periode van zes jaar en zijn herkiesbaar. Zij worden gekozen door de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa uit een lijst van drie kandidaten, voorgedragen door de desbetreffende Verdragspartij. In het nieuwe Hof is mr. Wilhelmina Thomassen (voormalig vice-president van het Hof Den Haag) tot rechter benoemd.⁹

Om te voorkomen dat in 2004 de benoemingstermijn van alle rechters afloopt, bepaalt artikel 23 lid 1 EVRM dat de

termijn van de helft van de nu gekozen rechters al na drie jaar verstrijkt. Door middel van loting is vastgesteld wie reeds na drie jaar moet vertrekken. Mevrouw Thomassen behoort tot de gelukkigen: haar termijn is op zes jaar bepaald.

Een laatste opmerking in dit verband betreft een enigszins suspect instituut, namelijk dat van de *ad hoc*-rechter. Zoals we hebben gezien is de 'nationale' rechter *ex officio* lid van de Kamer die een klacht behandelt. Hij heeft o.m. tot taak om uitleg over het nationale recht te verschaffen, als daarover tijdens het raadkameren vragen rijzen. Mocht deze 'nationale' rechter verhinderd zijn, dan mag de verwerende staat een *ad hoc*-rechter aanwijzen. Deze regel bestond al onder het oude EVRM; in het nieuwe EVRM is hij gehandhaafd (art. 27 lid 2). Het feit dat de *ad hoc*-rechter pas wordt voorgedragen door de betreffende staat nadat de inzet van de klacht duidelijk is geworden, opent de mogelijkheid een persoon aan te wijzen in wiens denkbeelden de regering zich wel kan vinden. Met het in Straatsburg gehuldigde begrip van objectieve onpartijdigheid laat dit zich niet goed rijmen. De *ad hoc*-rechter is echter een figuur van wie de Verdragspartijen vooralsnog geen afstand willen doen. De nadelen die daaraan kleven zouden grotendeels vervallen indien de *ad hoc*-rechter reeds bij voorbaat wordt aangewezen. Dit heeft als bijkomend voordeel dat de betrokkene goed vertrouwd kan raken met de Straatsburgse procedure. Logische kandidaten hiervoor zijn de nummers twee en drie van de voordracht die ieder land doet voor 'zijn' Straatsburgse rechter, alsmede de rechter wiens zittingstermijn juist is verstreken. Het zou toe te juichen zijn als de Verdragspartijen zich publiekelijk zouden committeren aan een dergelijke constructie.

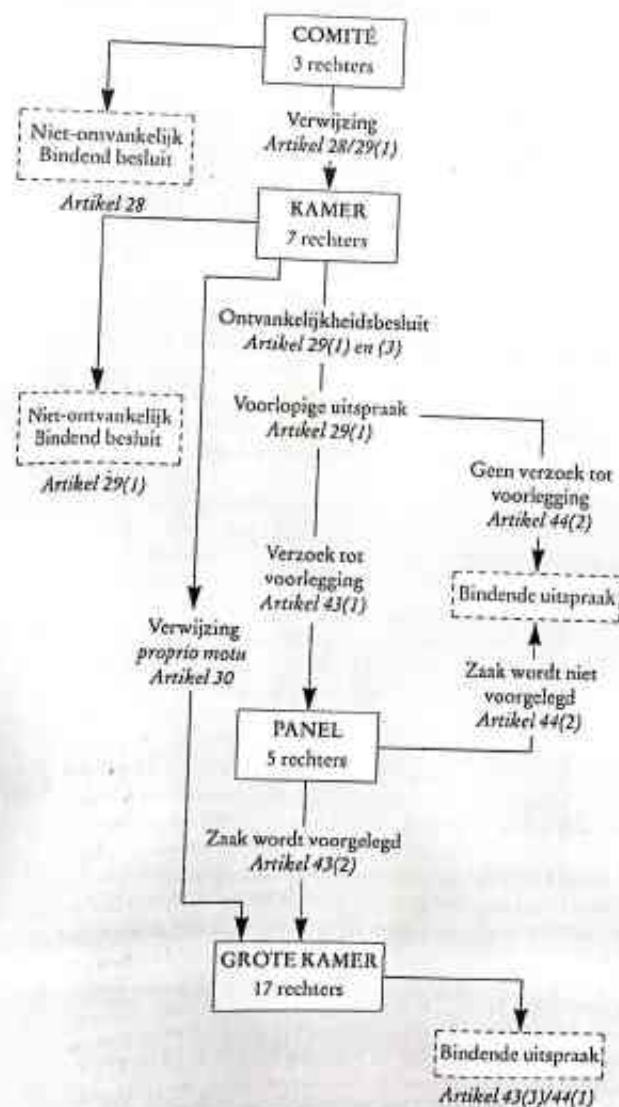
Who is who?

Op 24 juli jl. kozen de nieuwe rechters de Zwitser Luzius Wildhaber tot president. Tevens werden vier Kamer-presidenten gekozen: de Brit Nick Bratza, de Zweedse Elisabeth Palm, de Fin Matti Pellonpää, en de Griek Christos Rozakis. Een zekere continuïteit lijkt hiermee verzekerd: Wildhaber en Palm hadden al sinds 1991 resp. 1988 zitting in het oude Hof, terwijl Bratza, Pellonpää en Rozakis jaren lid zijn geweest van de oude Commissie (sinds 1993, 1990 en 1987). Opvallend is dat er geen Centraal- of Oost-Europese rechter tot Kamer-president is gekozen.

De Nederlandse rechter heeft zitting in de Eerste Kamer. President van de Kamer is de Zweedse rechter Palm. De overige rechters zijn Corneliu Birsan (afkomstig uit Roemenië), Josep Casadevall Medrano (Andorra), Luigi Ferrari Bravo (Italiaan, gekozen door San Marino), Gaukur Jörundsson (IJsland), Rait Maruste (Estland), Tudor Pantiru (Moldavië), Riza Türmen (Turkije) en Bostjan M. Zupancic (Slovenië). Onthoudt u de namen goed. Voor zover klachten tegen Nederland niet stranden in een Comité van Drie, of juist meteen worden voorgelegd aan de Grote Kamer, zijn het in beginsel deze rechters die in de komende jaren gaan uitmaken of Nederland het EVRM heeft nageleefd.

Overgangsperikelen

De overgang naar het nieuwe Hof heeft vanzelfsprekend veel voeten in aarde. Een nieuw reglement voor de procesvoering moest worden ontwikkeld; tal van procedurele vraagstukken opgelost. Men zal opnieuw routine moeten opbouwen. Tegen die achtergrond zou het verbazen als de

gewenste verhoging van de *efficiency* al op de korte termijn zichtbaar werd. Achter de schermen kan de samenvoeging van het Secretariaat van de Commissie met de Griffie van het oude Hof tot problemen leiden. In de nieuwe Griffie moet een ieder zijn plaats vinden, terwijl er voorheen tussen beide instellingen ook een zeker cultuurverschil – dat samenhangt met de verschillende aard van de werkzaamheden – merkbaar was. Hier ligt een belangrijke taak voor de nieuwe Griffier, de Italiaan Michele de Salvia. In dat verband is nog het vermelden waard dat de Nederlandse Maud Buquicchio-de Boer, evenals de Brit Paul Mahoney, tot adjunct-griffier is benoemd.

Overigens blijft de 'oude' Commissie nog functioneren tot 1 november 1999 teneinde reeds aanhangige zaken af te handelen. Het betreft hier klachten die de Commissie reeds ontvankelijk had verklaard voor 1 november 1998. Op deze zaken blijft in wezen het regime van het oude EVRM van toepassing: de Commissie zal een rapport opstellen (vgl. art. 31 EVRM-oud), waarna de zaak kan worden voorgelegd aan het nieuwe Hof. Het panel van vijf rechters, dat we eerder tegen kwamen bij de *rehearing*, bepaalt dan of de zaak zal worden afgedaan door een Kamer of door de Grote Kamer. Indien de zaak niet wordt voorgelegd aan het Hof, zal het Comité van Ministers een beslissing nemen over de vraag of het EVRM al dan niet is geschonden (vgl. art. 32 EVRM-oud). Zaken die voor 1 november 1998 bij de Commissie waren ingediend, maar waarin nog geen beslissing over de ontvankelijkheid was genomen, zijn onmiddellijk overgeheveld naar het nieuwe Hof. Ten slotte zijn er nog de zaken die op 1 november 1998 reeds aanhangig waren bij het oude Hof. Het gaat hier om een vrij omvangrijke groep (ruim 70 zaken). Deze zaken zijn alle voorgelegd aan de Grote Kamer van het nieuwe Hof. Al met al ligt er voldoende werk klaar voor de nieuwe rechters.

Voor de rechtspraak is nog van belang dat een nieuwe overeenkomst is gesloten betreffende personen die deelnemen aan procedures voor het Hof (*Trb.* 1996, 130). De overeenkomst voorziet in immuniteit van rechtsvervolgning voor klagers, advocaten, getuigen, etc., voor zover het hun optreden in procedures voor het Hof betreft. De oude overeenkomst (*Trb.* 1979, 47) is per 1 november jl. komen te vervallen. Nederland heeft het nieuwe verdrag al wel – als eerste – geratificeerd, maar het zal pas in werking treden na tien ratificaties. Nog even oppassen, dus. Op het moment van schrijven zijn acht staten partij. Een ander verdrag (*Trb.* 1996, 129; zie ook *Trb.* 1998, 96), dat voorziet in voorrechten en immuniteiten van de nieuwe rechters, is al wel in werking getreden.

Vooruitblik

'Het lijkt een technische operatie maar het kon wel eens een riskant avontuur worden', zo schreef het Commissie-lid Alkema.¹⁰ Wie de situatie in Straatsburg overziet, kan een zekere ongerustheid inderdaad niet van zich afzetten. Zeker:

het Elfde Protocol voorziet in een nuttige stroomlijning van de procedure en biedt de burger de mogelijkheid om klachten tegen zijn eigen staat rechtstreeks aan een internationale rechter voor te leggen. De unieke positie van het EVRM verkrijgt daarmee een extra dimensie.

Maar het is zeer de vraag of alle problemen nu zijn opgelost. Kan een zo omvangrijke groep rechters, die moet oordelen over duizenden zaken, de rechtseenheid bewaren en de ontwikkeling van het recht adequaat sturen? De kans dat verschillende comités en kamers tot onderling tegenstrijdige uitspraken komen, lijkt zeker aanwezig. Het valt niet te voorspellen hoe de constructie van de *rehearing* in de praktijk zal gaan functioneren. Zal de herziening resulteren in de gewenste stijging van de 'output'? En zal die stijging voldoende zijn om de verwachte stortvloed van klachten aan te kunnen? Is de 'productie' overigens niet sterker afhankelijk van de omvang van de staf dan van de voortdurende aanwezigheid van rechters? Bij al deze vragen moet nog worden bedacht dat de creatie van het nieuwe Hof gepaard is gegaan met een wisseling van de wacht. Van de veertig rechters zijn er twintig nieuw in Straatsburg; afgewacht moet worden hoe zij tegen de bestaande jurisprudentie aankijken.

Daar komt bij dat er in de afgelopen jaren enkele instabiele staten tot de Raad van Europa zijn toegetreden. Men behoeft maar te denken aan de grote economische en politieke problemen waarmee Albanië en Rusland te kampen hebben. Ook de situatie in Turkije, een oude lidstaat, is ernstig. Talloze klachten hebben betrekking op foltering, verdwijningen, het platbranden van huizen. Het merendeel van deze zaken speelt zich af tegen de achtergrond van de schijnbaar onoplosbare conflicten in het zuid-oosten van Turkije en in het noordelijk deel van Cyprus. De stroom klachten heeft geleid tot spanningen tussen Straatsburg en Ankara. Op praktisch niveau doen dergelijke zaken, mede doordat veel klagers zich niet eerst tot de nationale rechter willen of kunnen wenden, een groot beroep op het Straatsburgse vermogen tot *fact-finding*. Saillant is in dit verband de benoeming van Riza Türmen tot rechter in het nieuwe Hof: van 1965 tot 31 oktober 1998 maakte hij deel uit van de Turkse diplomatieke dienst, waarvan de laatste twee jaar als permanent vertegenwoordiger van Turkije bij de Raad van Europa.

Niet uitgesloten kan worden dat het Straatsburgse systeem, ondanks de verbeteringen die het Elfde Protocol heeft gebracht, op den duur bezwijkt onder de administratieve druk van grote aantallen klachten, gecombineerd met de politieke druk die uitgaat van de aanwezigheid van Verdragspartijen die niet in staat of niet bereid zijn een einde te maken aan ernstige schendingen van het EVRM.¹¹ Het is dan ook van groot belang dat het nieuwe Hof zich verzekerd kan weten van de (politieke en financiële) steun van de betrokken staten. □

→ verzocht: Armenië, Azerbeidzjan, Belarus, Bosnië-Herzegovina, de Federale Republiek Joegoslavië (Servië en Montenegro), Georgië en Monaco. Van alle lidstaten wordt ratificatie van het EVRM verwacht. In theorie is het overigens denkbaar dat een staat het EVRM (en het lidmaatschap van de Raad) opzegt; de Griekse

junta deed dat in 1969. In een dergelijk geval zou de omvang van het Hof uiteraard weer slinken.

9. Zie voor een informatief interview met haar: R.H.M. Jansen & M. van der Horst, 'Une première rencontre', in *Trema* 1998, p. 214-218.

10. E.A. Alkema, 'Het EVRM bij inwerking-treding van het Elfde Protocol', in *NJCM-Bulletin* jrg. 22 (1997), p. 839.

11. Zie daarover bv. R.A. Lawson & E. Myjer, 'De zaak loopt volstrekt uit de hand...' – Een interview met de nieuwe Nederlandse leden van het Europees Hof en de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens', in *NJCM-Bulletin* jrg. 22 (1997), p. 116-119.

0

References

United Nations Human Rights Covenants

[Reference index](#)
[Covenant index](#)

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N.GAOR Supp. (No. 16) at 49, U.N. Doc. A/6316
(1966), 993 U.N.T.S. 3, entered into force Jan. 3, 1976.

Ratification Information

PREAMBLE

The States Parties to the present Covenant, Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person,

Recognizing that, in accordance with the Universal Declaration of Human Rights, the ideal of free human beings enjoying freedom from fear and want can only be achieved if conditions are created whereby everyone may enjoy his economic, social and cultural rights, as well as his civil and political rights,

Considering the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for, and observance of, human rights and freedoms,

Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the present Covenant,

Agree upon the following articles:

PART I

Article 1

1. All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

2. All peoples may, for their own ends, freely dispose of their natural wealth and resources without prejudice to any obligations arising out of international economic co-operation, based upon the principle of mutual benefit, and international law. In no case may a people be deprived of its own means of subsistence.

3. The States Parties to the present Covenant, including those having responsibility for the administration of Non-Self-Governing and Trust Territories, shall promote the realization of the right of self-determination, and shall respect that right, in conformity with the provisions of the Charter of the United Nations.

PART II

Article 2

1. Each State Party to the present Covenant undertakes to take steps, individually and through international assistance and co-operation, especially economic and technical, to the maximum of its available resources, with a view to achieving progressively the full realization of the rights recognized in the present Covenant by all appropriate means, including particularly the adoption of legislative measures.
2. The States Parties to the present Covenant undertake to guarantee that the rights enunciated in the present Covenant will be exercised without discrimination of any kind as to race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.
3. Developing countries, with due regard to human rights and their national economy, may determine to what extent they would guarantee the economic rights recognized in the present Covenant to non-nationals.

Article 3

The States Parties to the present Covenant undertake to ensure the equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights set forth in the present Covenant.

Article 4

The States Parties to the present Covenant recognize that, in the enjoyment of those rights provided by the State in conformity with the present Covenant, the State may subject such rights only to such limitations as are determined by law only in so far as this may be compatible with the nature of these rights and solely for the purpose of promoting the general welfare in a democratic society.

Article 5

1. Nothing in the present Covenant may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights or freedoms recognized herein, or at their limitation to a greater extent than is provided for in the present Covenant.
 2. No restriction upon or derogation from any of the fundamental human rights recognized or existing in any country in virtue of law, conventions, regulations or custom shall be admitted on the pretext that the present Covenant does not recognize such rights or that it recognizes them to a lesser extent.
-

PART III

Article 6

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right to work, which includes the right of everyone to the opportunity to gain his living by work which he freely chooses or accepts, and will take appropriate steps to safeguard this right.

2. The steps to be taken by a State Party to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include technical and vocational guidance and training programmes, policies and techniques to achieve steady economic, social and cultural development and full and productive employment under conditions safeguarding fundamental political and economic freedoms to the individual.

Article 7

The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of just and favourable conditions of work which ensure, in particular:

- (a) Remuneration which provides all workers, as a minimum, with:
 - (i) Fair wages and equal remuneration for work of equal value without distinction of any kind, in particular women being guaranteed conditions of work not inferior to those enjoyed by men, with equal pay for equal work;
 - (ii) A decent living for themselves and their families in accordance with the provisions of the present Covenant;
- (b) Safe and healthy working conditions;
- (c) Equal opportunity for everyone to be promoted in his employment to an appropriate higher level, subject to no considerations other than those of seniority and competence;
- (d) Rest, leisure and reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay, as well as remuneration for public holidays

Article 8

1. The States Parties to the present Covenant undertake to ensure:

- (a) The right of everyone to form trade unions and join the trade union of his choice, subject only to the rules of the organization concerned, for the promotion and protection of his economic and social interests. No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public order or for the protection of the rights and freedoms of others;
- (b) The right of trade unions to establish national federations or confederations and the right of the latter to form or join international trade-union organizations;
- (c) The right of trade unions to function freely subject to no limitations other than those prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public order or for the protection of the rights and freedoms of others;
- (d) The right to strike, provided that it is exercised in conformity with the laws of the particular country.

2. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on the exercise of these rights by members of the armed forces or of the police or of the administration of the State.

3. Nothing in this article shall authorize States Parties to the International Labour Organisation Convention of 1948 concerning Freedom of Association and Protection of the Right to Organize to take legislative measures which would prejudice, or apply the law in such a manner as would prejudice, the guarantees provided for in that Convention.

Article 9

The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to social security, including social insurance.

Article 10

The States Parties to the present Covenant recognize that:

1. The widest possible protection and assistance should be accorded to the family, which is the natural and fundamental group unit of society, particularly for its establishment and while it is responsible for the care and education of dependent children. Marriage must be entered into with the free consent of the intending spouses.
2. Special protection should be accorded to mothers during a reasonable period before and after childbirth. During such period working mothers should be accorded paid leave or leave with adequate social security benefits.
3. Special measures of protection and assistance should be taken on behalf of all children and young persons without any discrimination for reasons of parentage or other conditions. Children and young persons should be protected from economic and social exploitation. Their employment in work harmful to their morals or health or dangerous to life or likely to hamper their normal development should be punishable by law. States should also set age limits below which the paid employment of child labour should be prohibited and punishable by law.

Article 11

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions. The States Parties will take appropriate steps to ensure the realization of this right, recognizing to this effect the essential importance of international co-operation based on free consent.
2. The States Parties to the present Covenant, recognizing the fundamental right of everyone to be free from hunger, shall take, individually and through international co-operation, the measures, including specific programmes, which are needed:
 - (a) To improve methods of production, conservation and distribution of food by making full use of technical and scientific knowledge, by disseminating knowledge of the principles of nutrition and by developing or reforming agrarian systems in such a way as to achieve the most efficient development and utilization of natural resources;
 - (b) Taking into account the problems of both food-importing and food-exporting countries, to ensure an equitable distribution of world food supplies in relation to need.

Article 12

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health.
 2. The steps to be taken by the States Parties to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include those necessary for:
 - (a) The provision for the reduction of the stillbirth-rate and of infant mortality and for the healthy development of the child;
 - (b) The improvement of all aspects of environmental and industrial hygiene;
 - (c) The prevention, treatment and control of epidemic, endemic, occupational and other diseases;
 - (d) The creation of conditions which would assure to all medical service and medical attention in the event of sickness.
-

Article 13

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to education. They agree that education shall be directed to the full development of the human personality and the sense of its dignity, and shall strengthen the respect for human rights and fundamental freedoms. They further agree that education shall enable all persons to participate effectively in a free society, promote understanding, tolerance and friendship among all nations and all racial, ethnic or religious groups, and further the activities of the United Nations for the maintenance of peace.

2. The States Parties to the present Covenant recognize that, with a view to achieving the full realization of this right:

(a) Primary education shall be compulsory and available free to all;

(b) Secondary education in its different forms, including technical and vocational secondary education, shall be made generally available and accessible to all by every appropriate means, and in particular by the progressive introduction of free education;

(c) Higher education shall be made equally accessible to all, on the basis of capacity, by every appropriate means, and in particular by the progressive introduction of free education;

(d) Fundamental education shall be encouraged or intensified as far as possible for those persons who have not received or completed the whole period of their primary education;

(e) The development of a system of schools at all levels shall be actively pursued, an adequate fellowship system shall be established, and the material conditions of teaching staff shall be continuously improved.

3. The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to choose for their children schools, other than those established by the public authorities, which conform to such minimum educational standards as may be laid down or approved by the State and to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.

4. No part of this article shall be construed so as to interfere with the liberty of individuals and bodies to establish and direct educational institutions, subject always to the observance of the principles set forth in paragraph 1 of this article and to the requirement that the education given in such institutions shall conform to such minimum standards as may be laid down by the State.

Article 14

Each State Party to the present Covenant which, at the time of becoming a Party, has not been able to secure in its metropolitan territory or other territories under its jurisdiction compulsory primary education, free of charge, undertakes, within two years, to work out and adopt a detailed plan of action for the progressive implementation, within a reasonable number of years, to be fixed in the plan, of the principle of compulsory education free of charge for all.

Article 16

1. The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone:

(a) To take part in cultural life;

(b) To enjoy the benefits of scientific progress and its applications;

(c) To benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he is the author.

2. The steps to be taken by the States Parties to the present Covenant to achieve the full realization of this right shall include those necessary for the conservation, the development and the diffusion of science and culture.

3. The States Parties to the present Covenant undertake to respect the freedom indispensable for scientific research and creative activity.

4. The States Parties to the present Covenant recognize the benefits to be derived from the encouragement and development of international contacts and co-operation in the scientific and cultural fields.

PART IV

Article 16

1. The States Parties to the present Covenant undertake to submit in conformity with this part of the Covenant reports on the measures which they have adopted and the progress made in achieving the observance of the rights recognized herein.

2. (a) All reports shall be submitted to the Secretary-General of the United Nations, who shall transmit copies to the Economic and Social Council for consideration in accordance with the provisions of the present Covenant;

(b) The Secretary-General of the United Nations shall also transmit to the specialized agencies copies of the reports, or any relevant parts thereof, from States Parties to the present Covenant which are also members of these specialized agencies in so far as these reports, or parts thereof, relate to any matters which fall within the responsibilities of the said agencies in accordance with their constitutional instruments.

Article 17

1. The States Parties to the present Covenant shall furnish their reports in stages, in accordance with a programme to be established by the Economic and Social Council within one year of the entry into force of the present Covenant after consultation with the States Parties and the specialized agencies concerned.

2. Reports may indicate factors and difficulties affecting the degree of fulfilment of obligations under the present Covenant.

Where relevant information has previously been furnished to the United Nations or to any specialized agency by any State Party to the present Covenant, it will not be necessary to reproduce that information, but a precise reference to the information so furnished will suffice.

Article 18

Pursuant to its responsibilities under the Charter of the United Nations in the field of human rights and fundamental freedoms, the Economic and Social Council may make arrangements with the specialized agencies in respect of their reporting to it on the progress made in achieving the observance of the provisions of the present Covenant falling within the scope of their activities. These reports may include particulars of decisions and recommendations on such implementation adopted by their competent organs.

Article 19

The Economic and Social Council may transmit to the Commission on Human Rights for study and general recommendation or, as appropriate, for information the reports concerning human rights submitted by States in accordance with articles 16 and 17, and those concerning human rights submitted by the specialized agencies in accordance with article 18.

Article 20

The States Parties to the present Covenant and the specialized agencies concerned may submit comments to the Economic and Social Council on any general recommendation under article 19 or reference to such general recommendation in any report of the Commission on Human Rights or any documentation referred to therein.

Article 21

The Economic and Social Council may submit from time to time to the General Assembly reports with recommendations of a general nature and a summary of the information received from the States Parties to the present Covenant and the specialized agencies on the measures taken and the progress made in achieving general observance of the rights recognized in the present Covenant.

Article 22

The Economic and Social Council may bring to the attention of other organs of the United Nations, their subsidiary organs and specialized agencies concerned with furnishing technical assistance any matters arising out of the reports referred to in this part of the present Covenant which may assist such bodies in deciding, each within its field of competence, on the advisability of international measures likely to contribute to the effective progressive implementation of the present Covenant.

Article 23

The States Parties to the present Covenant agree that international action for the achievement of the rights recognized in the present Covenant includes such methods as the conclusion of conventions, the adoption of recommendations, the furnishing of technical assistance and the holding of regional meetings and technical meetings for the purpose of consultation and study organized in conjunction with the Governments concerned.

Article 24

Nothing in the present Covenant shall be interpreted as impairing the provisions of the Charter of the United Nations and of the constitutions of the specialized agencies which define the respective responsibilities of the various organs of the United Nations and of the specialized agencies in regard to the matters dealt with in the present Covenant.

Article 25

Nothing in the present Covenant shall be interpreted as impairing the inherent right of all peoples to enjoy and utilize fully and freely their natural wealth and resources.

PART V

Article 26

1. The present Covenant is open for signature by any State Member of the United Nations or member of any of its specialized agencies, by any State Party to the Statute of the International Court of Justice, and by any other State which has been invited by the General Assembly of the United Nations to become a party to the present Covenant.

2. The present Covenant is subject to ratification. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. The present Covenant shall be open to accession by any State referred to in paragraph 1 of this article.

4. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.

5. The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which have signed the present Covenant or acceded to it of the deposit of each instrument of ratification or accession.

Article 27

1. The present Covenant shall enter into force three months after the date of the deposit with the Secretary-General of the United Nations of the thirty-fifth instrument of ratification or instrument of accession.

2. For each State ratifying the present Covenant or acceding to it after the deposit of the thirty-fifth instrument of ratification or instrument of accession, the present Covenant shall enter into force three months after the date of the deposit of its own instrument of ratification or instrument of accession.

Article 28

The provisions of the present Covenant shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 29

1. Any State Party to the present Covenant may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate any proposed amendments to the States Parties to the present Covenant with a request that they notify him whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that at least one third of the States Parties favours such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.

2. Amendments shall come into force when they have been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of the States Parties to the present Covenant in accordance with their respective constitutional processes.

3. When amendments come into force they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of the present Covenant and any earlier amendment which they have accepted.

Article 30

Irrespective of the notifications made under article 26, paragraph 6, the Secretary-General of the United Nations shall inform all States referred to in paragraph 1 of the same article of the following particulars:

(a) Signatures, ratifications and accessions under article 26;

(b) The date of the entry into force of the present Covenant under article 27 and the date of the entry into force of any amendments under article 29.

Article 31

1. The present Covenant, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.

2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Covenant to all States referred to in article 26.

Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 59, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 302, entered into force March 23, 1976.

The States Parties to the present Protocol,

Considering that in order further to achieve the purposes of the International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter referred to as the Covenant) and the implementation of its provisions it would be appropriate to enable the Human Rights Committee set up in part IV of the Covenant (hereinafter referred to as the Committee) to receive and consider, as provided in the present Protocol, communications from individuals claiming to be victims of violations of any of the rights set forth in the Covenant.

Have agreed as follows:

Article 1

A State Party to the Covenant that becomes a Party to the present Protocol recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of any of the rights set forth in the Covenant. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Covenant which is not a Party to the present Protocol.

Article 2

Subject to the provisions of article 1, individuals who claim that any of their rights enumerated in the Covenant have been violated and who have exhausted all available domestic remedies may submit a written communication to the Committee for consideration.

Article 3

The Committee shall consider inadmissible any communication under the present Protocol which is anonymous, or which it considers to be an abuse of the right of submission of such communications or to be incompatible with the provisions of the Covenant.

Article 4

1. Subject to the provisions of article 3, the Committee shall bring any communications submitted to it under the present Protocol to the attention of the State Party to the present Protocol alleged to be violating any provision of the Covenant.
2. Within six months, the receiving State shall submit to the Committee written explanations or statements clarifying the matter and the remedy, if any, that may have been taken by that State.

Article 5

1. The Committee shall consider communications received under the present Protocol in the light of all written information made available to it by the individual and by the State Party concerned.
2. The Committee shall not consider any communication from an individual unless it has ascertained that:
 - (a) The same matter is not being examined under another procedure of international investigation or settlement;
 - (b) The individual has exhausted all available domestic remedies. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged.
3. The Committee shall hold closed meetings when examining communications under the present Protocol.
4. The Committee shall forward its views to the State Party concerned and to the individual.

Article 6

The Committee shall include in its annual report under article 45 of the Covenant a summary of its activities under the present Protocol.

Article 7

Pending the achievement of the objectives of resolution 1514(XV) adopted by the General Assembly of the United Nations on 14 December 1960 concerning the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, the provisions of the present Protocol shall in no way limit the right of petition granted to these peoples by the Charter of the United Nations and other international conventions and instruments under the United Nations and its specialized agencies.

Article 8

1. The present Protocol is open for signature by any State which has signed the Covenant.
2. The present Protocol is subject to ratification by any State which has ratified or acceded to the Covenant. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.
3. The present Protocol shall be open to accession by any State which has ratified or acceded to the Covenant.
4. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.
5. The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which have signed the present Protocol or acceded to it of the deposit of each instrument of ratification or accession.

Article 9

1. Subject to the entry into force of the Covenant, the present Protocol shall enter into force three months after the date of the deposit with the Secretary-General of the United Nations of the tenth instrument of ratification or instrument of accession.
2. For each State ratifying the present Protocol or acceding to it after the deposit of the tenth instrument of ratification or instrument of accession, the present Protocol shall enter into force three months after the date of the deposit of its own instrument of ratification or instrument of accession.

Article 10

The provisions of the present Protocol shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 11

1. Any State Party to the present Protocol may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate any proposed amendments to the States Parties to the present Protocol with a request that they notify him whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposal. In the event that at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.

2. Amendments shall come into force when they have been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of the States Parties to the present Protocol in accordance with their respective constitutional processes.

3. When amendments come into force, they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of the present Protocol and any earlier amendment which they have accepted.

Article 12

1. Any State Party may denounce the present Protocol at any time by written notification addressed to the Secretary-General of the United Nations. Denunciation shall take effect three months after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

2. Denunciation shall be without prejudice to the continued application of the provisions of the present Protocol to any communication submitted under article 2 before the effective date of denunciation.

Article 13

Irrespective of the notifications made under article 8, paragraph 5, of the present Protocol, the Secretary-General of the United Nations shall inform all States referred to in article 48, paragraph 1, of the Covenant of the following particulars:

- (a) Signatures, ratifications and accessions under article 8;
- (b) The date of the entry into force of the present Protocol under article 9 and the date of the entry into force of any amendments under article 11;
- (c) Denunciations under article 12.

Article 14

1. The present Protocol, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States referred to in article 48 of the Covenant.

HOME TREATIES SEARCH LINKS

International Covenant on Civil and Political Rights

Adopted and opened for signature, ratification and accession by
General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966

entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49

status of ratifications
declarations and reservations

Preamble

The States Parties to the present Covenant,

Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person,

Recognizing that, in accordance with the Universal Declaration of Human Rights, the ideal of free human beings enjoying civil and political freedom and freedom from fear and want can only be achieved if conditions are created whereby everyone may enjoy his civil and political rights, as well as his economic, social and cultural rights,

Considering the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for, and observance of, human rights and freedoms,

Realizing that the individual, having duties to other individuals and to the community to which he belongs, is under a responsibility to strive for the promotion and observance of the rights recognized in the present Covenant,

Agree upon the following articles.

PART I

Article 1 General comment on its implementation

1. All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

2. All peoples may, for their own ends, freely dispose of their natural wealth and resources without prejudice to any obligations arising out of international economic co-operation, based upon the principle of mutual benefit, and international law. In no case may a people be deprived of its own means of subsistence.

3. The States Parties to the present Covenant, including those having responsibility for the administration of Non-Self-Governing and Trust Territories, shall promote the realization of the right of self-determination, and shall respect that right, in conformity with the provisions of the Charter of the United Nations.

PART II

Article 2 General comment on its implementation

1. Each State Party to the present Covenant undertakes to respect and to ensure to all individuals within its territory and subject to its jurisdiction the rights recognized in the present Covenant, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

2. Where not already provided for by existing legislative or other measures, each State Party to the present Covenant undertakes to take the necessary steps, in accordance with its constitutional processes and with the provisions of the present Covenant, to adopt such laws or other measures as may be necessary to give effect to the rights recognized in the present Covenant.

HUMAN RIGHTS
COMMITTEE
PETITION UNIT
HIGH COMMISSIONER
FOR HUMAN RIGHTS
PALAIS WILSON
CH-1227 GENEVA
SWITZERLAND

TEL. (41-22) 9174331
FAX (41-22) 9124022

3. Each State Party to the present Covenant undertakes:

(a) To ensure that any person whose rights or freedoms as herein recognized are violated shall have an effective remedy, notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity;

(b) To ensure that any person claiming such a remedy shall have his right thereto determined by competent judicial, administrative or legislative authorities, or by any other competent authority provided for by the legal system of the State, and to develop the possibilities of judicial remedy;

(c) To ensure that the competent authorities shall enforce such remedies when granted

Article 3 *General comment on its implementation*

The States Parties to the present Covenant undertake to ensure the equal right of men and women to the enjoyment of all civil and political rights set forth in the present Covenant. *General comment on its implementation*

Article 4 *General comment on its implementation*

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs 1 and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

Article 5

1. Nothing in the present Covenant may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms recognized herein or at their limitation to a greater extent than is provided for in the present Covenant.

2. There shall be no restriction upon or derogation from any of the fundamental human rights recognized or existing in any State Party to the present Covenant pursuant to law, conventions, regulations or custom on the pretext that the present Covenant does not recognize such rights or that it recognizes them to a lesser extent.

PART III**Article 6** *General comment on its implementation*

1. Every human being has the inherent right to life. This right shall be protected by law. No one shall be arbitrarily deprived of his life.

2. In countries which have not abolished the death penalty, sentence of death may be imposed only for the most serious crimes in accordance with the law in force at the time of the commission of the crime and not contrary to the provisions of the present Covenant and to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. This penalty can only be carried out pursuant to a final judgement rendered by a competent court.

3. When deprivation of life constitutes the crime of genocide, it is understood that nothing in this article shall authorize any State Party to the present Covenant to derogate in any way from any obligation assumed under the provisions of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

4. Anyone sentenced to death shall have the right to seek pardon or commutation of the sentence. Amnesty, pardon or commutation of the sentence of death may be granted in all cases.

5. Sentence of death shall not be imposed for crimes committed by persons below eighteen years of age and shall not be carried out on pregnant women.

6. Nothing in this article shall be invoked to delay or to prevent the abolition of capital punishment by any State Party to the present

Covenant.

Article 7 General comment on its implementation

No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. In particular, no one shall be subjected without his free consent to medical or scientific experimentation.

Article 8

1. No one shall be held in slavery; slavery and the slave-trade in all their forms shall be prohibited.

2. No one shall be held in servitude.

3.

(a) No one shall be required to perform forced or compulsory labour;

(b) Paragraph 3 (a) shall not be held to preclude, in countries where imprisonment with hard labour may be imposed as a punishment for a crime, the performance of hard labour in pursuance of a sentence to such punishment by a competent court;

(c) For the purpose of this paragraph the term "forced or compulsory labour" shall not include:

(i) Any work or service, not referred to in subparagraph (b), normally required of a person who is under detention in consequence of a lawful order of a court, or of a person during conditional release from such detention;

(ii) Any service of a military character and, in countries where conscientious objection is recognized, any national service required by law of conscientious objectors;

(iii) Any service exacted in cases of emergency or calamity threatening the life or well-being of the community;

(iv) Any work or service which forms part of normal civil obligations.

Article 9 General comment on its implementation

1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be subjected to arbitrary arrest or detention. No one shall be deprived of his liberty except on such grounds and in accordance with such procedure as are established by law.

2. Anyone who is arrested shall be informed, at the time of arrest, of the reasons for his arrest and shall be promptly informed of any charges against him.

3. Anyone arrested or detained on a criminal charge shall be brought promptly before a judge or other officer authorized by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release. It shall not be the general rule that persons awaiting trial shall be detained in custody, but release may be subject to guarantees to appear for trial, at any other stage of the judicial proceedings, and, should occasion arise, for execution of the judgement.

4. Anyone who is deprived of his liberty by arrest or detention shall be entitled to take proceedings before a court, in order that court may decide without delay on the lawfulness of his detention and order his release if the detention is not lawful.

5. Anyone who has been the victim of unlawful arrest or detention shall have an enforceable right to compensation.

Article 10 General comment on its implementation

1. All persons deprived of their liberty shall be treated with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person.

2.

(a) Accused persons shall, save in exceptional circumstances, be segregated from convicted persons and shall be subject to separate treatment appropriate to their status as unconvicted persons;

(b) Accused juvenile persons shall be separated from adults and brought as speedily as possible for adjudication. 3. The penitentiary system shall comprise treatment of prisoners the essential aim of which shall be their reformation and social rehabilitation. Juvenile offenders shall be segregated from adults and be accorded treatment appropriate to their age and legal status.

Article 11

No one shall be imprisoned merely on the ground of inability to fulfil a contractual obligation.

Article 12 General comment on its implementation

1. Everyone lawfully within the territory of a State shall, within that territory, have the right to liberty of movement and freedom to choose his residence.
2. Everyone shall be free to leave any country, including his own.
3. The above-mentioned rights shall not be subject to any restrictions except those which are provided by law, are necessary to protect national security, public order (ordre public), public health or morals or the rights and freedoms of others, and are consistent with the other rights recognized in the present Covenant.
4. No one shall be arbitrarily deprived of the right to enter his own country.

Article 13

An alien lawfully in the territory of a State Party to the present Covenant may be expelled therefrom only in pursuance of a decision reached in accordance with law and shall, except where compelling reasons of national security otherwise require, be allowed to submit the reasons against his expulsion and to have his case reviewed by, and be represented for the purpose before, the competent authority or a person or persons especially designated by the competent authority.

Article 14 General comment on its implementation

1. All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order (ordre public) or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice, but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children.
2. Everyone charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law.
3. In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:
 - (a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him;
 - (b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing;
 - (c) To be tried without undue delay;
 - (d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it;
 - (e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;
 - (f) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court;
 - (g) Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.

4. In the case of juvenile persons, the procedure shall be such as will take account of their age and the desirability of promoting their rehabilitation.
5. Everyone convicted of a crime shall have the right to his conviction and sentence being reviewed by a higher tribunal according to law.
6. When a person has by a final decision been convicted of a criminal offence and when subsequently his conviction has been reversed or he has been pardoned on the ground that a new or newly discovered fact shows conclusively that there has been a miscarriage of justice, the person who has suffered punishment as a result of such conviction shall be compensated according to law, unless it is proved that the non-disclosure of the unknown fact in time is wholly or partly attributable to him.
7. No one shall be liable to be tried or punished again for an offence for which he has already been finally convicted or acquitted in accordance with the law and penal procedure of each country.

Article 15

1. No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time when the criminal offence was committed. If, subsequent to the commission of the offence, provision is made by law for the imposition of the lighter penalty, the offender shall benefit thereby.

2. Nothing in this article shall prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles of law recognized by the community of nations.

Article 16

Everyone shall have the right to recognition everywhere as a person before the law.

Article 17 General comment on its implementation

1. No one shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to unlawful attacks on his honour and reputation.
2. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 18 General comment on its implementation

1. Everyone shall have the right to freedom of thought, conscience and religion. This right shall include freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice, and freedom, either individually or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in worship, observance, practice and teaching.
2. No one shall be subject to coercion which would impair his freedom to have or to adopt a religion or belief of his choice.
3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health, or morals or the fundamental rights and freedoms of others. 4. The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.

Article 19 General comment on its implementation

1. Everyone shall have the right to hold opinions without interference.
2. Everyone shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice.
3. The exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:
 - (a) For respect of the rights or reputations of others;
 - (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals.

Article 20 General comment on its implementation

1. Any propaganda for war shall be prohibited by law.
2. Any advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence shall be prohibited by law.

Article 21

The right of peaceful assembly shall be recognized. No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those imposed in conformity with the law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, public order (ordre public), the protection of public health or morals or the protection of the rights and freedoms of others.

Article 22

1. Everyone shall have the right to freedom of association with others, including the right to form and join trade unions for the protection of his interests.
2. No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those which are prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, public order (ordre public), the protection of public health or morals or the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prevent the imposition of lawful restrictions on members of the armed forces and of the police in their exercise of this right.
3. Nothing in this article shall authorize States Parties to the International Labour Organisation Convention of 1948 concerning Freedom of Association and Protection of the Right to Organize to take legislative measures which would prejudice, or to apply the law in such a manner as to prejudice, the guarantees provided for in that Convention.

Article 23 General comment on its implementation

1. The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.
2. The right of men and women of marriageable age to marry and to found a family shall be recognized.
3. No marriage shall be entered into without the free and full consent of the intending spouses.
4. States Parties to the present Covenant shall take appropriate steps to ensure equality of rights and responsibilities of spouses as to marriage, during marriage and at its dissolution. In the case of dissolution, provision shall be made for the necessary protection of any children.

Article 24 General comment on its implementation

1. Every child shall have, without any discrimination as to race, colour, sex, language, religion, national or social origin, property or birth, the right to such measures of protection as are required by his status as a minor, on the part of his family, society and the State.
2. Every child shall be registered immediately after birth and shall have a name.
3. Every child has the right to acquire a nationality.

Article 25 General comment on its implementation

Every citizen shall have the right and the opportunity, without any of the distinctions mentioned in article 2 and without unreasonable restrictions:

- (a) To take part in the conduct of public affairs, directly or through freely chosen representatives;
- (b) To vote and to be elected at genuine periodic elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, guaranteeing the free expression of the will of the electors;
- (c) To have access, on general terms of equality, to public service in his country.

Article 26

All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law. In this respect, the law shall prohibit any discrimination and guarantee to all persons equal and effective protection against discrimination on any ground such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

Article 27 *General comment on its implementation*

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.

PART IV

Article 28

1. There shall be established a Human Rights Committee (hereafter referred to in the present Covenant as the Committee). It shall consist of eighteen members and shall carry out the functions hereinafter provided.

2. The Committee shall be composed of nationals of the States Parties to the present Covenant who shall be persons of high moral character and recognized competence in the field of human rights, consideration being given to the usefulness of the participation of some persons having legal experience.

3. The members of the Committee shall be elected and shall serve in their personal capacity.

Article 29

1. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons possessing the qualifications prescribed in article 28 and nominated for the purpose by the States Parties to the present Covenant.

2. Each State Party to the present Covenant may nominate not more than two persons. These persons shall be nationals of the nominating State.

3. A person shall be eligible for renomination.

Article 30

1. The initial election shall be held no later than six months after the date of the entry into force of the present Covenant.

2. At least four months before the date of each election to the Committee, other than an election to fill a vacancy declared in accordance with article 34, the Secretary-General of the United Nations shall address a written invitation to the States Parties to the present Covenant to submit their nominations for membership of the Committee within three months.

3. The Secretary-General of the United Nations shall prepare a list in alphabetical order of all the persons thus nominated, with an indication of the States Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Covenant no later than one month before the date of each election.

4. Elections of the members of the Committee shall be held at a meeting of the States Parties to the present Covenant convened by the Secretary General of the United Nations at the Headquarters of the United Nations. At that meeting, for which two thirds of the States Parties to the present Covenant shall constitute a quorum, the persons elected to the Committee shall be those nominees who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

Article 31

1. The Committee may not include more than one national of the same State.

2. In the election of the Committee, consideration shall be given to equitable geographical distribution of membership and to the representation of the different forms of civilization and of the principal legal systems.

Article 32

1. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election if renominated. However, the terms of nine of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these nine members shall be chosen by lot by the Chairman of the meeting referred to in article 30, paragraph 4.

2. Elections at the expiry of office shall be held in accordance with the preceding articles of this part of the present Covenant.

Article 33

1. If, in the unanimous opinion of the other members, a member of the Committee has ceased to carry out his functions for any cause other than absence of a temporary character, the Chairman of the Committee shall notify the Secretary-General of the United Nations, who shall then declare the seat of that member to be vacant.
2. In the event of the death or the resignation of a member of the Committee, the Chairman shall immediately notify the Secretary-General of the United Nations, who shall declare the seat vacant from the date of death or the date on which the resignation takes effect.

Article 34

1. When a vacancy is declared in accordance with article 33 and if the term of office of the member to be replaced does not expire within six months of the declaration of the vacancy, the Secretary-General of the United Nations shall notify each of the States Parties to the present Covenant, which may within two months submit nominations in accordance with article 29 for the purpose of filling the vacancy.
2. The Secretary-General of the United Nations shall prepare a list in alphabetical order of the persons thus nominated and shall submit it to the States Parties to the present Covenant. The election to fill the vacancy shall then take place in accordance with the relevant provisions of this part of the present Covenant.
3. A member of the Committee elected to fill a vacancy declared in accordance with article 33 shall hold office for the remainder of the term of the member who vacated the seat on the Committee under the provisions of that article.

Article 35

The members of the Committee shall, with the approval of the General Assembly of the United Nations, receive emoluments from United Nations resources on such terms and conditions as the General Assembly may decide, having regard to the importance of the Committee's responsibilities.

Article 36

The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Covenant.

Article 37

1. The Secretary-General of the United Nations shall convene the initial meeting of the Committee at the Headquarters of the United Nations.
2. After its initial meeting, the Committee shall meet at such times as shall be provided in its rules of procedure.
3. The Committee shall normally meet at the Headquarters of the United Nations or at the United Nations Office at Geneva.

Article 38

Every member of the Committee shall, before taking up his duties, make a solemn declaration in open committee that he will perform his functions impartially and conscientiously.

Article 39

1. The Committee shall elect its officers for a term of two years. They may be re-elected.
2. The Committee shall establish its own rules of procedure, but these rules shall provide, inter alia, that:
 - (a) Twelve members shall constitute a quorum;
 - (b) Decisions of the Committee shall be made by a majority vote of the members present.

Article 40

1. The States Parties to the present Covenant undertake to submit reports on the measures they have adopted which give effect to the rights recognized herein and on the progress made in the enjoyment of those rights:
 - (a) Within one year of the entry into force of the present Covenant for the States Parties concerned;

- (b) Thereafter whenever the Committee so requests.
2. All reports shall be submitted to the Secretary-General of the United Nations, who shall transmit them to the Committee for consideration. Reports shall indicate the factors and difficulties, if any, affecting the implementation of the present Covenant.
 3. The Secretary-General of the United Nations may, after consultation with the Committee, transmit to the specialized agencies concerned copies of such parts of the reports as may fall within their field of competence.
 4. The Committee shall study the reports submitted by the States Parties to the present Covenant. It shall transmit its reports, and such general comments as it may consider appropriate, to the States Parties. The Committee may also transmit to the Economic and Social Council these comments along with the copies of the reports it has received from States Parties to the present Covenant.
 5. The States Parties to the present Covenant may submit to the Committee observations on any comments that may be made in accordance with paragraph 4 of this article.

Article 41 General comment on its implementation

1. A State Party to the present Covenant may at any time declare under this article that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications to the effect that a State Party claims that another State Party is not fulfilling its obligations under the present Covenant. Communications under this article may be received and considered only if submitted by a State Party which has made a declaration recognizing in regard to itself the competence of the Committee. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party which has not made such a declaration. Communications received under this article shall be dealt with in accordance with the following procedure:

- (a) If a State Party to the present Covenant considers that another State Party is not giving effect to the provisions of the present Covenant, it may, by written communication, bring the matter to the attention of that State Party. Within three months after the receipt of the communication the receiving State shall afford the State which sent the communication an explanation, or any other statement in writing clarifying the matter which should include, to the extent possible and pertinent, reference to domestic procedures and remedies taken, pending, or available in the matter;
- (b) If the matter is not adjusted to the satisfaction of both States Parties concerned within six months after the receipt by the receiving State of the initial communication, either State shall have the right to refer the matter to the Committee, by notice given to the Committee and to the other State;
- (c) The Committee shall deal with a matter referred to it only after it has ascertained that all available domestic remedies have been invoked and exhausted in the matter, in conformity with the generally recognized principles of international law. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged;
- (d) The Committee shall hold closed meetings when examining communications under this article;
- (e) Subject to the provisions of subparagraph (c), the Committee shall make available its good offices to the States Parties concerned with a view to a friendly solution of the matter on the basis of respect for human rights and fundamental freedoms as recognized in the present Covenant;
- (f) In any matter referred to it, the Committee may call upon the States Parties concerned, referred to in subparagraph (b), to supply any relevant information;
- (g) The States Parties concerned, referred to in subparagraph (b), shall have the right to be represented when the matter is being considered in the Committee and to make submissions orally and/or in writing;
- (h) The Committee shall, within twelve months after the date of receipt of notice under subparagraph (b), submit a report:
 - (i) If a solution within the terms of subparagraph (e) is reached, the Committee shall confine its report to a brief statement of the facts and of the solution reached;
 - (ii) If a solution within the terms of subparagraph (e) is not reached, the Committee shall confine its report to a brief statement of the facts; the written submissions and record of the oral submissions made by the States Parties concerned shall be attached to the report. In every matter, the report shall be communicated to the States Parties concerned.

2. The provisions of this article shall come into force when ten States Parties to the present Covenant have made declarations under paragraph 1 of this article. Such declarations shall be deposited by the States Parties with the Secretary-General of the United Nations, who shall transmit copies thereof to the other States Parties. A declaration may be withdrawn at any time by notification to the Secretary-General. Such a withdrawal shall not prejudice the consideration of any matter which is the subject of a communication already transmitted under this article; no further communication by any State Party shall be received after the notification of withdrawal of the declaration has been received by the Secretary-General, unless the State Party concerned has made a new declaration.

Article 42

1.

(a) If a matter referred to the Committee in accordance with article 41 is not resolved to the satisfaction of the States Parties concerned, the Committee may, with the prior consent of the States Parties concerned, appoint an ad hoc Conciliation Commission (hereinafter referred to as the Commission). The good offices of the Commission shall be made available to the States Parties concerned with a view to an amicable solution of the matter on the basis of respect for the present Covenant;

(b) The Commission shall consist of five persons acceptable to the States Parties concerned. If the States Parties concerned fail to reach agreement within three months on all or part of the composition of the Commission, the members of the Commission concerning whom no agreement has been reached shall be elected by secret ballot by a two-thirds majority vote of the Committee from among its members.

2. The members of the Commission shall serve in their personal capacity. They shall not be nationals of the States Parties concerned, or of a State not Party to the present Covenant, or of a State Party which has not made a declaration under article 41.

3. The Commission shall elect its own Chairman and adopt its own rules of procedure.

4. The meetings of the Commission shall normally be held at the Headquarters of the United Nations or at the United Nations Office at Geneva. However, they may be held at such other convenient places as the Commission may determine in consultation with the Secretary-General of the United Nations and the States Parties concerned.

5. The secretariat provided in accordance with article 36 shall also service the commissions appointed under this article.

6. The information received and collated by the Committee shall be made available to the Commission and the Commission may call upon the States Parties concerned to supply any other relevant information. 7. When the Commission has fully considered the matter, but in any event not later than twelve months after having been seized of the matter, it shall submit to the Chairman of the Committee a report for communication to the States Parties concerned:

(a) If the Commission is unable to complete its consideration of the matter within twelve months, it shall confine its report to a brief statement of the status of its consideration of the matter;

(b) If an amicable solution to the matter on the basis of respect for human rights as recognized in the present Covenant is reached, the Commission shall confine its report to a brief statement of the facts and of the solution reached;

(c) If a solution within the terms of subparagraph (b) is not reached, the Commission's report shall embody its findings on all questions of fact relevant to the issues between the States Parties concerned, and its views on the possibilities of an amicable solution of the matter. This report shall also contain the written submissions and a record of the oral submissions made by the States Parties concerned;

(d) If the Commission's report is submitted under subparagraph (c), the States Parties concerned shall, within three months of the receipt of the report, notify the Chairman of the Committee whether or not they accept the contents of the report of the Commission.

8. The provisions of this article are without prejudice to the responsibilities of the Committee under article 41.

9. The States Parties concerned shall share equally all the expenses of the members of the Commission in accordance with estimates to be provided by the Secretary-General of the United Nations.

10. The Secretary-General of the United Nations shall be empowered to pay the expenses of the members of the Commission, if necessary, before reimbursement by the States Parties concerned, in accordance with paragraph 9 of this article.

Article 43

The members of the Committee, and of the ad hoc conciliation commissions which may be appointed under article 42, shall be entitled to the facilities, privileges and immunities of experts on mission for the United Nations as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations.

Article 44

The provisions for the implementation of the present Covenant shall apply without prejudice to the procedures prescribed in the field of human rights by or under the constituent instruments and the conventions of the United Nations and of the specialized agencies and shall not prevent the States Parties to the present Covenant from having recourse to other procedures for settling a dispute in accordance with general or special international agreements in force between them.

Article 45

The Committee shall submit to the General Assembly of the United Nations, through the Economic and Social Council, an annual report on its activities.

PART V

Article 46

Nothing in the present Covenant shall be interpreted as impairing the provisions of the Charter of the United Nations and of the constitutions of the specialized agencies which define the respective responsibilities of the various organs of the United Nations and of the specialized agencies in regard to the matters dealt with in the present Covenant.

Article 47

Nothing in the present Covenant shall be interpreted as impairing the inherent right of all peoples to enjoy and utilize fully and freely their natural wealth and resources.

PART VI

Article 48

1. The present Covenant is open for signature by any State Member of the United Nations or member of any of its specialized agencies, by any State Party to the Statute of the International Court of Justice, and by any other State which has been invited by the General Assembly of the United Nations to become a Party to the present Covenant.

2. The present Covenant is subject to ratification. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. The present Covenant shall be open to accession by any State referred to in paragraph 1 of this article.

4. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.

5. The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which have signed this Covenant or acceded to it of the deposit of each instrument of ratification or accession.

Article 49

1. The present Covenant shall enter into force three months after the date of the deposit with the Secretary-General of the United Nations of the thirty-fifth instrument of ratification or instrument of accession.

2. For each State ratifying the present Covenant or acceding to it after the deposit of the thirty-fifth instrument of ratification or instrument of accession, the present Covenant shall enter into force three months after the date of the deposit of its own instrument of ratification or instrument of accession.

Article 50

The provisions of the present Covenant shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 51

1. Any State Party to the present Covenant may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General of the United Nations shall thereupon communicate any proposed amendments to the States Parties to the present Covenant with a request that they notify him whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that at least one third of the States Parties favours such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.

2. Amendments shall come into force when they have been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of the States Parties to the present Covenant in accordance with their respective constitutional processes. 3. When amendments come into force, they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of the present Covenant and any earlier amendment which they have accepted.

Article 52

In respect of the notifications made under article 48, paragraph 5, the Secretary-General of the United Nations shall inform all States referred to in paragraph 1 of the same article of the following particulars:

- (a) Signatures, ratifications and accessions under article 48;
- (b) The date of the entry into force of the present Covenant under article 49 and the date of the entry into force of any amendments under article 51.

Article 53

1. The present Covenant, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Covenant to all States referred to in article 48.

TOP HOMEINSTRUMENTSDOCUMENTSINDEXSEARCH

© Copyright 1997
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
Geneva, Switzerland

International Covenant on Civil & Political Rights

Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights

Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966

entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 9

The States Parties to the present Protocol,

Considering that in order further to achieve the purposes of the International Covenant on Civil and Political Rights (hereinafter referred to as the Covenant) and the implementation of its provisions it would be appropriate to enable the Human Rights Committee set up in part IV of the Covenant (hereinafter referred to as the Committee) to receive and consider, as provided in the present Protocol, communications from individuals claiming to be victims of violations of any of the rights set forth in the Covenant.

Have agreed as follows:

[Back to Top](#)

Article 1

A State Party to the Covenant that becomes a Party to the present Protocol recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of any of the rights set forth in the Covenant. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Covenant which is not a Party to the present Protocol.

[Back to Top](#)

Article 2

Subject to the provisions of article 1, individuals who claim that any of their rights enumerated in the Covenant have been violated and who have exhausted all available domestic remedies may submit a written communication to the Committee for consideration.

[Back to Top](#)

Article 3

The Committee shall consider inadmissible any communication under the present Protocol which is anonymous, or which it considers to be an abuse of the right of submission of such communications or to be incompatible with the provisions of the Covenant.

[Back to Top](#)

Article 4

1. Subject to the provisions of article 3, the Committee shall bring any communications submitted to it under the present Protocol to the attention of the State Party to the present Protocol alleged to be violating any provision of the Covenant.
2. Within six months, the receiving State shall submit to the Committee written explanations or statements clarifying the matter and the remedy, if any, that may have been taken by that State.

[Back to Top](#)

Article 5

1. The Committee shall consider communications received under the present Protocol in the light of all written information made available to it by the individual and by the State Party concerned.
2. The Committee shall not consider any communication from an individual unless it has ascertained that:
 - a. The same matter is not being examined under another procedure of international investigation or settlement;
 - b. The individual has exhausted all available domestic remedies. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged.
3. The Committee shall hold closed meetings when examining communications under the present Protocol.
4. The Committee shall forward its views to the State Party concerned and to the individual.

[Back to Top](#)

Article 6

The Committee shall include in its annual report under article 45 of the Covenant a summary of its activities under the present Protocol.

[Back to Top](#)

Article 7

Pending the achievement of the objectives of resolution 1514(XV) adopted by the General Assembly of the United Nations on 14 December 1960 concerning the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, the provisions of the present Protocol shall in no way limit the right of petition granted to these peoples by the Charter of the United Nations and other international conventions and instruments under the United Nations and its specialized agencies.

[Back to Top](#)

Article 8

1. The present Protocol is open for signature by any State which has signed the Covenant.
2. The present Protocol is subject to ratification by any State which has ratified or acceded to the Covenant. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. The present Protocol shall be open to accession by any State which has ratified or acceded to the Covenant.
4. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.
5. The Secretary-General of the United Nations shall inform all States which have signed the present Protocol or acceded to it of the deposit of each instrument of ratification or accession.

[Back to Top](#)

Article 9

1. Subject to the entry into force of the Covenant, the present Protocol shall enter into force three months after the date of the deposit with the Secretary-General of the United Nations of the tenth instrument of ratification or instrument of accession.
2. For each State ratifying the present Protocol or acceding to it after the deposit of the tenth instrument of ratification or instrument of accession, the present Protocol shall enter into force three months after the date of the deposit of its own instrument of ratification or instrument of accession.

[Back to Top](#)

Article 10

The provisions of the present Protocol shall extend to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

[Back to Top](#)

Article 11

1. Any State Party to the present Protocol may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate any proposed amendments to the States Parties to the present Protocol with a request that they notify him whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposal. In the event that at least one third of the States Parties favours such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly of the United Nations for approval.
2. Amendments shall come into force when they have been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of the States Parties to the present Protocol in accordance with their respective constitutional processes.
3. When amendments come into force, they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of the present Protocol and any earlier amendment which they have accepted.

[Back to Top](#)

Article 12

1. Any State Party may denounce the present Protocol at any time by written notification addressed to the Secretary-General of the United Nations. Denunciation shall take effect three months after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.
2. Denunciation shall be without prejudice to the continued application of the provisions of the present Protocol to any communication submitted under article 2 before the effective date of denunciation.

[Back to Top](#)

Article 13

Irrespective of the notifications made under article 8, paragraph 5, of the present Protocol, the Secretary-General of the United Nations shall inform all States referred to in article 48, paragraph 1, of the Covenant of the following particulars:

- a. Signatures, ratifications and accessions under article 8;
- b. The date of the entry into force of the present Protocol under article 9 and the date of the entry into force of any amendments under article 11;
- c. Denunciations under article 12.

[Back to Top](#)

Article 14

1. The present Protocol, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States referred to in article 48 of the Covenant.

[Back to Top](#)

Web Site Design by T. H. Rodger
Copyright © 2000
[The International Foundation for
All rights reserved.
Revised August 03, 2000]